STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03810

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק פון שלום עליכם

צווייטער באַנד

219.

פון פּסח ביז פּסח

ווילנע—וואַרשע 1925
ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

עס איז שטרענג פארבאטן צו קויפן און פאר־
קויפן דאס דאזיקע בוך אין צפון און דרום
אמעריקע, אין דרום־אפריקע און אין ענגלאנד.

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholem-Aleichem), New York

צוליב דעם פארלאנג פון שלום־עליכמס יורשים, איז די
אויסגאבע געדרוקט לויט זייער אמעריקאנער אויסגאבע.

Szolem-Alejchem. T. II. „Fun Pejsach biz Pejsach".
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie" B. KLECKINA.

פון פסח ביז פסח

אינהאלט

שיר־השירים 7

דער מלך מיט דער מלכה 75

בערעלע 89

דריי לוחות 107

לאטקעס של חנוכה 121

קאנקורענטען 137

אפיקומן 151

דוד מלך ישראל 173

וואס איז חנוכה? 185

פורים 209

ארבע כוסות 221

איבער א חיטעל 243

שיר־השירים

אַ יוגענד־ראָמאַן
(אין פיער טייל)

געשריבען אין יאהרען 1911 — 1909

שיר=השירים

א יוגענד־ראָמאַן.

ערשטער טייל.

ב ו ז י.

א.

בוזי איז אַ נאָמען, פערצויגען פון אסתר ליבע: ליבוזי — בוזי. זי איז עלטער פון מיר מיט אַ יאָהר, און אפשר מיט צוויי, און ביידע אינאיינעם זענען מיר נישט אַלט קיין צוואַנציג יאָהר. היינט זעצט אייך אַוועק, זייט מוחל, און רעכענט אויס, וויפיעל בין איך אַלט און וויפיעל זי? נאָר דאָס, מיין איך, איז נישט וויכטיג. איך וועל אייך בעסער דערצעהלען איהר ביאָגראַפּיע אין קורצען.

מיין עלטערער ברודער בעני איז געזעסען אין אַ דאָרף, געהאַל־טען אַ מיהל, געקאָנט שיסען פון אַ ביקס, פאָהרען רייטענדיג אויף אַ פערד און שווימען ווי אַ מזיק. איינמאָל זומער האָט ער זיך גע־באָדען אין טייך און איז דערטרונקען געוואָרען. אויף איהם איז געזאָגט געוואָרען דער פסוק: „אַלע גוטע שווימער ווערען דער־טרונקען“. נאָך איהם איז געבליבען אַ מיהל, צוויי פערדלעך, אַ יונגע אלמנה מיט איין קינד. די מיהל האָט מען אָפּגעלאָזט, די פערדלעך האָט מען פערקויפט, די יונגע אלמנה האָט חתונה גע־

האט און איז אוועקגעפאָהרען ערגיץ ווייט, און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז.

דאָס איז געווען בוזי.

ב.

אז דער טאַטע האָט ליעב בוזי'ן, ווי איין אייגען קינד, און אז די מאַמע ציטערט איבער איהר, ווי איבער אַ בת־יחידה — דאָס איז גרינג צו פערשטעהן. זיי האָבען געפונען אין איהר אַ טרייסט נאָך דעם גרויסען בראָך. אָבער איך? פאַר וואָס אז איך קום פון חדר און טרעף נישט בוזי'ן, קריכט מיר נישט דאָס עסען אין האַלז אריין? און אז בוזי איז געקומען, ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך? און אז בוזי רעדט צו מיר, לאָז איך אַראָפּ די אויגען? און אז בוזי לאַכט פון מיר, וויין איך?

און אז בוזי...

ג.

איך האָב לאַנג ארויסגעקוקט אויף דעם ליעבען גוטען יום־טוב פסח. דעמאָלט וועל איך זיין פריי. איך וועל שפּיעלען מיט בוזי'ן אין ניס, ארומלויפען אין דרויסען, געהן באַרג־אַראָפּ צום טייך. דאָרט וועל איך איהר ווייזען, ווי מע לאָזט קאַטשקעלעך אויפ'ן וואַסער. אז איך זאָג איהר, גלויבט זי מיר נישט. זי לאַכט. בכלל, גלויבט מיר בוזי נישט פון דאַנען אַהין. דאָס הייסט, זאָגען זאָגט זי מיר גאָרנישט ניט, נאָר זי לאַכט. און איך האָב פיינט, אז מע לאַכט פון מיר. בוזי גלויבט נישט, אז איך קאָן זיך ארויפדראַפּען אויפ'ן העכסטען בוים (איך זאָל נאָר וועלען!). בוזי גלויבט נישט, אז איך קאָן שיסען (איך זאָל נאָר האָבען מיט וואָס!). לאָז נאָר קומען פסח, דער ליעבער גוטער פסח, ווען מע קאָן שוין זיין אין דרויסען, אויף דער פרייער לופט, נישט פאַר טאַטע־מאַמע אין די אויגען, — וועל איך איהר בעווייזען אַזעלכע קונצען, אז זי וועט ארויס פון די כלים!

ז.

געקומען דער ליעבער גוטער יום־טוב פסח.

מע האָט אונז ביידען אויסגעקליידט אויף יום־טוב בגדי־מלכות. אַלץ, וואָס אויף אונז איז געווען, האָט געגלאַנצט, געשיינט און געקנאַקט. איך קוק אויף בוזי'ן און איך דערמאָן מיך אין דעם שיר־השירים, וואָס איך האָב געלערנט פאַר פסח מיט'ן רבי'ן אין חדר. א פסוק נאָך א פסוק: „הנך יפה רעיתי — שען ביזט דו, מיין חבר'טע, שען ביזט דו ביז נאַר. אויגעלעך ווי טויבעלעך, הערעלעך ווי ציעגעלעך, גליטשען זיך אַראָפּ א באַרג. צייהנדעלעך — ווייסע שעפּעלעך, פון טייך אַרויס, איינס און איינס, איין מאַמע האָט זיי געהאַט. רויטע שנירעלעך — דיינע ליפּעלעך, אַז דו רעדסט, איז צוקער־זיס".

זאָגט מיר, איך בעט אייך, פאַר וואָס אַז מע קוקט אויף בוזי'ן, מוז מען זיך דערמאָנען אין דעם שיר־השירים? פאַר וואָס אַז מע לערענט שיר־השירים, קומט אויף די געדאַנקען בוזי?

ח.

א זעלטענער ערב־פּסח. א ליכטיגער טאָג. א וואַרעמער אין דרויסען.

— געהען מיר?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי, און איך פיהל, אַז איך ברען. די מאַמע האָט אונז ניט געזשאַלעוועט קיין ניס. פולע קעשענעס מיט ניס. זי האָט אָבער גענומען ביי אונז דאָס וואָרט, אַז מיר זאָלען איצט, פאַר'ן סדר, נישט דערוועגען זיך די ניס צו קנאַקען. שפּיעלען זיך אין ניס — וויפיעל דאָס האַרץ גלוסט. מיר לאָזען זיך געהן. די ניס לאָזען זיך הערען. אין דרויסען איז גוט. אין דרויסען איז וואויל. די זון האַלט שוין ווייט אין הימעל, קוקט שוין אַראָפּ אויף יענער זייט שטאָדט. ס'איז ברייט און גראָם און ווייך

און פריי ארום און ארום. ערטערווייז שלאָגט זיך דורך פון בארג, וואָס אויף יענער זייט שוהל, א גרעזעלע א גרינס, א פּריש, א צאַ־פּעלדיגס. מיט א קוויטש און מיט א צוויץ פליהט דורך איבער אונ־זערע קעפּ א גליך שנירעל פון קליינע שוועלבעלעך, און ווידער דערמאָן איך מיך אין דעם שיר־השירים פון חדר: „ה נ צ נ י ם — די שפּראָצונגען האָבען זיך שוין בעוויזען אויף דער ערד, די צייט פון דעם סאָלאָווייטשיק איז געקומען, און א קול פון׳ם ערשטען זומער־פויגעל האָט זיך געלאָזט הערען אין אונזער לאַנד". איך פיהל מיך מאָדנע גרינג. עס דאכט זיך מיר, אז איך האָב פליעג־לען: אָט הויב איך מיך אויף און פליה.

ו.

פון שטאָדט לאָזט זיך הערען א מאָדנער הילך. עס רוישט. עס קאָכט. עס זידט. ס׳איז ערב־פּסח! א זעלטענער ערב פּסח. א ליכטיגער טאָג. א וואַרעמער אין־דרויסען.

אין מיינע אויגען בעקומט אין דער מינוט די גאַנצע וועלט גאָר איין אנדער פּנים. אונזער הויף איז א שלאָס. אונזער שטוב איז א פּאַלאַץ. איך בין א פּרינץ. בוזי איז א פּרינצעסין. די קלעצער, וואָס ליגען אָנגעוואָרפען ביי דער שטוב, זענען טענענ־בוימער און בוקסענבוימער, וואָס ווערען דערמאָנט אין שיר־השירים. די קאַץ, וואָס ליגט ביי דער טהיר און וואַרעמט זיך אויף דער זון, איז פון די פעלד־אינדען, פון די א י ל ו ת ־ ה ש ד ה, וואָס ווע־רען דערמאָנט אין שיר־השירים. דער בארג, וואָס אויף יענער זייט שוהל — דאָס איז דער ל ב נ ו ן, וואָס ווערד דערמאָנט אין שיר־השירים. די ווייבלעך און מיידלעך, וואָס שטעהען אין דרויסען און וואַשען און פּרעסען און כשר׳ען אויף פּסח — דאָס זענען די טעכטער פון ירושלים, וואָס ווערען דערמאָנט אין שיר־השירים. אַלעס, אַלעס איז פון שיר־השירים

איך געה, די הענד אין די קעשענעס, טרייסעל מיט די ניס. די ניס קלינגען. בוזי געהט מיט מיר טריט ביי טריט. איך קאָן נישט געהן פּאַוואָלי, עס טראָגט מיך אין דער לופטען. מיר ווילט זיך פליהען, שוועבען, טראָגען זיך ווי איין אָדלער. איך לאָז מיך לויפען. בוזי לויפט מיט מיר. איך שפרינג אויף די צענויפגעלעג־טע קלעצער, פון איין קלאָץ אויפ׳ן אנדערען. בוזי שפּרינגט מיט מיר. איך אַרויף, זי אַרויף. איך אַראָפּ, זי אַראָפּ. ווער וועט זיך פריהער איינמיעדען? איך האָב געטראָפען.

— ביז וואַנען איז דער שיעור?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי. און איך ענטפער איהר מיט׳ן לשון פון שיר־השירים:

— עד שיפוח היום — ביז עס וועט אַ בלאָז טהון דער טאָג, ונסו הצללים — און עס וועלען אנטלויפען די שאָטענס — באַ־באַ־באַ! דו האָסט זיך איינגעמיעדט, און איך נישט!

ז.

איך פיהל מיך גליקליך, וואָס בוזי קאָן נישט דאָס, וואָס איך און אין דער זעלבער צייט האָב איך אויף איהר רחמנות. עס טהוט מיר וועה דאָס האַרץ. עס דאַכט זיך מיר, אַז זי איז פערזאָרגט. בוזי האָט שוין אַזאַ טבע: פרעהליך־פרעהליך — פּלוצים זאָל זי זיך אַוועקזעצען אין אַ ווינקעלע און וויינען שטילערהייד. וויפיעל די מאַמע זאָל זי דעמאָלט נישט טרייסטען, וויפיעל דער טאַטע זאָל זי דעמאָלט נישט קושען — עס העלפט קיין זאַך נישט. בוזי מוז זיך אויסוויינען. נאָך וועמען? נאָכ׳ן טאַטען, וואָס איז אַזוי פריה געשטאָרבען? צי נאָך דער מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט, אַוועקגעפאָהרען און פערגעסען דעם זיי־געזונד? אָך, איהר מאַמע, איהר מאַמע! אַז מע דערמאָנט איהר די מאַמע, ווערד זי אַלערליי קאָלירען. זי האַלט נישט פון איהר מאַמע. זי רעדט נישט קיין

שלעכט ווארט אויף דער מאמע, נאר זי האלט נישט פון איהר. איך ווייס דאס פאר געווים. איך קאן נישט ליידען, אז בוזי זיצט פערזארגט. איך זעץ מיך אוועק נעבען איהר אויף די קלעצער און וויל איהר צעשלאגען די געדאנקען.

ח.

איך האלט די הענד אין די קעשענעס. קלינג מיט די ניס און זאג צו איהר:

— טרעף, וואס איך קאן טהון, אז איך וויל?

— וואס קאנסט דו טהון?

— אז איך וויל, געהען איבער אלע דיינע ניס צו מיר.

— וועסט זיי ביי מיר אפגעווינען?

— ניין. מיר וועלען אפילו נישט אנהויבען שפיעלען.

— וואס־זשע, וועסט זיי ביי מיר אוועקנעמען מיט געוואלד?

— ניין. זיי געהען אליין אריבער צו מיר.

זי הויבט אויף איהרע שענע אויגען אויף מיר. איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאג צו איהר:

— דו מיינסט, אפנים, אז איך טרייב קאטאוועס? איך האב, נארעלע, אזא שפרוך... איך זאג א פסוק...

זי עפענט אויף די אויגען נאך שטארקער. איך פיהל מיך גרוים. איך גיב איהר צו פערשטעהן, ווי א גרויסער, ווי א העלד:

— מיר, יונגלעך, קאנען אלסדינג. ביי אונז אין חדר איז דא א חבר, שייקע דער בלינדער רופט מען איהם (ער איז א בלינדער אויף איין אויג), ווייסט ער אלסדינג. ס'איז גאר נישטא אזא זאך אויף דער וועלט, וואס שייקע זאל נישט וויסען. אפילו קבלה. ווייסט דו, וואס הייסט קבלה?

ניין. פון וואנען זאל זי וויסען? איך פיהל מיך אויפ'ן זיעבע־טען הימעל, וואס איך קאן איהר געבען א לעקציע וועגען קבלה.

— קבלה, נארעלע, איז אזא זאך, וואס קומט צוניץ. מיט קבלה קאן איך מאכען אזוי, אז איך זאל דיך זעהן, און דו מיך נישט. מיט קבלה קאן איך צאפען ווין פון א שטיין און געלד פון דער וואנט. מיט קבלה קאן איך מאכען אזוי, אז מיר ביידע, אזוי ווי מיר זיצען אטא, זאלען מיר זיך אויפהויבען ביז צו דער חמארע, און נאך העכער פון דער חמארע!...

ט.

אויפהויבען זיך אין דער הויך מיט בוזי'ן דורך קבלה ביז דער חמארע, און נאך העכער פון דער חמארע, און אוועקפליהען מיט איהר וויים־ווייט, אויף יענער זייט אוקינוס, — דאס איז געווען איינער פון מיינע בעסטע חלומות. דארט, אויף יענער זייט אוקינוס, הויבט זיך דאך אן דאס לאנד פון די קארליקעס, וואס קומען ארויס פון די גבורים פון דוד המלך'ס צייטען. די קארלי־קעס זענען דאך בטבע זעהר גוטע מענשעלעך. לעבען — לעבען זיי נאר פון צוקערקעס מיט מאנדעל־מילך, שפיעלען גאנצע טעג אויף קליינע פייפעלעך און טאנצען אלע אינאיינעם א „קאראהאד“, האבען קיין מורא נישט פאר קיין זאך און האבען ליעב געסט. פון אונז אז עס קומט עמיצער צו פאהרען, געבען זיי איהם עסען און טרינקען, שענקען איהם די טהייערסטע קליידער מיט אהן א שיעור זילבערנע און גאלדענע כלים, און פאר'ן אוועקפאהרען שטו־פען זיי איהם אן פולע קעשענעס מיט דימענטען און מיט ברי־ליאנטען, וואס וואלגערען זיך ביי זיי, ווי, למשל, ביי אונז מיסט אויף דער גאס.

— ווי מיסט אויף דער גאס? נו?

אזוי האט מיר א מאל א זאג געטהאן בוזי, אז איך האב איהר דערצעהלט פון די קארליקעס.

— דו גלויבסט נישט?

— און דו גלויבסט?

— פאַר וואָס נישט?
— וואו האָסטו דו דאָס געהערט?
— וואָס הייסט, וואו? אין חדר.
— אַך! אין חדר?...

נידעריגער, נידעריגער לאָזט זיך אַראָפּ די זון און בעפאַרבט דעם הימעל מיט אַ רויטען פאַס פון גין־גאָלד. דאָס גאָלד שיינט אָפּ אין בוזי'ס אויגען. זיי באָדען זיך אין גאָלד!

י.

מיר ווילט זיך זעהר, אַז בוזי זאָל נתפּעל ווערען פון שייקעס מעטאָדע און פון די קונצען, וואָס איך קאָן מאַכען מיט קבלה. בוזי אָבער הויבט נישט אָן נתפעל צו ווערען. אדרבה, עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז זי לאַכט. וואָס דען בעווייזט זי מיר אַלע איהרע פּערעלדיגע צייהנדלעך? עס הויבט מיך אָן פערדריסען און איך זאָג צו איהר:

— דו גלויבסט מיר אפשר נישט?

בוזי לאַכט.

— דו מיינסט אפשר, אַז איך באַריהם זיך? אַז איך טראַכט אויס פון קאָפּ ליגענס?

בוזי לאַכט נאָך שטאַרקער. ע! וויבאַלד אַזוי, דאַרף מען זיך מיט איהר אָפּרעכענען! איך וויים שוין מיט וואָס. איך זאָג צו איהר:

— דער חסרון איז, וואָס דו ווייסט נישט, וואָס הייסט קבלה. רו זאָלסט וויסען, וואָס קבלה איז, וואָלסט דו אַזוי נישט געלאַכט. מיט קבלה, אַז איך וויל, קאָן איך אַראָפּבּרענגען אהער דיין מאַמע. יאַ־יאָ. און אַז דו וועסט מיך שטאַרק בעטען, ברענג איך דיר זי נאָך היינטיגע נאַכט, רייטענדיג אויף אַ שטעקען.

מיט אַ מאָל הערט זי אויף צו לאַכען. אַ וואָלקענדעל איז איבערגעלאָפען איבער איהר שען ליכטיג פּנים, און עס ווייזט זיך

מיר אויס, אז די זון איז פּלוצים פערפאַלען געוואָרען. אויס זון. אויס טאָג. איך האָב מורא, אז איך האָב אַ ביסעל איבערגעהאַפּט די מאָס. איך האָב נישט בעדאַרפט אָנריהרען איהר וועהטיג — די מאַמע איהרע. איך האָב חרטה אויף דער מעשה. מע דאַרף עס פערגלעטען. מע דאַרף זיך מיט איהר איבערבעטען. איך רוק מיך צו צו איהר. זי קעהרט זיך אָפּ פון מיר. איך וויל זי נעמען ביי דער האַנד. איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון שיר-השירים: „שׁ ו ב י, ש ו ב י, ה ש ו ל מ י ת — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי!...“ פּלוצים הערט זיך אַ קול פון שטוב אַרוים:

— שימעק! שימעק?

שימעק — דאָס בין איך. דאָס רופט מיך מיין מאַמע, איך זאָל געהן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין.

יא.

דאָס געהן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין ערב-פּסח דאַוונען — וואָס קאָן שוין זיין אַ גרעסערער פערגעניגען? וואָס איז ווערטה דאָס אַליין, וואָס מען איז אָנגעטהאָן פון קאָפּ ביז פוס שפּאָגעל-ניי, און ס'איז דאָ מיט וואָס צו בעווייזען זיך פאַר די חברים? היינט דאָס דאַוונען? דער ערשטער יום-טוב'דיגער מעריב? דער ערשטער יום-טוב'דיגער ברכו? אַך! וויפיעל תענוגים דער גוטער גאָט האָט אָנגעגרייט פון אידישע קינדערם וועגען!

— שימעק! שימעק?

די מאַמע מיינע האָט קיין צייט נישט. „איך וועל געהן, איך וועל באַלד געהן, אָטאָ געה איך! איך וויל נאָר זאָגען בוזי'ן צוויי ווערטער. מעהר נישט ווי צוויי ווערטער“...

און איך זאָג איהר צוויי ווערטער. איך בין זיך מודה פאַר איהר, אז דאָס, וואָס איך האָב איהר אָט ערשט געזאָגט, איז נישט אמת. מאַכען מיט קבלה אזוי, אז יענער זאָל פליהען — דאָס קאָן מען נישט. אַליין — יאָ, איך אַליין זאָל פליהען — דאָס קאָן איך,

און דאָס וועל איך איהר ווייזען. לאָז נאָר איבערגעהן דער יום־טוב, אזוי מאַך איך די ערשטע פּרוב. איך וועל זיך אויפהויבען פאַר איהר אין די אויגען, אָט דאָ אויף דעם אָרט, וואו די קלעצער ליגען, און וועל אין איין מינוט זיין שוין אויף יענער זייט חמארע. פון דאָרט וועל איך זיך נעמען רעכטס, אהינצו־צו — זעהסט דו? — דאָרט ענדיגט זיך אַלסדינג און עס הויבט זיך שוין אָן דער ים־הקרח.

יב.

בוזי הערט זיך צו מיט קאָפּ. די זון שיקט איהרע לעצטע שטראַהלען, צעקושט זיך מיט דער ערד.

— וואָס הייסט דאָס ים־הקרח? — פרעגט מיך בוזי.

— ים־הקרח ווייסט דו נישט? ים־הקרח הייסט דער פערגליווערטער ים. דאָס וואסער איז געדיכט אזוי ווי לעבער און געזאלצען אזוי ווי ליאָג. קיין אָקרעטמען געהען נישט אויף איהם. און מענשען, אז זיי חאַפּען זיך אהין אריין, קאָנען זיי שוין צוריק נישט קומען קיינמאָל.

בוזי קוקט אויף מיר מיט גרויסע אויגען.

— למאי זשע זאָלסט דו געהן אהין?

— איך געה דען, נארעלע? איך פליה דאָך. איך פליה פון אויבען, אזוי ווי איין אָדלער. אין עטליכע מינוט בין איך דאָך שוין ווידער אויף דער יבשה. דאָרט הויבען זיך אָן די צוועלף הויכע בערג, וואָס שפּריצען מיט פייער, און אויפ'ן צוועלפטען בארג, סאמע ביי'ם שפּיץ, שטעל איך זיך אָפּ און געה צו־פוס זיבען מייל, ביז איך קום צו אַ געדיכטען וואלד. נאָכדעם געה איך וואלד־איין, וואלד־אויס, ביז איך קום־צו צו אַ קליין וואסערעל. דאָס וואסערעל שווים איך אריבער און צעהל אָפּ זיבען מאָל זיבען, וואַכסט אויס פאַר מיר איין אַלטיטשקער מיט אַ לאַנגען באָרד און פרעגט מיך: „וואָס איז דיין באַגעהר?“ זאָג איך איהם: „פיהר מיך אָפּ צו דער בת־מלכה“.

— וואָסער בת־מלכה?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי, און עס דאַכט זיך מיר, אַז זי איז דערשראָקען.

— די בת־מלכה — דאָס איז די שענע פּרינצעסין, וואָס מע האָט זי אויפגעהאַפּט פון אונטער דער חופה און מע האָט זי פאַר־כשופ׳ט און אַוועקגעפיהרט און אַריינגעזעצט אין אַ קרישטאָלענעם פּאַלאַץ, שוין זיעבען יאָהר...

— וואָס זשע געהער זיך עס אָן מיט דיר?

— וואָס הייסט, וואָס געהער זיך עס אָן מיט מיר? איך דאַרף דאָך זי באַפרייען.

— דו דאַרפסט זי באַפרייען?

— ווער דען?

— מע דאַרף נישט פליהען אזוי ווייט. פאָלג מיך, מע דאַרף נישט!...

יג.

און בוזי נעמט מיך אָן ביי דער האַנד, און איך פיהל, ווי איהר קליין ווייס הענטעל איז קאַלט. איך קוק איהר אין די אויגען אַריין און איך זעה, ווי עס שיינט זיך אָפּ אין זיי די גין־גאָלדענע זון, וואָס געזעגענט זיך מיט׳ן טאָג, מיט׳ן ערשטען ליכטיגען וואַ־רעמען ערב־פּסח טאָג. ביסלעכווייז שטאַרבט אָפּ דער דאָזיגער טאָג. ווי אַ ליכט ווערד אויסגעלאָשען די זון. דער הילך, וואָס איז געשטאַנען דעם גאַנצען טאָג, ווערד פערשטאָרבען. מע זעהט שוין נים כמעט קיין לעבעדיגען מענשען אויף דער גאַס. אין די פענסטער פון די הייזלעך בעווייזען זיך פייערלעך פון די יום־טוב־דיגע בענשליכט. אַ מאָדנע, אַ הייליגע שטילקייט רינגעלט אונז אַרום, מיך מיט בוזי׳ן, און מיר פיהלען זיך פעסט צענויפגעגאָסען מיט דער דאָזיגער יום־טוב׳דיגער שטילקייט.

— שימעק! שימעק?

יד.

דאָס דריטע מאָל שוין, אַז די מאַמע רופט מיך, איך זאָל געהן מיט'ן טאַטען אין שוהל אריין. ווייס איך דען אליין נישט, אַז מע דאַרף געהן אין שוהל אריין? איך וועל דאָ זיצען נאָך אַ מינוט, איין מינוט, נישט מעהר. דערהערט בוזי, אַז מע רופט מיך, רייסט זי אַרויס איהר האַנד, חאַפּט זיך אויף און טרייבט מיך:

— שימעק, דיך רופט מען דאָס, דיך. געה־געה. שוין צייט. געה־געה.

איך קלויב מיך געהן. אויסגעבלאָזען האָט דער טאָג. אויס־געלאָשען האָט די זון. פון'ם גאָלד איז געוואָרען בלוט. אַ ווינ־טעלע האָט אַ בלאָז געטהאָן, אַ גרינגס, אַ קיהלס. בוזי טרייבט מיך, איך זאָל געהן. איך וואַרף אויף איהר דעם לעצטען בליק. גאָר נישט די בוזי, וואָס פריהער. איין אַנדער פּנים מיט איין אַנדער חן בעקומט זי אין מיינע אויגען אינ'ם דאָזיגען פער'כשופ'טען אָבענד. „די פער'כשופ'טע פּרינצעסין" — פליהט מיר דורך אַ געדאַנק אין קאָפּ. בוזי לאָזט מיך אָבער נישט לאַנג מיט מיינע געדאַנקען. זי טרייבט מיך, זי טרייבט מיך, איך זאָל געהן. איך לאָז מיך געהן און קוק מיך אום צוריק אויף דער פער'כשופ'טער פּרינצעסין, וואָס האָט זיך איינגאַנצען צענויפגעגאָסען מיט'ן דאָ־זיגען פער'כשופ'טען פּסח־אָבענד, און איך בלייב שטעהן אַ פער'כשופּ־טער. ווייזט זי מיר אָבער מיט דער האַנד: איך זאָל געהן! איך זאָל געהן!... און עס מאָהלט זיך מיר אויס, אַז איך הער איהר קול, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— ב ר ח ד ו ד י — אַנטלויף, מיין געליעבטער! ו ד מ ה ל ך ל צ ב י — און זיי געגליכען צו אַ הירש, אָדער צו אַ אינד אויף די בשמים־בערג!...

צווייטער טייל.

מיר רייסען גרינס.

א.

— גיכער, בוזי, גיכער! — זאָג איך צו בוזי׳ן א טאָג פאַר שבועות און נעם זי פאַר א האנד, און מיר לאָזען זיך האַסטיג באַרג ארויף. — דער טאָג שטעהט נישט, נארעלע. מיר דאַרפען דורכגעהן אזא באַרג, און נאָכ׳ן באַרג האָבען מיר נאָך א טייכעל. איבער׳ן טייכעל געהט א קלאָדקע פון ברעטער, הייסט עס „דאָס בריקעל“. דאָס טייכעל לויפט, די זשאבעס קוואַקען, די ברעטער שאָקלען זיך, הוידען זיך, און ערשט דאָרט, אויף יענער זייט ברי־קעל — דאָרט איז ערשט דער אמת׳ער גן־עדן, בוזי! דאָרט ערשט הויבען זיך אָן מיינע מאַיאָנטקעס.

— דיינע מאַיאָנטקעס?

— מיין איך, די „לעוואדע“. א גרויס פעלד, וואָס ציהט זיך, ציהט זיך אָהן א סוף, אָהן א ברעג. מיט א גרינער קאָלדרע איז דאָס איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפּרענקעלעך איז דאָס בע־שפּרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז דאָס בעצוויקעלט. און ריחות זאָלסט דו הערען דאָרטען — די שענסטע בשמים פון דער וועלט! און ביימער האָב איך דאָרטען, אָהן א שיעור ביימער, הויכע, צווייגענדיגע ביימער. און א בערגעל האָב איך מיר דאָרט, וואָס איך זיץ אויף דעם. וויל איך, זיץ איך מיר. וויל איך, הויב איך מיך אויף דורכ׳ן „שם־המפורש“ און פליה מיר, ווי איין אָד־לער, העכער פון דער חמארע. איבער פעלדער און וועלדער, איבער ימים און מדבריות, ביז איך קום אויף יענער זייט הרי־חושך...

— און פון דאָרטען — שלאָגט מיך איבער בוזי — געהסט דו צו פוס זיבעבען מייל, ביז דו קומסט צו א וואסערעל.

— ניין, צו א געדיכטען וואלד... פריהער געה איך וואלד־איין, וואלד־אויס, און ערשט נאָכדעם קום איך צו א וואסערעל...

— דאָס װײַסערעל שװימסט דו אַריבער און צעהלסט אָפּ זיבעצן מאָל זיבעצן...

— װאַכסט אױס פֿאַר מיר אײן אַלטיטשקער מיט אַ לאַנגען באָרד...

— פֿרעגט ער דיך: „װאָס איז דײַן באַגעהר?"

— זאָג איך איהם: „פֿיהר מיך אָפּ צו דער בת־מלכה"...

בוזי רײַסט אַרױס איהר האַנד פֿון מײַן האַנד און לאָזט זיך לױפֿען באַרג אַראָפּ. איך לױף איהר נאָך.

— בוזי, װאָס לױפֿסט דו אַזױ?

בוזי ענטפֿערט נישט. זי איז ברוגז. זי האָט פֿײַנט די בת־מלכה. אַלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה...

ב.

װער בוזי איז — דאַרפֿט איהר געדענקען. איך האָב אײך שױן אַמאָל דערצעהלט. נאָר טאָמער האָט איהר פֿערגעסען, חזר איך אײך איבער נאָך אַמאָל.

איך האָב געהאַט אײן עלטערען ברודער — בעני. איז ער דערטרונקען געװאָרען. נאָך איהם איז געבליבען אַ װאַסער־מיהל, אַ יונגע אַלמנה, צװײ פֿערדלעך און אײן קינד. האָט מען די מיהל אָפּגעלאָזט. די פֿערדלעך פֿערקױפֿט. די אַלמנה האָט חתונה גע־האַט ערגיץ װײַט. און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז. דאָס איז געװען בוזי.

האַ־האַ־האַ! אַלע מײנען, אַז איך און בוזי זענען אַ ברודער מיט אַ שװעסטער. מײַן טאַטען רופֿט זי טאַטע. מײַן מאַמען רופֿט זי מאַמע. און מיר צװישען זיך לעבען, װי אַ ברודער מיט אַ שװעסטער, און האָבען זיך ליעב, װי אַ ברודער מיט אַ שװעס־טער.

װי אַ ברודער מיט אַ שװעסטער? פֿאַר װאָס זשע שעהמט זיך פֿאַר מיר בוזי?

איין מאָל האָט זיך געטראָפען אַ מעשה. מיר זענען געבליבען אַליין, אַליין אין צווייען איבער דער גאַנצער שטוב. פאַרנאַכטליך איז דאָס געווען. פינסטערליך שוין. דער טאַטע איז געגאַנגען אין שוהל זאָגען קדיש נאָך מיין ברודער בעני, און די מאַמע — נאָך שוועבעלעך. איך און בוזי האָבען זיך פערשלאָגען אין אַ ווינ־קעלע און איך דערצעהל איהר מעשיות. בוזי האָט ליעב, אַז איך דערצעהל איהר מעשיות. שענע מעשיות פונ'ם חדר, מעשיות פון טויזענד איין נאַכט. זי רוקט זיך צו צו מיר גאַנץ נאָהענט. איהר האַנד איז אין מיין האַנד.

— דערצעהל, שימעק, דערצעהל.

שטיל לאָזט זיך אַראָפּ די נאַכט. פּאַוואָלי קלעטערען אויף די ווענד די שאָטענס, ציטערען, פויזשען אויף דער ערד און צעקריכען זיך. קוים־קוים וואָס מיר זעהען זיך. נאָר איך פיהל, איהר הענטעל ציטערט, און איך הער, איהר הערצעל קלאַפּט, און איך זעה, איהרע אויגען אין דער פינסטער גלאַנצען. פּלוצים רייסט זי אַרויס איהר האַנד פון מיין האַנד. „וואָס איז, בוזי?" „מע טאָר נישט". „וואָס טאָר מען נישט?" „האַלטען זיך ביי די הענד". „פאַר וואָס? ווער האָט דיר געזאָגט?" „איך ווייס אַליין". „מיר זענען דען פרעמדע? מיר זענען דען נישט שוועסטער און ברודער?" „ע! ווען מיר זאָלען זיין שוועסטער און ברודער!"... — ציהט אויס בוזי, און עס הערט זיך מיר אין איהרע ווערטער דאָס לשון פון שיר־השירים: „מ י י ת נ ך כ אָ ח ל י — פאַר וואָס ביזט דו נישט מיר אַ ברודער?"

תמיד אַזוי. רעד איך פון בוזי'ן, דערמאָן איך מיך אין שיר־השירים.

ג.

וואו זשע האַלטען מיר? ערב־שבועות. מיר לויפען באַרג־אַראָפּ. פריהער בוזי, נאָכדעם איך. בוזי איז אויף מיר ברוגז

פאַר דער בת־מלכה. אַלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה. בוזי'ס ברוגז זיין, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים נישט האָבען, דויערט נישט אפילו אַזוי פיעל, ווי איך רעד צו אייך. צ'ט קוקט זי שוין ווידער אויף מיר מיט איהרע גרויסע ליכטיגע פערטראַכטע אויגען. פערוואָרפט די האָר ארונטער און זאָגט צו מיר:

— שימעק! אוי, שימעק! טהו נאָר אַ קוק. זעה אַ הימעל. דו זעהסט גאָר גישט וואָס אין דרויסען טהוט זיך!

— איך זעה, נאַרעלע. וואָס דען, איך זעה נישט? איך זעה אַ הימעל, איך פיהל אַ וואַרעם ווינטעלע, איך הער פויגעלעך פיש־טשען און צוויטשען און טראָגען זיך איבער אונזערע קעפּ. דאָס איז אונזער הימעל, אונזער ווינטעלע, אונזערע פויגעלעך — אַלס־דינג איז אונזערס, אונזערס, אונזערס! גיב אהער דיין האַנד, בוזי!...

ניין. זי גיט מיר נישט די האַנד. זי שעהמט זיך. לֹמאי שעהמט זיך פאַר מיר בוזי? לֹמאי איז זי רויט געוואָרען?

— דאָרטען — זאָגט מיר בוזי און לויפט פאַראויס — דאָרטען, אויף יענער זייט בריקעל... און עס דאַכט זיך מיר אויס, אַז זי רעדט צו מיר מיט'ן לשון פון שולמית, וואָס אין שיר־השירים: „ל כ ה ד ו ד י — קום, טהייערער! לאָמיר געהן אין פעלד ארויס! לאָמיר נעכטיגען אין די דערפער! לאָמיר זיך פעדערען אין די וויינגערטנער! לאָמיר זעהען, אויב דער וויינשטאָק בליהט? אויב דער וויינצווייג האָט זיך פאַנאַנדער־גענומען? אויב די מילגראַמען שפּראָצען?“...

און אַט זענען מיר ביי'ם בריקעל.

ד.

דאָס טייבעל לויפט, די זשאַבעס קוואַקען און די ברעטער שאָק־לען זיך, הוידען זיך, און בוזי ציטערט.

— אַי, ביזט דו, בוזי, אַ... וואָס האָסט דו מורא, נאַרעלע? האַלט זיך אָן אָן מיר, אָדער גיב, לאָם איך דיך ארומנעמען. איך דיך און דו מיך. זעהסט דו? אַט אזוי. אַט אזוי.

אוים בריקעל.

און אזוי ווי מיר האָבען זיך ארומגענומען, אזוי געהען מיר שוין אין צווייען, איינע אַליין איבער דעם דאָזיגען גן־עדן. בוזי האַלט זיך אָן מיר שטאַרק, זעהר שטאַרק. זי שווייגט. נאָר עס דאכט זיך מיר, אז זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „אַ נ י ל ד ו ד י ו ד ו ד י ל י — איך בין דיינע און דו ביזט מיינער"...

די לעוואַדע איז גרוים. זי ציהט זיך אָהן אַ סוף, אָהן אַ ברעג. מיט אַ גרינער קאָלדרע איז זי איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפּרענקעלעך איז זי בעשפּרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט. און ריחות שמעקען דאָ, די שענסטע בשמים פון דער וועלט! און מיר געהעןביידע ארומגענומען, איינע אַליין, אין צווייען, אינ'ם דאָזיגען גן־עדן.

— שימעק! — זאָגט מיר בוזי און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און רוקט זיך צו צו מיר נאָך נעהענטער. — ווען וועלען מיר אָנהויבען רייסען גרינס אויף שבועות?

— דער טאָג איז נאָך גענוג גרוים, נאַרעלע! — זאָג איך צו איהר און איך ברען. איך ווייס נישט, וואוהין זאָל איך קוקען פריהער: צי אין דער יאַרמעלקע פונ'ם בלאָהען הימעל? צי אויף דער גרינער קאָלדרע פונ'ם ברייטען פעלד? צי אָהין, אין עק וועלט אריין, דאָרטען, וואו דער הימעל געהט זיך צענויף מיט דער ערד? צי אין בוזי'ס ליכטיג פּנים זאָל איך אריינקוקען, אין בוזי'ס שענע גרויסע אויגען, וואָס ווייזען מיר אוים טיעף, ווי דער הימעל, און פערטראַכט, ווי די נאַכט? תמיד זענען איהרע אויגען פערטראַכט. אַ טיעפער זאָרג ליגט אין זיי פערבאָרגען. מיט אַ שטילען טרויער זענען זיי איבערגעצויגען. איך ווייס איהר זאָרג.

מיר איז בעקאַנט איהר טרויער. זי טראָגט אַ גרויסען װעהטיג אין האַרצען. אַ פערדראָס אויף איהר מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט פאַר אַ פרעמדען טאַטען און איז אַוועקגעפאָהרען פון איהר אויף שטענדיג, אויף אייביג, גלייך ווי זי וואָלט איהר אָנגעקעהרט אַ פרעמדע. אין שטוב טאָר איהר מוטער׳ס נאָמען נישט דערמאַנט ווערען, גלייך ווי זי וואָלט גאָר קיין מאָל נישט געהאַט קיין מאַמע. מיין מאַמע — דאָס איז איהר מאַמע. מיין טאַטע — דאָס איז איהר טאַטע. און זיי האָבען זי ליעב, ווי אַ אייגען קינד, ציטערען איבער איהר, געבען איהר נאָך, וואָס איהר האַרץ געלוסט. נישטאָ קיין צו טהייערס פאַר בוזי׳ן. בוזי האָט געזאָגט, אַז זי וויל געהן מיט מיר אָנרייסען גרינס אויף שבועות (דאָס האָב איך זי אַרויסגעפיהרט דערויף), האָט דער טאַטע אַ זאָג געטהאָן צו דער מאַמע: „ווי מיינסט דו?“ און בעת מעשה האָט ער אַריבערגעקוקט אַריבער די זילבערנע ברילען און געגלעט זיך די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד. און עס געהט אַוועק אַ שמועס צווישען טאַטע־מאַמע וועגען אונזער געהן אַליין הינטער דער שטאָדט אַרום אָנרייסען גרינס אויף שבועות:

ד ע ר ט א ט ע: וואָס זאָגסט דו?
ד י מ א מ ע: וואָס זאָגסט דו?
ד ע ר ט א ט ע: זאָל מען זיי לאָזען געהן?
ד י מ א מ ע: פאַר וואָס זאָל מען זיי נישט לאָזען געהן?
ד ע ר ט א ט ע: איך זאָג דען, אַז ניין?
ד י מ א מ ע: וואָס זשע דען זאָגסט דו?
ד ע ר ט א ט ע: איך זאָג נאָר, צי זאָלען זיי געהן?
ד י מ א מ ע: פאַר וואָס זאָלען זיי נ י ש ט געהן?

און אַזוי ווייטער. איך ווייס, וואָס זיי קוועטשט. אפשר צוואַנציג מאָל זאָגט מיר אָן דער טאַטע, און נאָכ׳ן טאַטען אויך די מאַמע, אַז דאָרט איז דאָ אַ בריקעל, און אונטער׳ן בריקעל איז דאָ אַ וואַסער — אַ טייכעל, אַ טייכעל, אַ טייכעל...

ה.

מיר, איך און בוזי, האָבען שוין לאַנג פערגעסען דאָס בריקעל מיט'ן וואסער, מיט'ן טייכעל. מיר טראָגען זיך איבער דער ברייטער פרייער לעוואדע, אונטער'ן ברייטען פרייען הימעל. מיר לויפען איבער'ן גרינעם פעלד, פאַלען און קאַטשען זיך אינ'ם שמעקענדיגען גראָז. מיר שטעהען אויף, פאַלען און קאַטשען זיך נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, און קיין גרינס אויף שבועות הויבען מיר נאָך אַלץ נישט אָן צו רייסען. איך פיהר בוזי'ן אין דער לענג און אין דער ברייט איבער דער לעוואדע. איך בעריהם זיך פאַר איהר מיט מיינע מאַיאָנטקעס.

— זעהסט דו אָט די בוימער? זעהסט דו אָט דעם זאמד? זעהסט דו אָט דאָס בערגעל?

— איז דאָס אין גאַנצען דיינס?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי, און איהרע אויגען לאַכען. מיר פערדריסט עס, וואָס זי לאַכט. תמיד איז ביי איהר אַזאַ טבע לאַכען פון מיר. איך בלאָז זיך אָן און קערעווע מיך אָפּ אויף אַ וויילע פון בוזי'ן. שטויסט זיך בוזי, אַז איך בין ברוגז. פערגעהט זי צו מיר פון פאָרענט, פערקוקט מיר אין די אויגען אריין און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד און זאָגט צו מיר: „שימעק!"... פליהט אוועק דער רוגז און אַלץ ווערד פערגעסען. און איך נעם זי פאַר דער האַנד און איך פיהר זי צו מיין בערגעל, דאָרטען, וואו איך זיץ מיר תמיד, אַלע יאָהר. וויל איך, זיץ איך מיר. וויל איך, הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם־המפורש" און פליה מיר, ווי איין אָדלער, העכער פון דער חמאַרע, איבער פעלדער און וועלדער, איבער ימים און מדבריות...

ו.

דאָרטען, אויפ'ן בערגעל, זיצען מיר, איך און בוזי (קיין גרינס אויף שבועות האָבען מיר נאָך אַלץ נישט אָנגעריסען), און דערצעהלען מעשיות. דאָס הייסט איך דערצעהל און זי האָרכט.

איך דערצעהל איהר פון דעם, וואס וועט זיין אמאל, אמאל, אז איך וועל זיין א גרויסער און זי א גרויסע און מיר וועלען זיך נעמען... מיר וועלען זיך באלד אויפהויבען דורכ'ן שם־המפורש אריבער דער חמארע און וועלען ארומרייזען די גאנצע וועלט. פריהער וועלען מיר זיין אין אלע לענדער, וואו אלכסנדר מוקדון איז געווען. און נאכדעם וועלען מיר געבען א פאהר־איבער קיין ארץ־ישראל. דארט וועלען מיר זיין אויף אלע בשמים־בערג, אין אלע וויינגערטנער, אנשטופען פולע קעשענעס מיט באקסערען, פייגען, טייטלען און איילבירטען און אוועקפליהען פון דארטען נאך ווייטער און ווייטער. און אומעטום וועלען מיר אפטהון איין אנדער שפיצעל, ווארום קיינער וועט דאך אונז נישט זעהען...

— קיינער וועט אונז נישט זעהען? — פרעגט מיך בוזי און האפט מיך אן פאר די הענד.

— קיינער, קיינער! מיר וועלען זעהען אלעמען, און אונז וועט נישט זעהען קיינער!

— וויבאלד אזוי, שימעק, האב איך צו דיר א בקשה.

— א בקשה?

— א קליינע בקשה...

נאר איך וויים פריהער איהר בקשה. זי וויל, אז מיר זאלען זיך דורכפאהרען אהין, וואו איהר מאמע האט חתונה געהאט. אפטהון עפים א שפיצעל איהר שטיפטאטען...

— פאר וואס נישט? — זאג איך צו איהר. — מיט'ן גרעסטען כבוד! אויף מיר מעגסט דו זיך שוין פארלאזען, נארעלע. איך קאן זיי אפטהון אזעלכעס, אז זיי זאלען מיך האבען צו געדענקען!

— נישט זיי, נאר איהם, איהם אליין. — בעט זיך ביי מיר בוזי. נאר נישט אזוי גיך פועל'ט זי דאס ביי מיר. מיך, אז מע צע'כעס'ט, איז מיט סכנת נפשות! וואס הייסט, איך וועל איהר אפשווייגען אזא מעשה? א פאטעפאלנעסט פון א ווייבעל — נעמען און חתונה האבען מיט איין אנדער טאטען, פערפאה־

רען צו אַלדי שוואַרצע יאָהר און אוועקוואַרפען אַ קינד, נישט אַריינשרייבען קיין בריוועל אפילו! היתכן? וואו איז דאָס גע־הערט געוואָרען אַזאַ רציחה?!...

ז.

אומזיסט האָב איך מיך אַזוי צעפלאַקערט. איך האָב חרטה, ווי הינט עסען מיך. נאָר ס'איז שוין פאַרפאַלען. בוזי האָט פערשטעלט דאָס פנים מיט ביידע הענד. זי וויינט? איך וואָלט גענומען און צעריסען זיך אַליין אויף שטיקלעך! צו וואָס האָט מיר געטויגט אָנריהרען איהר וועהטיג — די מאַמע איהרע? שטיל אין האַרצען ביי זיך רוף איך מיך אָן מיט אַלע מיאוס'ע נעמען: „פערד! בהמה! אָכס! קאַלב! לעקיש! לאַנגע צונג!“... איך רוק מיך צו צו איהר. איך נעם זי אָן ביי דער האַנד: „בוזי! בוזי!“ איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „ה ר א י נ י א ת מ ר א י ך — לאָז מיך זעהן דיין פנים, ה ש מ י ע י נ י א ת ק ו ל ך — לאָז מיך הערען דיין שטים“...

פלוצים... פון וואַנען האָבען זיך גענומען אַהער דער טאַטע מיט דער מאַמע?

ח.

דעם טאַטענס זילבערנע ברילען גלאַנצען פון דער ווייטען. די זילבערנע פעדים פון זיין זילבער־באָרד האָבען זיך צעלאָזט אויפ'ן ווינטעל. און די מאַמע מאַכט צו אונז פון דער ווייטען מיט דער פּעטשיילע. מיר ביידע, איך און בוזי, זענען געבליבען זיצען, ווי געלעהמט. וואָס טהוען דאָ טאַטע־מאַמע?

דאָס זענען זיי געקומען צו אונז אַהער, געוואָהר ווערען, וואָס מיר מאַכען. צי האָט זיך נים געטראָפען מיט אונז, חס־ושלום,

נפּים איין אומגליק? אַ קשיא אויף אַ מעשה — אַ בריקעל, אַ וואַ־
סער, אַ טייכעל, אַ טייכעל, אַ טייכעל...

מאַדנע טאַטע־מאַמע!

— און וואו איז אייער גרינס?

— וואָסער גרינס?

— דאָס גרינס, וואָס איהר זענט געגאַנגען אָנרייסען אויף
שבועות?...

מיר ביידע, איך און בוזי, קוקען זיך איבער. איך פערשטעה
איהרע אויגען. איך פערשטעה איהר קוק. און עס דאַכט זיך מיר,
אַז איך הער, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

„מ י י ת נ ך כ אָ ח ל י — אָ, ווען דו ביזט מיר אַ ברו־
דער!... פאַר וואָס ביזט דו מיר נישט קיין ברודער?"...

— — — — — — — — — — — — — — —

— מילא, גרינס אויף שבועות וועט שוין מסתמא ווי עס איז
זיין, — זאָגט דער טאַטע מיט אַ שמייכעל, און די זילבערנע פעדעם
פון זיין זילבער־באָרד גלאַנצען אָפּ אין די ליכטיגע שטראַהלען פון
דער גינגאָלדענער זון. — אבי, געלויבט דער אויבערשטער, די קינ־
דער זענען געזונד און ס'איז זיי חלילה קיין זאַך נישט געשעהען.

— געלויבט איז גאָט! — ענטפערט איהם די מאַמע און ווישט
זיך מיט דער פּעטשיילע דאָס רויטע פערשוויצטע פנים. און ביידע
קוועלען זיי אָן, ווערען ברייטער ווי לענגער.

מאַדנע, מאַדנע טאַטע־מאַמע!

— — — — — — — — — — — — — — —

דרימער טייל.

אין דער האָזינגער נאַכט.

א.

„לבני היקר מוהר"ר...

„איך שיק דיר 00 רו"כ און בעט דיך, מיין זוהן, זאָלסט מיר טהון צוליעב און קומען צו פאָהרען אהיים אויף פסח. עס איז מיר א בזיון פאַר דער וועלט אויף מיינע עלטערע יאָהרען. מע האָט איין שטיקעל זוהן א בן־יחיד, און מען איז ניט זוכה איהם צו זעהן. אויך די מאַמע בעט דיך רחמים, אז דו זאָלסט למען־השם קומען צו פאָהרען אויף פסח. און זיי וויסען, אז בוזי'ן קומט מזל־טוב. זי איז למזל א כלה געוואָרען. אם־ירצה־השם, שבת נאָך שבועות איז די חתונה.

ממני אביך..."

— — — — — — — — — — — — — — —

אַט דאָס שרייבט צו מיר מיין טאַטע — דאָס ערשטע מאָל אזוי שאַרף. דאָס ערשטע מאָל פאַר דער גאַנצער צייט, פון זינט מיר זענען זיך צעגאַנגען. און צעגאַנגען זענען מיר זיך מיט'ן טאַטען שטיל, נישט געקריעגט זיך. איך האָב וויעדערשפעניגט זיין געבאָט. נישט געוואָלט געהן אין זיינע וועגען. געגאַנגען מיין אייגענעם וועג — זיך אוועקגעלאָזט לערנען. פריהער איז ער געווען ברוגז, געזאָגט, אז ער וועט מיר קיינמאָל ניט מוחל זיין, סיידען ער וועט ליגען אויפ'ן טוידטען־בעט. דערנאָך האָט ער מיר מוחל געווען. דערנאָך האָט ער מיר אָנגעהויבען שיקען געלד: „איך שיק דיר 00 רו"כ און עס לאָזט דיר גריסען די מאַמע גאָר פריינדליך". קורצע, טרוקענע בריעף. אויך מיינע בריעף צו איהם זענען געווען קורצע, טרוקענע בריעף: „דיין בריעף מיט די 00

רו"כ האָב איך מקבל געווען און לאָז גריסען דער מאַמען גאָר פריינדליך".

קאַלט, מורא'דיג קאַלט זענען געווען אונזערעביידענס בריוו לעך. ווער האָט צייט געהאַט דאָס צו בעמערקען אין דער וועלט פון חלומות, וואו איך האָב מיך געפונען? נאָר דעם טאַטענס בריעף אַצינד האָט מיך אויפגעוועקט. ניט אזוי דעם טאַטענס קלאָגען זיך, וואָס ס'איז איהם אַ בזיון פאַר דער וועלט (איך בין מיך מודה). און ניט אזוי דער מאַמעס בקשה, וואָס זי בעט רחמים — קיין זאַך האָט מיך אזוי ניט גענומען (איך בין מיך מודה), ווי די עטליכע ווערטער: „און זיי וויסען, אז בוזי'ן קומט מזל־טוב"...

בוזי — אָט די בוזי, וואָס איהר גלייכען איז ניטאָ אין ערגיץ ניט, סיידען אין שיר־השירים. אָט די בוזי, וואָס איז איינגעקניפּט און אויסגעבונדען מיט מיינע יונגע יאָהרען. אָט די בוזי, וואָס איז אַלע מאָל געווען די פער'כשופ'טע בת־מלכה פון אַלע מיינע וואונדערליכע בבא־מעשיות, די שענסטע פּרינצעסין פון מיינע גאָלדענע חלומות — אָט די בוזי איז איצט אַ כלה? עמיצענס, ניט מיינע?!...

ב.

ווער איז בוזי? — אַך, איהר ווייסט ניט, ווער בוזי איז? איהר האָט פערגעסען? איך מוז אייך נאָך אַ מאָל איבערדער־צעהלען איהר ביאָגראַפיע אין קורצען, און מיט דעם אייגענעם לשון, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט אמאָל, מיט יאָהרען צוריק.

איך האָב געהאַט איין עלטערען ברודער — בעני. איז ער דערטרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז פערבליבען אַ וואַסער־מיהל, אַ יונגע אלמנה, צוויי פערדלעך און איין קינד. האָט מען די מיהל אַפּגעלאָזט, די פערדלעך פערקויפט. די אלמנה האָט חתונה גע־האַט און איז אַוועקגעפאָהרען ערגיץ ווייט. און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז אין שטוב אריין.

דאָס איז בוזי.

און שען איז בוזי, ווי די שענע שולמית, וואָס פון שיר־השירים. אַלע מאָל, ווען איך האָב געזעהען בוזי'ן, האָב איך מיך געמוזט דערמאָנען אין דער שולמית, וואָס פון שיר־השירים. און אַלע מאָל, ווען איך האָב געלערנט אין חדר דעם שיר־השירים, איז מיר גע־קומען אַקעגען בוזי.

איהר נאָמען איז פערצויגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. מיט מיר אינאיינעם איז זי געוואַכסען. מיין טאַטען רופט זי טאַ־טע. מיין מאַמען רופט זי מאַמע. אַלע האָבען געמיינט, אַז מיר זענען אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט, ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער.

ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער פלעגען מיר זיך פערקלויבען אין אַ ווינקעלע, און דאָרט פלעג איך איהר דערצעהלען בבא־מעשיות פון חדר, פון מיין חבר שייקע, וואָס ווייסט אַלסדינג, אַפילו קבלה. דורך קבלה, האָב איך איהר געזאָגט, קאָן איך מאַכען קונצען: צאַ־פּען וויין פון אַ שטיין און גאָלד פון דער וואַנד. מיט קבלה, האָב איך איהר געזאָגט, קאָן איך מאַכען אַזוי, אַז מיר ביידע זאָלען זיך אויפהויבען ביז דער חמארע, און נאָך העכער פון דער חמארע. אַך, האָט זי ליעב געהאַט האָרכען פון מיר מעשיות! איין מעשה נור האָט בוזי פיינט געהאַט פון מיר צו האָרכען: פון אַ בת־מלכה, פון אַ פּרינצעסין, וואָס מע האָט זי פער'כשופ'ט, אויפגע־חאַפּט פון אונטער דער חופּה און אריינגעזעצט אין אַ קרישטאַלע־נעם פּאַלאַץ אויף זיעבען יאָהר, און איך פליה זי אויסלייזען... אַלסדינג האָט בוזי ליעב געהאַט צו הערען, נאָר ניט פון קיין פער'־כשופ'טער בת־מלכה, וואָס איך זאָל דאַרפען פליהען זי אויסלייזען. „מע דאַרף ניט פליהען אַזוי ווייט, פאָלג מיך, מע דאַרף נישט!"... אַזוי האָט געזאָגט צו מיר בוזי, אָוועקגעשטעלט אויף מיר איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

אָט דאָס איז בוזי.

איצט שרייבט מען מיר, אז עס קומט איהר מזל־טוב. זי איז א כלה געוואָרען. בוזי איז א כלה. עמיצענס, עמיצענס, ניט מיינע! האָב איך מיך אוועקגעזעצט און אָפּגעענטפערט דעם טאַטען מיט א בריעף:

„לכבוד אָבי היקר מוהר"ר...

„דיין בריעף מיט די 00 רו"כ האָב איך מקבל געווען. אין עטליכע טעג אַרום, ווי נור איך ווער פאַרטיג, אזוי קום איך צו פאָהרען. אויף די ערשטע טעג פסח, אָדער אויף די אַנדערע — נאָר זיין וועל איך. איך לאָז גריסען דער מאַמען גאָר פריינדליך. און בוזי'ן — מזל־טוב. איך ווינש איהר גליק...

ממני בנך..."

ג.

ס'א ליגען. נישט איך האָב געהאַט מיט וואָס פאַרטיג צו ווערען. נישט איך האָב געדאַרפט וואַרטען עטליכע טעג. דעם זעלבען טאָג, וואָס איך האָב בעקומען פונ'ם טאַטען דעם דאָזיגען בריעף און געענטפערט מיט מיין בריעף, האָב איך מיך אויפגעזעצט און בין געפלויגען אהיים און בין געקומען צו פליהען פונקט דעם טאָג, וואָס ערב יום־טוב. אין א וואַרעמען ליכטיגען ערב פסח'יגען טאָג.

און האָב געטראָפען מיין שטעדטעל פונקט אזוי, ווי איך האָב עס איבערגעלאָזט אמאָל, מיט יאָהרען צוריק. נישט פערענדערט אויף א האָר, נישט געמינערט א טראָפּען. די אייגענע שטאָדט. די אייגענע מענשען. דער אייגענער ערב־פסח'יגער אין־דרויסען מיט'ן אייגענעם ערב־פסח'יגען טאַרעראַם.

איין זאַך נור האָט געפעהלט: דער שיר־השירים. ניין. עס איז שוין נישט מעהר שיר־השירים'דיג, ווי ס'איז געווען אמאָל, מיט יאָהרען צוריק. אונזער הויף איז שוין נישט מעהר שלמה המלך'ס וויינגאָרטען, וואָס אין שיר־השירים. דאָס האָלץ מיט די

קלעצער, מיט די ברעטער, וואָס ליגען אָנגעוואָרפען ביי אונזער שטוב, איז שוין נישט מעהר טענענבוימער און בוקסענבוימער. די קאָץ, וואָס ליגט ביי דער טהיר און וואַרעמט זיך אויף דער זונן, איז שוין נישט מעהר פון די פעלד־אינדען, וואָס בעגעגענען זיך אין שיר־השירים. דער באַרג, וואָס אויף יענער זייט שוהל, איז שוין ניט מעהר דער לבנון. ניט מעהר פון די בשמים־בערג... די ווייב־לעך און מיידלעך, וואָס שטעהען אין דרויסען און וואַשען און פּרע־סען און רייניגען און כשר׳ען אויף פּסח, זענען שוין ניט מעהר די טעכטער פון ירושלים, וואָס ווערען דערמאָנט אין שיר־השירים... וואו איז אהינגעקומען מיין אַמאָליגע יונגע, פרישע, קלאָרע, ליב־ליגע, מיט בשמים שמעקענדיגע שיר־השירים־וועלט?...

ד.

איך האָב געטראָפען מיין היים פּונקט אזוי, ווי איך האָב זי איבערגעלאָזט מיט יאָהרען צוריק. נישט פערענדערט א האָר, נישט געמינערט א טראָפּען. דער טאַטע — ווי געוועזן. נאָר זיין זילבער־באָרד איז געוואָרען עטוואָס נאָך מעהר געזילבערט. זיין ברייטער ווייסער געקנייטשטער שטערן — נאָך עטוואָס מעהר געקנייטשט. אָפּנים, פון דאגות...

אויך די מאַמע — ווי געוועזן. נאָר דאָס רויטע פּנים איז גע־וואָרען געלבליך. און דאכט זיך מיר, אז קלענער איז זי געוואָרען אין וואוכס. און אפשר ווייזט זיך מיר אויס, דערפאַר ווייל זי האָט זיך אביסעל איינגעבויגען, איינגעבויגען צו דער ערד? און די אויגען זענען איהר רויטליך און מיט קישעלעך, ווי אונטערגעשוואָ־לען. שוין זשע פון געוויין?...

אויף וואָס האָט געוויינט מיין מאַמע? אויף וועמען? אויף מיר, איהר בן־יחיד, וואָס איך האָב ניט געוואָלט פאָלגען דעם טאַ־טען און האָב וויעדערשפּעניגט זיין געבאָט, נישט געוואָלט געהן אין זיינע וועגען, געגאַנגען מיין אייגענעם וועג, זיך אוועקגעלאָזט לער־

נען און אזוי לאנג אין דער היים נישט געווען? צי אויף בוזי׳ן
ווײנט מײן מאמע, וואס האט חתונה שבת נאך שבועות?...

אך, בוזי! אויך זי האט זיך אויף קיין האר ניט פערענדערט.
ניט געמינערט א טראפען. אויסגעוואקסען איז זי נור. אויסגע־
וואקסען און שענער געווארען. נאך שענער, ווי ווען ס׳ניט איז
אמאל. הויך און שלאנק און רייף און מלא חן. אויגען — די זעלבע
שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. נאר מעהר פערטראכטע, ווי אמאל
פערטראכטע, פערטיעפטע, פערזארגטע, שענע, בלויע שיר־השירים־
אויגען. און א שמייכעל אויף די ליפען. און פריינדליך, און ליעב,
און היימיש, און צוגעלאזט, און שטיל, ווי א טויב, צנועה׳דיג־שטיל.

קוק איך אויף בוזי׳ן, דערמאן איך מיך אן יענער בוזי, וואס
אמאל. דערמאן איך מיך אן איהרע נאר־וואס אויפגענייהטע יום־
טוב׳דיגע קליידלעך, וואס די מאמע האט איהר דעמאלט אויפגע־
נייהט אויף פסח. דערמאן איך מיך אן איהרע נייע קליינע יום־
טוב׳דיגע שיכלעך, וואס דער טאטע האט איהר דעמאלט געקויפט
אויף פסח. און דערמאן איך מיך אן יענער בוזי, וואס אמאל,
אזוי קומט מיר ניט־ווילענדיג דאס לאנג־פערגעסענע שיר־השירים
ווידער א מאל, א פסוק נאך א פסוק: „אויגעלעך ווי טייבעלעך,
הערעלעך ווי ציגעלעך, גליטשען זיך בארג־אראפ... צייהנדעלעך —
ווייסע שעפעלעך, נאר־וואס פון טייך ארויס. איינס און איינס.
שנירעלעך — איהרע ליפען. אז זי רעדט, איז צוקער־זיס“...

איך קוק אצינד אויף בוזי׳ן, און עס ווערד שוין אלעס ווידער
שיר־השירים׳דיג, ווי אמאל־אמאל, מיט יאהרען צוריק.

ה.

— בוזי, דיר קומט מזל־טוב?

זי הערט ניט. וואס זשע האט זי אראפגעלאזט די אויגען?
וואס זשע זענען רויט געווארען איהרע בעקלעך? ניין. איך מוז

איהר אפגעבען מזל־טוב.

— מזל־טוב דיר, בוזי !

— מיט מזל זאלסט דו לעבען.

און מעהר ניט. פרעגען זי — קאן מען ניט. רעדען מיט איהר — איז ניטא וואו. עס לאזט מיך ניט דער טאטע. עס לאזט מיך ניט די מאמע. עס לאזען מיך ניט די קרובים, די משפחה, די שכנים, וואס קומען אריין מיך מקבל־פנים זיין. דער אריין, דער ארויס. אלע שטעהען ארום מיר. אלע בעטראכטען מיך, ווי א בער, ווי א מאדנע בעשעפעניש פון איין אנדער וועלט. אלע ווילען מיך זעהען און הערען, וואס איך מאך און וואס איך טהו — אזא צייט ניט געזעהען זיך !

— דערציעהל זשע אונז עפּיס נייעס: וואס האסט דו געזעהען, וואס האסט דו געהערט?

און איך דערציעהל זיי נייעס, וואס איך האב געזעהען און וואס איך האב געהערט. און איך קוק בעת מעשה אויף בוזי'ן. איך זוך איהרע אויגען און בעגעגען מיך מיט איהרע אויגען. מיט איהרע גרויסע, טיעפע, פערזארגטע, שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. נאר איהרע אויגען זענען שטום, ווי איהרע ליפען, ווי זי אליין. גארניט זאגען מיר איהרע אויגען. גאלע גארניט. און עס קומט מיר אקעגען, ווי אמאל, דער שיר־השירים, א פסוק נאך א פסוק: „גן נעול אחותי כלה — א גארטען א פערשלאסענער איז מיין שוועסטער די כלה. א גארטען א פערשלאסענער, א קוואל א פער־זיגעלטער“...

ו.

און א שטורם הויבט זיך אויף ביי מיר אין קאפ, און א פייער אין הארצען. א פייער — ניט אויף קיינעם, נאר אויף זיך אליין. אויף זיך און אויף יענע חלומות, נארישע, יונגעלשע, גאלדענע חלומות, וואס צוליעב זיי האב איך פערלאזען טאטע־מאמע. צו־

ליעב זיי האב איך פערגעסען אן בוזי׳ן. צוליעב זיי האב איך מקריב געווען א שטיק פון מיין לעבען, פערשפיעלט מיין גליק, פערשפיעלט, פערשפיעלט אויף אייביג!

פערשפיעלט? ניין. עס קאן ניט זיין. עס קאן ניט זיין! אט בין איך דאך געקומען. בעצייטענס געקומען... לאם איך נור בלייבען מיט בוזי׳ן אליין. לאם איך נור רעדען מיט איהר a פאר ווערטער. נאר ווי קאן איך רעדען מיט בוזי׳ן א פאר ווערטער, אז אלע זענען דא? אז אלע זענען זיי ארום מיר? אלע בעטראכטען מיך, ווי א בער, ווי א בעשעפעניש פון איין אנדער וועלט. אלע ווילען מיך זעהען און הערען, וואס איך מאך און וואס איך טהו — אזא צייט ניט געזעהען זיך!

מעהר פון אלע הערט מיך אוים דער טאטע. איבער א ספר זיצט ער, ווי אלע מאל, און פערקנייטשט איז זיין ברייטער שטערן, ווי אלע מאל, און קוקט אויף מיר אריבער די זילבערנע ברילען און גלעט זיך די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־בארד, ווי אלע מאל. און עס דאכט זיך מיר, אז ער קוקט אויף מיר ניט אזוי, ווי אלע מאל. ניין, ס׳איז ניט דער קוק, וואס אמאל. איך פיהל עס. דער מענש איז בעלעדיגט. איך האב ווידערשפעניגט זיין געבאט. ניט געוואלט געהן אין זיינע וועגען. געגאנגען מיין אייגענעם וועג...

אויך די מאמע שטעהט ביי דער זייט, אוועקגעווארפען די קיך מיט׳ן ערב־פסח, און הערט מיך מיט טרערען אויף די אויגען. מיט׳ן שפיץ פארטוך ווישט זי בגנבה א טרער, האטש דאס פנים שמייכעלט, און זי הערט, ווי איך דערצעהל, און זי קוקט מיר אין מויל אריין און שלינגט, שלינגט איטליכס ווארט מיינס.

אויך בוזי זיצט אקעגען מיר, די הענד צענויפגעלעגט אויפ׳ן הארצען, און הערט מיך אוים גלייך מיט זיי. גלייך מיט זיי קוקט זי מיר אין מויל אריין. גלייך מיט זיי שלינגט זי איטליכס ווארט מיינס. איך קוק אויף בוזי׳ן. און איך לייען אין איהרע אויגען און קאן ניט איבערלייענען גארנישט ניט. גארנישט ניט.

— דערצעהל זשע, וואס ביזט דו אנשוויגען געווארען? — מאכט צו מיר דער טאטע.

— לאז איהם צורוה, האסט דו געזעהען א ביסעל! — טהוט זיך א חאפ די מאמע. — דאס קינד איז מיעד, דאס קינד איז הונגעריג. און ער: דערצעהל און דערצעהל! דערצעהל און דערצעהל!

ז.

ביסלעכווייז הויבט אן דער עולם זיך צעגעהן, און מיר בלייבען אליין: דער טאטע און די מאמע, איך און בוזי. די מאמע לאזט זיך אוועק אין קיך און קומט גיך צוריק מיט א שענעם פסח'יגען טעלער — א בעקאנטען טעלער, געמאהלט מיט גרויסע גרינע פייגענבלעטער.

— טאמער וואלסט דו עפים גענומען אין מויל אריין, שימעק? ביז'ן סדר איז נאך ווייט.

זאגט צו מיר מיין מאמע מיט אזוי פיעל ליעבשאפט, געטריישאפט און ווארעמער איבערגעבענהייט, און בוזי הויבט זיך אויף מיט איהרע שטילע טריט און טראגט מיר צו א גאפעל־מעסער — בעקאנטע פסח'יגע גאפעל־מעסער. אלץ איז מיר בעקאנט. קיין זאך האט זיך ניט געענדערט. ניט געמינערט א טראפען. דער אייגענער טעלער מיט די גרויסע גרינע פייגענבלעטער. די אייגענע גאפעל־מעסער מיט די ווייסע ביינערנע קלעצלעך. דער אייגענער ריח־ניחות פון דער פסח'יגער גענזענשמאלץ. דער אייגענער טעם גן־עדן פון די ערב־פסח'יגע צוגעפרישע מצה. ניט געענדערט א האר. ניט געמינערט א טראפען.

ניט מעהר, וואס דעמאלט ערב־פסח האבען מיר געגעסען ביידע, איך און בוזי. פון איין טעלער, געדענק איך, האבען מיר געגעסען. טאקי אט פון דעם בעקאנטען שענעם פסח'יגען געמאהלטען טעלער, וואס איז געמאהלט מיט גרינע פייגענבלעטער. און ניט האט אונז דעמאלט געגעבען די מאמע, געדענק איך. פולע קעשע־

נעם מיט ניס. און מיר האָבען זיך גענומען דעמאָלט פאַר די הענד, געדענק איך, איך און בוזי, און מיר האָבען זיך געלאָזט פליהען, געדענק איך, ווי די אָדלערס. איך לויף — זי לויפט מיר נאָך. איך שפּרינג איבער די קלעצער — זי שפּריגט מיר נאָך. איך ארויף — זי ארויף. איך אראָפּ — זי אראָפּ.

— שימעק! ביז וואַנען וועלען מיר לויפען, שימעק?

זאָגט צו מיר בוזי. און איך ענטפער איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „עד שיפוח היום — ביז ס'וועט א בלאָז טהון דער טאָג, ונסו הצללים — און עס וועלען אנטלויפען די שאָטענס“...

ח.

דאָס איז געווען אמאָל, מיט יאָהרען צוריק. היינט איז בוזי אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסע. און איך בין אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסער. און א כלה איז געוואָרען בוזי, עמיצענס א כלה, עמיצענס, ניט מיינע... און איך וויל בלייבען מיט בוזי'ן אליין. און איך וויל רעדען מיט איהר א פּאָר ווערטער. איך וויל הערען איהר קול. מיט'ן לשון פון שיר־השירים ווילט זיך מיר זאָגען צו איהר: „הראיני את מראיך — מאַך מיך זעהען דיין אויסזיכט. השמיעיני את קולך — מאַך מיך הערען דיין שטים“... און עס דאַכט זיך מיר, אז איהרע אויגען ענטפערען מיר אויך מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „לכה דודי — קום, טהייער'ער, נצא השדה — ניט דאָ, נאָר אין דרויסען... אין דרויסען... דאָרט וועל איך דיר זאָגען. דאָרט וועל איך דיר דערצעהלען. דאָרטען וועלען מיר רעדען. דאָרטען“...

איך האָפּ א קוק אין דרויסען ארויס דורכ'ן פענסטער. אַך, ווי שען דאָרט איז, ווי ערב־פּסח'יג! ווי שיר־השירים'דיג! איין עבירהּ נור, ס'איז שוין באלד אויס טאָג. נידעריג־נידעריג לאָזט זיך אראָפּ די זון און בעפאַרבט דעם הימעל מיט גין־גאָלד. דאָס גאָלד

שיינט אָפּ אין בוזי׳ס אויגען. זיי באָדען זיך אין גאָלד. אָט באַלד שטאַרבט דער טאָג. איך וועל ניט האָבען קיין צייט אַפילו מיט בוזי׳ן אַ וואָרט צו רעדען. דער גאַנצער טאָג איז אַוועק אויף פּוסטע רעד מיט׳ן טאַטען, מיט דער מאַמען, מיט דער משפּחה — וואָס איך האָב געהערט, וואָס איך האָב געזעהען... איך חאַפּ מיך אויף און קוק דורכ׳ן פענסטער אין דרויסען אַרוים און טהו פאַרבייגעהענדיג אַ זאָג צו בוזי׳ן:

— מיר וועלען זיך אַ ביסעל אפשר דורכגעהן? אזא צייט אין דער היים ניט געווען. איך וויל אָנקוקען דעם הויף, איך וויל זעהען די שטאָדט...

ט.

ווייסט איהר ניט, וואָס איז מיט בוזי׳ן? אָנגעצונדען האָט זיך איהר דאָס פּנים, ווי אַ העליש פייער. ווי די זון־קוגעל, וואָס האַלט בײ׳ם אונטערגעהן, איז זי רויט געוואָרען. זי וואַרפט אַ בליק אויפ׳ן טאַטען. אַפּנים, זי וויל הערען, וואָס דער טאַטע וועט זאָגען? און דער טאַטע קוקט אויף דער מאַמען אַריבער די זילבערנע ברילען. ער גלעט די זילבערנע פעדעם פון זײַ זילבער־באָרד און זאָגט אין דער וועלט אַריין, צו קיינעם ניט:

— די זון זעצט זיך. שוין צייט זיך איבערטהון. געהן אין שוהל אַריין דאַוונען. שוין צייט ליכט בענשען. ווי מיינסט דו?

ניין. איך וועל, אַפּנים, היינט ניט רעדען מיט בוזי׳ן אַ וואָרט ניט? מיר נעמען זיך איבערטהון. די מאַמע איז שוין באַלד אינגאַנצען פּסח׳יג. זי האָט שוין אָנגעטהאָן אויף זיך איהר יום־טוב׳דיג זיידען מלבוש. איהרע ווייסע הענד שעמערירען. קיינער האָט ניט אַזעלכע שענע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע. אָט באַלד וועט זי זיך שטעלען ליכט בענשען. מיט איהרע ווייסע הענד וועט זי פערשטעלען איהרע אויגען און וויינען שטילערהייד, ווי אמאָל. דער לעצטער שטראַהל פון דער פערגעהענדיגער זון וועט זיך שפּיעלען

אויף איהרע שענע קלארע ווייסע הענד. קיינער האט ניט אזעלכע שענע קלארע ווייסע הענד, ווי מיין מאמע.

נאר וואס איז מיט בוזי'ן? איהר פנים איז אויסגעלאשען, ווי די זון, וואס האלט ביי'ם זעצען זיך, ווי דער טאג, וואס האלט ביי אונטערגעהן. נאר שען איז זי און חנ'עווריג, ווי קיינמאל ניט. און טיעף־טרויעריג זעגען איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און פערטראכט זענען איהרע אויגען.

פון וואס טראכט איצט בוזי? פון דעם ליעבען גאסט, וואס זי האט אויף איהם אזוי ארויסגעקוקט און וואס איז געקומען צו פליהען אזוי אומגעריכט, נאכדעם ווי ער איז אזא צייט אין דער היים ניט געווען?... אדער פון איהר מאמע, וואס האט חתונה געהאט דאס אנדערע מאל און אוועקגעפאהרען ערגיץ ווייט און פערגעסען, אז זי האט א טאכטער, וואס הייסט בוזי? אדער פון איהר חתן טראכט איצט בוזי, פון איהר חתן, וואס טאטע־מאמע האבען איהר אודאי אנגעהאנגען קעגען איהר ווילען? און פון איהר חתונה, וואס דארף זיין שבת נאך שבועות מיט א מענשען, וואס זי קען איהם ניט און ווייסט איהם ניט, ווער ער איז און וואס ער איז?... אדער, פערקעהרט, אפשר האב איך אין גאנצען א טעות? אפשר צעהלט זי גאר די טעג פון פסח ביז שבועות, ביז שבת נאך שבועות? ווארום ד א ס איז איהר אויסדערוועהלטער, ווארום ע ר איז איהר ליעב און ע ר איז איהר טהייער. ע ר וועט זי פיהרען אונטער דער חופה, און א י ה ם וועט זי אוועקשענקען איהר הארץ און ליעבע. און מ י ר? מיר איז זי, אוי־וועה, ניט מעהר ווי א שוועסטער. געווען א שוועסטער און געבליבען א שוועסטער... און עס דאכט זיך מיר, אז זי קוקט אויף מיר מיט רחמנות און מיט פארדראס און זאגט צו מיר, ווי זי האט געזאגט צו מיר אמאל, מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „מ י י ת נ ך כ א ח ל י — ווען דו ביזט מיר א ברודער! אך, פאר וואס ביזט דו מיר ביזט א ברודער?!"... וואס זאל איך איהר ענטפערען דערויף?

איך ווייס שוין, וואָס איך וועל איהר ענטפערען דערויף. לאָם איך נור רעדען מיט איהר עטליכע ווערטער. עטליכע ווערטער.

נײן. איך וועל היינט ניט קאָנען רעדען מיט בוזי'ן קיין איינ־ציג וואָרט, קיין האַלב וואָרט אפילו. אָט הויבט זי זיך אויף, געהט מיט שטילע גרינגע טריט צו דער שאַפע, גרייט־צו פאַר דער מאַמען ליכט אין די זילבערנע לייכטערס. אַלטע בעקאַנטע, היימישע הויכע, געבלאָזענע זילבערנע לייכטערס. מיר זענען מיט זיי גוט בעקאַנט און בעפריינדעט פון אַמאָל. די דאָזיגע זילבערנע לייכטערס האָ־בען דאָך פערנומען אַמאָל אַ בכבוד'ען אָרט אין מיינע גאָלדענע חלומות ביי דער פער'כשופ'טער בת־מלכה אין דעם קרישטאָלענעם פאַלאַץ. די דאָזיגע גאָלדענע חלומות מיט די דאָזיגע זילבערנע לייכטערס, מיט די בענשליכט, מיט דער מאַמעס שענע קלאָרע ווייסע הענד, מיט בוזי'ס שענע בלויע שיר־השירים־אויגען, מיט די לעצטע גאָלדענע שטראַהלען פון דער פערגעהענדיגער זון — איז עס דען נישט איינס און דאָס זעלבע, געקניפּט און געבונדען?...

— טאַ! — זאָגט דער טאַטע צו מיר מיט אַ קוק אין פענסטער און מיט אַ וואונק, אַז ס'איז שוין צייט זיך איבערטהון און געהן אין שוהל אריין דאַווגען.

מיר טהוען זיך איבער, איך און דער טאַטע, און מיר געהען אין שוהל אריין דאַווגען.

י.

אונזער שוהל, אונזער אַלטע־אַלטע שוהל, האָט זיך אויך ניט פערענדערט, איהר זאָלט זאָגען אַ האָר. נישט געמינערט אַ טראָ־פען. אַ ביסעל זענען נאָר געוואָרען שוואַרצער די ווענד. נידעריגער דער עמוד. עלטער דער אַלמעמער. און דער ארון־קודש האָט פער־לאָרען דעם גלאַנץ פון זיין נייהייט.

ווי אַ קליין בית־המקדש האָט אונזער שוהל אויסגעזעהען אין מיינע אויגען. איצט האָט זיך דאָס בית־המקדש אַנגעבויגען אַ

ביסעלע אויף א זייט. אך! וואו איז אהינגעקומען די הייליגע פראכט און גלאנץ פון אונזער אלטער שוהל? וואו זענען די מלאכים, וואס פלעגען דא שוועבען אונטער דעם געמאהלטען סופיט אלע פרייטאג צו נאכט, צו קבלת־שבת, און אלע יום־טוב אויף דער נאכט, צו ברכו?

אויך די בעלי־בתים פון שוהל האבען זיך וועניג־וואס פערענדערט. נאר א ביסעלע פערעלטערט זיך. שווארצע בערד זענען וויים געווארען. גלייכע פלייצעס האבען זיך אויסגעבויגען. אטלעסענע קאפאטעס זענען צעהאקט געווארען. עס זעהען זיך ארוים ווייסע פעדעם, געלע פאסען. מלך דער חזן זינגט נאך היינט אויך אזוי שען, ווי אמאל, מיט יאהרען צוריק. א ביסעלע נאר איז איהב פערדומפען דאס קול. עס הערט זיך אין זיין דאוונען א נייער טאן: מעהר געוויינט, ווי געזונגען. מעהר געקלאגט זיך, ווי געבעטען. און אונזער רב? דער אלטער רב? — דער האט זיך ג[illegible] ניט פערענדערט. געווען ווי געפאלענער שניי און געבליבען ווי געפאלענער שניי. איין קלייניגקייט נאר: די הענד ציטערען אצינד. און מיט'ן גאנצען גוף ציטערט ער. פון אלטקייט, אפנים. עזריאל דער שמש, א איד אהן א סימן פון א באָרד, וואלט געוועז דער אייגענער, וואס אמאל, ווען נישט די צייהן. ער האט פערלארען אלע צייהן און ער זעהט אוים מיט זיינע איינגעפאלענע קינבאקען מעהר ווי א אידינע, ווי אײדער א מאנסביל. נישקשה, ער קלאפט נאך היינט אויך מיט'ן פראטש איבער'ן שלחן, אז עס קומט צו שמונה־עשרה. אמת, שוין נישט דער קלאפ, וואס אמאל. אמאל, מיט יאהרען צוריק, האט מען געקאנט טויב ווערען פון זיין קלאפען. היינט שוין נישט. אפנים, נישטא דער כח, וואס אמאל. געוועז א איד א גבר.

אמאל, מיט יאהרען צוריק, איז מיר דא געוועז גוט, געדענק איך, גוט אהן איין ערך, אהן א מאס! דא, אין דעם קליינעם בית־המקדש, האט מיין קינדערשע נשמה אמאל, מיט יאהרען צוריק,

געשוועבט אינאײנעם מיט די מלאכים אונטער דעם געמאָהלטען סופים. דאָ, אין דעם קלײנעם בית־המקדש, האָב איך אמאָל, מיט יאָהרען צוריק, אינאײנעם מיט׳ן טאַטען און מיט אַלע אידען, גע־שמאַק און ערנסט געדאַווענט...

יא.

און אַט בין איך איצט ווידער אַ מאָל אין מײן אַלטער אמאָלי־גער שוהל, און איך דאַווען מיט אונזערע אַלטע אמאָליגע בעלי־בתים, און איך הער דעם אײגענעם חזן, וואָס אמאָל, וואָס זינגט מיט׳ן אײגענעם ניגון, וואָס אמאָל. און דער עולם דאַווענט געשמאַק און ווארעם און מיט׳ן זעלבען נוסח, וואָס אמאָל. און איך דאַווען אינאײנעם מיט׳ן עולם. נאָר מײנע געדאַנקען זענען ווײט פונ׳ם דאַווענען. איך מיש אַ בלעטעל נאָך אַ בלעטעל אין מײן סדור און — איך בין ניט שולדיג — עס מישט זיך מיר אויף שיר־השירים קאַ־פיטעל ד׳: „ה נ ך י פ ה ר ע י ת י — ווי שען דו ביזט, חבר׳טאָרין מײנע. ה נ ך י פ ה, ע י נ י ך י ו נ י ם — ווי שען דו ביזט מיט דײנע טויבענאויגען“... איך וואָלט וועלען דאַוו־נען גלײך מיט אַלע, גלײך ווי איך האָב אמאָל געדאַווענט. נאָר עס דאַווענט זיך ניט! איך מיש אַ בלעטעל נאָך אַ בלעטעל אין מײן סדור און — איך בין ניט שולדיג — עס מישט זיך אויף ווײ־דער שיר־השירים קאַפּיטעל ה׳: „ב א ת י ל ג נ י, א ח ו ת י כ ל ה — איך בין געקומען אין מײן װײנגאָרטען, מײן שוועסטער די כלה“...

און ווײטער: „איך האָב געקלויבען מײנע קרײטער, געשמעקט מײנע בשמים, געגעסען מײן האָניג, געטרונקען מײן ווײן“...

נאָר וואָס רעד איך? וואָס זאָג איך? דער גאָרטען איז נישט מײנער. איך וועל נישט קלויבען קײן קרײטער, ניט שמעקען קײן בשמים, ניט עסען קײן האָניג, ניט טרינקען קײן ווײן. דער גאָר־טען איז ניט מײן גאָרטען. בווי איז נישט מײן כלה. בווי איז

עמיצענס א כלה. עמיצענס, נישט מיינע!... און עס קאָכט אין מיר א גיהנם. נישט אויף בוזי'ן. נישט אויף קיינעם. ניין. אויף מיר אליין: סטייטש, ווי האָב איך געקאָנט אין אזא צייט זיין אזוי ווייט פון בוזי'ן? ווי האָב איך געקאָנט דערלאָזען, אז מע זאָל צונעמען פון מיר בוזי'ן און אָפּגעבען זי צו איין אנדערען? האָט זי מיר דען ניט געשריבען אלע מאָל בריוולעך און געגעבען אָנצודערעניש, „אז זי האָפט אין גיכע צייטען זיך מיט מיר צו זעהען?“... האָב איך איהר דען ניט אָפּגעלעגט אלע מאָל פון איין יום־טוב אויפ'ן אנדערען, אזוי לאַנג, ביז זי האָט מיר אויפגעהערט צו שרייבען?...

יב.

— גוט יום־טוב. דאָס איז מיין זוהן.

אזוי שטעלט מיך פאָר דער טאַטע נאָכ'ן דאַוונען פאר די בעלי־בתים אין שוהל, וואָס בעטראַכטען מיך פון אלע זייטען און געבען מיר אָפּ און נעמען צו פון מיר דעם שלום־עליכם, ווי איין אלטען חוב.

— דאָס איז מיין זוהן...

— דאָס איז אייער זוהן? נאַ דיר אָפּ שלום.

אין דעם טאַטענס ווערטער „דאָס איז מיין זוהן“ זענען דאָ אַלערליי פארבען: פרייד און גדלות און פערדראָס. מע קאָן לער־נען דעם פשט, ווי מע וויל: „וואָס זאָגט איהר? דאָס איז דאָך מיין זוהן!“... אָדער: „שטעלט אייך פאָר — דאָס איז מיין זוהן!“...

איך פיהל זיין הארץ. דער מענש איז בעלעדיגט. איך האָב ווערשפעניגט זיין געבאָט. איך בין נישט געגאַנגען אין זיינע וועגען. איך בין מיר געגאַנגען אין מיין אייגענעם וועג און האָב איהם פערעלטערט פאר דער צייט. ניין, ער האָט מיר נאָך ניט מוחל געווען. ער זאָגט דאָס מיר ניט. ער פערשפאָרט עס מיר

צו זאָגען. איך פיהל עס אַליין. דאָס זאָגען מיר זיינע אויגען, וואָס קוקען מיר דורך די זילבערנע ברילען גלייך אין הארצען אריין. דאָס זאָגט מיר דער שטילער זיפץ, וואָס רייסט זיך ארויס פון צייט צו צייט פון זיין אַלטער שוואַכער ברוסט... מיר געהען ביידע פון שוהל אַהיים און שווייגען. מיר געהען שפּעטער פון אַלעמען. די נאַכט האָט פערשפּרייט איהרע פליגעל איבער'ן הימעל, און אראָפּגעלאָזט האָט זיך איהר שאָטען אויף דער ערד. אַ שטילע, אַ ווארעמע, אַ היילינגע פּסח'יגע נאַכט איז דאָס. אַ נאַכט פול מיט סודות און רעטענישען. פול מיט וואונדער. די היילינגקייט פון דער דאָזיגער נאַכט פיהלט זיך אין דער לופט. קוקט אראָפּ פונ'ם טונקעל־בלויען הימעל. וועגען איהר שמועסען זיך דורך שטילערהייד די שטערען. י צ י א ת מ צ ר י ם לאָזט זיך הערען פון דער דאָזיגער נאַכט...

מיט גיכע־גיכע טריט געה איך אַהיים אין דער דאָזיגער נאַכט. און דער טאַטע — קוים וואָס ער געהט מיר נאָך. ווי אַ שאָטען געהט ער מיר נאָך. „וואָס יאָגסט דו אזוי?" — פרעגט מיך דער טאַטע, קוים וואָס ער חאַפּט דעם אָטעם.

עך, טאַטע, טאַטע! זעהסט דו דען ניט, אַז איך בין געגליכען צו אַ הירש, אָדער צו אַ אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג?... מיר איז לאַנג, טאַטע, צו לאַנג די צייט. מיר איז ווייט, טאַטע, צו ווייט דער וועג. דעמאָלט, ווען בוזי איז אַ כלה. עמי־צענס אַ כלה. עמיצענס, ניט מיינע!... איך בין געגליכען צו אַ הירש, אָדער צו אַ אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג.

אזוי ווילט זיך מיר ענטפערן מיין טאַטען מיט'ן לשון פון שיר־השירים, און איך פיהל נישט די ערד אונטער זיך. און איך געה מיט גיכע־גיכע טריט אַהיים אין דער דאָזיגער נאַכט. און מיין טאַטע — קוים וואָס ער געהט מיר נאָך. ווי אַ שאָטען געהט ער מיר נאָך אין דער דאָזיגער נאַכט.

יג.

מיט דעם אייגענעם „גוט־יום־טוב“, וואָס מיר פלעגען אריינ־קומען אין דער דאָזיגער נאַכט פון שוהל אַהיים אַמאָל, מיט יאָה־רען צוריק, זענען מיר אריינגעקומען אויך אַצינד — איך און דער טאַטע.

מיט דעם אייגענעם „גוט־יום־טוב — גוט־יאָהר“, וואָס די מאַמע און בוזי פלעגען אונז בעגעגענען אין דער דאָזיגער נאַכט אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, האָבען זיי אונז בעגעגענט אויך אַצינד.

די מאַמע, די מלכה, אָנגעטהאָן אין איהר קעניגליך זיידען מלבוש, און די בת־מלכה, בוזי, — אין איהר שניי־וויים קלייד. אָבער פונקט דאָס אייגענע בילד, וואָס אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, נים פערענדערט אויף אַ האָר, נישט געמינערט אַ טראָפען.

ווי מיט יאָהרען צוריק, אַזוי אויך אַצינד, אין דער דאָזיגער נאַכט, איז אונזער שטוב פול מיט חן. אַ בעזונדערע שענקייט, אַ הייליגע, יום־טוב'דיגע, מאַיעסטעטישע שענקייט האָט אראָפּגע־נידערט אויף אונזער שטוב. אַ הייליגער, יום־טוב'דיגער גלאַנץ איז אויסגעגאָסען אויף אונזער שטוב אין דער דאָזיגער נאַכט. דאָס ווייסע טישגעבעט — געפּאָלענער שניי. דער מאַמעס בענשליכט שיינען ארוים פון די זילבערנע לייכטערס. עס לאָזט גריסען פון די פלעשער ארוים דער ארבע־כוסות־ווײַן. אָך, ווי צנועה'דיג־נאַ־איוו עס קוקען ארוים פון דער קערה די אומשולדיגע מצות! ווי ליעב עס שמייכעלט דער אָנגעריבענער מרור־חריין, דער קאָמפּלי־צירטער חרוסת מיט'ן אָנגעגרייטען זאַלצוואַסער! פייערליך און מיט שטאָלץ שטעהט אויסגעבעט דעם מלך'ס שטוהל, דאָס עסעבעט. אויף דער מלכה'ס פּנים רוהט די שכינה, ווי אַלע מאָל אין דער דאָ־זיגער נאַכט. און די בת־מלכה (בוזי) איז אינגאַנצען, פון אויבען ביז אראָפּ, שיר־השירים'דיג. ניין, וואָס זאָג איך? — זי איז דער שיר־השירים אליין.

איין עבירה נאָר, וואָס מע האָט דעם בן־מלך אוועקגעזעצט אַזוי ווייט פון דער בת־מלכה. אַמאָל זענען זיי, געדענק איך, אַנדערש געזעסען ביי'ם סדר. אינאיינעם, איינס נעבען אַנדערען, זענען זיי געזעסען. דער בן־מלך האָט געפרעגט דעם טאַטען, געדענק איך, די פיער קשיות, און די בת־מלכה האָט אַרויסגע'גנבה'ט ביי זיין מאַיעסטעט פון אונטער דעם קישען דעם אפיקומן — און אַך! וואָס מיר האָבען זיך דעמאָלט אָנגעלאַכט! אַמאָל, נאָכ'ן סדר, געדענק איך, אַז דער מלך האָט שוין אַראָפּגעצויגען דעם ווייסען קיטעל, און די מלכה — איהר קעניגליך זיידען מלבוש, זענען מיר געזעסען, איך און בוזי, אינצווייען, אין אַ ווינקעלע, געשפּיעלט אין ניסלעך, וואָס די מאַמע האָט אונז געגעבען, אָדער איך האָב איהר דערצעהלט אַ מעשה, פון יענע בבא־מעשיות פון חדר, פון מיין חבר שייקע, וואָס ווייסט אַלסדינג. אַ מעשה מיט אַ פערכשופ'טער בת־מלכה, וואָס איז געזעסען אין אַ פּאַלאַץ פון קרישטאָל זיעבען יאָהר כסדר און געוואַרט, ביז עמיצער וועט דורכ'ן שם־המפורש זיך אויפהויבען אַריבער דער חמאַרע, פליהען איבער בערג און איבער טהאָלען, איבער טייכען און מדבריות, און וועט זי אויסלייזען, און וועט זי בעפרייהען.

יד.

דאָס איז אָבער אַלץ געווען אַמאָל — אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק. איצט איז שוין די בת־מלכה אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסע. און דער בן־מלך איז אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסער. און בעזעצט האָט מען איהם אַזוי אומ'ברחמנות'דיג, אַז מיר קאָנען זיך אפילו ניט זעהען איינס דאָס אַנדערע, ווי עס געהער צו זיין. שטעלט אייך פאָר: אין דער רעכטער האַנד פון זיין מאַיעסטעט דער בן־מלך, אין דער לינקער האַנד פון איהר מאַיעסטעט די בת־מלכה!... און מיר זאָגען די הגדה, איך מיט'ן טאַטען, הויך אויף אַ קול, ווי אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, און מיט אַ ניגון, אַ בלעטעל

נאָך אַ בלעטעל. און די מאַמע מיט בוזי'ן זאָגען אונז נאָך שטילער־הייד, אַ בלעטעל נאָך אַ בלעטעל — ביז מיר קומען צו שיר־השירים. זאָג איך מיט'ן טאַטען דעם שיר־השירים, ווי אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, מיט גאָר אַ בעזונדער ניגון. אַ פּסוק נאָך אַ פּסוק. און די מאַמע מיט בוזי'ן זאָגען אונז נאָך שטילערהייד אַ פּסוק נאָך אַ פּסוק. ביז דער מלך, אויסגעמיעדט פון דער יציאת־מצרים־געשיכטע און שכור'ליך פון דעם אַרבע־כוסות־וויין, הויבט אָן ביסלעכווייז אונטערצודרימלען, דרימעלט אַ ווײַלע און חאַפּט זיך אויף און זינגט ווייטער דעם שיר־השירים, הויבט אָן אויף אַ קול: „מ י ם ר ב י ם — פיעל וואַסערען קאָנען נישט אויסלעשען די ליעבע"... און איך חאַפּ איהם אונטער מיט'ן זעלבען ניגון: „ו נ ה ר ו ת ל א י ש ט פ ו ה — און טייכען וועלען זי ניט פערפלייצען"... דאָס זאָגען געהט ביי אונז אַלע מאָל שטילער און שטילער, ביז זיין מאַיעסטעט ווערד צום סוף אַנשלאָפען שוין טאַקי אויף דעם רעכטען אמת. ריהרט איהם אָן די מלכה ביי'ם אַרבעל פונ'ם ווייסען קיטעל. מיט אַ ליעבער זיסער אײדעלקייט וועקט זי איהם, ער זאָל געהן שלאָפען, — און איך מיט בוזי'ן קאָנען זיך דערווייל איבערוואַרפען מיט אַ פּאָר ווערטער. שטעה איך אויף פון טיש און געה־צו צו איהר נאָהענט, און מיר שטעהען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע — דאָס ערשטע מאָל אַזוי נאָהענט אין דער דאָזיגער נאַכט. איך ווייז איהר אָן אויף דער שענער זעלטענער נאַכט. „אין דער דאָזיגער נאַכט, זאָג איך איהר, איז גוט שפּאַציערען געהן"... זי האָט מיך פערשטאַנען און ענטפערט מיר מיט אַ האַלבען שמייכעל, פרעגענדיג: „אין דער דאָזיגער נאַכט?"... און עס מאַהלט זיך מיר אויס, אַז זי לאַכט פון מיר. אַזוי פלעגט זי לאַכען פון מיר אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק. פערדריסט דאָס מיך. זאָג איך צו איהר: „בוזי, מיר האָבען וואָס צו רעדען, אַ סך וואָס צו רעדען". „אַ סך וואָס צו רעדען?" — חזר'ט זי איבער מיינע ווערטער, און עס דאַכט זיך מיר,

אז זי לאכט פון מיר... פערחאפּ איך מיך: „און אפשר האָב איך אַ טעות? אפשר האָב איך מיט דיר אַצינד גאָרניט וואָס צו רעדען?“...

דאָס איז געזאָגט געוואָרען מיט אַזאַ ביטערקייט, אַז בוזי הערט אויף צו שמייכלען און ערנסט ווערד איהר פּנים. „מאָרגען — מאַכט זי צו מיר — מאָרגען וועלען מיר שוין רעדען“... און ליב־טיג ווערד מיר אין מיינע אויגען. ליכטיג און גוט און פריילין. מאָרגען! מאָרגען וועלען מיר שוין רעדען! מאָרגען! מאָרגען!... איך געה־צו צו איהר נאָך נעהענטער און איך דערפיהל דעם ריח פון איהרע האָר, דעם ריח פון איהרע קליידער, דעם אמאָליגען בעד־קאָנטען ריח. און עס קומען מיר אויפ'ן זינען די ווערטער פון שיר־השירים: „נ פ ת ת ט פ נ ה ש פ ת ו ת י ך, כ ל ה — צוקער טהוען טריפען דיינע ליפּען, כלה! האָניג און מילך אונטער דיין צונג. א ו ן ד ע ר ר י ח פ ו ן ד י י נ ע ק ל י י ד ע ר א י ז ו ו י ד ע ר ר י ח פ ו ן ד ע ם ל ב נ ו ן“...

דאָס ווייטעריגע רעדען מיר שוין אַזוי, אָהן ווערטער. מעהר מיט די אויגען. מיט די אויגען...

טו.

— בוזי, אַ גוטע נאַכט. — זאָג איך צו איהר שטיל. עס איז מיר שווער אוועקצוגעהן פון איהר. איין גאָט ווייסט דעם אמת.

— אַ גוטע נאַכט. — ענטפערט מיר בוזי, ריהרט ניט פון אָרט און קוקט אויף מיר טיעף־פערזאָרגט מיט איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאָג איהר נאָך אַ מאָל אַ גוטע נאַכט. און זי ענטפערט מיר נאָך אַ מאָל אַ גוטע נאַכט. קומט צו געהן די מאַמע און פיהרט מיך אריין אין אַ בעזונדער שלאָף־חדר. דאָרט נעמט מיין מאַמע און גלעט מיר אוים מיט איהרע שענע ווייסע הענד דאָס ווייסע

איבערדעק פון מיין שלאף־בעט, און איהרע ליפען שעפטשען:
„שלאף געזונד, מיין קינד, שלאף געזונד"...

אין די דאזיגע עטליכע ווערטער האט זיך אויסגעגאסען דער גאנצער ים „פון ליעבשאפט, וואס האט זיך צענויפגעזאמעלט ביי מיין מאמען אין דער צייט, וואס איך בין אין דער היים ניט גע־וועזען. איך בין גרייט צופאלען צו איהר, אויסקושען איהר די שענע ווייסע הענד. נאר איך בין דאס ניט ווערטה. ניין, איך בין דאס ניט ווערטה. איך וויים דאס... שטיל זאג איך איהר א גוטע נאכט, און איך בלייב איבער אליין, איינער אליין אין דער דאזיגער נאכט.

טז.

...איינער אליין אין דער דאזיגער נאכט. אין דער דאזיגער שטילער ווייכער ווארעמער פריהער פריהלינג־נאכט.

איך עפען אויף דאס פענסטער און קוק ארויס אין דרויסען ארויס, צום טונקעל־בלויען נאכט־הימעל, צו די שעמערירענדיגע בריליאנטען־שטערען, און איך פרעג ביי זיך אליין: ניט שוין זשע? ניט שוין זשע?

ניט שוין זשע, האב איך פערשפיעלט מיין גליק, פערשפיעלט אויף אויביג?

ניט שוין זשע האב איך אליין מיט מיינע אייגענע הענד גענו־מען און פערברענט מיין וואונדערליכען פאלאץ און ארויסגעלאזט די שענע געטליכע בת־מלכה, וואס איך האב אמאל פער'כשופ'ט?... ניט שוין זשע? ניט שוין זשע? און אפשר ניין? אפשר בין איך געקומען בעצייטענס? באתי לגני, אחותי כלה— איך בין געקומען אין מיין גארטען, מיין שוועסטער די כלה...

און איך זיץ נאך לאנג ביים אפענעם פענסטער אין דער דאזי־גער נאכט. און איך סוד'ע מיך מיט דער דאזיגער שטילער ווײ־

כער ווארעמער פריהער פריהלינג־נאכט, וואס איז פול, מאדנע פול, מיט סודות און רעטעניזשען...

און אין דער דאזיגער נאכט בין איך געוואהר געווארען א גייעס:

אז איך האב ליעב בוזי׳ן.

אז איך האב זי ליעב מיט יענער הייליגער פלאם־פייעריגער גיהנם־ליעבע, וואס ווערד אזוי שען בעשריבען אין אונזער שיר־השירים. גרויסע פייעריגע אותיות שניידען זיך אויס, איך וויים ניט פון וואנען, און שוועבען מיר פאר די אויגען. די אותיות זענען פונ׳ם נאר־וואס אפגעזאגטען שיר־השירים, איין אות נאך איין אות: „כי עזה כמות אהבה — ביטער ווי דער טוידט איז די ליעבע. קשה כשאול קנאה — שווער ווי דער גיהנם איז די קנאה. רשפיה רשפי־אש — איהרע פונקען זענען פונקען פייער. שלהבתיה — א פלאקער פון גאט“...

און איך זיץ אין דער דאזיגער נאכט ביי׳ם אפענעם פענסטער און איך פרעג ביי דער דאזיגער נאכט פון סודות און רעטעניזשען, זי זאל מיר אנטפלעקען דעם סוד: ניט שוין זשע? ניט שוין זשע?...

נאר זי שווייגט, די דאזיגע נאכט פון סודות און רעטעניזשען. דער סוד בלייבט א סוד פאר מיר — ביז מארגען.

מארגען, אזוי האט דאך מיר בוזי צוגעזאגט, וועלען מיר רעדען. אך! מארגען וועלען מיר שוין רעדען... לאז נאר אוועקגעהן די נאכט. לאז נאר פערשווינדען די דאזיגע נאכט.

די דאזיגע נאכט. די דאזיגע נאכט...

פיערטער טייל.

שבת־נאך־שבועות.

א.

ויהי ערב — און ס'איז געווען איין אבענד. ויהי בוקר — און ס'איז געווען א פריהמארגען.

א שענער, א זעלטענער פריהמארגען, ווי עס גיט זיך אוים אמאל תחילת זומער, אין דער צייט, וואס צווישען פסח און שבועות.

פון די ערשטע בין איך געווען אינ'ם דאזיגען פריהמארגען, וואס האבען זיך געפעדערט אויפצושטעהן. דער טאג האט ערשט געהאלטען ביי געבוירען צו ווערען. מיין קליין שלעפעריג שטעד־טעל האט ערשט אנגעהויבען אויפצוואכען פונ'ם זיסען שלאף. די לויטערע ווארעם־גלעטענדיגע זונן האט זיך מכין געווען ארוים־שפאציערען פון איהר געצעלט און לאזען זיך לויפען איהר גרויסען הימעלוועג אינ'ם דאזיגען פריהציייטיגען זומער־טאג, וואס צווישען פסח און שבועות. א גרינג, קיהל נאכט־ווינטעל האט זיך נאך געטראגען איבער דער וועלט. קוים־קוים, ווי מיט מלאכים־פליגעל, בעריהרט די שטיל־אויפוואכענדיגע ערד.

אויפגעהאפט זיך פון שלאף, איז מיין ערשטער געדאנק גע־ווען:

בוזי.

ווידער א מאל בוזי?

יא, ווידער א מאל בוזי. ווידער א מאל און אבער א מאל בוזי. עס איז מיר אזוי געלעגען צו רעדען פון בוזי'ן, אז עס וועט מיר ניט נמאס ווערען צו דערצעהלען אייך פון איהר נאך א מאל און אבער א מאל. נאך א מאל און אבער אמאל איבערגעבען אייך איהר ביאגראפיע אין קורצען. דער, וואס האט שוין געהערט, וועט

מיר מסתמא מוחל זיין. פאַר דעם, וואָס האָט נאָך ניט געהערט, איז דאָס נויטיג צו הערען: ער דאַרף וויסען, ווער בוזי איז.

ב.

איך האָב געהאַט אַ ברודער בעני, איז ער דערטרונקען געוואָרען אין טייך. איז געבליבען פון איהם אַ יתומה מיט'ן נאָמען בוזי. פערצויגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. און שען איז זי געווען, אזוי ווי די שולמית, וואָס אין שיר־השירים. און מיר זענען געוואַכסען, ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט, ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. אָט דאָס איז די בוזי.

עס זענען איבערגעלאָפען יאָהרען. איך בין אוועק פון דער היים קעגען ווילען פון מיין טאַטע־מאַמע. איך האָב ווידערשפעניגט זייער געבאָט, ניט געוואָלט געהן אין זייערע וועגען, אוועקגעגאַנגען מיין אייגענעם וועג, זיך אוועקגעלאָזט לערנען. קומט מיר אָן איינמאָל פאַר פסח אַ בריוועל פון מיין טאַטען מיט אַ מזל־טוב: בוזי איז אַ כלה געוואָרען, שבת נאָך שבועות איז די חתונה, זאָל איך קומען צו פאָהרען אויף פסח אַהיים. האָב איך אָפּגעענטפערט מיט אַ מזל־טוב און בין געקומען צו פליהען אויף פסח אַהיים.

און האָב געטראָפען בוזי'ן אויסגעוואַכסען און שען, נאָך שענער ווי געווען. און עס האָט אויפגעוואַכט אין מיין זכרון די אַמאָליגע בוזי, די שולמית פון שיר־השירים. און אַ שטורם האָט זיך אויפגעהויבען ביי מיר אין קאָפּ און אַ פייער האָט זיך אָנגעצונדען אין מיין הארצען. אַ פייער — ניט אויף קיינעם, נאָר אויף זיך אליין. אויף זיך און אויף מיינע יו־געלשע גאָלדענע נאַררישע חלומות, וואָס צוליעב זיי האָב איך פערלאָזען טאַטע־מאַמע, ווידערשפעניגט זייער געבאָט און אוועקגעלאָזט זיך לערנען, און אָט אזוי האָב

איך פערשפּיעלט, פערשפּיעלט מיין גליק, דערלאָזט, אַז בוזי זאָל ווערען אַ כלה, עמיצענס — ניט מיינע!...

בוזי איז פון קינדווייז אָן געווען מיר ליעב און טהייער — דאָס איז אמת. נאָר אַז איך בין געקומען צו פאָהרען אהיים און דערזעהן בוזי'ן, האָב איך ארויסגעזעהען:

אַז איך האָב ליעב בוזי'ן.

אַז איך האָב זי ליעב מיט יענער היילינער פייערינער גיהנם־ליעבע, וואָס ווערד אזוי שען בעשריבען אין אונזער שיר־השירים: „שטארק ווי דער טוידט איז די ליעבע, שווער ווי דער גיהנום איז די קנאה. איהרע פונקען זענען פונקען־פייער. אַ פלאקער פון גאָט".

ג.

איך האָב געהאַט אַ טעות: איך בין ניט געווען דער ערשטער יענעם פריהמאָרגען. מיין מאַמע האָט זיך געפעדערט נאָך פריהער פון מיר. זי איז שוין אָנגעטהאָן. זי איז שוין בעשעפטיגט מיט דער טיי, מיט'ן אָנבייסען.

— דער טאַטע שלאָפט נאָך. דאָס קינד שלאָפט נאָך (אזוי הייסט ביי איהר בוזי). וואָס ווילסט דו טרינקען, שימעק?

מיר איז אַלץ איינס. וואָס זי וועט מיר געבען, וועל איך טרינקען. מיין מאַמע גיסט מיר אָן טיי און דערלאַנגט מיר מיט איהרע שענע ווייסע הענד. קיינער פערמאָגט ניט אזעלכע שענע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע. זי זעצט זיך אוועק קעגען מיר און רעדט מיט מיר שטיל, דער טאַטע זאָל ניט הערען. טאַקי פונ'ם טאַטען רעדט זי מיט מיר. ער ווערד עלטער, ניט יונגער. ווערד עלטער און שוואַכער און הוסט. הוסט, צום מיינסטען, אין דער־פריה, אַז ער שטעהט אויף. און אַ מאָל ביי נאַכט מאַכט זיך, זאָל ער זיך אויפכאַפּען און אוועקהוסטען אַ גאַנצע נאַכט. און

א מאָל ביי טאָג אויך... רעדט זי איהם איין, ער זאָל זיך דורכ־געהן צום דאָקטאָר — וויל ער ניט. איין עקשן. זיין עקשנות איז דען איבערצוטראָגען? זי בעקלאָגט זיך ניט, חלילה, אויף איהם. נאָר גאָר ניט. ס'איז געקומען צו רעד, רעדט זיך...

אזוי גיט מיר איבער די מאַמע שטילערהייד אַ ראַפּאָרט פונ'ם טאַטען. און אויך וועגען בוזי'ן דערצעהלט מיר די מאַמע שטילער־הייד, און איהרע אויגען לייכטען. און זי גיסט מיר אָן נאָך אַ גלאָז און פרעגט מיך, וואָס איך זאָג אויף בוזי'ן? איאָ, אויסגע־וואַכסען, קיין עין־הרע, ווי אַ בוים? קיין בייז אויג זאָל איהר נור ניט שולט זיין! שבת נאָך שבועות איז די חתונה. אם ירצה השם, שבת נאָך שבועות. אַ גליקליכער שדוך, אַ געראָטענער חתן. אַ שענער אָרט, אַ בעל־הבית'יש, נגיד'יש הויז. אַ שמאַלץ־גרוב...

— פון דעסטוועגען — אזוי דערצעהלט מיר די מאַמע וויי־טער — פון דעסטוועגען, וויפיעל האָט מען מיט איהר געהאָרעוועט, טאַקי מיט בוזי'ן, איידער מע האָט ביי איהר גע'פועל'ט, זי זאָל זיך לאָזען אָנקוקען. איצט איז זי, דאַנקען גאָט, צופריעדען. נאָך ווי אזוי צופריעדען! די בריוולעך, וואָס מע שרייבט זיך! אַ טאָג איבער אַ טאָג. (דער מאַמעס פנים שיינט. דער מאַמעס אויי־גען לייכטען.) אשטייגער, לאָז ניט זיין אזוי גיך קיין בריעף — טהוט זיך חושך!... דאָס איז איצט. אָבער פריהער? שיער ניט אַרויס, שונאי ציון, די נשמה, ביז מע האָט דערלעבט פון איהר דאָס וואָרט „יאָ" צו הערען... בוזי — אויך אַ גוטע עקשנ'טע. פון אזאַ משפּחה: זיי, אז זיי שפאַרען זיך איין!... זי רעדט ניט, חלילה, קיין שלעכטס אויף קיינעם. נאָר גאָר ניט. ס'איז געקו־מען צו רעד, רעדט זיך...

פונ'ם טאַטענס אַלקיר לאָזט זיך הערען אַ הוסטען — און נישׁ־טאָ מיין מאַמע, פערשוואונדען.

ד.

מ י ז א ת ה נ ש ק פ ה כ מ ו ש ח ר — ווער קוקט דאָס ווי דער מאָרגענשטערן? י פ ה כ ל ב נ ה — שען ווי די לבנה? ב ר ה כ ח מ ה — לויטער ווי די זון?

דאָס איז אריינגעקומען פון איהר שלאָפצימער בוזי.

איך קוק מיך איין אין בוזי'ן — איך וואָלט געמעגט שווערען איינס פון די ביידע: אָדער זי האָט געוויינט, אָדער זי איז ניט געשלאָפען די נאַכט.

מיין מאַמע איז גערעכט: ווי אַ בוים איז זי אויסגעוואַכסען. ווי אַ רויז האָט זי אויפגעבליהט. איהרע אויגען, איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען, זענען אין דעם פריהמאָרגען נאָך אי־בערגעצויגען מיט אַ דין רויכעל. און דאָס גאַנצע פּנים איהרס איז אין דעם פריהמאָרגען איבערגעדעקט מיט אַ דינעם פּרוכת. און בוזי אינגאַנצען איז אַ סוד פאַר מיר. אַ שמערצליכער סוד. אַ סך זאַכען וואָלט איך וועלען וויסען. פאַר וואָס איז בוזי ניט גע־שלאָפען די דאָזיגע נאַכט? איך וואָלט וועלען וויסען, וועמען האָט זי געזעהען אין חלום: מיך, דעם ליעבען גאַסט, וואָס זי האָט אויף איהם אַזוי לאַנג אַרויסגעקוקט און וואָס איז געקומען צו פליהען אַזוי אומגעריכט? אָדער איין אַנדערען האָט זי געזעהען אין חלום? איין אַנדערען, דעם, וואָס טאַטע־מאַמע האָבען איהר אָנגעהאַנגען קעגען איהר ווילען?... בוזי איז אַ סוד פאַר מיר. אַ שמערצלי־כער סוד. ג ן נ ע ו ל א ח ו ת י כ ל ה — אַ גאָרטען אַ פער־שלאָסענער איז מיין שוועסטער די כלה. אַ גאָרטען אַ פערשלאָסע־נער, אַ קוואַל אַ פערזיגעלטער...

ה.

בוזי איז אַ סוד פאַר מיר. אַ שמערצליכער סוד. עטליכע מאָל אין טאָג בייט זיך ביי איהר די שטימונג. ווי דער אינדרויסען

אין אַ זומערדיגען וואָלקען־טאָג: אַט איז וואַרעם, אַט איז קיהל. אַט טהוט אַ שיין אַרויס די זון פון די וואָלקענס אַרויס — און עס ווערד שען. ביז עס רוקט זיך אָן אַ נייער וואָלקען — און עס ווערד ווידער טריב און טונקעל.

נישטאָ דער טאָג, וואָס בוזי זאָל ניט בעקומען אַ בריעף פון „עמיצען". נישטאָ דער טאָג, זי זאָל ניט ענטפערען דעם „עמי־צען".

איך ווייס גאַנץ גוט ווער דער „עמיצער" איז, און איך פרעג זי נישט. איך רעד נישט מעהר מיט בוזי'ן פון „איהם". איך וואָלט, אַז „ער" איז דאָ איין איבעריגער, איין אָנגעוואָרפענער. בוזי רעדט אָבער אַליין פון איהם. רעדט זי ניט פון איהם שוין צו־פיעל? אין די געצעהלטע מינוטען, ווען מיר בלייבען מיט איהר אַליין אינ־צווייען, רעדט מיט מיר בוזי פון „איהם", און לויבט איהם. לויבט איהם אין טאָג אַריין. לויבט זי איהם נישט צו פיעל?

זי זאָגט צו מיר:

— דו ווילסט וויסען וואָס ער איז? (זי לאָזט אַראָפּ די אויגען.) ער איז אַ פיינער — אַ! זעהר אַ פיינער. ער איז אַ וואוי־לער — אַ! זעהר אַ וואוילער. נאָר... (זי הויבט אויף די אויגען אויף מיר און לאַכט.) ער קומט ניט צו דיר... ווי קומט ער צו דיר?...

וואָס מיינט דערמיט בוזי? זי וויל מיך פערגיטיגען? אָדער זי טרייבט מיט מיר קאַטאָוועס?

ניין. ניט זי וויל מיך פערגיטיגען, ניט זי טרייבט מיט מיר קאַטאָוועס. נאָר זי רעדט זיך אויס דאָס האַרץ...

דאָס איז ווי צוויי מאָל צוויי.

נאָך דער טיי זענען די מאַמע און בוזי אַוועק אין קיך וועגען אָנבייסען, און איך מיט'ן טאַטען האָבען זיך געשטעלט דאַווענען. איך האָב עס געמאַכט בקיצור. נאָר דער טאַטע, איינגעוויקעלט אין טלית און תפלין, איז נאָך געשטאַנען מיט'ן פנים צו דער וואַנד

און געלויבט גאָט. קומט אַן פּלוצים בוזי אויסגעקליידט, מיט אַ זאַנטיקעל אין האנד, און רופט זיך אָן צו מיר:

— קום.

— וואוהין?

— הינטער דער שטאָדט ארויס. אביסעל זיך דורכגעהן. אַ שענער טאָג. אַ זעלטענער טאָג.

דער טאטע האָט אויסגעדרעהט צו איהר דעם קאָפּ, קוקט אריבער די זילבערנע ברילען. און בוזי ציהט אָן די הענטשקעלעך אויף די הענד און מאַכט צו איהם:

— ניט אויף לאַנג, טאטע, ניט אויף לאַנג. מיר קומען באלד צוריק. די מאמע ווייסט, אז מיר געהען. קום, שימעק, דו געהסט?

די בעסטע מוזיק, די שענסטע סימפאָניע קאָן דען אזוי שען קלינגען, ווי די ווערטער האָבען אָפּגעקלונגען אין מיינע אויהערען? עס האָט זיך געלאָזט הערען אין זיי איין אָפּקלאַנג פון שיר־השירים: „ל כ ה, ד ו ד י — קום ליעבער, נ צ א ה ש ד ה — לאָמיר געהן אין פעלד ארויס. לאָמיר נעכטיגען אין די דערפער. לאָמיר זיך פעדערען אין די וויינגערטנער. לאָמיר זעהען, אויב עס בליהט דער וויינשטאָק? אויב עס שפּראָצען די מילגראָמען?"...

אויסער זיך פון התפעלות לאָז איך מיך נאָך בוזי'ן און פיהל נישט די ערד אונטער זיך. וואָס איז דאָס מיט בוזי'ן? דאָס ער־שטע מאָל, זינט איך בין אין דערהיים, טרעפט, אז בוזי זאָל מיך רופען שפּאַציערען געהן. וואָס איז דאָס מיט בוזי'ן?...

ז.

בוזי איז גערעכט. ס'איז אַ שענער טאָג. אַ זעלטענער טאָג.

אָפּשאָצען אזא זומער־טאָג קאָן מען נור אין מיין קליין אָרעם שטעדטעל, אז מע חאַפּט זיך ארויס פון דער קלעהם און פון דער ענגשאַפט אויף גאָט'ס פרייהער שענער וועלט. די ערד האָט זיך

בעקליידט מיט איהר גרינעם מאנטעל, אויסגעקליידט מיט'ן גאנ־צען שמוק פון איהרע פיעל־פארביגע פעלדבלומען. ארומגעברעמט מיט א זילבערן טייכעל פון איין זייט און מיט א קליינוואוכסיג נאר געדיכט וועלדעל פון דער אנדערער זייט. דאס זילבערנע טיי־כעל זעהט אויס, ווי א זילבערנע עטרה צו א נייעם טלית מיט בלויע תכלת. דאס געדיכטע וועלדעל זעהט אויס, ווי א געדיכטע פאטלע געקרייזעלטע האר, פון צייט צו צייט בעריהרט פון א ווינ־טעל.

אויף בוזי'ן איז געווען א בלוי בעזשען קלייד, גרינג ווי א רויך, דורכזיכטיג ווי די לופט, ווי דער הימעל. א זאנטיקעל מיט שפיצ־לעך פון גרינער פארב און ווייסע אזשור־הענטשקעלעך אויף די הענד. פיעלפארביג האט זי אויסגעזעהן, פיעלפארביג, ווי דאס פעלד.

„דאס לעצטע מאל — זאגט מיר בוזי — האט זי זיך אויסגעבעט־טען ביי דער מאמע. דאס לעצטע מאל וויל זי זיך געזעגענען מיט דער שטאדט, מיט הינטער דער שטאדט, מיט'ן „הייליגען ארט"; מיט די מיהלען, מיט'ן טייכעל, מיט'ן בריקעל. צוליעב דעם לעצ־טען מאל האט איהר די מאמע צוליעב געטהאן. א כלה דארף מען צוליעב טהון, הא־הא... א כלה פיהרט אוים אלסדינג... וואס זאגסט דו, שימעק?"

שימעק זאגט גארנישט. שימעק הארכט. עס ווייזט זיך מיר אוים, אז בוזי איז היינט מאדנע פרייליך. ניט נאטירליך פרייליך. און לאכט, ווי איבער נויט. און אפשר דאכט זיך מיר אזוי?

— געדענקסט דו, בוזי, ווען מיר זענען דא געווען?

איך דערמאן איהר, ווען מיר זענען דא געווען. שוין לאנג־לאנג. מיט יאהרען צוריק איז דאס געווען. מיר זענען געגאנגען אהער אינצווייען רייסען גרינס אויף שבועות, אויב זי געדענקט. דעמאלט זענען מיר אויך געגאנגען מיט'ן זעלבען וועג, פערביי די

זעלביגע מיהלען, איבער דעם זעלביגען טייכעל, איבער דעם זעלבי־גען בריקעל.

— נאָר אַנדערש האָבען מיר דעמאָלט שפּאַציערט, בוזי. דער־מאָלט זענען מיר געלאָפען, ווי די יונגע הירשען, געשפּרונגען, ווי די פעלדראַינדען איבער די בשמים־בערג. און איצט?

— און איצט? — זאָגט בוזי און בויגט זיך אָן רייסען בלו־מען.

— איצט געהען מיר סטאַטעטשנע, ווי עס פּאַסט פּאָר אַזעל־כע סטאַטעטשנע לייט, ווי מיר זענען... געדענקסט דו, בוזי, ווען מיר זענען דאָ געוועזען דאָס לעצטע מאָל?

— ערב שבועות איז דאָס געוועזען. — ענטפערט מיר בוזי און שענקט מיר אַ בוקעט מיט שמעקענדיגע בלומען, וואָס זי האָט אָנגעריסען.

— פון מיינעטוועגען, בוזי?

— פון דיינעטוועגען, שימעק. — זאָגט צו מיר בוזי מיט אַ קוק פון איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און דער קוק דרינגט אריין גלייך מיר אין הארצען אריין.

ח.

מיר זענען שוין ווייט הינטער דער שטאָדט. מיר זענען שוין אויפ'ן בריקעל. דאָרט גיב איך איהר מיין האַנד. (דאָס ערשטע מאָל זינט איך בין געקומען צו פאָהרען אהיים.)

מיר געהען ביידע, האַנד ביי האַנד, איבער'ן בריקעל. די ברע־טער הוידען זיך. דאָס וואַסער לויפט אונטער אונזערע פיס, קאָט־שעט זיך, שלענגעלט זיך און פּאָלט מיט אַ שטילען זשומען און מיט אַ גרינגען רעש באַרג־אַראָפּ, אַזוי אַז איך קאָן הערען דעם „טיק־טאַק“ פון בוזי'ס האַרץ, וואָס איז אַזוי נאָהענט, אַזוי נאָהענט צו מיר. (דאָס ערשטע מאָל זינט איך בין געקומען צו פאָהרען אהיים.)

עס מאַהלט זיך מיר אויס, אַז בוזי דערנעהענט זיך צו מיר אַלע מאָל נעהענטער און נעהענטער. איך דערשפּיר דעם בעקאַנטען ריח פון איהרע שענע האָר, איך דערפיהל די איידעלקייט און גלאַטקייט פון איהר פּרעכטיגער האַנד, די וואַרעמקייט פון איהר לייב. און עס דוכט זיך מיר, אַז איך הער פון איהר ווערטער מיט׳ן לשון פון שיר־השירים: „אני לדודי — איך בין מיין געליעבטענס, ודודי לי — און דער געליעבטער איז מיינער"... און די זון, און דער הימעל, און דאָס פעלד, און דאָס טייבעל, און דער וואַלד בעקומען אַ נייעם גלאַנץ, אַ נייעם חן אין מיינע אויגען. איין עבירה, איין עבירה, וואָס דאָס בריקעל איז אַזוי קורץ. אַ מינוט — און מיר זענען שוין אויף יענער זייט בריקעל, אויף דער „לעוואַדע". אַ מינוט — און בוזי׳ס איידעלע גלאַטע פּרעכטיגע האַנד האָט זיך אַרויסגעגליטשט פון מיין האַנד — און די זון, און דער הימעל, און דאָס פעלד, און דאָס טייבעל, און דער וואַלד האָבען אָנגעוואָרען דעם פריהעריגען גלאַנץ מיט׳ן פריהעריגען חן אין מיינע אויגען.

— אַ מאָדנע זאַך — זאָגט צו מיר בוזי, און איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען זענען אין דער מינוט טיעף, ווי דער הימעל, און פערטראַכט, ווי די נאַכט — אַ מאָדנע זאַך: אַלע מאָל, ווען איך געה, אָדער איך פאָהר איבער אַ וואַסער, עס מאַג זיך זיין וואָס פאַר אַ וואַסער עס וויל זיך, מוז איך זעהן מיין טאַטען, און אַלע מאָל...

איך שלאָג איהר איבער די רעד:

— דו רעדסט נאַרישקייטען, בוזי.

בוזי טראַכט אַ ווײַלע, נאָכדעם זאָגט זי צו מיר:

— נאַרישקייטען? האַ־האַ, ביזט גערעכט. איך רעד נאַרישקייטען. ווייל איך בין אַ נאַרעלע. אַ נאַריש מיידעל בין איך. איאַ, אַ נאַריש מיידעל? זאָג דעם אמת, שימעק. דעם אמת זאָלסט דו מיר זאָגען, האַ־האַ־האַ!

בוזי לאַכט, פערוואַרפט דעם קאָפּ און בעווייזט מיר איהרע חנ'עוודיגע פערעל־צייהן. איהר פּנים שיינט אויף דער שיינענ־דיגער זוהן. און אַלע פאַרבען פונ'ם פעלד פינקלען זיך אָפּ אין איהרע אויגען, אין איהרע שענע בלויע פערטראַכטע שיר־השירים־אויגען.

ט.

אומזיסט! איך קאָן ביי איהר ניט פּועל'ען, אַז זי איז גאָר־ניט אַזאַ נאַר, אַז זי איז גאָר קיין נאַר ניט. זי ווייסט, זאָגט זי מיר, זי ווייסט, אַז ס'איז פאַרהאַן נאַרישערע פון איהר. זי ווייסט. נאָר אַקעגען מיר איז זי אַ נאַרעלע. שטעלט איך פאָר — זי גלויבט אין חלומות!

— איאַ, שימעק, דו גלויבסט ניט? און איך גלויב. אָט איז מיר ערשט נעכטען געקומען צו חלום דער טאַטע פון יענער וועלט, אַנגעטהאָן און פריילילך, לעבעדיג, מיט אַ שטעקעלע אין האַנד. און מאַכט צו מיר אַזוי זיס, אַזוי פריינדליך, און דרעהט מיט'ן שטע־קעלע: „איך קום, טאָכטער, צו דיר אויף דער חתונה"... נו, וואָס ועסט דו זאָגען דערויף, שימעק?...

— בוזי, מע דאַרף ניט גלויבען אין חלומות. חלומות זענען דברים בטלים.

— דברים בטלים — זאָגסט דו?

בוזי שטעהט אַ ווײַלע פערטראַכט. לאָזט זיך לויפען איבער'ן פיעל־פאַרביגען פעלד און בלייבט שטעהן.

ווי אַ בלום, ווי אַ פיעל־פאַרביגע בלום, זעהט אויס בוזי אינ'ם דאָזיגען פיעל־פאַרביגען פעלד, וואָס ציהט זיך אַרום אונז אָהן אַ סוף און אָהן אַ ברעג. מיט גערינקע שפּרענקעלעך איז זי בעשפּרענ־קעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט. די בלויע הימעל־יאַרמעלקע איבער איהר קאָפּ. דאָס זילבערנע טייבעל פאָר אַיהרע פיס. פון אַלע זייטען טראָגען זיך אַקעגען אונז שאַרף־שמע־

קענדיגע בשמים־און־געווירצען־ריחות. איך בין פער׳כשופ׳ט. איך בין פער׳שכור׳ט.

ווי א פער׳כשופ׳טע שטעהט אויך בוזי אין מיטען פיעלפאר־ביגען פעלד און קוקט אויף מיר פערטראכט, פערטראכט ווי דער וואלד.

פון וואס טראכט אצינד בוזי? וואס זאגען איהרע אויגען, איהרע שענע בלויע פערטראכטע שיר־השירים־אויגען?

„א נ י ח ב צ ל ת ה ש ר ו ן — איך בין א ליליע פון שרון. ש ו ש נ ת ה ע מ ק י ם — די רויז פון די טהאלען“...

אט וואס עס זאגען מיר איהרע אויגען. און עס דאכט זיך מיר, אז קיינמאל, קיינמאל איז נאך בוזי נישט געוועזען אזוי די אמת׳ע שולמית פון שיר־השירים, ווי אין דער דאזיגער מינוט.

י.

ווי א בלום זעהט אויס בוזי, די ליליע פון שרון. ווי א בליהענדיגע רויז זעהט אויס בוזי, די רויז פון די טהאלען, אין דעם דאזיגען ברייטען פיעל־פארביגען פעלד, וואס ציהט זיך ארום אונז אהן א סוף און אהן א ברעג. מיט געלינקע שפרענקעלעך איז זי בעשפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט. די בלויע הימעל־יארמעלקע איבער איהר קאפ. דאס זילבערנע טייבעל פאר איהרע פיס. פון אלע זייטען טראגען זיך אקעגען אונז שארף־שמעקענדיגע בשמים־און־געווירצען־ריחות. איך בין פער־כשופ׳ט. איך בין פער׳שכור׳ט.

בוזי לאזט זיך געהן. איך — נאך איהר. גרינג און גיך געהט בוזי. גרינג, ווי א סארנע, ווי א אינד פון די אינדען, טראגט זי זיך אין פיעל־פארביגען פעלד, וואס ציהט זיך אהן א סוף און אהן א ברעג. און איהר פנים שיינט אויף דער שיינענדיגער זון, און אלע פארבען פונ׳ם פעלד פינקלען זיך אפ אין איהרע אויגען, אין איהרע שענע בלויע פערטראכטע שיר־השירים־אויגען.

קיינמאָל, קיינמאָל איז נאָך בוזי ניט געווען אַזוי די אמת'ע שולמית פון שיר-השירים, ווי אין דעם דאָזיגען טאָג.

— דערקענסט, בוזי, דאָס דאָזיגע פעלד?

— אַמאָל האָט דאָס געהערט צו דיר...

— און דאָס בערגעל?

— דיין בארג. אַמאָל איז דאָס געווען אַלסדינג דיינס. אַלס-דינג דיינס...

זאָגט מיר בוזי מיט אַ גרינג שמייכעל אויף די שענע ליפּען, נאָר עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז זי לאַכט פון מיר, ווי זי פלעגט לאַכען פון מיר אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק.

— זיצען מיר?

— זיצען מיר.

איך זעץ מיך אַוועק אויפ'ן בערגעל און מאַך איין אָרט פאַר איהר. בוזי זעצט זיך אַוועק אַקעגען מיר.

— אַט דאָ, געדענקסט דו, בוזי, האָב איך דיר אַמאָל דער-צעהלט, ווי אַזוי איך...

בוזי פערכאַפּט און ענדיגט פאַר מיר:

— ווי אַזוי דו הויבסט זיך אויף מיט'ן „שם-המפורש" און פליהסט, ווי איין אָדלער, ביז דער חמאַרע, העכער פון דער חמאַרע, איבער פעלדער, איבער וועלדער, איבער בערג, איבער טהאָלען, אי-בער ימים און מדבריות, ביז דו קומסט אויף יענער זייט הרי-חושך, אין אַ קרישטאָלענעם פּאַלאַץ. דאָרט זיצט דיין פער'כשופ'טע בת-מלכה שוין זיעבען יאָהר און וואַרט, ביז דו וועסט זיך דערבאַרעמען אויף איהר און וועסט קומען צו פליהען מיט'ן „שם-המפורש" זי אויסלייזען, בעפרייען — חאַ-חאַ-חאַ!

ניין. בוזי איז מיר היינט מאָדנע פרייליך. ניט-נאַטירליך פריילין. זי לאַכט, ווי איבער נויט. געגוג. אויף אַלץ איז אַ צייט. שוין צייט רעדען מיט איהר אַביסעל ערנסטע, ריינע, קלאָרע דבורים. שוין צייט עפענען פאַר איהר מיין האַרץ, אנטפּלעקען

פאַר איהר מיין נשמה... און איך לאָז אויס מיין געדאַנק מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „ע ד ש י פ ו ח ה י ו ם — איידער עס וועט אוועק דער טאָג, דער דאָזיגער גליקליכער טאָג, ו נ ס ו ה צ ל ל י ם — און עס וועלען אנטלויפען די שאָטענס"...

יא.

פאַר דער גאַנצער צייט, וואָס איך בין אין דער היים, האָב איך בוזי'ן קיין צעהנט־חלק, קיין הונדערט־חלק ניט אַרויסגעזאָגט פון דעם, וואָס עס האָט זיך אויסגעגאָסען ביי מיר אָט דאָ, אין דעם דאָזיגען פריהמאָרגען. איך האָב איהר אויפגעדעקט מיין האַרץ, אַנטפּלעקט פאַר איהר מיין נשמה. דערצעהלט דעם גאַנצען אמת, וואָס האָט מיך אַהער געבראַכט...

וועֶן ניט דעם טאַטענ'ס בריוועל מיט'ן מזל־טוב, וועֶן ניט די דריי ווערטער: „שבת־נאָך־שבועות" — וואָלט מיך איצט ניט גע־זעהען אָט דאָס טייכעל, וואָס לויפט דאָרט באַרג־אַראָפּ, און דאָס וועלדעל, וואָס גרינט אָט דאָ ניט ווייט...

און איך שווער איהר טאַקי ביי אָט דעם טייכעל, וואָס לויפט דאָרט באַרג־אַראָפּ, און טאַקי ביי דעם וועלדעל, וואָס גרינט אָט דאָ ניט ווייט, און ביי'ם דאָזיגען בלויען הימעל־דעק, וואָס איבער אונזער קאָפּ, און ביי דער גין־גאָלדענער זון, וואָס פינקעלט אָפּ אין איהרע אויגען, און ביי דעם אַלעם, וואָס שען און ריין און הייליג איז, — אַז איך בין געקומען אַהער נור צוליעב איהר, נור צוליעב איהר, וואָרום... איך האָב זי ליעב — ענדליך האָט דאָס וואָרט זיך אַרויסגעריסען!

— וואָרום איך האָב דיך ליעב, בוזי, דו הערסט, איך האָב דיך ליעב מיט יענער הייליגער פלאַם־פייעריגער גיהנם־ליעבע, וואָס ווערד בעשריעבען אין שיר־השירים: „ש ט אַ ר ק ו ו י ד ע ר ט ו י ד ט א י ז ד י ל י ע ב ע, ש ו ו ע ר ו ו י ד ע ר ג ר ו ב א י ז ד י ק נ א ה. א י ה ר ע פ ו נ ק ע ן ז ע נ ע ן

פונקען־פייער. א פלאקער פון גאט"... וואס איז מיט דיר, בוזי? דו וויינסט? גאט איז מיט דיר!...

יב.

בוזי האט געוויינט.

בוזי האט געוויינט — און די גאנצע וועלט האט זיך אנגע־קליידט אין טרויער. די זון האט אויפגעהערט צו שיינען. דאס טייכעל — צו לויפען. דאס וועלדעל — צו גרינען. די פליעגעלעך — צו פליהען. די פויגעלעך — צו זינגען.

בוזי האט געוויינט. זי האט בעהאלטען דאס פנים אין די הענד. איהרע פלייצעס האבען אויפגעציטערט. און זי האט גע־וויינט אלע מאל שטארקער און שטארקער.

אזוי וויינט א קליין קינד, וואס דערפיהלט, אז עס האט פער־לוירען טאטע־מאמע.

אזוי וויינט א געטרייע מוטער אויף איהר קינד, וואס מע האט דאס ביי איהר צוגענומען.

אזוי וויינט א יונג־פרוי, וואס בעקלאגט איהר געליעבטען, וואס האט זיך אפגעקעהרט פון איהר.

אזוי וויינט א מענש, וואס בעקלאגט זיין אייגענע וועלט, וואס האט זיך ארויסגעגליטשט פון אונטער זיינע פיס.

אומזיסט איז געווען מיין טרייסטען, וואס איך האב זי גע־טרייסט. ארויסגעווארפען אלע מיינע שיר־השירים־עפיטעטען, וואס איך האב אויסגענוצט פאר איהר. בוזי וויל זיך ניט טרייסטען. בוזי וויל מיינע עפיטעטען ניט הערען. צו שפעט, זאגט זי, צו שפעט האב איך מיך דערמאנט אן איהר... צו שפעט האב איך מיך ארומגעזעהן, אז עס איז דא א בוזי אויף דער וועלט. א בוזי, וואס האט א הארץ, וואס בענקט, און א נשמה, וואס רייסט זיך פון דאנען אין איין אנדער וועלט ארויס... אפשר וואלט איך מיך דער־מאגען, זאגט זי, אן די בריוולעך, וואס זי האט מיר אמאל גע־

שריבען ? נאר — פערהאפט זי זיך — ווי קום איך צו געדענקען אזעלכע נארישקייטען ? פערשטעהט זי דען ניט אליין, אז זי האט דאס, אייגענטליך, בעדארפט שוין לאנג פאראויסזעהן, — אז אונזערע וועגען זענען פערשיעדען ? אז זי קאן זיך צו מיר ניט גלייכען ? ווי קומט זי צו מיר ? זי, א אידישע טאכטער, א קליינשטעדטעלדיג מיידעל, ווי קומט זי צו מיר ?... ערשט פערשטעהט זי, אז ס'איז געווען א נארישקייט פון איהר, א גרויסע נארישקייט, וואס זי פלעגט מיר דולען א קאפ מיט איהרע קינדערשע בריוולעך, מיט איהרע נארישע אנצוהערענישען, אז טאטע־מאמע בענקען נאך מיר... ניין. זי האט אליין בעדארפט פערשטעהן, אז זי קאן זיך צו מיר ניט גלייכען. ווי קומט זי צו מיר ? א אידישע טאכטער, א קליינשטעדטעלדיג מיידעל !... זי האט אליין בעדארפט ארויסזעהן, אז קוים האב איך ניט געפאלגט טאטע־מאמע, וויעדערשפעניגט זייער געבאט, נישט געוואלט געהן זייערע וועגען און בין געגאנגען מיין אייגענעם וועג, וועל איך געוויס אוועקגעהן וויט, וועל איך געוויס שטייגען הויך, אזוי וויט און אזוי הויך, אז איך וועל קיינעם שוין ניט ארויסזעהען, קיינעם ניט וועלען קענען.

— קיינעם ניט, אחוץ דיך, בוזי !

— ניין, קיינעם ניט ! קיינעם ניט ! קיינעם ניט ! קיינעם ניט זעהען, קיינעם ניט הערען, אלעמען פערגעסען...

— אלעמען, נאר נישט דיך, בוזי.

— ניין, אלעמען ! אלעמען ! אלעמען !

יג.

בוזי האט אויפגעהערט צו וויינען — און אלץ האט אויפגעלעבט. די זון האט אנגעהויבען צו שיינען, אזוי ווי פריהער. דאס טייכעל — צו לויפען. דאס וועלדעל — צו גרינען. די פליעגעלעך — צו פליהען. די פויגעלעך — צו זינגען.

בוזי האָט אויפגעהערט צו וויינען, און טרוקען זענען געוואָרען איהרע אויגען. איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און אויסגעטריקענט האָבען איהרע טרערען, אזוי ווי טראָפּענס טהוי אויף דער הייסער זון.

און פּלוצים האָט זי זיך גענומען פערענטפערען איהרע טרערען. אצינד זעהט זי, ווי נאַריש זי איז. וואָס איז געוועזען דער געוויין? וואָס האָט זי צו וויינען? וואָס פעהלט איהר? אַ סך מיידלעך אויף איהר אָרט וואָלטען זיך פיהלען גליקליך. איבער־גליקליך!...

און אַ פייערל האָט זיך אָנגעצונדען אין איהרע אויגען. אין איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געזעהען דאָס דאָזיגע פייערל אין בוזי'ס אויגען. און רויטע פלעקען זענען אַרויסגעטראָטען אויף איהרע בעקלעך, אויף איהרע שענע רויזענבעקלעך. איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געזעהען בוזי'ן אזוי פייערען, אזוי פלאַמען, ווי זי האָט געפייערט און געפלאַמט אין דער דאָזיגער מינוט. און איך וויל זי אָננעמען פאַר אַ האַנד, און איך זאָג צו איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— ה נ ך י פ ה ר ע י ת י — ווי שען דו ביזט, בוזי, בעת דיינע בעקלעך פלאַמען און דיינע אויגען שפּריצען פייער...

אַרויסגעוואָרפען! בוזי הערט ניט מיין שיר־השירים. בוזי האָט איהר אייגענעם שיר־השירים. זי הערט ניט אויף צו לויבען „עמיצען", לויבען איהם אין טאָג אריין. זי זאָגט צו מיר:

— ד ו ד י צ ח ו א ד ו ם — מיין בעשערטער איז פיין און שען. ד ג ו ל מ ר ב ב ה — פיינער פון אַ סך ־ אַ סך אַנדערע. ער איז אפשר ניט אזוי געלערענט, ווי אַנדערע, דערפאַר איז ער אָבער גוט. דערפאַר איז ער מיר געטריי. דערפאַר האָט ער מיך ליעב. זאָלסט זעהן די בריעף, וואָס ער שרייבט צו מיר, זאָלסט זעהן די בריעף!

— ל ב ב ת י נ י, — זאָג איך צו איהר ווייטער, גלייך ווי איך וואָלט ניט הערען וואָס זי זאָגט — ל ב ב ת י נ י, א ח ו ת י

כ ל ה — דו האָסט מיין האַרץ אָוועקגענומען, מיין שוועסטער די כלה!...

און זי צו מיר:

— חכו ממתקים וכולו מחמדים! — זאָלסט זעהן די בריעף, וואָס ער שרייבט מיר, זאָלסט זעהן די בריעף!...

עס הערט זיך אין איהרע ווערטער אַ מאָדנער טאָן. אַ מאָדנע שטימע. די שטימע — אַזוי ווייזט זיך מיר אויס — וויל איבער־שרייען איין אַנדער שטימע. איין אינווענינסטע שטימע.

דאָס איז ביי מיר ווי צוויי מאָל צוויי.

יד.

ראַשיג און אומגעריכט האַפּט זיך בוזי אויף פון׳ם שמע־קענדיגען גראָז, טרייסעלט זיך אָפּ, גלייכט זיך אויס, פערוואַרפט די הענד אַהינטער און בלייבט שטעהן אַקעגען מיר און קוקט אויף מיר פון אויבען אַראָפּ.

שטאָלץ און שען, גרויסאַרטיג שען, נאָך שענער ווי אַלע מאָל, זעהט זי אויס אין דער מינוט ביי מיר אין די אויגען.

איך האָב מורא צו זאָגען, נאָר מיר דאַכט, אַז ווען איך זאָל זאָגען, אַז בוזי — דאָס איז די אמת׳ע שולמית, וואָס אין שיר־השירים, וואָלט דאָס געווען אַ כבוד און אַ שבח פאַר דער אמת׳ער שולמית, וואָס אין שיר־השירים.

ניט שוין זשע האָט זיך דערמיט געענדיגט אונזער געשפּרעך? איך שטעה אויף נאָך איהר און געה־צו צו איהר:

— שובי, שובי השולמית — קעהר דיך אום צוריק צו מיר, בוזי! — זאָג איך צו איהר ווייטער מיט מיין שיר־השירים־שפּראַך און נעם זי אָן פאַר אַ האַנד. — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי, קעהר זיך אום צו מיר בעצייטענס! נאָך איין וואָרט. מעהר ניט אַז איין וואָרט דאַרף איך דיר נאָך זאָגען.

אומזיסט. אומזיסט. בוזי וויל ניט הערען דאָס איינע וואָרט. וואָס איך וויל איהר זאָגען. געגוג, זאָגט זי, זיך אָנגערעדט. גענוג געזאָגט איינס דעם אַנדערען — אפשר נאָך מעהר, ווי מע בעדאַרף... גענוג־גענוג. שוין שפּעט. זעה, ווי שפּעט עס איז! — זאָגט צו מיר בוזי און בעווייזט מיר מיט איהר האַנד אויפ׳ן הימעל, און בעווייזט מיר אויף דער זון, וואָס בעגיסט זי פון אויבען ביז אַראָפּ מיט איהרע מילדע ווייכע גאָלדענע שטראַהלען. און בוזי, די ליליע פון שרון, בוזי, די רויז פון די טהאָלען, בעקומט אַ נייעם קאָליר, אַ גין־גאָלדענעם קאָליר, אויפ׳ן פּיעל־פאַרביגען פעלד, וואָס ציהט זיך אַרום אונז אַהן אַ סוף און אָהן אַ ברעג.

— אהיים־אהיים! — זאָגט צו מיר בוזי און האַפּט זיך געהן און טרייבט מיך געהן. — אהיים־אהיים. שוין צייט, שימעק, שוין צייט. טאַטע־מאַמע וועלען דאָרטען איבערטראַכטען גאָט ווייסט וואָס. אהיים־אהיים!

אין איהרע לעצטע ווערטער „אהיים־אהיים" לאָזט זיך מיר הע־רען דער טאָן פון אַמאָל, אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, דער לשון פון שיר־השירים:

— ב ר ח, ד ו ד י — אַנטלויף, ליעבער, און זיי געגליכען צו אַ הירש, אָדער צו אַ אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג.

טו.

עס געהען די טעג. עס לויפען די וואָכען. עס איז אָנגעקומען דער ליעבער יום־טוב שבועות. עס איז אָנגעקומען דער שבת, וואָס נאָך שבועות. עס איז אַוועקגעגאַנגען דער שבת, וואָס נאָך שבועות, און נאָך אַ שבת, און נאָך אַ שבת — און איך בין נאָך אַלץ אַ גאַסט אין מיין שטעדטעל.

וואָס טהו איך דאָ? — גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. מיין טאַטע־מאַמע רעכענען, אַז איך בין געוואָרען אַ בעל־תשובה. אַז איך האָב חרטה אויף דעם, וואָס ס׳איז געווען, וואָס איך האָב

וויעדערשפעניגט זייער געבאָט, ניט געוואָלט געהן אין זייערע וועגען. און זיי זענען צופריעדען. זעהר צופריעדען.

און איך? וואָס טהו איך דאָ? וואָס דאַרף איך דאָ? — גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. אַלע טאָג געה איך מיר אַרויס איינער אַליין אויפ'ן שפּאַציער, הינטער דער שטאָדט אַרויס. אַהין — אויף יענער זייט מיהל. אַהין — אויף יענער זייט בריקעל. אַהין — צו יענעם פיעל־פאַרביגען פעלד, וואָס ציהט זיך אָהן אַ סוף און אָהן אַ ברעג, וואָס איז אַרומגעברעמט מיט אַ זילבערן טייכעל פון איין זייט און מיט אַ קליינוואוכסיג נאָר געדיכט וועלדעל פון דער אַנדערער זייט. דאָס זילבערנע טייכעל זעהט אויס, ווי אַ זילבערנע עטרה צו אַ נייעם טלית פון בלויען תכלת. דאָס געדיכטע וועלדעל זעהט אויס, ווי אַ געדיכטע פּאַטלע געקרייזעלטע האָר, פון צייט צו צייט געריהרט פון אַ ווינטעל.

דאָרט זעץ איך מיך אַוועק איינער אַליין אויפ'ן בערגעל. אויף יענעם בערגעל, וואו מיר זענען ערשט דאָ ניט לאַנג געזעסען אינצווייען, איך און בוזי, די ליליע פון שרון, די רויז פון די טהאָלען.

אויף יענעם בערגעל, וואו מיר זענען אמאָל, מיט יאָהרען צוריק, אין צווייען, איך און בוזי, געלאָפען, ווי די יונגע הירשען, און געשפּרונגען, ווי די פעלד־אינדען, אויף די בשמים־בערג. דאָרט, אויף יענעם אָרט, וואו עס ליגען בעהאַלטען די בעסטע זכרונות פון מיין אויף־אייביג־פערלאָרענער יוגענד, פון מיין אויף־אייביג־פערלאָרענעם גליק, קאָן איך מיר אַוועקזיצען איינער אַליין שטונדען־לאַנג און בעוויינען און בעקלאָגען די אונפערגעסליבע שולמית פון מיין שיר־השירים־ראָמאַן.

טז.

און וואָס איז מיט דער שולמית פון מיין שיר־השירים־ראָמאַן? וואָס איז מיט בוזי'ן? וואָס איז דער שלום? וואָס איז דער סוף?

צווינגט מיך ניט, איך זאָל אייך דערצעהלען דעם סוף פון מיין ראָמאַן. דער סוף, ער מעג זיך זיין דער בעסטער, איז ער אַ טרויע־ריגער אַקאָרד. דער אָנהויב, דער ערגסטער אָנהויב, איז בעסער פונ׳ם בעסטען סוף. עס איז מיר דעריבער אַ סך גרינגער און אַ סך מעהר אַנגענעהם צו דערצעהלען אייך די דאָזיגע געשיכטע נאָך אַ מאָל פונ׳ם אָנהויב. נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל און נאָך הונדערט מאָל. און מיט׳ן אייגענעם לשון, וואָס אַלע מאָל:

איך האָב געהאַט אַ ברודער בעני. איז ער דערטרונקען געוואָ־רען אין טייך. האָט ער איבערגעלאָזט אַ יתומה׳לע. האָט מען זי גערופען בוזי. פערצויגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. און שען איז געווען די בוזי, ווי די שולמית, וואָס פון שיר־השירים. און מיר זענען געוואַקסען, איך און בוזי, ווי אַ שוועסטער מיט אַ ברודער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט, איך און בוזי, ווי אַ שוועסטער מיט אַ ברודער.

און אַזוי ווייטער.

דער אָנהויב, דער ערגסטער אָנהויב, איז בעסער פונ׳ם שענסטען סוף.

דער אָנהויב — לאָז זיין דער סוף, דער עפּילאָג פון מיין ניט־אויסגעטראַכטען, נאָר אמת׳ען, שמערצליכען ראָמאַן, וואָס איך האָב מיר ערלויבט צו קרוינען מיט׳ן נאָמען: ש י ר ־ ה ש י ר י ם.

דער מלך מיט דער מלכה

אַ פּסח׳יגער ראָמאַן
אין פיער טייל
מיט איין עפּילאָג

געשריבען אין יאהר 1902

דער מלך מיט דער מלכה

ערשטער טייל.

דער מלך שדכ'נט זיך צו דער מלכה.

ביי העניך דעם סטאָליר אין פּאָדראַד איז אַ היץ. מע באַקט מצות, דעם נגיד'ס מצות, געוויינטליך, אויפ'ן ערשטען אויוועז. אויפ'ן ערשטען אויוועז איז בעסער און שענער און כשר'ער און מעהר כבוד, און טאָקי מעהר מצוה אויך, און וויבאַלד ס'איז בעסער און שענער און כשר'ער און מעהר כבוד און מעהר מצוה — קומט דאָך דאָס דעם נגיד... העניך אליין, דער פּאָדראַדטשיק הייסט דאָס, איז גאָר ניט דער העניך, וואָס תמיד. אויף זיין געל פּנים האָט זיך צעגאָסען אַ מין חן, די בעקלעך פלאַמען איהם, און פון דער ניט־צעקעמטער באָרד איז געוואָרען נאָך מעהר זשמוט — אַ גאַנצער קאָלטון.

— קינדער, לעבעדיג! לעבעדיג! — טרייבט אונטער העניך די העלפערס. — קאַטשעט, רעדעלט, זעצט די מצות, ס'איז דעם נגיד'ס מצות!...

דעם נגיד'ס ווייב, שרה־זיסעל די נגידית, אַ אידינע מיט אַ גוידער און מיט פּערעלעך, ווערד גרעבער ווי לענגער. זי שטעהט און קלערט, וויפיעל זאָל זי איבערלאָזען די העלפערס: צוויי קערב־

לעך איז צו פיעל, א קערבעל איז צו ווינציג; אכצעהן פארשוין, א רובעל מיט אכציג — וועט זיין אקוראט צו גריוונעס אויף א מענ־שען...

— וויפיעל, מיינסט דו, ווע‌לען מיר דא האפען? — פרעגט איין ווייבעל א ראבעטיני ביי א אנדערען ווייבעל מיט א פויגעלש פנים, אוןביידע קאטשען געשמאק.

— איך רעכען צו פערטעלעך, — ענטפערט איהר דאס אנדע־רע ווייבעל וואס מיט'ן פויגעלש פנים.

— פאר וואס ניט צו האלבע קערבלעך? — זאגט דאס ערשטע ווייבעל, די ראבעטיני.

— משוגע וועט זי ווערען? צעטיילען נייען קערבלעך? — זאגט יענע וואס מיט'ן פויגעלש פנים.

— פאר וואס ניט? קראנק איז זי? — זאגט די ראבעטיני.

— לאז זי זיין קראנק פאר מיר און פאר אלע אידען! — זאגט די וואס מיט'ן פויגעלש פנים און צעלאכט זיך.

אויף זיי קוקענדיג צעלאכען זיך נאך עטליכע ווייבלעך.

— און פאר מיר אויך!

— און פאר מיר אויך!

— און פאר מיר אויך!

— לאז זיין שטילער, נשים! — שרייט אן אויף זיי מלך דער רעדלער, א שוסמער־יונג מיט א שווארצער גלאנצענדיגער, געגריי־זעלטער פאטלע, מיט א געשטופעלט פנים פון פאקען און מיט א צענויפגעוואכסענער נאז, כמעט אהן נאזלעכער, אזוי, אז ער רעדט, סווישטשעט ער מיט די צייהן: ססססס!... א חוץ די דריי חסרונות: 1) וואס ער איז געשטופעלט, 2) וואס ער איז אהן נאז־לעכער און 3) וואס ער סווישטשעט, איז ער דוקא א פיינער יונג „מיט שפארען"; די שווארצע גלאנצענדיגע, געקרייזעלטע פאטלע איז ביי איהם תמיד אונטערגעשערען אזוי קיילעכיג און איז תמיד אזוי אנגעשמירט מיט פעטען, אז ס'איז א מחיה צו קוקען. היינט

טראָגט ער אַ קאַשקעט פון „קאַשקעטען־לאַנד" — קיילעכיק, פון אויבן מיט אַ קנאָפּ, פון פאָרענט מיט אַ דאַשעק און מיט אַ שוואַרץ גלאַנצענדיק לימענדעל און מיט צוויי שוואַרצע גרויסע ספּראָנטשעקעס. דער „גאַרניטור", וואָס מלך פּערגינט זיך טראָגן אין דער וואָכען, וואָלט זיך עס איין אַנדערער געוואונשען טראָגן אום יום־טוב. און פון שטיוועל שמועסט מען ניט. די שטיוועל זענען אויף אַזעלכע הויכע אָבצאַסען, אַז ס'איז נור אַ וואונדער, ווי אַזוי ער האַלט זיך אויף די פיס. און אַז איך וועל אייך שוין אויסמאָהלען ביז'ן סוף, אַז ער טראָגט אויפ'ן האַלז אַ מין שאַרף פון רויטע מיט גרינע פּאַסען, איין עק פערוואָרפען אַרונ־טער, און אַ גרויסען זילבערנעם זייגער מיט אַ לאַנגער זילבערנער קייט מיט אַ „רוקער", און אויפ'ן פינגער אַ גרויסען זילבערנעם „סיגנעט", וועט אייך שוין קיין קשיא ניט זיין, פאַר וואָס אַלע מיידלעך מיט אַלע ווייבלעך (די אַלמנות מיט די גרושות) זענען נאָך איהם די כפּרה.

— זאָג נור, מלך, — רופט זיך אָן צו איהם די ראַבעטיני אויף קאַטאָוועס — אפשר וואָלסט דו זיך אויסגעקלויבען דאָ אַ מלכה אויף פּסח?

— ער האָט שוין! — ענטפערט איהר יענע וואָס מיט'ן פוי־געלש פּנים.

— ווי אַזוי רופט מען זי?

— מלכה.

— וואָסער מלכה?

— די וואָס האָט זיך גע'גט מיט מאָטעל דעם שניידער.

— פון וואַנען ווייסט דו דאָס?

— איך קוק אויף זיי די גאַנצע צייט, זעה איך, אַז ס'איז אַ שדוך...

— אזא שטילע, דאכט זיך?

— שטילע וואסער גראבט טיעף...

אוןביידע ווייבלעך לאזען ארויס א טיעפען־טיעפען זיפץ. זיי װאלטען ביידע זיך ניט אפגעזאגט פון אזא שדוך. זיי זענען ביידע אלמנות, קיין קינדער האבען זיי ניט. דער רוח וואלט איהם ניט אוועקגעהאפט, ער זאל בעסער נעמען איינע פון זיי. וואס האט ער אזעלכס דערזעהען אויף מלכה'ן? שווארץ ווי א שווארצע קאץ אין א פינסטערע נאכט. סיידען דאס, וואס זי האט גראבע הענד?

— האב קיין מורא ניט, ער וועט ביי איהר ליגען אין דער ערד! — רעדט אוים איינע דאס אנדערע דאס הארץ.

— ווי א בארג! — ענטפערט איהר יענע. — לאז ער פרובען זיין א טאג מיט איהר מאמע, מיט דער בלינדער מכשפה'טע! — און ביידע ווייבלעך טרייסטען זיך חאטש דערמיט, וואס מלך וועט ליגען אין דער ערד.

— אדער פארקעהרט, איך האב מורא, אז זי זאל ביי איהם ניט ליגען אין דער ערד. ער איז אויך א רעכטער פויגעל!

— אט צעקראץ איך מיך! חאפט זי דער רוח מיט איהם אינ־איינעם לכבוד דעם היילינגען יום־טוב!

— אמן הלואי!...

און מלכה, א נידעריג ווייבעל, א שווארצע נאר א פוכקע, מיט א פעררייסען נעזעל, מיט קליינע שווארצע, תמיד לאכענדיגע אויג־לעך, פערקאטשעט די ארבעל ביז די עלענבויגען, ווארפט מיט אוי־גען אויף מלך דעם רעדלער. און מלך דער רעדלער דרעהט זיך צו שטארק ארום איהר, צו אפט רעדעלט ער איהרע מצות, צו פיעל רעדט ער מיט איהר, — יא, דאס ווייבעל וואס מיט'ן פויגעלש פנים איז גערעכט: ס'איז א שדוך...

צווייטער טייל.

ביי דער מלכה אין דער היים.

...אז ער איז געקומען צו איהר צו געהן, האט מען איהם ניט בענגענט מיט כלי־זמר, פון קיין פושקעס האט מען ניט געשאָסען, קיין פאזשען זענען איהם נישט געקומען אקעגען, קיין פּאַלאַצען האט מען פון זיינעטוועגען ניט צוגעגרייט, קיין באל נישט געמאכט. אויף די קניהעס איז ער פאר איהר נישט געפאַלען, די האנד נישט געקושט, — ס'איז צוגעגאנגען גאר פּראָסט, אָהן צערעמאָניעס. מלכה איז ניט געזעסען אליין, זי האט געהאַלטען נעבען זיך איין אַלטע מאמע — א שלאַק־פּורעניות, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! א שטיקעל גליק, וואָס זי איז א בלינדע, ווייטער וואָלט זי דורס געווען מענשען. אז מלך האט נור אריבערגעטראָטען די שוועל, האט די בלינדע מאמע אויסגעשריען אויף א קול:

— מלכה, ווער איז דאָס געקומען?
— ס'איז מלך. — ענטפערט איהר מלכה.
— וואָסער מלך?
— מלך דער שוסטער.
— וואָס טהוט ער דאָ?
— ער איז א רעדלער אין פּאַדראַד.
— טרייב איהם ארויס, דעם שאַרלאַטאַן.

נאָך אזא ברוך־הבא האט זיך מלך ניט געקאָנט פיהלען שטארק פרייליך, ווען מלכה זאָל ניט געווען ווייזען איהם מיט די חיטרע שוואַרצע אייגלעך, ער זאָל בלייבען דאָ. מלך פיהלט זיך א ביסעל שטאַרקער און וויל אויפמונטערען די בלינדע, זי זאָל ווערען מיט איהם שלום.

— מוהמעניו, וואָס זענט איהר אזוי אָנגעדראָדעלט אויף מיר? איהר קענט מיך דען? איהר האט מיך דען אמאָל געזעהען?

— געזעהען האָב איך דיך ניט, נאָר הערען הער איך, אז דו פייפסט. איך וואָלט געמעגט שווערען, אז דו האָסט ניט קיין נאָז.

— אזא מכה מיינע שונאים אויפ'ן שטערן, וואָס פאר א נאָז איך האָב.

— וואָס זשע פייפסטו דו אזוי?

— ס'איז ביי מיר אזא לשון.

— אזא יאָחר אויף דיר. וואָס ווילסט דו זאָגען גוטס? ביזט דאָך נישט געקומען אומזיסט. זאָג, וואָס דארפסט דו מיך?

— איך בין ניט געקומען צו אייך, מוהמעניו, איך בין געקומען צו אייער מלכה'ן.

— צו מיין מלכה'ן? וואָס פאר א מחותן ביזט דו מיט מיין מלכה'ן?

מלך איז געבליבען אָהן לשון. ער האָט ניט געוואוסט, וואָס ער זאָל זאָגען. מלכה איז געשטאַנען און האָט איהם געוואונקען, ער זאָל זאָגען גלייך, ער זאָל ניט אָפּלעגען אויף שפּעטער.

— איך וויל... איך האָב, פארשטעהט איהר מיך, געוואָלט, אז איך, אז מלכה...

— זעה נור, ווי ער פּלאָנטעט מיט דער צונג! מירקע, געב לשון!

— דאָס הייסט, אז מיר ביידע, איך און אייער מלכה, זאָלען חתונה האָבען ביידע...

— אָט אזוי זשע רעד! האָסט דו זיך באדארפט אזוי לאנג קוועטשען? וויפיעל פארדיענסט דו א וואָך? נאָר דעם ריינעם אמת זאָלסט דו זאָגען! איך האָב פיינט א באריהמער!

— א מאָל פיער און א מאָל פיפטהאלבען קארבען.

— דו ארבייטסט אליין, צי ביי יענעם?

— איצט ארבייט איך נאָך ביי יענעם.

— ביי וועמען?

— ביי חנא דעם שוסטער.
— ביזט נאָך אַ בחור ?
— אַ בחור.
— וועמען האָסט דו — אַ טאַטען, אַ מאַמען, אַ שוועסטער, אַ ברודער ?
— קיינעם ניט, קיינעם ניט.
— אַ שטעקען הייסט דאָס ? דו ווייסט, אַז מלכּה איז אַ גרושה ?
— וואָס דען, איך וויים ניט ?
— און דאָס ווייסט דו, אַז זי איז אַ שלאַק, אַ צרה שלא תבוא ?
— דערפאַר האָב איך קיין מורא ניט.
— אַזאַ בריה ביזט דו ? ווען קאָנסט דו שטעלען חופּה ?
— אפילו באַלד.
— מלכּה, ער געפעלט דיר ? — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —

דריטער טייל.

דער מלך אויפ׳ן טראָן.

וואו נעמט מען אַ מאָהלער אַ קינסטלער, ער זאָל זיך אָראָפּלאָזען אין דער פינסטער אויף נאַסע־גליטשיגע טרעפּ אין אַ גרוב אַריין און בעטראַכטען דאָס גליקליכע געזינדעל פּסח ביי׳ם ערשטען סדר ! אויבען־אָן, אויף צוויי פּעסלעך, איבערגעלעגט מיט אַ לאָקשען־ברעט, מיט אַ קישען אויסגעבעט, זיצט דער מלך און „פּראַוועט“ דעם סדר. אויף אַ גרויסען טעלער ליגען דריי מצות, איבערגעדעקט מיט אַ ווייסען האַנטוך, און אויבען, אויפ׳ן האַנטוך, ליגען אויסגעלעגט עטליכע קאַרטאָפּלים, אָפּגעשיילטע אייער, אַביסעל גריגם, דריי ווערצלעך חריין און חרוסת. נעבען דעם מלך, ביי דער רעכ־

טער האנה, זיצט די מלכה אין א נייער רויטער פלאטיע און מיט א ווייסען פארטוך, וואס קליידען איהר זעהר צום שווארץ־חנ'עוו־דיגען פנים, און אקעגען זיי זיצט א שווארצער שטן, אנגעטהאן אין גאלע שווארצען, מיט א געל פארמעט־פנים מיט א סך קנייט־שען, און אויף דעם ארט, וואו עס זענען געווען אמאל אויגען, — צוויי פינסטערע לעבער מיט גרויסע ווייסע בעלמעס. א שווארצע פעטשיילע מיט געלע פליאמעס, אונטערגעבונדען אונטער דער שפי־צעכיגער מארדע מיט צוויי שפיצען, געבען־צו דעם דאזיגען שרעק־ליכען פנים נאך מעהר פינסטערניש — ס'איז א מורא צו קוקען! דער מלך זאגט די הגדה הויך אויף א קול, מישט איין בלעטעל נאכ'ן אנדערען, געהט גלייך, ווי א פאטשטאווע פערד, און זעצט עברי, ווי א באנדערע, אבי מיט א ניגון, פייפט צו מיט דער נאז און שאָ־קעלט זיך גאנץ געשמאק. די מלכה זיצט מיט גרויס דרך־ארץ, צענויפגעלעגט די הענד אויפ'ן הארצען, און שווייגט. און דער שווארצער שטן מיט די אייסע בעלמעס שאקעלט מיט'ן קאפ הין און צוריק, עפענט אויף אלע מאל דאס מויל, וואס זעהט אויס ווי א קבר, און געהניצט.

— אילו עשה — זינגט דער מלך און נעמט א קארטאפלי און טונקט זי איין אין זאלצוואסער — באלהיהם ולא הרג, מלכה, נעם א קארטאפלי, את בכוריהם, מיט זאלצוואסער, — דיינו! — ביי איט־ליכען „דיינו“ טהוט ער זיך א זעץ מיט'ן קולאק אין הארצען אריין, ווי צו „על־חטא“. — אילו הרג, טונק איין די קארטאפלי, את בכוריהם, אין זאלצוואסער, ולא נתן, געב נאר, מלכה, לנו את ממונם, א קארטאפלי דער מאמען, — דיינו!... (א זעץ אין הארצען אריין).

די מלכה טהוט אלסדינג, וואס דער מלך הייסט איהר. פער־פעהלט ניט קיין האר, און אז עס קומט צו „זכר למקדש כהלל“, קלאפט ער דאס אפ אויף דער גיך, שוין אין איין גאנג מיט דער ברכה פונ'ם אפיקומן, און שאפט, די מלכה זאל דערלאנגען די טוארט מיט דער פאמעניצע, וועט ער זיך וואשען. געוואשען זיך,

טהוט ער א זעץ מיט דער האנד איבער אלע דריי מצות, צעטריש־טשעט זיי אויף שטיקלעך, מאכט א מוציא און גיט דער מלכה א שטיקעל מצה אויף א מוציא און אויך דער בלינדער א מוציא. די בלינדע, וואס האלט די גאנצע צייט א פרום פנים, נעמט דאס שטיקעל מצה מיט צוויי פינגער, ווי איין אבן טוב, טראגט דאס צו פריהער צו די ווייסע בעלמעס, גלייך ווי זי זעהט עפים, שעפ־טשעט בשעת מעשה מיט די ליפען „גאט ברוך הוא וברוך שמו" לאנג־לאנג, איידער זי עקספעדירט דאס אין מויל אריין.

— מלכה, די פיש! — לאזט ארוים דער מלך א בעפויל, און עס ווערד אין איין כהרף־עין בעשאפען פיש אויפ׳ן טיש.

— מלכה, חריין! — הערט זיך א נייער בעפויל פונ׳ם מלך, און ביידע ווייבער זיצען מיט גרוים רעשפעקט און ווארטען, וואס נאך פאר א בעפויל וועט ארויסגעהן פונ׳ם מלך.

אז וואהל איז דעם מענשען, וואס קאן זיך שאפען, וואס זיינע ווערטער האבען א ממשות, וואס זיין בעפויל ווערד אנגענומען און וואס אלע זיינע קאפריזען ווערען אין דער מינוט אויסגע־פיהרט.

ס׳איז גוט צו זיין א מלך, ווי איך בין א איד!

פיערטער טייל.

דער מלך אין גלות.

מיר בעטען דעם לעזער, ער זאל זיך מטריח זיין מיט אונז נאך א מאל אינ׳ם אייגענעם קעלער שוין נאך פסח. אוים טראן, אוים מלוכה, אוים מלך! מלך דער שוסטער זיצט ביים „ווארסטעק" אויף א רימען בענקעלע מיט א רימענעם פארטוך, מיט א רימענ־דעל ארומגענומען די געגרייזעלטע פאטלע, דער קאשקעט איז צע־קנייטשט, דער שארף איז צעטריפעט, נישטא קיין זילבערנע קייט, מע זעהט ניט קיין סיגנעט. ער האלט א שטיוועל איבערגעקעהרט

מיט דער פֿאַרעשוועט אַרויף און שלאָגט פּלעקלעך. מלכה, אָפּגע־ריסען, אויסגעשמירט און פֿערשלומפּערט, פֿאַרעט זיך ביי'ם אויווען, בויגט זיך אָן אַלע מינוט, בלאָזט און בלאָזט מיט אַלע כחות — אין אויווען וויל ניט ברענען.

— אַ שענער ברויט־געבער! — זאָגט זי, גלייך ווי זי רעדט צו זיך אַליין. — קיין שייטעל האָלץ נישטאָ אין שטוב! שוין באַלד אַ יאָהר נאָך דער חתונה, צעריסען אַלע קליידלעך, דער בור־נוס צעפאַלען אויף שטיקלעך, קיין פּאָר שיך אויף די פיס, אַלע שוסטערס געהען באָרוועס. — נישטאָ ווער ס'זאָל לאַכען.

— געהן וואָלט ער ביי מיר אויף אַלע פיער! — רופט זיך אָפּ אַ משונה מאָדנע זאַמדיג קול פון אַ נקבה, וואָס רעדט ווי אַ מאַנס־ביל. — ווי אַזוי דער מענטש נעמט זיך פיר, אַזוי העלפט איהם גאָט. וואָס הערסט דו איהם, דו נאַריש פּנים? הייס איהם, ער זאָל אוועקלעגען די אַרבייט און זאָל דיר מאַכען אַ פּאָר באָטיקעס זאָל ער דיר מאַכען.

דאָס דאָזיגע קול געהט פון אַ פינסטער ווינקעל. דאָרט זיצט די בלינדע, אָנגעטהאָן אין שוואַרצען, איינגעבויגען אין דרייען, זעהט אויס פון דער ווייטען, ווי אַ שוואַרצער קנויל; בלינדערהייד אַרבייט זי אַ זאָק, און די דרעטלעך לויפען ביי איהר אונטער די פינגער מיט אַ שרעקליך מהירות.

— אַ רוח זיצט אין דער אידינע! — קלערט זיך מלך, ענט־פערט איהר ניט דאָס אַנדערע וואָרט און שלאָגט פּלעקלעך.

— גאָט ברוך הוא וברוך שמו האָט מיר געשיקט אַ מתנה אויף דער עלטער, אַ געניידעם אַ דרעקוויקעניש. — רעדט ווייטער די בלינדע אויף איהר זאַמדיגער שטימע, און די דרעטלעך פליהען ביי איהר אונטער די הענד. — געגנוג, ער איז אַ שוסטער, איז ער נאָך אַ פוילער יונגאַטש און אַ שלים־מזל דערצו!

— אַ נים־גוטער! — טראַכט זיך מלך, ענטפערט איהר ניט דאָס אַנדערע וואָרט און שלאָגט פּלעקלעך.

— ווי גייציג ער איז געווען בחור־ווייז! זיך געדרעהט אויפ׳ן קארעק, צוגעזאגט גילדענע בערג, געגומען א ווייבעל, א יונגס, א שענס, בלוט און מילך, זי אלט געמאכט, פארוויסט, פארפינסטערט, אויסגענארט דעם אנבייסען...

— א קליפה! — טראכט זיך מלך, ענטפערט איהר ניט דאס אנדערע ווארט און שלאגט פלעקלעך.

— שען אויסגעשפיעלט די טאכטער מיינע! פוילער הערינג, פארשטונקענע פיש! א מאן א שוסטער, א קבצן א וויסטער, א פוילער יונג, א שטומע צונג, א צענויפגעוואכסענע נאז און סע פייפט...

— מכשפה׳טע!!! — האט זיך ארויסגעריסען ביי מלך׳ן פונ׳ם מויל. ער האט זיך אויפגעהאפט פונ׳ם בענקעל, ווי איין אפגע־בריהטער, אין איין האנד האט ער געהאלטען דעם שטיוועל, אין דער אנדערער — דעם האמער, וואס ער האט געשלאגען מיט איהם פלעקלעך, און האט ניט געוואוסט, וואס זאל ער איהר ווארפען אין קאפ אריין: דעם שטיוועל, צי דעם האמער?

די בלינדע האט דערפיהלט, אז דער שונא שטעהט איהר אקעגען און וויל זי דורס זיין, האט זי זיך אין איין אויגענבליק אויפ־געהאפט פונ׳ם ארט, און פונ׳ם שווארצען קנויל איז מיט א מאל אויסגעוואכסען א הויכער שווארצער שטן. זי האט אויסגעצויגען צוויי שווארצע דארע הענד, ווי שטעקלעך, מיט אויסגעבויגענע פינגער, ווי ביי א צעבייזערטען האהן, דעם קאפ האט זי פערווארפען ארונטער און די צוויי ווייסע בעלמעס זענען מיט א מאל עפיס ווי גרעסער געווארען און האבען, דאכט זיך, אנגעהויבען קוקען און זעהען. די נאז האט זיך אויסגעצויגען. די ביינער פון די גע־קנייטשטע באקען ארויסגעסטירטשעט, דאס מויל האט זיך אויפ־געעפענט, ווי א קבר.

אויב ס'איז פאראן ערגיץ אויף דער וועלט א מכשפה, קאן זי, דאכט מיר, שרעקליכער ניט זיין, ווי די בלינדע איז געווען אין דער מינוט.

מלך איז געווען צפהענדיג. ער האט נור אויסגעשפיגען און האט זיך געזעצט צוריק צום ווארסטעק — שלאגען פלעקלעך...

עפילאג.

ערב פסח האבען זיי ביידע זיך ווידער געשטעלט אין פאדראד ביי די מצות. מלכה האט געקאטשעט און מלך האט גערעדלט. פערדיענט עטליכע קערבלעך, האבען זיי אויסגעקליידט זיך לכבוד יום־טוב און אויך דער בלינדער מאמען געמאכט א נייע פלאטיע, א שווארצע, מיט געלע פלעקען. און א פעטשיילע א געלע מיט שווארצע פלעקען. אז ס'איז געקומען צום סדר, איז דער מלך ווידער געזעסען אויבען־אן אויפ'ן טראן און „געפראוועט". נעבען איהם איז געזעסען די מלכה, אנגעטהאן יום־טוב'דיג, און אקעגען זיי — די בלינדע, ווי א שווארצער שטן, מיט א פרום פנים — „גאט ברוך הוא וברוך שמו"... דער מלך רייבט די הגדה גאנץ געשמאק הויך אויף א קול, מישט איין בלעטעל נאכ'ן אנדערען, געהט גלייך, ווי א פאטשטאווע פערד, זעצט עברי, ווי א באנדער, אבי מיט א ניגון, שלאגט זיך ביי די „דיינו'ס" אין הארצען אריין, ווי צו „על־חטא" — פונקט דאס אייגענע, וואס פאראיאהרען.

— מלכה, די פיש! — לאזט ארוים דער מלך א בעפויל.

— מלכה, חריין! — הערט זיך א נייער בעפויל פונ'ם מלך. און ביידע ווייבער זיצען מיט גרויס רעשפעקט און ווארטען, וואס נאך פאר א בעפויל וועט ארויסגעהן פונ'ם מלך.

יא, ס'איז גוט צו זיין א מלך, ווי איך בין א איד... חאטש איין מאל אין יאהר, חאטש אויף א האלבע שעה!

בערעלע

אַ מעשה, ווי אַזוי אַ פּאָר־פּאָלק אָהן קינדער האָבען אויסגעהאָדעוועט אַיין אומגליק אויף זייער קאָפּ. דערצעהלט לכבוד שבועות.

געשריבען אין יאָהר 1908

בערעלע

א הקדמה פונ'ם ערצעהלער.

די מעשה, וואס איך געה אייך דערצעהלען, קעהר זיך, אייגענטליך, מיט שבועות ווינציג־וואס אן. אין איהר הערט מען ניט דעם ניגון פון „אקדמות" און מע פיהלט ניט דעם טעם פון בלינצעס. אזוי ווי זי האט זיך געטראפען ערב שבועות, אזוי האט זי זיך געקאנט טרעפען ערב פסח, און אפילו ערב תשעה־באב. נישט מעהר, אזוי ווי ס'איז איצט ערב שבועות, און א מעשה דערצעהלען לכבוד יום־טוב ווילט זיך (אוי ווילט זיך! הלואי וואלט איהר אזוי וועלען לייענען...), דערצעהל איך אייך, וואס איך האב אליין געהערט פון מיין עלטערען ברודער, אז ער האט זי געהערט פון זיין רבי'ן — עליהם השלום, זיי זענען שוין אלע טוידט: מיין עלטערער ברודער, זיין רבי און בערעלע און אלע פערזאנען פון דער דאזיגער אמת'ער געשיכטע, אונז צו לאנגע יאהר — און לאז דאס זיין א מעשה לכבוד שבועות.

שלום־עליכם.

א.

ער האט געהייסען משה־יענקיל, זי האט געהייסען שרה־זיסעל. געזעסען זענען זיי אין א דארף, געהאלטען א מיהל, געהאט גאנץ שען פרנסה, געלעבט זעהר צופריעדען, נאר איין זאך — קיין קינדער האט זיי גאט ניט געגעבען.

— ס'זאָל איהם אָנהויבען צו ריהרען, וואָס מיר זיצען אָט-אַזוי אַ, מע ווערד אָקערשט ניט משוגע, שונאי ציון! זאָלסט האָטש קריגען ערגיץ אַ „האָדאָווניק", אַ יתומ'על איין אָרעמס, אָדער אַ יתומה'לע. בעסער וואָלט געווען אַ יתום איידער אַ יתומה: אַ יתום וואָלט זיין אַ קדיש. און פאַר נויטה לאָז זיין אַ יתומה, אַבי אַ לעבעדיגער נפש אין שטוב, ניט זיצען מיט די פיער ווענט, משטיינס געזאָגט!...

אַזוי האָט גע'טענה'ט שרה-זיסעל נעבאָך צו איהר מאַן משה יענקיל און האָט איהם נעגעסען, געטאָטשעט, ווי געוויינטליך אַ ווייב, וואָס הייסט שרה-זיסעל, זיצט אין אַ דאָרף און האָט קיין קינדער ניט.

און משה-יענקיל האָט דאָס אויסגעהערט ניט איין מאָל און ניט צוויי מאָל, נאָר צעהן מאָל, הונדערט מאָל, טויזענד מאָל — און געשוויגען, ווי געוויינטליך אַ מאַן, וואָס הייסט משה-יענקיל און זיצט אין אַ דאָרף און האָט קיין קינדער ניט און דאָס ווייב עסט איהם און טאָטשעט איהם טאָג-טעגליך, יאָהרען-לאַנג.

ויהי היום — קומט משה-יענקיל איינמאָל צו פאָהרען אַהיים און געהט אַריין אין שטוב אַריין מיט אַ שיינענדיג פּנים און אין בוזעם האַלט ער פערשטעלט עפּיס אַ בעשעפעניש, וואָס ריהרט זיך און וואָרטשעט, און ער רופט זיך אָן צו זיין ווייב:

— שרה-זיסעל, נאַ, איך האָב דיר געבראַכט אַ האָדאָווניק, געפונען פאָהרענדיג אין וואַלד פארבלאָנזעט... ער הייסט בערעלע.

און משה-יענקיל האָט ארויסגעוויקעלט פונ'ם בוזעם דעם געפו-נענעם פערבלאָנזעטען נפש, וואָס הייסט בערעלע, און האָט איהם געגעבען אַ שטעל-אַוועק אויף דער ערד פאַר זיין ווייב שרה-זיסעל. און זיין ווייב שרה-זיסעל, אַז זי האָט געגעבען אַ קוק אויף דעם האָריגען בעוואַכסענעם נפש בערעלע, האָט זי געגעבען אַ שפּרונג-אָפּ צוריק און איז שיער ניט געפאַלען חלשות. נאָכדעם האָט זיך אויפגעוועפּענט אַ קוואַל פון קללות, און די גאַנצע תוכחה האָט זי

אויסגעגאָסען אויף איהר מאַן'ס קאָפּ און איהר גאַנץ ביטער האַרץ האָט זי אויסגעלאָזט צו זיינע הענד און פיס, ווי געוויינטליך א ווייב, וואָס הייסט שרה־זיסעל, זיצט אין א דאָרף און האָט קיין קינדער ניט.

און איהר מאַן משה־יענקיל האָט אויסגעהערט די תוכחה פון זיין ווייב מיט א שמייכעלע, ווי געוויינטליך א מאַן, וואָס הייסט משה־יענקיל, זיצט אין א דאָרף און האָט קיין קינדער ניט, און האָט זיך אָנגערופען צו איהר:

— הכלל, שרה־זיסעל, ביזט דו שוין פאַרטיג מיט אַלע קללות? אַצינד נעם געב אונזער בערעלען עפּיס עסען. זעהסט דאָך, אַז ער איז הונגעריג, זוכט און וויינט — א צער־בעלי־חיים...

— א פינסטערער שלים־מזל אויף דיין קאָפּ מיט איהם אינ־איינעם! — אַזוי האָט איהם געענטפערט שרה־זיסעל און איז גע־גאַנגען פונדעסטוועגען צו דער שאַפע און האָט צענויפגענומען וואָס ס'איז געווען, און ביידע האָבען זיך אוועקגעזעצט אָנהאָדעווען דעם הונגערינגען בערעלע, וועלכער איז פערבליבען ביי זיי אין שטוב א האָדאָווניק אויף שטענדיג און איז געוואַקסען און איז אויסגע־וואַקסען און איז געוואָרען א גרויסער.

ב.

א נפש איז בערעלע געווען א פּראָסטער, א ווילדער, א ברייט־ביינינגער, א געפּאַקטער, א בעוואַקסענער פון קאָפּ ביז פיס, און איז געווען במחילת כבודו א גרויסער זולל־וסובא'ניק, און ניט אַזוי א זולל־וסובא'ניק, ווי א נאַשער, און ניט אַזוי א נאַשער, ווי, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, א שכור. בטבע איז ער געווען נישט קיין מפונק, נישט קיין איבערקלייבער; וואָס עס האָט זיך געמאַכט אין: געווען גוט: בראָנפען איז בראָנפען, מעד איז מעד, ביער איז ביער; זיך ניט אָפּגעזאָגט אויך פון קוואַס; שטאַרק ליעב געהאַט האָניג, נישט פיינט געהאַט קיין פלייש, און אויף היהנער

איז ער געווען גאַר אַ גרויסער בעלן, און דוקא פון דער שטייג, אַזוי אַז קיינער זאָל ניט זעהען... מע מוז זיך מודה זיין, אַז בע־רעלע איז געווען געהאַפּט, האָט געהאַט לעפּקע פינגער... האָט ליעב געהאַט אוועק'לקח'ענען אַלסדינג, וואָס ליגט נישט גוט.

אַז מע רעדט פון חסרונות, דאַרף מען רעכענען אויך די מעלות. בערעלע איז געווען אַ פּאַרשוין אַ פריילעכער, אַ פערשויי־טער, אַ שפּרינגער, געקראַכען און געקלעטערט אויף די גלייבע־ווענט, געקוליעט זיך און געבראַכען זיך, געמאַכט משוגע'נע העויות, אַנשטעלען, תנועות אַזעלכע, אַז מע האָט בעדאַרפט צעגעהן פאַר געלעכטער. משה־יענקיל האָט באמת הנאה געהאַט, געקלויבען נחת פון בערעלען, ווי ער וואַכסט, ווי ער מאַכט אַנשטעלען, ווי ער פער־שטעהט אַלסדינג, להבדיל ווי אַ מענש. אַז מע זאָגט איהם: בע־רעלע, קום אהער! — געהט ער צו. אַז מע זאָגט איהם: בערעלע, גאַ דיר! — שטעלט ער אוים די לאַפּע, אָדער ער עפענט אויף דאָס מויל. אמת, אַ קאַפּ איז אויף איהם אַ גראַבליכער, אַ מח אַ פלאַט־שיגער; איידער מע קלאַפּט איהם אַריין עפּים אין קאָפּ אַריין, דאַרף מען גוט צוהאַרעווען, האַקען האַלץ, טעסען פלעקער; נאָר האָט ער שוין איבערגענומען עפּים אַ זאַך, וועט ער עס שוין גע־דענקען. אונזער משה־יענקלען איז אַנגעקומען מיט גרינע ווערעם, איידער ער האָט איהם אויסגעלערענט, אַז דאָס, וואָס מע גיט איהם ניט אין דער לאַפּע אַריין, זאָל ער אַליין זיך ניט דערוועגען נעמען. בערעלע, וואָס איז כמעט געווען, ווי מיר האָבען שוין אויבען בע־מערקט, אַביסעל געהאַפּט אין דער מעשה, האָט דוקא געהאַט גרויס חשק צו אַלסדינג צוגעהן, געבען אַ שמעק מיט דער נאָז און טאַקי באַלד אַריינחאַפּען אין מויל אַריין — און געהט לאַדט איהם צום ונתנה־תוקף! בשום אופן האָט בערעלע ניט געקאָנט פערשטעהן מיט זיין גראָבען בערישען שכל, למשל, אַזאַ פּשוט'ע זאַך: פלייש ליגט, שמעקען שמעקט דאָס, עסען וויל ער, — היינט פאַר וואָס זאָל ער דאָס ניט נעמען אין מויל אַריין? אודאי האָט איהם משה־יענקיל

געגעבען א רעכטען פסק, גוט אנגעדרעהט ביי די קורצע אויהערען, דורכגעפאטשט און מכבד געווען מיט א פאר גוטע שטעקענס אי־בער די פאדערשטע לאפעס און אנגעזאגט איהם א מאל צעהן מיט'ן הארבען ווארט, אז ער זאל געהן די רגע הינטער'ן אויווען, זיך אנידערהאליען פאפען...

פאפען (שלאפען), פרעסען (עסען), זשליאקען (טרינקען), חאליען (ליגען), זאכען (רוהען), קרענקען (זיצען) — דאס איז געווען די שפראך, וואס מע האט גערעדט מיט בערעלען, און בערעלע האט דאס פערשטאנען. א סימן — ער האט געפאלגט.

ג.

מע קאן נישט וויסען אקוראט: צי ווייל אונזער פאר־פאלק זענען אזוי זשעדנע געווען קינדער, צי דערפאר, וואס דער דאזיגער נפש איז אויפגעוואכסען און האט זיך ערצויגען, מע קאן זאגען, אויף זייערע הענד — זיי האבען זיך צוגעבונדען צו בערעלען אזוי שטארק, אז זיי האבען איהם פשוט ליעב געקריגען, איהם נאכ־געגעבען, ווי מע גיט נאך א ליעב קינד, געבאלעוועט, ווי מע בא־לעוועט א בן־יחיד, זיך אויסגעבראכט אויף זיסע זאכען, נאשערייען, און משה־יענקיל האט איהם אויסער דעם אונטערגעטראגען אפט־מאל אביסעל בראנפען בשתיקה, עס זאל נישט דערזעהן חלילה שרה־זיסעל זיין ווייב, ווארום אז עס וועט געוואהר ווערען דערפון שרה־זיסעל, וועט זיך טהון חושך! שרה־זיסעל, ווי זי איז נים געווען צוגעבונדען צו בערעלען, פלעגט זי דאך טענה'ן מיט איהר מאן, אז מע באלעוועט איהם צו שטארק, אז מע גיט איהם צופיעל נאך די שמד.

— פארט א חיה רעה, — פלעגט זי זאגען — א בער בלייבט א בער. זעה נאר, ער זאל אונז אמאל נים אפראנקען...

שרה־זיסעל פלעגט אפטמא. צוקלאגען בערעלען פאר איהר מאן, ווי מע זאגט, צושטעלען א בענקעלע, דערצעהלען אויף איהם,

אז ער טהוט איהר [illegible] טוידט, כאַכט אַן שאָדענס אין שטוב, זאָל גאָט שומר ומציל זיין. למשל, בערעלע האָט געהאַט אַ טבע ברעכען טעלער, טעפּלעך, גלעזער, שיסלען, סקאָווורעדעס, פּאָקרישקעס — אַלסדינג, וואָס מע קאָן נאָר מיט איין קלאַפּ צעברעכען, פּלעגט ער דאָס צעברעכען. און נישט חלילה פאַר כעס, מיט רציחה — ניין, דוקא אין גוטען מוטה: דערזעהען, עס שטעהט אַ טעלער, אונטערגע׳גנב׳עט זיך אויף צוויי פיס, אויפגעהויבען די לאַפּע, באַץ — אויס טעלער! מע האָט ארויסגעזעהען, אַז בערעלע האָט דערפון חיות, פּשוט, עס קומט איהם צו דערפון אַ שטיק געזונד. משה־יענקלען איז דאָס ערשטע מאָל אַפילו זעהר שטאַרק געפעלען געווען די מעשה; ער האָט געלאַכט מיט׳ן פולען מויל, זיך געהאַלטען ביי די זייטען פאַר געלעכטער. נאָר שרה־זיסלען איז די מעשה דוקא ניט געפעלען, האָט זי דעם מאַן בעגראָבען, געלעגט אין דער ערד אריין אינאיינעם מיט׳ן „תכשיט“. און משה־יענקיל האָט גענומען מיט בערעלען לערנען בלק, אַזוי לאַנג, ביז ער האָט איהם אָפּגעוואָהנט פון ברעכען טעלער.

איינמאָל האָט משה־יענקיל דערהערט אַ געשריי, גלייך ווי מע קוילעט אַ מענשען. דאָס האָט געשריען שרה־זיסעל זיין ווייב.

— געה נאָר זעה, וואָס דער קדיש דיינער האָט געטהאָן, ברענען זאָלסט דו מיט איהם אויף איין פייער, רבונו של עולם!

משה־יענקיל איז צוגעלאָפען און האָט דערזעהען אויף דער ערד ליגען צוויי גענפּענטעטע עופות, אַ הוהן מיט אַ האָהן, וואָס מע האָט זיי געוואָלט אָוועקפיהרען צום שוחט, — ערב יום־כפּור איז דאָס געווען — האָט זיך, אַפּנים, מיישב געווען בערעלע, עס איז דאָך מיט זיי אַלץ איינס קאַפּוט, למאי זאָלען זיי זיך מוטשען? האָט ער ארויפגעלעגט אויף זיי די לאַפּע — און אַ סוף. די הוהן מיט׳ן האָהן זענען נאָך געלעגען מיט פערגלאַנצטע אויגלעך און מיט ארויסגעשטעלטע צינגלעך, און בלוט האָט זיך זיי געלאָזט פונ׳ם האַלז, און בערעלע איז זיך געזעסען אין אַ ווינקעלע און געלעקט די

לאפּע, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען. פערשטעהט זיך, אז משה־יענקיל האט איהם מקיים פּסק געווען, ווי עס געהער צו זיין, און בערעלע האט שוין פון דעמאלט אן גענומען אויף זיך: לאז מען די אָרעמע עופות בינדען, לאז מען מיט זיי שלאגען כפּ־ות, לאז מען זיך שלאגען מיט זיי קאפּ אן וואנה, — מיט איהם געהערט זיך עס נישט אן...

האט זיך אָבער געטראָפען איין אנדער מעשה. — בערעלע איז שוין דעמאלט געוואָרען א גרויסער, ס'איז איהם אוועקגעגאנגען דאס דריטע יאהר — ס'איז געווען ביי שרה־זיסלען א בהמה'לע, וואס האט זיך געמאלקען פון קאלב צו קאלב. דאס בהמה'לע, א קליינע מורע בהמה אהן הערנער, האט געגעבען מילך בשפע, געווען טהייער ביי שרה־זיסלען, ווי דאס שוואַרצאַפּעל פון אויג. בעדאַרף זיך דאס בהמה'לע אפּקעלבען און געבוירען א קעלבעלע א חיות: א קליינטשיקס, א רויטינקס, א ווייכינקס מיט א ווייס מאָרדעטש־קעלע, האטש ארומנעמען קושען! און מחמת אין דרויסען איז געווען קאלט, האט מען דאס קעלבעל גענומען אין שטוב אריין, געלעגט דאס אינאיינעם מיט בערעלען צווישען אויוען אויף שטרוי.

— זעה נאר, דער תכשיט דיינער זאל ניט צורעכט מאכען דאס קעלבעל! — מאכט שרה־זיסעל צו איהר מאן מיט א שענעם יברכך דערביי, ווי געוויינטליך א ווייב, וואס הייסט שרה־זיסעל, זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט.

— חס ושלום! — זאגט משה־יענקיל און נעמט זיך קנעלען מיט בערעלען „הלכות קעלבעל", ווייזט איהם מיט'ן פינגער און זאגט איהם אן טויזענד מאל: „נע ראוש!"... און בכדי בערעלע זאל ניט פערגעסען, שענקט ער איהם פאראויס א פּאר שמעקענס איבער די פיאטעס. בערעלע זעצט זיך אוועק ווי א סטאטיק, קוקט אויפ'ן קעלבעל מיט זיינע קליינע רויטע בערישע אויגלעך און בעלעקט זיך. משמעות, ער פערשטעהט וואס מע מיינט... און עס ווערד

צווישען די צוויי א מין אהבה, א ליעבשאפט, אז ס׳איז גאר א מחיה צו קוקען, ווי די צוויי ליגען זיך איינס צום אנדערען און דרימלען. און אז דאס קעלבעל שטעהט אויף, שטעהט אויף אויך בערעלע. דאס קעלבעל מאכט „מע!“ — בערעלע שטעלט אן די אויהערען. דאס קעלבעל טהוט א שפרונג — בערעלע שפרינגט אריבער דעם און שטעלט זיך מיט׳ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף. נאכדעם חאפט ער ארום דאס קעלבעל מיט די לאפעס און קוועטשט דאס צו צום הארצען, ווי א מוטער נעמט ארום און קוועטשט צו א קינד. פון אזא קוועטשעניש האט זיך אויסגעלאזט, אז דאס קעלבעל האט איין מאל ארויסגעלאזט א מאדנעם געשריי „מע!“ מיט א חראפען אינאיינעם. א גליק, וואס ס׳איז אונטערגעלאפען משה־יענקיל מיט׳ן שטעקען און האט מציל געווען דאס אומשולדיגע קעלבעל פון א מורא׳דיגער סכנה...

ד.

פון דעמאלט אן איז אונזער משה־יענקיל אריין אין נאז די ווערטער, וואס זיין ווייב שרה־זיסעל האט איהם אמאל געזאגט, אז א בער בלייבט א בער, פארט א חיה רעה, וויפיעל מע זאל דאס ניט לערנען... משה־יענקיל האט זיך אנגעהויבען צוקוקען צו בערעלען און האט ארויסגעזעהען, אז עס קומט צו ווינטער, איז דאס גאר ניט דער בערעלע, וואס תמיד: עפיס גארניט דאס לעבעדיג־קייט, עפיס דרעהט ער זיך ארום, קאן זיך קיין ארט ניט געפינען, פערקלויבט זיך אין א ווינקעל, זויגט די לאפע און דרימעלט גאנ־צע טעג מיט גאנצע נעכט. מע דארף איהם וועקען, ער זאל עפיס פרעסען, עפיס זשליאקען... בערעלע שלאפט!

ניין, בערעלע שלאפט ניט. בערעלע טראכט, בערעלע טרוימט, בערעלע חלומ׳ט פון א גרויסער וועלט, וואס ער ווייסט זי ניט, פון א פרייען וואלד, וואס ער קען איהם ניט, פון א בעסער גליקליך לעבען, וואס ער האט דאס קיינמאל ניט פערזוכט, נאר ער פיהלט

דאָס, ער פיהלט דאָס בחוש און בענקט נאָך דעם, ווי עס בענקט אַ קינד אַ יתום נאָך דער מאַמע, וואָס ער האָט זי קיינמאָל ניט געזעהען. בערעלע פיהלט, אַז ניט דאָ, צווישען אויוועו, איז זיין אָרט; צו ענג איז פאַר איהם דער צווישען־אויוועו; צו קליין איז פאַר איהם די שטוב. ער פיהלט, אַז עפּיס ציהט איהם, עפּיס שלעפּט איהם, עפּיס טרייבט איהם פון דאַנען, און עמיצער שעפּטשעט איהם אויפ'ן אויהער: „בערעלע! נאַרישער בערעלע! שטעה־אויף, גלייך־אויס די ביינער דיינע, צעטראָג די שטוב אויף שטיקלעך, לעג אויס די מענשען מיט איין קלאַפּ און טראָג זיך אָפּ פון דאַנען אַהין, ווייט־ווייט, אָט דאָרטען, וואו עס גרינט דער וואַלד, אָט דאָרט, וואו עס שמעקט מיט בלאַטע, אַהין טראָג זיך אָפּ, אַהין, צווישען דייניגע!"... און בערעלע הערט זיך צו צום קול, וואָס שעפּטשעט איהם, און האַלט צוגעמאַכט די אויגען. ער שלאָפט ניט, נאָר ער טראַכט, ער טרוימט, ער חלומ'ט פון אַ גרויסער וועלט, וואָס ער ווייסט זי ניט, פון אַ פרייען וואַלד, וואָס ער קען איהם ניט, פון אַ בעסער גליקליך לעבען, וואָס ער האָט דאָס קיין מאָל ניט פערזוכט... נאָר אָט קומט צו געהן משה־יענקיל פון שטאָדט מיט פולע קעשענעס. בערעלע דערשמעקט, אַז משה־יענקיל האָט געבראַכט צו טראָגען גוטע זאַכען, ניס און האָניג און אַ ביסעל משקה — אוי, דאָס ביסעל משקה! — און ער שטעלט זיך אַוועק אויף די הינטער־שטע פיס, נעמט איהם אַרום מיט די פערדערשטע לאַפּעס, קריכט מיט דער מאָרדע צו איהם גלייך אין בוזים אַריין. משה־יענקיל טרייבט איהם אָפּ: אַוועק, דו טרפה'נער האַלז! אַוועק, דו שכור־ניק! און בשעת מעשה ציטערט ביי איהם דאָס לייב, וואָרום פון בערעלע'ס אַרומנעמען קאָן מען זיין לייטען־גלייך; נאָך איין קוועטש אַביסעל אַ שטאַרקערען — ווערד מען אַ קדוש... און ער גיט איהם אָפּ וואָס ער האָט, אַבי פּטור ווערען פון זיינע לאַפּעס. פון דעם אַרומנעמען, וואָס בערעלע נעמט איהם אַרום, טראָגט משה־יענקיל אין זיך צווייערליי געפיהלען: אי פערגעניגען, אי שרעק.

ס'איז איהם בשעת מעשה אי גוט, אי ער האָט מורא. גוט איז איהם, וואָס ער האָט אויסגעהאָדעוועט אזא גווארדיאַן; מורא האָט ער, וואָס בערעלע איז שוין צופיעל בערעלע...

ה.

ניט איין מאָל פלעגט אונזער משה־יענקיל, ליגענדיג אין בעט, קוקען אויף בערעלען און זיך טראַכטען: „אוי, ווען דער דאָזיגער נפש זאָל חלילה וויסען וואָס פאַר א כח אין איהם ליגט!"... אלע מאָל, ווען ער איז אויפגעשטאַנען פונ'ם שלאָף, האָט משה־יענקיל מיט שרעק א קוק געטהאָן אין קאַמערעל: וואו איז בערעלע? וואו איז שרה־זיסעל זיין ווייב?... און שרה־זיסעל זיין ווייב האָט נישט אָנגעהויבען צו וויסען פון איהר מאַן'ס פחדים: איהר איז קיינמאָל אויף די געדאַנקען נישט געקומען, אז ס'איז דאָ וואָס מורא צו האָבען פאַר בערעלען. מערקווירדיג! זי איז מיט איהם אזוי געוואוינט געוואָרען, אז מיט דער צייט האָט זי אָנגעהויבען פערגעסען, אז בערעלע איז א חיה, א „חיה רעה", ווי זי פלעגט אַמאָל אויף איהם זאָגען. וואָס הייסט, בערעלע איז א חיה? בערעלע איז א בערעלע — און א סוף... האָדעווען האָט זי איהם געהאָדעוועט ווי א קינד, און געאַרבייט האָט זי מיט איהם, ווי מיט א קנעכט. זי האָט זיך געשאָפט מיט איהם, ווי מע שאַפט זיך מיט א בעדיענטען. און בערעלע האָט געטהאָן אלסדינג, וואָס מע האָט איהם געהייסען: געטראָגען האָלץ פון דרויסען, געשעפט וואַסער פונ'ם ברונען, אַרויסגעטראָגען דאָס מיסט פון שטוב, — כל עבודת פרך האָט זי מיט איהם געטהאָן, און אלע מאָל מיט ווערטער, ווי מע רעדט, להבדיל, מיט א מענשען:

— נו, שלים־מזל, שטעל פיס! זעה נאַר, ווי ער ריהרט זיך, ווי א בלייען פויגעל!

אזוי פלעגט שרה זיסעל זיך אויס'טענה'ן מיט איהם, און א מאָל, אז ער איז געלעגען און געדרימעלט, פלעגט זי זיך מיט איהם ניט

צערעמאָניען און דערלאַנגען איהם מיט דער קאָמשערע אין זיים אריין:

— געגוג דיר שוין, שלים־מזל, צו פּאָפּען, שטעה אויף, וועל איך דיר געבען פרעסען!

און בערעלע שטעהט אויף פון דער ערד, טרייסעלט זיך אָפּ די פּעל, געהט־צו צו שרה־זיסלען אויף צוויי פיס און שטעלט זיך אוועק, ווי איינער רעדט:

— הנני — איך בין אָנגעברייט...

— וואָס זאָגסט דו אויף אונזער בערעלען, ווי ער איז דאָס, קיין עין־הרע, אויסגעוואַכסען?

אזוי זאָגט שרה־זיסעל צו איהר מאַן און בעקומט ענטפער:

— אויסגעוואַכסען איז ער, נאָר אזוי זיך באַגעהן, ווי דו באַגעהסט זיך מיט איהם, דאַרף מען אויך ניט.

ענטפערט איהם דערויף שרה־זיסעל:

— א מכה דער מאַמע זיינער! ס'וועט איהם שאַדען צום שדוך?

ענטפערט איהר דערויף משה־יענקיל:

— צום שדוך וועט דאָס איהם ניט שאַדען, נאָר דערמאַן דיך וואָס דו אַליין האָסט אַמאָל געזאָגט אויף איהם...

— וואָס האָב איך דען געזאָגט אויף איהם?

— אַנו, דערמאָן דיך נאָר אַקאָרשט.

— אדרבה, דערמאָן מיר וואָס האָב איך געזאָגט?

— דו האָסט געזאָגט, אז א בער בלייבט א בער, א חיה רעה.

— איך האָב געזאָגט?

— ווער דען האָט געזאָגט?

— אוי! עס איז פון זיי ניט אויסצוהאַלטען, פון די מאַנס־בילען!

אזוי שרייט אויס שרה־זיסעל און טהוט א פּליעסק מיט די הענד און עסט דעם מאַן און טאָטשעט איהם, און פיילט איהם א גאַנצע

נאכט, ווי ער איז ווערטה און ווי עס פּאַסט פּאַר אַ ווייב, וואָס הייסט שרה־זיסעל און זיצט אין אַ דאָרף און האָט קיין קינדער ניט.

ו.

איינמאָל — דאָס איז געווען פאַר שבועות — איז משה־יענקיל געפאָהרען פון שטאָדט אהיים אויף יום־טוב אויפגעלעגט, פרעהליך. די זון האָט געפייערט, צעגאָסען זיך מיט איהרע הייסע שטראַהלען אויף די גרינע פעלדער פוןביידע זייטען וועג. און מחמת ס'איז שוין אַ צייט ניט געווען קיין רעגען, איז דער שטויב פון די רעדער געווען גרויס, געגאַנגען ארויף, ווי אַ רויך, פערשטעלט דאָס דאָרף מיט דער מיהל מיט דער שטוב מיט די בוימער, וואָס פאַר דער שטוב. נאָר פיהלען פיהלט משה־יענקיל, אז ער איז אין דער היים, און ער דערהערט אַ מאָדנעם רעש, קולות פון אַ סך מענשען, אַ טומעל, אַ הו־הא, אַ טיוקען מיט אַ פייפען מיט אַ געלעכטער און מיט אַ געשריי: הוררראַאַאַ!!

— בערעלע!...

דאָס איז געווען די ערשטע מחשבה, וואָס איז איהם געקומען אויפ'ן קאָפּ, — און משה־יענקיל האָט אַ שמיץ געטהאָן דאָס פערד און איז צוגעפאָהרען צו דער שטוב, און זיינע אויגען האָבען דער־זעהען...

מיר מוזען אוועקוואַרפען אויף אַ מינוט משה־יענקלען און אָפּ־מאָהלען זיין וואָהנונג, וואָס איז בעשטאַנען פון אַ הויף, אַ שטוב, אַ קאַמער פון תבואה מיט אַ גאָרטען פון עטליכע בוימלעך, מיט אַ ברונען און מיט אַ געפלאָכטענעם הילצערנעם פּלויט אַרום און אַרום. דאָס אַלעס האָט משה־יענקיל אַליין כמעט מיט זיינע אייגענע הענד געמאַכט אין פערלויף פון מעהר אַלס צוואַנציג יאָהר. איטליכס פּלעקעל איז איהם געווען טהייער. יעדעס שטיינדעל האָט צו איהם גערעדט ווערטער. ניט בלויז גערעדט, נאָר געזונגען, געזונגען!

דעם גאָרטען האָט ער אַליין געזעצט. די בוימלעך אַליין געפּלאַנצט. און וואָס פאַר אַ חיות, וואָס פאַר אַ פערגעניגען, וואָס פאַר אַ נחת האָט ער געשעפּט, אַז דער ליעבער זומער איז געקומען, און דער גאָרטען האָט זיך צעוואַכסען, און די בוימער האָבען זיך צעבליהט, און... אָט וואָס זיינע אויגען האָבען איצט דערזעהען: די קאַמער צעוואָרפען, די זעק צעשליידערט, די תבואה צעשאָטען איבער'ן גאַנצען הויף און אויסגעמישט מיט צעריסענע פעדערן מיט קי־שענס, וואָס האָבען זיך געוואַלגערט אינאיינעם מיט אַ סך שערב־לעך פון צעבראָכענע כלים, און ווייסע פעדערן האָבען זיך גע־דרעהט און געטראָגען אין דער לופטען, ווי שניי, און געפאַלען אין בלאָטע אַריין. עטליכע בוימער פון'ם גאָרטען זענען געלעגען במחילת כבודם מיט'ן פנים אַראָפּ, אויסגעבראָכען און אויסגעריסען מיט'ן וואָרצעל, און אויך דער קלאָץ פון'ם ברונען, וואָס מע שעפּט מיט איהם וואַסער, איז געלעגען אויסגעצויגען אויף דער ערד ווי לאַנג ער איז... די שטוב גופא איז געוועזן ערטערוויז צעשלאָגען, די פענסטער צעבראָכען, די טהיר איז געלעגען ביי אַ זייט, און אויף איהר האָבען זיך געוואַלגערט צעבראָכענע בענקלעך מיט צעשטוי־סענע כלים מיט צעשאָטענע גרויפּען, אויסגעמישט מיט פעדערן — איין אמת'ער פּאָגראָם, אַ חורבן!...

און אויבען, אויף'ן דאַך פון דער שטוב, שפּאַציערט אַרום הין און צוריק בערעלע אויף צוויי פיס, ברומט ווי אַ באַס, מלא כעס, חאַפּט אַ ציגעל פון'ם קוימען, אַ באַלקע פון'ם דאַך און טהוט אַלע מאָל אַ שליידער אין דער ערד אַריין מיט אַזאַ כח, מיט אַזאַ האַס, מיט אַזאַ רציחה, וואָס משה־יענקיל האָט דאָס אויף איהם נאָך קיינמאָל ניט געזעהען. ער האָט בערעלען נישט געקאָנט דער־קענען: דאָס מויל איז איהם אָפען, די צונג אַרויסגעשטעלט, די אויגען אָנגעגאָסען מיט בלוט, און בערעלע שפּרינגט פון איין עק דאַך צום אַנדערען, מיט אַזאַ מין מהירות און מיט אַזאַ מין אימ־פּעט, אַז מע האָט געזעהן, טאָמער שפּרינגט ער אַראָפּ, — איז

סכנת־נפשות, ער איז דורס מענשען... און די ווייסע־חברה׳ניקעס, די וואס פערשטעהען ניט וואס דערפון קאן ארויס, שטעהען און לאַכען און פייפען און שיטען מיט ווערטלעך:

— אט אזוי, בערקא! אט אזוי פאטאפּיטש! באווייז זיי וואס דו קאנסט! רעכען זיך אפּ מיט דיינע בעלי־בתים, זיי זאלען וויסען ווי טהייער פעפער איז!... הורראַ!!...

און וואס מעהר די קונדסים שרייען, הוקען און טיוקען און פייפען, אזוי מעהר געהט בערעלע ארויס פון די כלים און ארבייט מעשים אשר לא יעשו.

— א ביקס! א ביקס! גיכער א ביקס! — שרייען די על־טערע מענשען, די וואס פערשטעהען, וואס דא טהוט זיך, מיט וואס דאס שמעקט...

משה־יענקיל שטעהט און קוקט, און קוים וואס ער פערשטעהט וואס דא טהוט זיך. א פראסט לויפט דורך איבער זיין לייב, און ער טראכט זיך: „בערעלע איז משוגע געווארען! משוגע גע־ווארען! שוין זשע וועט מען בערעלען שיסען?!“... און משה־יענקיל פיהלט, ווי עס האט זיך איהם אפּגעריסען עפּיס אין האר־צען: מע וועט בערעלען שיסען? שיסען בערעלען?... און איידער ער רעדט אויס א ווארט הערט זיך א שאס, און נאך א שאס, — איינס, צוויי, דריי, פּיף־פּאף! א בלוי רויכעל פערשטעלט אויף א מינוט די אויגען; עס הערט זיך א שארפער ריח פון פּולווער, און פון דאך פאלט ארא. א גרויסע שווערע זאך, טהוט זיך א זעץ אין דער ערד אריין מיט א שטארקען כח, קאטשעט זיך נאך אבי־סעל אין בלאטע און הארחעלט, ווי א געקוילעטער אכס, און ציהט זיך אויס מיט אלע פיער פיס ארויף, און עס זעהען זיך ארויס די הוילע שווארצע טריט מיט די ברייטע פּיאטעס.

— בערעלע?... אויס בערעלע!...

און די ווייסע־חברה׳ניקעס הויבען אויף א נייעם „הורראַ“, און משה־יענקיל דערזעהט, ווי עס יאשעט בלוט פון בערעל׳ס קאפ

און פון בערעלע׳ס הארץ, פערשטעלט ער זיך מיטביידע הענד דאָס פנים; ער קאָן קיין בלוט ניט זעהען; ער קאָן ניט זעהען בע־רעלע׳ס בלוט...

* * *

און דאָרט, אין שטוב, אין מיטען גרויסען חורבן, ליגט אויס־געצויגען שרה־זיסעל, צוגעקוועטשט הארט צו דער ערד, דאָס מויל איז איהר אָפען, דאָס פנים בלוי, די אויגען שרעקליך, שרעקליך! און עמיצענס שווערע־שווערע טריט זענען קענטיג אויף איהר צע־בלוטיגט לייב, אויף איהר צעריסענער ברוסט... — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

פריהער איז געגאנגען פון דער וועלט שרה־זיסעל, און נאָכ־דעם — בערעלע.

דריי לוחות

פאַר וואָס איז דער בערימטער טאָלמאַטשאָוו געוואָרן אַ שונא-ישראל? — דערצעהלט פון אַיין אַדעסער אידישען ראַזנאָזשטשיק, וואָס פערקויפט אידישע גאַזעטען און האַנדעלט-אונטער בשתיקה מיט „אינטערעסנע אָטקריטקעס“ פון פאַריז. — איבערגעגעבען טאַקי מיט זיין לשון.

גערשריבען אין יאהר 1913

דריי לוחות

—איהר פרעגט, ווי קום איך, א איד, א טאטע פון קינדער, צו האנדלען מיט אזא טריפה סחורה, זאפרעשטשאנע טאוואר, „אינטערעסנע אטקריטקעס" פון פאריזש? —דאס האב איך איהם צו פארדאנקען, נאר איהם — אונזער טאלמאטשאוו'ען ימח שמו! איצט, אז ס'איז שוין אוועקגעגאנגען אזא צייט און טאלמאטשאוו איז אויס טאלמאטשאוו און אדעס איז שוין ווידער אדעס, מעג מען שוין, דאכט זיך, דערצעהלען דעם גאנצען אמת, פון וואנען נעמט זיך עס, וואס אונזער טאלמאטשאוו איז געווען אזא שונא ישראל? איך האב מורא, אז איך, ווי איהר קוקט מיך אן, האב אין דעם א גרויסען חלק, אויב ס'איז ניט אינגאנצען איבער מיר! איא, ס'איז אייך אודיוויטעלנע, ווי קום איך, א איד א ראזנאשטשיק, וואס פארקויפט אידישע גאזעטען בשתיקה, וואס האנדעלט אונטער מיט „אינטערעסנע אטקריטקעס" פון פאריזש, ווי קום איך צום גענעראל טאלמאטשאוו? און וואס פאר א מחותן בין איך וואאבשטשע מיט גענערעלע? נאר די מעשה איז, פארשטעהט איהר מיך, וואס יעדער „ווארום" האט זיך זיין „דארום" און וואס א איד איז א איד... אויב איהר האט צייט, וועל איך אייך עפּיס דערצעהלען, וועט איהר הערען א שענס.

דאס איז געווען, פונקט אזוי ווי היינט, חול המועד סוכות איז דאס געווען, טאקי דא אין אדעס, שוין היבשע עטליכע יאהר אוועס.

אַדעס איז נאָך געווען וואָבשטשע אַדעס, מע האָט נאָך נישט גע־וואוסט פון קיין טאָלמאַטשאָוו צו זאָגן, און אַ איד האָט זיך גע־קאָנט פראַנק און פריי אַרומטראָגן איבער דער גאַס מיט אידישע ספרים און ביכלעך אויף צו פאַרקויפן. קיין אידישע גאַזעטען איז נאָך דעמאָלט ניט געווען אַזוי פיעל ווי היינט, נאַפּרימער, און מע האָט פאַר קיינעם קיין מורא ניט געהאַט, און קאָנטרעבאַנ־דעווען מיט אינטערעסנע אַטקריטקעס פון פּאַריזש האָט מען אויך נישט באַדאַרפט. בין איך מיר אַרומגעגאַנגען מיט מיין ביסעל סחורה, סדורימלעך, מחזורימלעך און לוחות לכל השנה, אויף דער לאַנדזשעראָנאָווסקי און אויף דער קאַטערינענסקי, נעבען פאַנקאָ־ני'ן, דאָרט וואו מע קאָן חאַפּען אַ אידען, דאָרט, וואו עס דרעהען זיך אַרום אַלע בירזשעוויקעס און מעקלערס און וואָבשטשע אַלער־ליי אידען, אויסגעקוקט, טאָמער וועט גאָט צושיקען עפּיס פּדיון. שפּאַציער איך מיר, הייסט עס, איינמאָל אַזוי, ווי איהר קוקט מיך אָן, אויפ'ן טראָטאַר נעבען פאַנקאָני'ן, דאָרט וואו אונזע־רע אַדעסער בירזשעוויקעס רייבען די פּאַדעשוועס, און טראַכט — וואו נעמט מען אַ פּאָקופּאַטעל אויפ'ן ביסעל לוחות, וואָס איז מיר פאַרבליבען? מע האָט שוין אָפּגעבלאָזען שופר, מע האָט שוין אָפּגעפּאַסט יום־כפּור, אָט באַלד, אָקערשט ווי מע זעהט ניט, וועט שוין דער סוכות אויך אַוועקעט — און איך האָב נאָך מיין ביסעל רעשט אַלץ ניט פאַרקויפט, און גאָט ווייסט, אויב איך וועל עס שוין גאָר פאַרקויפען, ווארום דאָס איז אַזאַ סחורה, וואָס טאָמער בלייבט עס אויף נאָך יום־טוב, איז חאָטש נעם און שענק עס אַוועק אַ גוי. צו וואָס טויג, נאַפּרימער, אַ פּראָסטראָטשעטער לוח? און איך האָב אַזש דריי אַזעלכע פּראָסטראָטשעטע לוחות, פאַרבליבען פון ערב ראש השנה. געהאַט אַ מאַה, האָב איך זיי צעשטעקט טאַקי אָט דאָ אויף דער גאַס, צום מיינסטען צווישען די בירזשעווי־קעס, — אידען וואָבשטשע עפּיס ניט אַזעלכע אי־אי־אי, האַלטען ניט אַזוי שטאַרק פון אידישע ספרים, נאָר אַ לוח אַ אידישען לכל

השנה — דאָס איז אַפילו פאַר אַ בירזשעוויק אויך אַמאָל אַ סחורה. מע דאַרף וויסען ווען פאַלט אוים פסח, ווען האָט מען יאָהר־צייט — אַ איד איז אַ איד.

און שפּאַציערענדיג אַזוי, שטעל איך מיך אָפּעט נעבען פאַנקאַני'ן און באַקוק די חברה בירזשעוויקעס, וואָס לויפען הין און צוריק — איך קען זיי שוין אַלעמען אויסגעבונדען — און טראַכט מיר: ווען מען לעגט מען פאַר דאָס רעשטעל, אַז זיי זענען אַלע אָבעזפּעטשעט פון מיר מיט לוחות לכל השנה, דאַכט זיך, ניט דורכגעלאָזט קיינעם? און אַזוי ווי איך שטעה מיר און טראַכט, דערזעה איך ביי אַ טישעל ביי פאַנקאַני'ן, פאָרענט, אין דרויסען־צו, זיצט אַ גענעראַל מיט פּאַליטען, דרעהט מיט אַ לעפעלע אין גלאַז קאַווע, און נעבען איהם שטעהט אַ „קראַסנע שאַפּאַטשקע“, פון די, וואָס פאָלגען אַ גאַנג, און דער גענעראַל זאָגט איהם עפּיס אָן נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, און יענער, די קראַסנע שאַפּאַטשקע הייסט עס, ענטפערט איהם אויף אַלסדינג: „סלושאַיום, וואַשע פּרעוואָסחאָדיטעלסטוואָ!“ טראַכט איך מיר: וואָס קאָן ער איהם אַנזאָגען אַזעלכעס, דער גענעראַל הייסט עס? און נעם, ווי איהר קוקט מיך אָן, און רוק מיך צו אַביסעל נעהענטער צום גענעראַל'ס טישעל, קוק כלומרשט אין אַ זייט, אַ איד איז אַ איד, און איך הער, ווי דער גענעראַל זאָגט צו איהם, צו דער „קראַסנע שאַפּאַטשקע“ הייסט עס, אַ גויעשער קאָפּ, איינציגע ווערטער, צעקייעט און לעגט איהם אריין אין מויל אריין: „געדענק זשע, זאָגט ער, וואָס מע רעדט צו דיר, זאָלסט געהן צו מיר אַהיים, אויף דער חערסאָנסקי נומער דריי, זאָגט ער, און זאָלסט זאָגען, זאָגט ער, דער גענעראַלשע, אַז היינט עסט ביי אונז וואַרעמעס דער גראַף מוסין־פּושקין. געדענק זשע, זאָגט ער, זאָלסט ניט פאַרגעסען — חערסאָנסקי נומער דריי און דער גראַף מוסין־פּושקין!“ און יענער, די „קראַסנע שאַפּאַטשקע“ הייסט עס, שטעהט פאַר איהם אויסגעצויגען, ווי אַ סטרונקעלע, און מע הערט פון איהם מעהר ניט, נאָר „סלושאַיום“

און „סלושאיום“! און אז יענער לאזט זיך שוין גיין, שרייעט איהם נאך דער גענעראל נאך א מאל: „גערענק זשע, חערסאנסקי נומער דריי, גראף מוסין־פושקין!“ — און וויל זיך נעמען צו דער קאווע, דערזעהט ער מיך, ווי איך שטעה נעבען איהם גאר נאהענט און קוק איהם אריין אין גלאז אריין, נישט צו מיינען דערביי חלילה קיין זאך, נאר וואבשטשע, גלאט אזוי, — אז ער הויבט ניט אויף אויף מיר א קול און נעמט מיך דורך מיט די אויגען: „טיעבע טשעווא נאדא?“ — וואס דארף איך הייסט עס. טראכט איך מיר: וואס איך דארף וועסט דו מיר ניט געבען; און אפשר, הא?... א איד איז א איד, וואס שטעל איך דא איין? און איך נעם, ווי איהר קוקט מיך אן, און טהו איהם א זאג: „וואשע פרעוואסחאדיטעל־סטווא! קויף ביי מיר א לוח, א קאלענדאר הייסט עס“. קוקט ער מיך אן: „וואס פאר א לוח?“ זאג איך: „א אידישער לוח“. קוקט ער מיך שוין אן גאר ווי א משוגענעם: „צו וואס דארף איך א אידישען לוח?“ זאג איך: „צו וואס דו דארפסט וויים איך ניט. נאר איך דארף, זאג איך, אויף יום־טוב, ס'איז ביי מיר פארבלי־בען, זאג איך, דריי. קויף, זאג איך, וואשע פרעוואסחאדיטעל־סטווא“... און אין הארצען טראכט איך מיר: „שען וועט זיין, אז ס'וועט געהן א גאנג און ער וועט זיך הייסען געבען א אידי־שען לוח לכל השנה!...“

און כך הוה: ווי איך האב נאר אויסגערעדט דאס ווארט „פרעוואסחאדיטעלסטווא“, אז ער טהוט ניט א הוק אויף מיר — „פאשאל וואן!“ דאס גאנצע בלוט איז מיר פארקיהלט געווארען און, ווי איהר קוקט מיך אן, האב איך געגעבען א נעם דאס פעקעל, א איד איז א איד, און וויל שוין מאכען נא ליעווא קרוגאם, דערהער איך פלוצים, ווי ער מאכט צו מיר: „סטופאי סיודא!“ — איך זאל געהן הייסט עם צוריק. העלפט זיך ניט. געה איך צו צוריק, הייסט ער זיך ווייזען א לוח. געה איך און ווייז איהם א לוח. פרעגט ער, וואס קאסט דער לוח? זאג איך איהם וואס קאסט

דער לוח. נעמט ער דעם לוח און באצאָהלט מיר פאַר׳ן לוח, נישט געדונגען זיך, נישט גערעדט, נישט גאָר־נישט! ווי געפעלט אייך א גענעראַל? מעגען ניט זיין פאַר איהם די כפרה דריי בירזשע־וויקעם?

— האָבען מיר שוין, הייסט עס, א פעטשאַטעק! — טראַכט איך מיר, נעם דאָס פעקעל און לאָז מיך געהן. — א פעטשאַטעק איז טאַקי זעהר גוט, נאָר וואָס טהוט מען ווייטער? וואו נעמט מען נאָך א צוויי גענעראַלע אַזעלכע, וואָס מע זאָל קאָנען אָפּזעצען ביי זיי דאָס איבעריגע ביסעל סחורה, די לעצטע צוויי לוחות הייסט עס? און עס פליהט מיר דורך א געדאַנק — א איד איז א איד: למאי האָב איך איהם ניט פאַרגעלעגט נאָך א לוח? דעם דאָזיגען גענעראַל וואָלט דענן ניט אָנגעשטאַנען צו האָבען צוויי לוחות לכל השנה? אַי, וואָס וועט ער טהון מיט צוויי אידישע לוחות? למאי וואָס וועט ער טהון מיט איין אידישען לוח?... און אָט אַזוי טראַכטענדיג, איז מיר דורכגעפלויגען א נייער געדאַנק — איך האָב מיך דערמאָנט, ווי ער האָט ניט לאַנג אָט דאָ איינגע׳טענה׳ט מיט׳ן גוי עטליכע מאָל: „געְנעראַלשאַ... חערסאָנסקי נומער דריי... גראַף מוסין־פושקין...“ ווי איך בין א איד, דאָ קאָן זיין פדיון אויף נאָך א לוח!... „זיי נאָר ניט קיין שלים־מזל׳ניק, אַבראַם מאַרקאָוויטש (אַזוי רופט מען מיך נאָכ׳ן טאַטען מאיר אַנשיל), און קוי זשעליאָזאַ — חאַפּ אריין א פּאָקופאַטעל!“ — אַזוי האָב איך געזאָגט צו מיר אַליין, און ניט לאַנג געטראַכט, האָב איך מיך, ווי איהר קוקט מיך אָן, געגעבען א נעם פון דער קאַטערינינסקי אויף דער דעריבאַסאָווסקי, פון דער דעריבאַסאָווסקי אויף דער פּרעאָבראַזשענסקי און פון דער פּרעאָבראַזשענסקי אויף דער סאַדאָווע, און פון דאָרטען גלייך איבער דער יעליסאַוועטינסקי אויף דער חערסאָנסקי. געקומען אויף דער חערסאָנסקי און גענומען זוכען א נומער דריי — ס׳איז דאָ, ווי איך בין א איד! און נאָך וואָס פאַר א נומער דריי — א מויערעל א דוואָכעטאַזשנע, איין אָסאָבניאַק!

גוט. וואָס זשע טהוט מען ווייטער? דאַרף מען, הייסט עס, געבען א ציה ביי׳ם גלעקעל און זיך נאָכפרעגען אויף דער גענעראַלשע? און איך נעם זיך צום גלעקעל און טהו א קלונג און טראַכט מיר: דאָס וועט זיין שען, אז ס׳וועט ארויס א סאָלדאַט, און אפשר נאָך מיט א הונט, וועט מיר געבען דעם וועג און נאָך אַנרייצען אויף מיר דעם הונט — מעהר פעהלט מיר נישט! און כך הוה. עס געהט אוועק א מינוט און צוויי און דריי. איך שטעה און שטעה — קיינער יאַוועט זיך נים. טראַכט איך מיר: אויף מיין שלים מזל באַדאַרף קיינער נים זיין אין דערהיים... און אפשר איז דאָס גלעקעל נאַר-וואָס קאַלי געוואָרען? מע דאַרף פרובען נאָך א מאָל. און איך נעם, ווי איהר קוקט מיך אָן, און דאוואַי קלינגען איינס, צוויי, דריי — עפענט זיך נים די טהיר און עס שפּרינגט נים ארויס א שיקסע מיט א באַרשט: „שטאָ נאַדאָ?" וויל איך מאַכען פּיס, נאָר איך פאַרחאַפּ מיך — א איד איז א איד — און רוף מיך אָן צו איהר: „איך דאַרף האָבען, זאָג איך, צו דער גענעראַלשע באַדאַרף איך, לימשנאָ צו איהר, זאָג איך"... קוקט זי מיך אָן, ווי איינער רעדט: וואָס איז דאָס פאַר איין אַנשיקעניש! און געהט און פאַרהאַקט די טהיר גלייך מיר אונטער דער נאָז, זי זאָל עס מיר זאָגען א וואָרט אפילו — א שענער ברוך-הבא! און אפשר וועט זי זיך יאַוועןנ נאָך א מאָל? אָדער זי וועט ארויסשיקען דעם סאָלדאַט מיט׳ן הונט? אזוי טראַכט איך מיר און האָב חשק מאַכען איין אַפּטריט, נאָר אז איך בין שוין דאָ און האָב שוין אָנגעקלונגען, איז פאַרפאַלען. און כך הוה — עס געהט נים אוועק קיין האַלבע מינוט, עפענט זיך די טהיר און עס באַווייזט זיך א פריצטע, א יונגע, א שענע, בלוט און מילך. זאָל עס זיין זי, די גענעראַלשע הייסט עס? איז זי צו יונג. זאָל עס זיין דעם גענעראַל׳ס א טאָכטער — איז ער צו יונג. דערווייל די צייט שטעהט נים, מאַכט זי צור מיר: „שטאָ נאַדאָ?" טראַכט איך מיר, וואָס טהוט מען ווייטער? זאָגען איהר „וואַשע פּרעוואָסחאָדיטעלסטוואָ" — איז גוט,

אויב זי איז די גענעראַלשע. ווי זשע איז אָבער טאָמער ניט — פאַר וואָס קומט איהר פּרעוואָסחאָדיטעלסטוואָ? נאָר אַ איד איז אַ איד, פאַל איך אויף איין עצה און באַגעה מיך גאָר אָהן אַ שום פּרעוואָסחאָדיטעלסטוואָ, און הויב אָן גלייך פונ'ם עסק: „אַזוי און אַזוי, זאָג איך, דער גענעראַל האָט ביי מיר געקויפט, זאָג איך, אַ לוח, אַ קאַלענדאַר הייסט עס, און האָט מיך געבעטען, געהייסען הייסט עס, איך זאָל דעם לוח, דעם קאַלענדאַר הייסט עס, אָפּטראָגען אַהיים אויף חערסאָנסקי נומער דריי, און דאָ וועט מען מיר באַצאָהלען; נאָר טאָמער וועט מען מיר ניט וועלען גלויבען, זאָג איך, האָט מיר דער גענעראַל געהייסען זאָגען אַ סימן, זאָג איך, אַז היינט עסט דאָ ווארעמעס דער גראַף פּוסין מושקין...“ צעלאַכט זי זיך, די גענעראַלשע הייסט עס: „ניט פּוסין מושקין, נאָר מוסין פּושקין“... טראַכט איך מיר: וויבאַלד דו לאַכסט, ביזט דו פון מיינע פּריצטעס. און איך רוף מיך אָן צו איהר: „ביי מיר האָסט דו גע'פּועל'ט, זאָג איך, פּוסין מושקין, מושקין פּושקין — אַבי, זאָג איך, דער סימן איז אַ סימן“... און איך געה און דערלאַנג איהר דעם לוח. נעמט זי דעם לוח און באַטראַכט דעם לוח פון אַלע זייטען, און פרעגט מיך, וואָס קאָסט דער לוח? זאָג איך איהר וואָס קאָסט דער לוח. נעמט זי דעם לוח און באַצאָהלט מיר פאַר'ן לוח, געזעגענט זיך אָפּ מיט מיר און נאָך מיט אַ שמייכעל — אַ גוטען טאָג הייסט עס. געפעלט אייך אַ פּריצטע? ניט קיין פּריצטע, נאָר אַ גאָלד! פאַר איהר מעגען שוין זיין די כפּרה נישט קיין דריי בירזשעוויקעס, נאָר טאַקי גאַנצע דרייסיג! בין איך פּטור געוואָרען, הייסט עס, פון אַ רעשטעל, געבליבען אין גאַנצען מיט איין לוח. מעג מען שוין געהן אַהיים עסען ווארעמעס, צי ניין?

אָפּגעגעסען ווארעמעס און אויסגערוהט זיך אַביסעל, טאָרעט עס מיך וויעדער אַמאָל. אמת, טאַקי גע'פּטר'ט דעם גרעסטען רעשטעל, געבליבען אינגאַנצען מיט איין לוח, נאָר פון דעסטוועגען

גלוסט זיך פון דעם איינעם אויך פטור ווערן. ווארום צו וואס טויג איין אלטער לוח, א פראסטראטשעטער? מע באראף פטור ווערען פונ׳ם לוח! נאר ווי אזוי ווערד מען פטור פון א לוח, אז דער גרעסטער טייל בירזשעוויקעס זענען שוין אבעזפעטשעט מיט לוחות? ניין, מע באדארף זיך דורכגעהן איבער דער שטאדט נאך א מאל. און, נישט לאנג געטראכט, נעם איך דאס פעקעל און לאז מיך געהן גלאט אזוי, וואקבשטשע. און מחמת איך בין שוין געוואוינט געווארען צו דער לאנדזשעראנאווסקי און צו דער קא־טערינינסקי, טראגען מיך שוין די פיס אליין גלייך אהינצוצו, דאר־טען וואו די בירזשעוויקעס רייבען פארעשוועס — וואוהין דענן זאל מען געהן? — טאמער וועט גאט פארט צושיקען עפיס א פאקופא־טעל — אינגאנצען איין שטיקעל לוח! און, ווי איהר קוקט מיך אן, דרעה איך מיך ארום הין און צוריק, ווי איין אומרוה, באטראכט די בירזשעוויקעס, ווי זיי לויפען דא ארום, ווי די פאר׳סמ׳טע מייז, זוכען א קערבעל צו פארדיענען — יעדער זוכט א פארדיענסטעל. דערווייל, אזוי ווי איך דרעה מיך דא, דערזעה איך פון דערווייטען, ביי פאנקאני׳ן, ווידער א גענעראל און ווידער אין פאליעטען! טראכט איך מיר: „אט דאס וועט זיין שען, אויב גאט האט מיר צוגעשיקט א פרישען גענעראל, א פאקופאטעל אויפ׳ן לעצטען לוח!״ און עס פליהט מיר דורך א געדאנק: ס׳איז אפשר איין עבירה, וואס איך האב מעהר ניט אז איין לוח. ווארום וויבאלד אז גע־נערעלע ווערען אנהויבען קויפען אידישע לוחות, קאלענדארען הייסט עס, מעגען שוין דעמאלט זיין די כפרה אלע בירזשעוויקעס מיט דער גאנצער בירזשע!

און אזוי ווי איך טראכט מיר אט דאס, איך געב א קוק — כך הוה: ס׳איז טאקי מיין גענעראל! איך האב איהם, ווי איהר קוקט מיך אן, באלד דערקענט! ער מיך האט אבער, אפנים, אויך דערקענט. פון וואנען ווייס איך עס? איך האב געזעהען, ווי ער האט זיך געגעבען א הויב־אויף פונ׳ם בענקעל און א וויין מיט׳ן

פינגער גלייך אויף מיר. שלעכט, וואָס טהוט מען? מעהר געהט מיר ניט אָפּעט, נאָר האָבען צו טהון מיט גענערעלע! און איך האָב אָנגעהויבען, ווי איהר קוקט מיך אָן, שטעלען פּיס, אָבער טאַקי ווי עס געהר צו זיין! איך האָב אויסגערעכענט פריהער, אַז מיט אַזאַ שטעלען פּיס וועל איך אין צוויי מינוטען זיין אויף דער דריטער גאַס. און כך הוה: ס'איז ניט אַוועקגעגאַנגען קיין האַלבע מינוט, הער איך עמיצער לויפט מיר נאָך פון הינטען און שרייט צו מיר, איך זאָל שטעהן בלייבען. ווער זאָל דאָס זיין? ניעאַוושעלי ער אַליין, דער גענעראַל, הייסט עס? אַ בעלנות פון אַ גענעראַל! און זעה נאָר, וואָס דאַ טהוט זיך — אַ איד האָט פאַרקויפט איין איבעריגען לוח לכל השנה — קעהרט זיך די וועלט! גענערעלע לויפען איהם נאָך! שלעכט, וואָס טהוט מען? לאָזען זיך לויפען נאָך שטאַרקער — טאָמער טהוט ער אַ פייף, און עס לויפען אָן גאָראָדאָוואָיעס. נאָך דאָס פעהלט מיר — מע זאָל מיך אַרעסטירען! זאָל איך בלייבען שטעהן — טאָמער טהוט ער מיך אַ חאַפּ מיט'ן צווייטען לוח — איך האָב אָפּגענאַרט די גענעראַלשע? אַמעהר, וועל איך זיך מאַכען ניט וויסענדיג, גלייך ווי ניט מיך מיינט מען, איך וועל מיר געהן, ווי איך בין געגאַנגען, דאָס הייסט, ניט געלאָפען, ניט געגאַנגען פּאַוואָלי, נאָר געשפּאַנט, ווי אַ מענטש, וואָס איז פאַרנומען מיט זיין זאַך. אַי, טאָמער יאָגט ער מיך אָן און פרעגט מיך, וואָס לויף איך? וועל איך איהם זאָגען, אַז ס'איז ביי מיר אַזאַ גאַנג. און כך הוה: ער האָט מיך טאַקי אָנגעיאָגט! איז דאָך שלעכט, איאַ? וועט איהר הערען וואָס גאָט קאָן! אָנגעיאָגט — העלפט שוין ניט. שטעל איך מיך אָפּ, איך טהו אַ קוק — ווער מיר גענעראַל? וואָס מיר גענעראַל? אַ נעכטיגער טאָג! ס'איז גאָר אַ מענטש פון די מענטשען, וואָס דערלאַנגען קאַווע ביי פאַנקאָני'ן צו די טישלעך. ער לויפט מיט אַ סערוועטעל אונטער'ן אָרעם און ווישט זיך דעם שוויס פונ'ם פּנים. „טפו זאָלסט דו ווערען! — מאַכט ער צו מיר נאָכדעם, ווי מיר ביידע האָבען זיך

אפגעשטעלט. — וואס האסט דו זיך צעלאזט, זאגט ער, ווי א ווילדע ציעג? קום, זאגט ער, דער גענעראל רופט דיך"... „וואסער גענעראל, זאג איך, און פון וואנען איז געדרונגען, אז דאס רופט ער מיך?" „וואס הייסט, זאגט ער, פון וואנען איז געדרונגען? וואס בין איך, זאגט ער, א טויבער? איך הער דאך, ווי דער גענע־ראל זאגט: „אן געהט ער, דער איד מיט די ביכלעך, לויף און ברענג איהם צו פיהרען!"... אויב אזוי, טראכט איך מיר, איז נאך נארנים אזא־נ־אומגליק, דער מלאך־המות איז נאך ווייט. א איד איז א איד. מע קאן דא נאך עפּיס צוטראכטען... און ווי א בליץ פליהט מיר דורך אין קאפּ גאר א שפּאגעל־נייער געדאנק — אפשר וועט גאט א נס טהון, איך וועל דא מטר'ען דאס לעצטע שבלעצטע, דעם דריטען לוח הייסט עס? און נישט לאנג געטראכט, מהו איך זיך, ווי איהר קוקט מיך אן, א פּאטש אין שטערן און בלומרשט א שפּיי־אוים און רוף מיך אן צו איהם: „אט אזוי זשע רעד! וואס האסט דו מיר באלד ניט געזאגט, זאג איך, אז דאס איז דער גע־נעראל פון די ביכלעך? א מאדנער גענעראל! פון גאנץ פריה אן, זאג איך, אז ער דינגט ביי מיר אט דאס ביכעל. ער האט מיר שוין, זאג איך, דאס וואסער אויסגעקאכט. עס קאסט א קארב, און ער גיט מיר א האלבען. איך האב איהם שוין געזאגט, זאג איך, פינף און זיבעציג, און זיבעציג, און זעכציג קאפּיקעס, איין עק זאל דאס האבען! און ער האט זיך איינגעשפּארט, זאג איך, א האלבס און א האלבס! ס'זאל ניט זיין, זאג איך, דאס לעצטע ביכעל, שטראף מיך גאט, אויב איך וואלט איהם אפּגעלאזט אפילו א האלבע קאפּיקע. נאר אזוי ווי, זאג איך, ס'איז ביי מיר דאס לעצטע, זעהסט דאך, זאג איך, גיב אהער א האלבען קארב און נא גיב איהם אפּ דאס ביכעל..."

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

ווער דער גענעראל איז געווען? ווי אזוי איז דער נאמען זיי־

נער? ווייס איך עד היום ניט. נאר פאלאגאיען פאלאגאיע איך מיר, אז דאס האט באדארפט זיין נישט קיין אנדערער נאר טאל־מאטשאוו. ווארום אז ניט, פון וואנען דענן האט זיך גענומען צו איהם פלוצים אזא רשעות מיט אזא רציחה אויף אידען וואבשטשע, און מעהר פון אלעמען איז אויסגעגאסען געווארען זיין צארן אויף אונז, ראזנאשטשיקעס פון אידישע ביכלעך און גאזעטען, וואס מיר טארען נאך עד היום ניט ארויסבאווייזען זיך אויף דער גאס מיט א אידיש ביכעל אדער א ציימונג, און מע דארף זיך ארומטראגען מיט דעם אונטער דער פאלע, ווי מיט קאנטרעבאנדע, אדער גנבה'שע סחורה? מיינע שונאים און אייערע שונאים און אלע אידישע שונאים זאלען אזוי האבען די נאז, ווי מע קאן לעבען פון אזא מין קאנטרעבאנדעווען מיט אידישע גאזעטען! מוז מען צוהאנדלען מיט „אינטערעסנע אטקריטקעס" פון פאריזש, אפענע און פארפע־טשאטעוועטע אין קאנווערטען — און דאס איז ביי מיר דער גלאוו־נער ארטיקעל. גאזעטען האלט איך נאר גלאט אזוי, וואבשטשע, ווארום דער ארטיקעל, אינטערעסנע אטקריטקעס הייסט עס, געהט דא בעסער. דערויף איז פארהאן צווישען די בירזשעוויקעס א סך מעהר פאקופאטעלעס, זוי אויף אידישע גאזעטען — אך־אך אך! איך ווייס, אז ס'איז פאסקודסטווע און אז גאט וועט שטראפען... נאר וואס זאל מען טהון? א איד איז א איד און זוכט עפים פאר־דיענען, קינדער ווילען עסען... מסתמא וועט גאט מוחל זיין. ער וועט מוזען מוחל זיין. א ברירה האט ער? עס געהט אזא טאג — הושענא רבה, ווי מיינט איהר?... אויף זיין קאפ זאל עס פאלען. איך מיין טאקי אונזער טאלמאטשאוו'ען מיין איך, ווארום ווען ניט ער, ימח שמו וזכרו, וואלט איך נאך עד היום געהאנדעלט מיט סדורים און מחזורים און לוחות לכל השנה, פארשפארט ארומטראגען זיך מיט אזא פאס־קודסטווע. אפשר זענט איהר א פאקופאטעל? האב איך א פריי־שען טראנספארט, נאר־וואס פון פאריזש...

לאמקעס של חנופה

אַ בעשרייבּינג

געשריבּען אין יאהר 1903

לאטקעס של חנוכה

א.

אין דער שטאָדט קאַפּעלישעל, וואָס אין דער סביבה פון מאזע־פּעווקע, נישט ווייט פון יעהופּעץ, וואָס רעכענט זיך צו פּאָליעסיע, געהט ארום א טאָג פאַר חנוכה פון שטוב צו שטוב פּאַנפּאָלי דער שמש מיט א לאַנגען שטעקען און מיט א לאַנטערען און רופט צע־נויף די „גאַנצע שטאָדט" צום ערשטען ליכטעל אין „הויף" אריין אויף לאַטקעס. הייסען הייסט פּאַנפּאָלי, אייגענטליך, ישראלי, נאָר רופען רופט מען איהם „פּאַנפּאָלי" דערפאַר, וואָס ער פּאָנפּעט מחילה שטאַרק אונטער דער נאָז און זאָגט:

— מע האָט אייך הענאָזט בעטען אין „הויף" אניין צום ענשטען נעכטעל אויף נאַטקעס של חנוכה!

און נאָר אין דער שטאָדט קאַפּעלישעל, וואו א מינדסט קינד קען פּאַנפּאָלי דעם שמש, קאָן מען זיך שטויסען, אז דאָס הייסט:

— מע האָט אייך געלאָזט בעטען אין „הויף" אריין צום ערשטען לעכטעל אויף לאַטקעס של חנוכה.

דער נאָמען „לאַטקעס של חנוכה" געהערט טאַקי צו פּאַנפּאָלי'ן; דאָס האָט ער אליין טאַקי צוגעזעצט די צוויי ווערטער „של חנוכה", וואָס ער זאָגט זיי פון יאָהר צו יאָהר מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס מע בענשט חנוכה־ליכטלעך, און דאָס אינאיינעם מיט זיין פּאָנפּעוואַטע לשון, אז ער זינגט נאָך אביסעל צו, האָט דאָס טאַקי דעם זיעבע־

מען חן. די שטאָדט קאפעלישעל ווערד דערפון נישט נתפעל. די שטאָדט קאפעלישעל איז שוין דערצו געוואָהנט. וואָרום אזוי איז געוועזן פאר־א־יאָהרען אין דער צייט, אזוי איז געוועזן פאר צוויי יאָהרען, פאר דריי יאָהרען און אלע יאָהרען חנוכה. און אזוי וועט מסתמא זיין, אם ירצה השם, אויך איבער א יאָהר און איבער צוויי יאָהר און איבער דריי יאָהר און אלע יאָהר, כל זמן דער „הויף" וועט זיין א „הויף", די נגידים וועלען זיין נגידים און די שטאָדט קאפעלישעל וועט בעשטעהן פון קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דליתים און כתריליקעס וכדומה נאָך אזעלכע מינים אָרעמע לייט, וואָס האָבען דאָרט יתרו׳ס נעמען און וואָס דרעהען זיך כמעט אלע ארום „הויף" און וואָס ציהען כמעט אלע פונ׳ם „הויף" זייער פרנסה, משטיינס געזאָגט... סיידען טאָמער חלילה דרעהט זיך איבער דאָס רעדעל, און די נגידים ווערען אוים נגידים, און די קבצנים ווערען אוים קבצנים. נאָר דאָס איז א זאַך, וואָס סע קאָן ניט זיין: מסתמא וועט זיך דאָס רעדעל מיט גאָט׳ס הילף אזוי גיך ניט איבערדרעהען; די נגידים וועלען, אם ירצה השם, בלייבען נגידים, און די קבצנים וועלען בלייבען קבצנים, ועולם כמנהגו נוהג — אזוי איז דער מנהג פון דער וועלט, אז געלד געהט צו געלד, און צום שלים־מזל — שלים־מזל.

צו די דאָזיגע „לאַטקעס של חנוכה" גרייטען זיך אלע: אי דער „הויף", אי „די שטאָדט", דאָס הייסט — אלע באַיאַנער חסידים. דער „הויף" קוילעט גענז, פרעגעלט שמאלץ, קויפט מעהל און הייוועז און רעשטשינעט לאַטקעס, און „די שטאָדט", דאָס הייסט די באַיאַנער חסידים, רעכטען זיך שוין לאַנג אויף דער סעודה, וואָס מע גרייט זיך אין „הויף". קיינער טאָר ניט פערעבענדיוועז אין דער היים מיט׳ן עסען, געפינען א חסרון אוים׳ן וואַרמעס, פרעגען, צי ס׳איז דאַ וועטשערע:

— מאָרגען, אם ירצה השם, אין „הויף" וועט מען דיר פאַרבעסערען.

אַזוי זאָגען די ווייבער צו זייערע מאַנען און זענען זיי מקנא, וואָס זיי זענען מאַנסבילען, זענען גרייט זיך בייטען מיט זיי, נישט נאָר אויף חנוכה — אפילו אויף נאָך חנוכה און אויף נאָך פורים, און אפילו אויף שטענדיג.

מעהר פון אַלע איז ערב חנוכה פערטאַרעראַמט, געוויינטליך, די נגידית הצנועה מרת ראציל שתחיה. אייגענטליך, איז הצנועה מרת ראציל שתחיה אַלע מאָל פערטאַרעראַמט אין קיך און אין קאַמער און אין די ספּיזשארניס, האָט פיינט זיצען צענויפגעלעגט די הענד און קאָן ניט ליידען, אַז יענער געהט אַרום אָהן איין ארבייט. די אַלע, וואָס דרעהען זיך אַרום „הויף", ווייסען שוין פריהער, אַז ווען מע זאָל ניט אַריינקומען צו איהר אין שטוב אַריין, וועט זי געפינען פון איטליכענס וועגען עפּיס איין ארבייט: פאָלגען אַ גאַנג אין מאַרק אַריין, אַ שפּרונג טהון אויף איין פוס אין דער אַפּטייק, העלפען איבערהענגען דעם זייגער פון איין וואַנד אויף דער אַנדערער, צו־רעכט מאַכען דאָס פּיסעל פוג'ם טיש, פערקלעפּען די פענסטער אויפ'ן ווינטער, מאַכען אַ קריזשיק צו דער דייזשע אוגערקעס — קאַרג זאַכען געפינען זיך אין בעל־הבתישקייט? האָט קיין יסורים ניט, הצנועה מרת ראציל שתחיה פערשטעהט וועמען וואָס פּאַר איין ארבייט עס פּאַסט. זי וועט ניט פערלאַנגען, למשל, פון אַלטער גאָרגעל, ער זאָל אַרויפקלעטערען אויפ'ן בוידעם אַכטונג געבען, צי דער פּיטשניק האָט גוט פערשמירט די לעזשנים, אָדער פון שואליק טראַסק, ער זאָל זיך מטריח זיין אונטער'ן אויוועז אַ קוק טהון, צי די עופות לעגען זיך, צי ניין?... דערפאַר אָבער לאָז אַריינקומען צו איהר אַ בחור'על טאַקי פון דער משפחה, ער קאָן זיך זיין אַ חתן, פון דעסטוועגען מעג איהם אָנשטעהן, נישקשה, זיך צו־זעצען אויף אַ ווײַלע, צענעמען די הענד און העלפען דער מוהמע ראַצלען אָפּוויקלען אַ פּאַסמע בייוועלעך. און ווער שמועסט, אַז סע קומט אַריין אַזעלכער, וואָס קען אין די קליינע אותיות, איז ער גיט קליין איבערלייענען איהר אַלע סיגנאַטורקעס, וואָס די דאָקטוי־

רים האָבען איהר אמאָל פערשריבען. מיט איינעם וואָרט: איט־ליכער מענש איז מחויב, יענער זאָל פון איהם האָבען עפּיס א נוץ.

מעהר פון אַלעמען קומען איהר צונוץ די מלמדים וואָס אין „הויף". מיט זיי טהוט הצנועה מרת ראציל שתחיה כל עבודת־פרך — פון דער פּאַמעניצע ארויסגיסען ביז די עופות אָפּטראָגען צום שוחט. און אפילו די קאַץ פערבינדען אין א זאַק און פערטראָ־גען הינטער דער שטאָדט, זי זאָל מכות קומען צוריק — דאָס מעג טהון נישט נאָר דער דרדקי, אפילו דער גמרא־מלמד.

ב.

די אַלע אויסגערעכענטע פּאַרשוינען דרעהען זיך ארום אין „הויף" און בעדיענען די נגידים אָדער מחמת געטריישאַפט, אָדער מחמת נויט. צווישען זיי איז פאַרהאַן דאָרטען איינער א פּאַרשוין, וואָס שפּיעלט אין „הויף" די ראָלע פון א ראש וראשון און פון א כל־ולך, און דערפאַר טאַקי רופט מען איהם אין קאפּעלישעל „נתי כל־ולך". וואָס, אייגענטליך, איז די עובדה זיינע אין „הויף"? — דאָס לאָזט זיך ניט זאָגען. ער איז א טהוער, א מאַכער, א טענצער, א יועץ, א סאַרווער, א הערט־עס, א זאָגט־ער — בקיצור, א „כל־ולך" און געגוג! וויל דער „הויף" עפּיס דורכפיהרען אין שטאָדט, שיקט מען רופען נתי'ן און מע הייסט איהם, ער זאָל אזוי און אזוי... דאַרף די שטאָדט עפּיס דורכפיהרען אין „הויף", קומט מען צו נתי'ן און מע זאָגט איהם דאָס און דאָס... צי פּועל'ט דער „הויף" ביי דער שטאָדט אַלסדינג, וואָס ער וויל — דאָס איז קיין ספק ניט, וואָרום פון וואַנען לעבט דענן די שטאָדט, אז ניט פונ'ם „הויף"? נאָר צי פּועל'ט די שטאָדט ביי'ם „הויף" — דאָס וועל איך אייך נים זאָגען. האַלב פּועל'ט די שטאָדט אַלע מאָל, וואָרום דער „הויף" האָט פון תמיד אָן איין תירוץ: „לאָז די שטאָדט געבען די העלפט, וועלען מיר גע־

בען די אַנדערע העלפט"... אי פיין, אי קלוג, אי־לייטיש, אי נישטאָ צו וואָס צו טשעפען זיך...

— וואָס האָב איך אייך געזאָגט? — מאַכט נאָכדעם נתי כל־ולך צו דער שטאָדט מיט אַ צוקער־זיס שטייכעלע און מיט אַ מאָדנעם ניגון און בויגט זיך איין בשעת מעשה אין דרייען: — אדרבה, גיט מיר די העלפט, וועלען זיי געבען די אַנדערע העלפט, אם ירצה השם, מיט גאָט'ס הילף...

די שטאָדט ווייסט גאַנץ גוט, אַז ס'איז שקר וכזב, און נתי אַליין ווייסט אויך, אַז די שטאָדט ווייסט, אַז ס'איז שקר וכזב, נאָר נתי טהוט דאָס דערפאַר, ווייל ער איז אַ נכנע דעם „הויף", איין עבד כנעני, איבערגעגעבען ממש מיט לייב און לעבען און מיט איין אמת, וואָרום זינט נתי כל־ולך איז אַ „כל־ולך" אין „הויף", געדענקט נישט קיינער, און ער אַליין אויך נישט, אַז ער זאָל זיך מאַכען איין אייגענע קאַפּאָטע, אָדער אַ פּאַליטאָ, אָדער אפילו, איך בעט איבער אייער כבוד, אַ פּאָר הויזען — אַלסדינג פונ'ם „הויף", אַלסדינג פונ'ם „הויף". און דער „הויף" ווייסט, אַז נתי כל־ולך איז זיי געטריי, ווי אַ געטרייער הונט, איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען. דער „הויף" ווייסט, אַז נתי וועט נישט דערלאָזען, עמיצער זאָל עפּים הנאה האָבען פונ'ם „הויף" מעהר וויפיעל מע בעדאַרף... די נגידים אין דער שטאָדט קאַפּעלישעל הייסען „די שטיינער", און נתי — „דער שומר פון די שטיינער", און מע האָט איהם פיינט און מען איז איהם דם־שונאים, דערפאַר, וואָס ער היט די „שטיינער", ליגט ווי אַ הונט אויף אַ וואָגען היי, און מע האָט פאַר איהם דרך־ארץ, דערפאַר, וואָס ער איז אַ חשוב ביי „די שטיינער", כל־ולך אין „הויף".

ג.

נתי כל־ולך איז אַ מענש איין אינטעליגענטער, ווייסט אַלסדינג, וואָס אינטעליגענץ טהוט זיך, האָרבט אַלס־

דינג, וואָס די נגידים רעדען צווישען זיך איינס אויף דאָס אנדערע, וועגן געוואָהרע פריהער פון אַלעמען פון די אינטריגעס, וואָס קומען דאָרטען פאָר, לעגט־צו איין אויהער וואו מע בעדאַרף און קאָן האַלטען מויל. פאַר נתי'ן שעמט מען זיך ניט און מע קאָן רעדען וואָס מע וויל.

נתי כל־וּלך איז אַ מענש איין **א ו י ס ו ו ע נ י ג ס ט ע ר**, ווייסט וואָס אין שטאָדט טהוט זיך, האָרכט זיך צו וואָס מע רעדט, טראָגט ארויס פון „הויף" אין דער שטאָדט אריין אַלסדינג, וואָס סע פאַסט, די שטאָדט זאָל עס וויסען, דערצעהלט כלומר'שט אַזוי זיך, פאַרביינגעהענדיג, כמסיח לפי תומו, די גרויסקייט פונ'ם „הויף", דאָס עשירות פון „די שטיינער", זייערע צדקות, וואָס זיי צעטיילען, מיט זייערע אַלע מעשים טובים.

נתי כל־וּלך, מחמת ער איז אַ מענש אי איין **א י נ ו ו ע נ י ג ס ט ע ר**, אי איין **א ו י ס ו ו ע נ י ג ס ט ע ר**, ווייסט ער אַלסדינג, וואָס אין שטאָדט טהוט זיך, וואו אַ נייעס און וואו אַ פּאַטשט, טראָגט אָפּ אין „הויף" אריין אַלע פּליאָטקעס מיט אַלע רכילות'ען, קומט צו־געהן אַלע מאָל מיט גאַנצע פּעק נייעס, פרעמדע און אייגענע, דאָס הייסט, אַזעלכע, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, און דאָס האָט ליעב דער „הויף".

— נתי, דערצעהל וואָס הערט זיך עפּיס נייעס?

און נתי דערצעהלט, און דער „הויף" הערט זיך איין און לאַכט און קוועלט און לעקט די פינגער.

נתי כל־וּלך ווייסט וואו איין און וואו אויס. אז עס געהט איהם אויס שטאָף, טראַכט ער אויס אַ נעכטיגען טאָג, פיהרט צענויף אַ וואַנט מיט אַ וואַנט, מאַכט אָן מחלוקת צווישען „הויף" און צווישען דער שטאָדט, פערפלאָנטעט איין אינטריגע, וואָס דערגעהט צו זידלערייען, צו מסירות און צו פּעטש, און ער אַליין טאַקי ווערד נאָכדעם דער מתווך, גיט צו פערשטעהן דער שטאָדט, ווי איין עכטער דיפּלאָמאַט, אז מע בעדאַרף זיך מיט'ן „הויף" ניט קריעגען. פאַרט

אַ „הויף", וואָס פון איהם לעבען, קיין עין הרע, אַזוי פיעל אידען...
און נתי געפינט אַ פשרה, מאַכט אַ שלום, ביז דעם נייעם קריעג.

נתי כל־זולך האָט צו שאַפען אין „הויף" איבער אַלסדינג: איבער די מלמדים, איבער די פערד און וועגעלעך און איבער די דיענסטען. ער טראָגט אויף'ן קאָפּ אַלסדינג: די מצה שמורה, דאָס גרינס אויף שבועות מיט'ן סכך צו דער סוכה, די כפרות מיט די הושענות מיט'ן אתרוג — אומעדום, אין יעדען אָרט, צו יעדער צייט איז נאָר נתי און נאָר נתי.

— וואו איז נתי? למאי זעהט מען ניט נתי'ן? געהט צו נתי'ן!

און נתי, אַ אידעל מיט גרויסע באַנקעוואַטע אויגען, מיט אַ געקרייזעלט קעפּעלי, ווי ביי אַ שעפּעלי, און מיט אַ גלאַט פּנים, וואָס סע וויל ניט וואַכסען אויף דעם קיין באָרד, אחוץ צוויי־דריי רויטע פעדימלעך, איז תמיד פערטאַרעראַמט, האָט שטענדיג קיין צייט ניט, לויפט ארום, ווי אַ פער'סמ'טע מויז, שוויצט און ארבייט געשמאַק, דיענט געטריי, טהוט אַלסדינג ערנסט, מיט כונה — „לשמה".

ד.

נתי'ס גרויסקייט מיט נתי'ס גבורות מיט נתי'ס בריה'שאַפט זעהט מען ארויס ערשט דעמאָלט, ווען אין „הויף" איז עפּיס אַ שמחה, אַ חתונה, אַ ברית, אַ קנס־מאָל, אַ פּדיון־הבן, אַ בר־מצוה, אַ סעודה, אַ קערמעשעל און גלאַט אַ יום־טוב. דעמאָלט פערשטעקט נתי די פּאָלעס, פערקאַטשעט די ארבעל ביז די עלענבויגענס, מאַכט מיט הענד און קאָמאַנדעוועט.

מיינט ניט, אַז קאָמאַנדעווען, שאַפען זיך מיט יענעם איז אַ קלייניגקייט. קאָמאַנדעווען דאַרף מען קאָנען, קאָמאַנדעווען הייסט — אַליין נישט טהון גאָרניט, פון דאַנען אַהין, פערלאָזען זיך אויף יענעם, נאָר די גאַנצע וועלט בעדאַרף זעהען, אַז סע טהוט זיך און

סע ארבייט זיך און סע קאָכט זיך. אָנקוקען נתי'ן ערב פסח בשעת אריינפיהרען די מצה שמורה אין „הויף" אריין — מעג מען געהן אויף חידושים. איינגעבויגען אין דרייען, לויפט ער ארום הין און צוריק, מאַכט מיט הענד און שרייעט אויף עטליכע לשונות מיט אַ מאָל:

— פּאווּאָלי, רב יענקעל! סטעראָזשנע, מיקיטאַ! היט זיך, מנשה! זרוקאַמי חלילה!

ערב שבועות, אז ער בעדאַרף פערזאָרגען דעם גאַנצען „הויף" מיט גרינס, שעלט ער די גויים אויף וואָס די וועלט שטעהט:

— וואָזמי טאָבי משאָרט, אָדער חאָלערא נאַ טוואָיו האָלאָווע!

און ערב יום־כפור, בשעת קוילען די כפרות, קוילעט ער זיך מיט די שוחטים:

— איך פרעג אייך, זאָגט מיר, אדרבה, ווער איז בילכער: דער „הויף", ציִ די שטאָדט? ניין, איך מיין טאַקי באמת, אדרבה!

און ערב סוכות, בשעת בויען און דעקען און אויסהענגען די סוכה, — דעמאָלט טרעט ער ניט אָפּ פון דער ארבייט אויף קיין מי־נוט, טרייבט איטליכען בעזונדער אין האלז און נאַקען:

— גיכער! שווידקאָ! ריהרט זיך! ניט אזוי! מיקיטאַ! נישקאָם־טישקאָם! אָט אזוי! בנציון! העכער! לעהמענער גולם!

און אויך חנוכה צום ערשטען ליכטעל איז נתי כל־ולך פול מיט ארבייט, ווי, להבדיל, אַ פעלדמאַרשאַל, בשעת ער בעדאַרף ארויסטרע־טען מיט'ן חיל אין דער מלחמה. אַ קלייניגקייט — מע האָט צענויפגערופען אַ שטאָדט מיט אידען, באַיאַנער חסידים, צענויפגע־טריבען, קיין עין הרע, אזוי פיעל אָרעמע לייט, און ער, איין מענש אליין, בעדאַרף פערזאָרגען אַלעמען מיט ערטער, מיט טעלער, מיט גאָפּלען און מיט מעסערס. אמת, ער האָט גענוג העלפערס: אַלע דיענסטען, מיט אַלע משרתים, די אידישע און די גויעשע, מיט אַלע מלמדים פונ'ם „הויף", מיט גלאַט אידען און ווייבער, וואָס דרעהען זיך אין „הויף" און ארום „הויף", לעקען און שמעקען, חאַפּען אַ

מאל א פערדיענסטעל, א מאל א גמילות־חסד און א מאל גלאט, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א נדבה, איין אלט מלבוש'על, א ביסעל מעהל אויף שבת, שמאלץ אויף יום־טוב אדער איינגעמאכטס אויף א רפואה. פון די דאזיגע פארשוינען האט נתי א גאנצע ארמיע העל־פערס, וואס קריכען אין דער ערד אריין, זענען זיך מחיה, וואס זיי קומען אויך אמאל צונוץ. די דאזיגע ארמיע ארבייט געטריי, ווארום זי איז הונגעריג, און נתי דער פעלדמארשאל, אונטערגעשטעקט די קאפאטע און פערקאטשעט די ארבעל, קאמאנדעוועט אויף א קול:

— רב אברהם־זלמן, אהערצוצו! א טעלער אויף צווייען! פע־סיל, די זאלץ! לחיים, רב חיים! מיקיטא, וואזמי טאבי טשארט! רב פייסי, רב פייסי, נעם * אביסעל, מהכתיתי! מיט די ידים, רב זרח! אויסגעגאנגען גאפלען! רב שעפסעל, רב שעפסעל, אנו נעם קארשט א שנעפסעל! דיענסטען! סארוועדם! נאך לאטקעס!

און דער עולם, באיאנער חסידים, צום מיינסטען ארעמע לייט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דליתים און בתריליקעס, האבען זיך צוגעחאפט צו די „לאטקעס של חנוכה", עסען גאנץ געשמאק, טונקען די הייסע מחיה'דיגע לאטקעס אין דער פרישער שמעקענ־דיגער שמאלץ, און דער ריח צעגעהט זיך אין אלע אברים, און דער טעם איז טעם גן־עדן, און דער בראנפען איז שטארקער בראנפען, פערקאכט ביי'ם הארצען, עס שטעלען זיך אזש טרערען אין די אוי־גען, און נתי כל־ולך, דער פעלדמארשאל, קאמאנדעוועט:

— טרינקט, אידען, לחיים און פארבייסט מיט הייסע לאטקעס של חנוכה!

---

* די באיאנער חסידים צווישען זיך איהרצען זיך ניט, זאגען איינס דעם אנדערען „דו".

ה.

און דאָרטען, אויבענאָן, זיצט דער „הויף", דער גאַנצער „הויף", און קלויבט נחת. אַלע ברידער, די „שטיינער", מיט אַלע שוואָגערס, אַלע זייערע זיהן מיט אַלע איידעמס, קיין עין־הרע, איינס און איינס, אַלע שענע אידען, אַלע באַיאַנער חסידים, אַלע אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג, אין זיידענע קאַפּאָטקעלעך, קיילעכיגע יאַר־מעלקעלעך, אויסגעפּוצטע שטיוועלעך; און די ווייבער, די יפת־תואר'ס, — בעזונדער, געוויינטליך, אַרום אַ טיש, אַלע איינגעטונ־קען אין סאַמעט און אין זייד, אַלע בעהאַנגען מיט גאָלד, מיט פּע־רעל, מיט דימענטען און בריליאַנטען.

— נתי, וואו ביזט דו ערגיץ אין אַל־די גוטע יאָהר? נתי, קום נאָר אַהער, נתי!

קומט צו־לויפען נתי, איינגעבויגען אין דרייען.

— האַ? וואָס? וואָס איז?

— וואָס זיצט עפּיס דער עולם אַזוי דאַסיג? זעה נאָר, סע זאָל ווערען אַ ביסעל דאַסיגער!...

און נתי, וואָס פערשטעהט אַלע מאָל אויפ'ן וואונק, שטויסט זיך אָן וואָס מע מיינט, וואָס דער „הויף" פערלאַנגט, און טהוט זיך אַ לאָז טיעף אין עולם אַריין, און רוימט איין אַ סוד אין אויהער וועמען מע בעדאַרף, — דערוויף האָט שוין נתי זיינע לייט: די שוחטים, מיט די רבנים, מיט די מלמדים, מיט די איבעריגע טענ־צערס, וואָס טאַנצען אַרום „הויף"; למשל, אַ מין ירחמיאל קאָלעק־טאָר, אפרים חאַיאָל, הערשקע פּייפער, אַלטער גאַרגעל, שואליק טראַסק, וכדומה נאָך אַזעלכע לייט, וואָס זענען נעבאָך גרייט אַלע מאָל, צו יעדער צייט, אפילו אין מיטען האַלבע נאַכט, צוליעב פּרנסה, זיך נעמען מיט'ן גראָבען פינגער פאַר'ן גאַרגעל, זינגען דעם אמת'ען באַיאַנער ניגון און פריילּיך מאַכען דעם „הויף" לכבוד די געסט און לכבוד יום־טוב און לכבוד די „לאַטקעס של חנוכה".

אויך דער גאַנצער איבעריגער עולם באַיאַנער חסידים העלפט כלומר'שט זינגען, נאָר בשעת מעשה ליגט זיי גאָר דער קאָפּ ערגיץ ווייט איך וואו, אין דער היים, ביי די אָנגע'ברוגז'טע ווייבער, אז אַך און וועה איז צו זייערע יאָהרען, און ביי די הונגעריגע קינדער נעבאַך, וואָס קעהרען שוין ליגען מיט לעדיגע מאַגענס אויף זייערע געלעגערס און עס חלום'ען זיך זיי מסתמא בעטלערס... אוי־וועה. עס הויבט זיי גאָר ניט אָן צו נעמען קיין געזאַנג אצינד, נאָר זיי מוזען, זיי מוזען אונטערשטופּען די קאַרעטע, וואָרום נתי כל־ולך טרייבט זיי אונטער, ער פּליעסקעט מיט די הענד, העצקעט זיך און טענצעלט זיך און שרייעט:

— פרייליך, אידען, שטאַרקער!

און בשעת מעשה דערלאַנגט ער זיינע אדיוטאַנטען, די שוחטים מיט די מלמדים מיט די מקבלים, דעם אַ רוק אין זייט אריין, דעם אַ סטוסאַק אין האלז אריין, אזוי לאַנג, ביז מע נעמט זיך פאַר די הענד, מע מאַכט אַ גרויסע ראָד און מע געהט אַ ריקוד'על, מע נעמט אריין אויך די נגידים, די „שטיינער", אין קאָהן אריין, מע טופּעט און מע העפּעט און מע פּליעסקעט מיט די הענד, און אין מיטען דער ראָד שפּרינגט עפּיס איינער אַ נפש און ווארפט זיך מיט הענד און מיט פיס, מע זעהט ניט קיין פּנים, מע זעהט ניט קיין קאָפּ; מע זעהט נאָר פיס פליהען אין דער לופטען, פיס, אָהן אַ שיעור פיס, און צוויי הענד טעלעבענדען זיך אין דער הויך מיט ווייסע ארבעל, און אַ געקרייזעלט קעפּעלי, ווי ביי אַ שעפּעלי, שעמערירט אין די אויגען, און אַ קול הערט זיך פונ'ם דאָזיגען נפש — שוין הייזעריג אזש:

— פרייליך, אידען, שטאַרקער!

מע זינגט און מע פּליעסקעט, מע טופּעט און מע העפּעט אזוי לאַנג, ביז מע מיעדט זיך איין, און מע נעמט נאָך אַ מאָל צו ביס־לעך משקה, און מע טרינקט לחיים צו די נגידים, צו די „שטיינער", מע ווינשעוועט זיי אל־דאָס־גוטס מיט פיעל נחת מיט אַ סך עשירות,

און מע פּאַטשט זיך אין די פּלייצעס, און מע זאָגט זיך איינס דאָס אַנדערע שטעכווערטלעך, און מע לאַכט, מען איז כלומרשט פריילעך, אויפגעלעגט, יום־טוב׳דיג, גלייך ווי עס גייט זיי גאַרנישט אָפּ, גלייך ווי ס׳איז זיי גוט ווי די וועלט...

און דאָרטען, אויבען־אָן, זיצט דער „הויף“, דער גאַנצער „הויף“, און קלויבט נחת — אַלע ברידער, די „שטיינער“, מיט אַלע שוואָגערס, מיט אַלע זייערע זיהן און מיט אַלע איידעמס, קיין עין־הרע, איינס און איינס, אַלע שענע אידען, אַלע באַיאַנער חסידים, אַלע אָנגעטהאָן יום־טוב׳דיג, אין זיידענע קאַפּאָטקעלעך, קיילעכיגע יאַרמעלקעלעך, אויסגעפּוצטע שטיוועלעך; און די ווייבער, די יפת־תואר׳ס, — בעזונדער, געוויינטליך, אַרום אַ טיש, אַלע איינגעטונקען אין סאַמעט און אין זייד, אַלע בעהאַנגען מיט גאָלד, מיט פּערעל, מיט דימענטען און בריליאַנטען.

שפּעט אין דער נאַכט געזעגענט זיך אָפּ די שטאָדט מיט׳ן „הויף.“

— אַ גוטע נאַכט, און אַ גוטען יום־טוב, און אַ גוטען תמיד, און זייט געזונט, און דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייערע ווייב און קינדער, און איהר זאָלט זיין נאָך רייכער, און איהר זאָלט האָבען פיעל נחת, און מיר זאָלען אַלע מאָל געהן צו אייך אויף שמחות!

און דער „הויף“ זיצט און הערט־אויס די ווינשעוואַניעס גאַנץ קאַלטבלוטיג, און ענטפערט איינעם איבער׳ן צעהנטען:

— גם אתם! גם אתם!

און די שטאָדט שטופּט זיך צום „הויף“, הערט ניט אויף צו ווינשעווען אַלע אויף איין שניט, אַלע מיט איין נשמה, און קיינעם פאַלט ניט איין אויף דער מחשבה, ער זאָל איבערבייטען די ווינשעוואַניע אָט אַזוי, למשל:

— אַ גוטע נאַכט, און אַ גוטען יום־טוב, און אַ גוטען תמיד,

און לאָמיר אויך זיין געזונט, און לאָמיר אויך דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט אונזערע ווייב און קינדער, און לאָמיר זיין רייכער פון אייך, און לאָמיר אויך האָבען נחת, און געהט איהר צו אונז אויף שמחות!...

ו.

דער זייגער האָט שוין לאַנג אויסגעשלאָגען האַלבע נאַכט, און דער „הויף" ליגט שוין לאַנג און שלאָפט מיט'ן זיסען שלאָף, און דאָרט, אין דרויסען, אויף'ן באַרג פון דער שטאָדט קאַפּעלישעל, שלעפען זיך נאָך עטליכע אידען, באַיאַנער חסידים, מיט צעריסענע טולופּלעך, וואָס געהען פונ'ם „הויף", פון די „לאַטקעס של חנוכה". דער טיעף־אויסגעפּאַלענער קלאָר־ווייסער שניי סקריפּעט אונטער זייערע פיס און די זילבער־ווייסע לבנה בעלייכט די פערפינסטערטע פנים'ער פון די אָרעמע אידען, וואָס געהען אַנגעבויגען, און דעם דאָזיגען קלאָר־ווייסען שניי, וואָס גלאַנצט אין די אויגען ווי דימענטען, פינקעלט ווי בריליאַנטען.

„וואָס וואָלט, אשטייגער, געאהרט דעם רבונו־של־עולם, — אזוי טראַכטען זיך די דאָזיגע אָרעמע אידען — ווען, למשל, די דאָזיגע שנייעלעך זאָלען טאַקי זיין אמת'ע דימענטען און אמת'ע בריליאַנטען? מע בויגט זיך אָן און מע נעמט אָן פולע זשמענים און מע שטופּט אָן אַלע קעשענים און מע קומט אַהיים און מע זאָגט צום ווייב: „נאַ דיר, אסתר, טהו מיט דעם, ווי דו פאַרשטעהסט. ווילסטו — מאַך דיר דערפון ציערונג, ווילסטו — מאַך דיר דערפון געלט, ווילסטו — מאַך דיר דערפוןביידע זאַכען, אבי לאָז מיך צורוה, איך זאָל פאַרשפּאָרען אָנקומען צום „הויף" און צו די „שטייגער", און צו נתי כל־ולך, און צו זייערע לאַטקעס, ווי מיר זאָגען אַלע טאָג אינ'ם בענטשען: „ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם"...

פּלוצים הערט זיך אַ קול אין דער שטילשווייגעניש פון דער נאַכט:

— ס'זאָל אַ רוח אין זיין טאַטענס טאַטענס טאַטען אריינגע־פלויגען ווערען ביז אָדם הראשון'ען!

דאָס קול איז אַזוי פּלוצים־אומגעריכט, אַז אַלע אידען, וואָס זע־נען ביז אַהער געווען פערטיעפט אין גילדענע מחשבות, חלומות אויף דער וואָהר, טהוען זיך אַ וואָרף, קוקען זיך ארום:

— וועמען איז? וועמען שעלסט דו דאָס אַזוי געשמאַק?

— וועמען איך שעלט? אַט דעם שייגעץ, דעם כלב שבכלבים, ימח שמו וזכרו! ער איז ערגער פון זיי! ער איז מעהר שטיין פון די „שטיינער"!

— וואָס האָסט דו צו איהם? נתי איז דער אייגענער קבצן, וואָס דו!

— אַ קבצן איז נתי? אויף מיר געזאָגט געוואָרען האַטש האַלב ביז איבער אַ יאָהר אין דער צייט.

— קיין גרעסערע השגה האָסט דו גאָר ניט?

— דערווייל לאָז מיר גאָט העלפען דאָס, און נאָכדעם וועלען מיר שוין זעהען.

— אמן, לאָז דיר גאָט העלפען, ווי דו ווינשט זיך אַליין.

— אמן, גם אתם!...

און עס ווערד ווידער שטיל. און די אָרעמע אידען, די באַיאַ־נער חסידים, מיט די צעריסענע טולופּלעך, טיאַפּקען מיט די פיס איבער'ן טיעף־אויסגעפּאַלענעם קלאָר־ווייסען שניי; און די זילבער־ווייסע לבנה בעלייכט זייערע פינסטערע פּנים'ער און דעם דאַזיגען קלאָר־ווייסען שניי, וואָס גלאַנצט אין די אויגען אַזוי ווי דימענטען, פינקעלט ווי בריליאַנטען. און די אָרעמע אידען פערטיעפען זיך ווידער אין זייערע גילדענע מחשבות, חלומות אויף דער וואָהר, נאָרען זיך איין אין די צעריסענע טולופּלעך און לויפען־לויפען אהיים.

קאָנקורענטען

א ראָמאַן לכבוד פורים

געשריבען אין יאהר 1903

קאָנקורענטען

א.

דעם גאַנצען טאָג פּורים האָט מנשה דער בחור מיט די גרויסע שטיוועל געקנאַטען די מאַזעפּעווקער לעהמיגע בלאָטע, און פּיני דער אלמנה'ס האָט געטיאָפּקעט מיט די קרומע פיס.

זיי האָבען געטראָגען שלח־מנות.

מנשה דער בחור האָט געהאַט פּורים אין מאַזעפּעווקע די „גרעס־טע פּראַקטיקע".

ער האָט געהאַט אַ פּאָר היבשע פיס, וואָס האָבען געקאָנט אַר־בייטען.

ער האָט געהאַט אַ פּאָר היבשע הענד, וואָס האָבען געקאָנט טראָגען עטליכע בעקענס שלח־מנות מיט אַ מאָל.

ער האָט געהאַט דערצו אַ געזונטען קאָפּ אויף צו געדענקען, וואוהין מע דאַרף געהן פריהער, און וואוהין — שפּעטער, וואוהין מע דאַרף טראָגען ד ע ם שלח־מנות, און וואוהין — י ע נ ע ם שלח־מנות.

היינט די שטאָדט אליין בעדאַרף מען קענען — ס'איז אויך גיט קיין קלייניגקייט.

און וואָס וועט איהר זאָגען מכח „פערבייטען די יוצרות"?

וואָס פאַר אַ פּנים וועט איהר, אַשטייגער, האָבען, אַז איהר וועט רבקה'ס שלח־מנות, וואָס איהר דאַרפט אָפּטראָגען צו לאה'ן, אָוועקטראָגען צוריק צו רבקה'ן, אָדער פערקעהרט ?

איהר מיינט, ס'האָט זיך ניט געטראָפען אַזאַ מעשה ביי אונז אין מאַזעפּעווקע ?

עס האָט זיך געטראָפען. און ס'איז דערפון אַרויס אַ מחלוקת, מיט פּעטש, מיט מסירות אין דער גובערניע, מיט אַ רעוויזאָר, מיט אַ סליעדראָוואַטעל, מיט פאַלשע עדות, מיט דריטהאַלבען יאָהר טורמע — אַ מיאוס'ע, זעהר אַ מיאוס'ע מעשה !

אַלע אידישע מעשיות, אַלע אומגליקען ביי אונז הויבען זיך אָן פון אַ קלייניגקייט.

דערפון, וואָס מאָטעל דער וויינער האָט נישט געגעבען דוד־לייבען קיין עליה שבת־בראשית, האָט דוד־לייב איהם גע'מסר'ט, אַז ער רויכערט בראָנפען בשתיקה — האָט מען איהם מיט נאָך צוויי אידען פאַרשיקט סיביר.

דערפון, וואָס מע האָט געקלויבען אַ ראַבינער אין אַ שטעדטעל, האָט איין איד גע'מסר'ט דעם אַנדערען, אַז ער האָט צוגעשטעלט אַ פאַלשע לגאָטע צום פּריזיוו...

וואָס דאַרפט איהר מעהר ? נעמט די מגילה אַליין ! דערפון, וואָס מרדכי האָט נישט געוואָלט קניהען און בוקען זיך צו המנ'ען, איז אַרויס פונ'ם קעניג אחשורוש איין „אוקאַז“, און מע האָט שיער ניט אויסגעקוילעט אַלע אידען.

אַ גליק, וואָס דער קעניג אחשורוש האָט געהייסען, מע זאָל איהם אַריינפיהרען ושתי'ן אַ נאַקעטע (אַזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), און אַ גליק, וואָס ושתי האָט נישט געוואָלט אַריינקומען, איז ביי איהר אויסגעוואַקסען אַ האָרן אויפ'ן שטערן (אַזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), און אַ גליק, וואָס מע האָט געזוכט דעם קעניג אחשורוש איין אַנדער מלכה, האָט זיך געפונען אַ אידיש מיידעל אסתר, און אַ גליק, וואָס אסתר האָט געפונען חן אין די

אויגען פונ׳ם קעניג אחשורוש, האָטש זי איז געווען אַ גרינגע (אַזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), — האָט זי גע׳פּועל׳ט ביים קעניג אחשורוש, מע זאָל איבערמאַכען דעם „אוקאַז״ פון די אידען אויף די גויים, — און פון דעמאָלט אָן עסען מיר אַלע יאָהר המן־טאַשען מיט מאָהן, קישעלעך מיט פּאַרפעלעך, פּורים־קוילעטש מיט זאַפראַן, און מיר שיקען זיך איינס דאָס אַנדערע שלח־מנות, און מנשה דער בחור פערדיענט געלד.

מנשה דער בחור איז אָבער ניט איינער אין מאַזעפּעווקע, וואָס טראָגט שלח־מנות און פערדיענט געלד; ער זאָל זיין איינער אויפ׳ן יאַריד, וואָלט ער געגאַנגען אין גאָלד! דער חסרון איז, וואָס אומעדום, אומעדום איז די קאָנקורענציע.

מנשה האָט אין זיין פּרנסה גענוג קאָנקורענטען, וואָרום אין מאַזעפּעווקע זענען פאַרהאַן, ברוך השם, גענוג אָרעמע בחורים מיט אָרעמע מיידלעך, נישט חלילה קיין דיענסטמיידלעך, נאָר בעל־הבתי׳שע מיידלעך, טאַטענס קינדער און גלאַט אָרעמע געפאַלענע אידען, וואָס קוקען אַרוים אויף דעם טאָג פּורים אַ גאַנץ יאָהר.

דער טאָג פּורים — דאָס איז זייער מארק־טאָג, זייער יאַריד.

איינער פון די גרעסטע מנשה׳ס קאָנקורענטען איז געווען פּיני דער אַלמנה׳ס מיט די קרומע פיס.

אַ קאָנקורענט מיט קרומע פיס איז אפילו ניט אַזוי געפעהרליך ביי אַזאַ איין אַרבייט, וואו די פיס שפּיעלען די גרעסטע ראָלע, ובפרט פאַר מנשה׳ן, וואָס האָט מיט איין שפּאַן געקאָנט אַריבערשפּאַנען דריי אַזעלכע, ווי פּיני דער אַלמנה׳ס.

נאָר דוקא אָט די קרומע פיס, וואָס ביי פּיני׳ן, זענען געווען פאַר מנשה׳ן אַ שחיטה.

ניט איין מאָל האָט מנשה געזאָגט צו פּיני׳ן:

— דו ווייסט, קרומאַק (אַזוי האָט איהם מנשה גערופען), דו ווייסט? איך בין דיר מקנא אויף דיינע פיס.

— געפונען ווען מקנא צו זיין! — האָט איהם געענטפערט פיני און האָט בעהאַלטען די אויסגעבויגענע ביינעלדיגע פיס אונטער זיך.

— ווען איך האָב דיינע פיס, — האָט איהם מנשה געזאָגט און האָט פערוויכערט א „ציגאַיער" פון א צענויפגעדרעהט שטיקעל פאַפּיער מיט עטליכע שטיקלעך טיטון — ווען איך האָב דיינע פיס, פאַרשפּאָר איך אַזוי צו האָרעווען. איטליכער האָט אויף מיר דערמאָלט רחמנות, און איך לעב מיר, ווי גאָט אין אדעס!

— ווי גאָט אין אדעס, חע־חע? — זאָגט איהם פיני און שטעלט אַרוים מיט גדלות איין אויסגעבויגען פיסעל, וואָס האָט א פּנים פון א האַלבען בייגעל. — און ווען איך האָב ד י י נ ע פיס...

— וואָס זשע וואָלט געווען, קרומאַק?

— איך וויים שוין וואָס סע וואָלט געווען! גיב מיר א ציה טהון פון „ציגאַיער", מנשה!

— ביזט ניט קראַנק קויפען טיטון, קרומאַק, ביזט דאָך אָנגעשטאָפּט מיט געלט! — זאָגט צו איהם מנשה און גיט איהם א ציה טהון פון זיין „ציגאַיער".

— אָנגעשטאָפּט מיט געלט, חע־חע? — זאָגט פיני און בעהאַלט צוריק דאָס פיסעל. — איך דאַרף אויסהאַלטען א מאַמע איין אלמנה, און דו ביזט א פריי פייגעלע.

— חוץ דיין שאַדען אויף מיר געזאָגט געוואָרען! — זאָגט מנשה, פערציהט זיך מיט'ן „ציגאַיער" און לאָזט אַרוים דעם רויך פוןביידע נעזלעכער פון דער נאָז.

ב.

מנשה דער בחור און פיני דער אלמנה'ס זענען ביידע בית־המדרש־בחורים.

בית־המדרש־בחורים הייסען אויך אַזעלכע, וואָס האַלטען זיך גלאַט אויף אין בית־המדרש, וואָס וואַלגערען זיך אין בית־המדרש,

דאָס זענען עלענדע, פערבלאָנזעטע, צוגעשלאָגענע, פריבלודנע נפשות, אַזעלכע, וואָס קיין פערשריבענע אָרעמע לייט זענען זיי ניט, איבער די הייזער חלילה געהען זיי ניט, נאָר זיי רייבען זיך אַרום די, וואָס לערנען אין בית־המדרש, פאָלגען אַ גאַנג, הייצען די הרובע, זענען תמיד דאָ ביי אַ יאָהרצייט, ביי אַ סיום־התורה, ביי אַ חתונה, אָדער חלילה ביי אַ רייכער לויה.

בעטען — בעטען זיי ניט, נאָר מע גיט זיי אַליין.

זיי פערדיענען זיך זייער שטיקעל ברויט: איינער מיט זיינע געזונדע פיס, דער אַנדערער מיט זיינע קראַנקע פיס — פאַר רחמנות.

דאָרטען, וואו מנשה לויפט זיך אָן דעם גאַנצען טאָג און עס קומט צום בעצאָהלען איהם פאַר דער ארבייט, וואַכסט אויס פיני מיט די קרומע פיס און שטעלט זיך אַנידער ביי דער זייט אָהן ווערטער און קוקט אין די אויגען אריין.

— מע דאַרף איהם אויך עפּיס געבען, — זאָגט מען — אַ רחמנות, נעבאַך אַ קאַליקע.

מנשה שוויינט, נאָר פערדריסען פערדריסט דאָס איהם.

„אָט אַ בר־מזל! — טראַכט ער זיך. — נישט געטהאָן פון דאַנען אַהין, און גענומען כמעט גלייך מיט מיר — אויסקרענקען זאָל ער דאָס!“

און פיני שוויינט, קלויבט אַ גראָשען צו־גי־אַ גראָשען.

— דו באַדאַרפסט שוין האָבען אַ מטמון מיט געלט! — זאָגט צו איהם מנשה.

— אַ מטמון מיט געלט? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני מיט אַ קרום געלעכטערעל.

— דו וואַכסט דאָך איין אדיר! — זאָגט צו איהם מנשה.

— איין אדיר? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני מיט'ן זעלבינען געלעכטער.

— וואָס וועסט דו טהון מיט אַזוי פיעל געלט, דו קרומאַק איינער?

— אזוי פיעל נעלט? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני אלץ מיט יענעם געלעכטערעל, וואס סע גלוסט זיך איהם דערפאר אנ־שפייען אין פנים, אדער ארויפלאזען א פאר פעטש.

— גלאט, סע גלוסט זיך מיר ניט פאטשקען די הענט, — זאגט מנשה — וויטער וואלט איך דיר אביסעל דורכבויקערען די ביינער.

— אנו, פרוב נאר! — זאגט צו איהם פיני און שטעלט ארוים זיינע ביינעלדיגע פיסלעך.

פיני וויסט גאנץ גוט, אז מנשה וועט זיך אפילו ניט צוריה־רען צו איהם, ווארום מנשה האט שוין איינמאל געהאפט איבער איהם א רעכטען פסק.

ער האט איהם איינמאל געגעבען א שטופ פון זיך, האט זיך פיני איבערגעקעהרט דריי מאל מיט די פיס ארויף, איז אנגעפאלען אויף מנשה'ן דאס גאנצע בית־המדרש, איהם געוואלט דורס זיין.

— דו שיינעץ, דו הולטיי, דו רוצח! א קאליקע, א צער־בעלי־חיים נעמסט דו און שלאגסט איהם!?

פון דעמאלט אן ריהרט זיך מנשה צו איהם נישט צו מיט קיין פינגער, נאר פיינט האט ער איהם — ער קאן איהם נישט אנקוקען!

ער האט איהם פיינט פאר זיינע קרומע פיס, פאר זיין קרום פנים און פאר זיין קרום געלעכטערעל: „חע־חע!"

ער האט איהם פיינט פאר זיין קמצנות, פאר זיין קלויבען געלד, פאר זיין בעהאלטען זיך.

מנשה איז ניט אזעלכער; וויפיעל ער האט זאגט ער, און וואס ער פערדיענט פערלעבט ער.

מנשה האלט פון דער אכילה, האט ליעב א נאשעריי, א ציגאר־טיטון.

דערטאפט ער עטליכע גראשען, קויפט ער באלד ברויט מיט הערינג אויף אנבייסען, א צוויי קארזשיקלעך מיט מאהן, א געפרוי־רענעם עפעל, וואס אז ער נעהט אפ פונ'ם פראסט, איז ער דאך

טאַקי טעם גן־עדן; און אַ מאָל טאַקי עטליכע באָקסערען, מיט אַ קאָנפעקט, מיט עטליכע ניסלעך.

דעמאָלט זעצט זיך אַוועק אַקעגען איהם פיני מיט די קרומע פיס און קוקט איהם אין די אויגען אריין און בעלעקט זיך. קאָן דאָס מנשה ניט צוזעהען, טהוט ער איהם אַ וואָרף אַ שטיקעל באָק־סער, אַ צוויי ניסלעך, ווי מע טהוט אַ וואָרף אַ הונט אַ ביינדעל:

— נאַ, קרומאַק, וואַרג זיך!

נאָר מעהר פון אַלסדינג האָט איהם מנשה פיינט איבער איין אַנדער זאַך, וואָס סע ווערד דערצעהלט אין קאַפּיטעל ג.

ג.

עוזר דער שמש האָט אַ טאָכטער קריינדעל, אַ מיידעל פון אַריבער שלושים.

קריינדעל וואָלט געווען אַ שען מיידעל, זעהר אַ שען מיידעל, זי זאָל ניט געווען קינדרוויז פּאָקען, אָדער די פּאָקען זאָלען זיך גע־ווען אויסשטעהן, און זי זאָל זיי ניט געווען אויסרייסען.

נאָר מחמת זי האָט קינדרוויז געפּאָקט, און די פּאָקען האָבען זיך ניט אויסגעשטאַנען, און זי האָט זיי אויסגעריסען, איז איהר געוואָרען דאָס פּנים געשטופּעלט, ווי אַ רעשעטע.

קיין נדן האָט עוזר דער שמש ניט געהאַט אויף צו געבען, איז קריינדעל נעבאָך פערזעסען, נישט געווען פאַר איהר קיין חתן.

האָט עוזר דער שמש געוואָרפען איין אויג אויף איינעם פון די צוויי בית־המדרש־בחורים, אויף מנשה'ן און אויף פּיני'ן.

עוזר דער שמש האָט זיך געשלאָגען מיט דער דעה, וועמען פון די צוויי זאָל ער אויסקלויבען פאַר אַ חתן פאַר זיין טאָכטער קריינדעל.

מנשה איז אַ געזונטער יונג, אַ האָרעפּאַשנער, איז ער אָבער אַ גאָרנישט מיט אַ נישט, אַ נאַשער, איין אויסברענגער; און פּיני

איז אַ שטילער בחור, איין איינגעהאַלטענער, היט אָפּ אַ גראָשען, איז ער אָבער אַ קאַליקע.

ביי עוזר דעם שמש איז דער גורל געפאַלען אויף פּיני׳ן, די שמש׳טע האָט אויך געהאַלטען בעסער פון פּיני׳ן; דערפאַר וואָס פּיני פלעגט זי „פאָלגען אַ גאַנג“, העלפען ערב שבת אַרויסטראָגען די פּאָמעניצע, ברענגען זאַמד פון אונטער׳ן באַרג, וואָס פיינן בית-המדרש, און פערשמירען טשאָלענט.

מנשה פלעגט איהר אויך העלפען איין אַרבייט, און וואָס מנשה האָט אָפּגעטהאָן אין דריי מינוט, האָט דאָס פּיני נישט געקאָנט אָפּ-טהון אין אַ טאָג; איז אָבער דערפאַר מנשה אַ גרויסער עזות-פנים. אַז מע זאָגט איהם: „אַנו, טראָג נאָר אַריין אומיסטנע איין עמער וואַסער“, — ענטפערט ער: „און אַליין זענט איהר קליין?“

דערפאַר האָט אָבער קריינדעל מעהר געצויגען צו מנשה׳ן, ווי צו פּיני׳ן מיט די קרומע פיס — און ס׳איז גאָר קיין חדוש ניט: דער איז פאַרט אַ יונג מיט ביינער, און יענער — פאַרט אַ קאַליקע.

דער „קאַליקע“ האָט אָבער נישט געדרימעלט. ער האָט אָנגע-ווענדט אַלע זיינע כחות, ער זאָל אויסנעמען מעהר פון מנשה׳ן.

ערשטענס, האָט ער זיך תמיד גערדעהט פאַר די אויגען, פלעגט זיך טיילען מיט לעקאַך נאָך אַ חתונה, אַלע מאָל אויסלייהען דעם שמש און דער שמש׳טע עטליכע גראָשען אונטער אַ שבת; אָפּ-נעמען — און ווייטער אויסלייהען.

אונטער אַ יום-טוב, אַז מע האָט בעדאַרפט האָבען נויטיג אויף שיך, טאַקי פון קריינדעל׳ס וועגען, האָט פּיני אויסגעליהען אַ קערבעל אָדער צוויי אויף אויסצאָהלען.

בקיצור, פּיני האָט זיך „איינגעקויפט“ צום שמש אין שטוב אַריין, אַריין מיט די פיס אין הארצען, און איז געוואָרען אַ היימי-שער מענש.

מנשה האָט דאָס געוואוסט, און עס האָט אין איהם געברענט אַ פייער. מנשה האָט אַליין געהאַט אַיין אויג אויף קריינדלען, און קריינדעל — אויף מנשה'ן. און סע קאָן זיין, זיי האָבען זיך אפשר נעגעבען איינס דאָס אַנדערע דאָס וואָרט — ווער קאָן דאָס וויסען?

אפשר האָבען זיי זיך אַ מאָל דורכגעוואָרפען מיט אַ פּאָר ווערטער, בשעת די פּאָמעניצע ארויסטראָגען?

— ער קריכט נאָך אַלץ, דער קרומאַק?

— לאָז ער קריכען — ווער הערט איהם?

— און דער טאַטע דיינער? און די מאַמע? — וואָס וועלען זיי זאָגען?

— געזונטערהייד; לאָזען זיי זיך מיט איהם האַלטען!...

און אפשר האָבען זיי זיך אין אַ ליכטיגער נאַכט, זומער איז דאָס געווען, ביי דער שיין פון דער לבנה בעגעגענט, כלומר'שט אומגעריכט אין שוהל־הויף, און האָבען זיך צערעדט און האָבען זיך געקוועטשט איינס דאָס אַנדערע פּאַר די הענד, און קריינדעל'ס אויגען האָבען געבלישטשעט, און דאָס געשטופּעלטע פּנים האָט געשיינט, און די הענד זענען איהר געווען הייס, ווי פייער?

— וואָס איז ביי דיר אַזאַ ווארעמע האַנט, קריינדעל?

— פּאַר וואָס זאָל זי זיין קאַלט, מנשה?

— וועסט זיין מאָרגען אין דער צייט אָט דאָ אויפ'ן אייגענעם אָרט?

— פּאַר וואָס ניט?

און אפשר האָבען די נאַכטפויגלען מיט די פלעדערמייז פון מאַזעפּעווקע געהערט אַ קוש אין שוהל־הויף, אַ שטילען קוש, און האָבען געמאַכט אַ שווייג? און די שטערען מיט דער לבנה האָבען געזעהען אַ בחור מיט אַ מיידעל אין שוהל־הויף האַלטען זיך פּאַר די הענד, און האָבען געמאַכט אַ שווייג?

ערב זיין קאָן איך אייך ניט; עפּיס איז דאָרטען געוועזען, וואָרום פּיני האָט אָנגעהויבען שטאַרק נאָכקוקען נאָך זיין חבר מנשה, און מנשה האָט געטראָגען אַ שנאה אויף זיין חבר פּיני, טיעף פערבאָרגען ביי זיך אין הארצען, און פּורים, בשעת אונזערע צוויי בית־המדרש־בחורים האָבען זיך בעגעגענט מיט די שלח־מנות׳ען אין דער בלאָטע, האָט זיך די שנאה ארויסגעוויזען, און ס׳איז פאָרגעקומען צווישען די צוויי אזא מין סצענע.

ד.

— אנו, וויפיעל נאָר וויפיעל האָסט דו היינטיגען טאָג געמאַכט פון׳ם שלח־מנות טראָגען? — אזוי האָט זיך אָנגערופען מנשה צו זיין חבר פּיני.

— נו, און דו וויפיעל האָסט דו געמאַכט? — זאָגט צו איהם פּיני און חאַפּט זיך מיט דער האַנד ביי דער קעשעני.

— אַ פּאָר קערבלעך, — זאָגט מנשה און בעווייזט איהם זיין ביסעל מינץ.

— און איך האָב געמאַכט אַ סך ווינציגער! — מאַכט פּיני און לעגט אריין די האַנד אין בוזעם־קעשעני און נעמט ארוים פון דאָרטען אַ פולע האַנד מיט מינץ און מיט זילבער און קוקט דערויף, ווי אויף אַ ליעב קינד, אַ טייער קינד.

פּלוצים טהוט איהם מנשה אַ זעץ איבער דער האַנד פון אונטען ארויף — און דאָס גאַנצע געלד האָט זיך ארויסגעשאָטען אויף דער ערד, אין דער טיעפער בלאָטע אריין, נישט ארויסגעזעהען זיך איין מטבע אפילו.

ביי פּיני דער אלמנה׳ס האָט זיך ארויסגעריסען פונ׳ם הארצען אַ שרעקליכער „אוי“ מיט אַ געוויין, אַ יאָמערליך געוויין, און ביי מנשה דעם בחור — אַ געלעכטער, אַ ווילדער געלעכטער.

און בכדי די מטבעות זאָלען אַריין טיעפער אין דער בלאָטע אַריין, האָט מנשה מיט די געזונטע פיס גענומען טאַנצען, לאַכען און זינגען בשעת מעשה:

ששון ושמחה!
אור ליהודים!

און פיני האָט ניט אויפגעהערט צו יאָמערען און צו קלאָגען:

— וועה איז מיר! וועה איז מיין וועלט! דאָס גאַנצע געלט, אפשר דריטהאַלבען קערבלעך! דו רוצח, דו גזלן, דו משומד איי־נער! וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר? וועה איז מיר, וואונד איז מיר!...

און פיני איז צונעפאַלען מיט'ן פנים צו דער ערד, ווי מע פאַלט־צו צו א טוידטען, ארומגענומען די בלאָטע מיטביידע הענד און געוויינט און געיאָמערט:

— וועה איז מיר! וואונד איז מיר! אזא טאָג, פון גאַנץ פריה אָן מיט די קראַנקע פיס! אפשר דריטהאַלבען קערבלעך!...

און מנשה האָט ניט אויפגעהערט צו לאַכען, צו טאַנצען און צו זינגען:

ששון ושמחה!
אור ליהודים!

. . . .

אין א קורצע צייט אַרום איז געווען אין מאַזעפעווקע איין אָרעמע חתונה, וואָס די שטאָדט־בעלי־בתים האָבען זיך שטאַרק מתעסק געווען אין איהר; עוזר דעם שמש'ס טאָכטער האָט גע־נומען איין אָרעם בחור, דער חתן איז א קרומער אויף ביידע פיס! דערפאַר איז אָבער די כלה נעבאך גוט מיאוס, און ניט אזוי מיאוס, ווי געשטופעלט. בעלי־בתים האָבען זיך צענויפגעלעגט און געפּראַ־ווען דעם שמש א גאַנץ פיינע חתונה; געשטעלט ביער און בראַנ־פען א סך און געהוליעט א גאַנצע נאַכט.

די גאַנצע שטאָדט איז געווען אויף דער חתונה. נאָר איין מנשה דעם בחור האָט מען עפּיס ניט געזעהען.

מנשה איז פון נאָך יענעם פּורים אָן ווי נעלם געוואָרען.

קיינער פרעגט זיך אויף איהם ניט נאָך, און קיינעם געהט ער נישט אָפּ.

איך מיין, אַז עוזר דער שמש האָט איהם אַרויסגערויכערט.

און אפשר איז ער אַליין אוועק?...

אפיקומן

אַ ראָמאַן אין פיער טײל, מיט אַ פּראָלאָג
און מיט אײן עפּילאָג, געשריבען לכּבוד פסח

געשריבען אין יאהר 1914

אפיקומן

פּראָלאָג.

אָ, אפיקומן! אָ, דו אַרויסגע'גנב'עטע האַלבע מצה פסח צום סדר פון אונטער'ן טאַטענס קישען! דער אַלטער שענער מנהג פון פאַרצייטען! וויפיעל מאָל האָסט דו געמאַכט יונגע הערצלעך קלאַפּענדיג, קליינע הענטלעך ציטערענדיג און גרויסע ערנסטע מענשען לאַכענדיג! ווער וואָלט זיך עס ריכטען, אשטייגער, אַז אַזאַ קאַטאָוועסדיגער מנהג, וואָס איז בעשאַפען געוואָרען, דאַכט זיך, גאָר אויף ליצנות, זאָל פיהרען צו גאַנץ ערנסטע רעזולטאַטען? ווער וואָלט זיך עס ריכטען, אשטייגער, אַז איין אַרויסגע'גנב'עט שטיקעל אפיקומן זאָל אַרויסראַטעווען אַ יונג פּאָרעל, וועמענס הערצער זענען געווען מסוכן אָנגעגריפען דורך דער ערשטער הייליגער ליעבע, פון אַ גרויסען אומגליק?... אַזאַ גליקליכער צופאַל פערדיענט באמת, מע זאָל איהם ווידמענען אַ ראָמאַן אין פיער טייל מיט'ן גרעסטען כבוד, איבערלאָזענדיג יעדען איינציגען, ער זאָל זיך דערפון אָפּלערנען דעם מוסר, וואָס ער וויל און וואָס איהם דאַכט זיך אויס, אַז דאָס מיינט מען...

ערשטער טייל.

רב יאָסעלע ווינאָקור, דער גוראַלניק פון זשידיוווסקע גרעבלי, האָט געהייסען איינשפאַנען די שפּאַקעס, האָט זיך אויפגעזעצט אויף דער געלער נאַטעטשאַנקע און האָט אַ זאָג געגעבען צום קוטשער:

— וואַינקאַ, פּאַשאַל!

וואַינקאַ האָט שוין נישט בעדאַרפט און נישט געטאָרט איבער־פרעגען — וואוהין. אַז מע זאָגט איהם „פּאַשאָל“, בעדאַרף ער שוין אַליין וויסען, אַז דאָס מיינט מען אין שטאָדט אריין.

רב יאָסעלע׳ס גוראַלני איז ניט ווייט פון שטאָדט. אין אַ האַלבע שעה אַרום האָט שוין די געלע נאַטעטשאַנקע געלאָזט זיך הערען איבער דער געבריקעוועטער גאַס, און פון דאָרט האָט זי זיך אַ נעם געגעבען גלייך צום שוהלהויף צו — און די גאַנצע שטאָדט האָט שוין געוואוסט פון איין עק ביז׳ן אַנדערען, אַז רב יאָסעלע ווינאָקור, דער גביר פון זשידיוווסקע גרעבלי, איז געקומען צו פאָה־רען. נאָר קיינעם איז ניט איינגעפאַלען אויף דער מחשבה אפילו, אַז ער זאָל זיך הייסען אָפּשטעלען גאָר העט־העט אויף יענער זייט בית־המדרש, נעבען הערש־בער דעם מלמד. וואָס האָט רב יאָסעלע ווינאָקור, אַ איד אַ גוראַלניק, און אַ גביר, צו טהון ביי הערש־בער דעם מלמד? קיין קינדער אויף צו געבען לערנען האָט ער ניט. ער פערמאָגט איינגאַנצען איין זוהן, וואָס איז ווייט, זעהר ווייט פון תורה. רב יאָסעלע ווינאָקור׳ס זוהנדעל — די גאַנצע שטאָדט ווייסט עס — קאָן גוט פאָהרען רייטענדיג, קאָן גוט אַנטרייבען אַליין, ווייסט אַלסדינג, וואָס ביי׳ם טאַטען אין דער גוראַלני טהוט זיך, בעקאַנט מיט איטליכם שרייפּעלע, נאָר לערנען — ניט אַ לעק!

אמת, רב יאָסעלע ווינאָקור איז אַ מאָדנער איד, אַ שגעון, מיט מאָדנע איינפאַלען. וואָס איהם קאָן אריין אין קאָפּ! ווער האָט אראָפּגעבראַכט איינמאָל אין אַ שענעם טאָג פּאָליציע אין באָד, געמאַכט אַ פּראָטאָקאָל, אַז זי האַלט ביי איינפאַלען און מע דאַרף זי צעוואַרפען? און ווער האָט נאָכדעם אַראָפּגעבראַכט צי־

געל און געהילץ און גויים, צעוואָרפען די אלטע באָד און אוועקגע־שטעלט אויף זיין אייגענעם חשבון א באָד מיט א באסיין און מיט שטיינערנע בענק, מיט מעשענע פּערענטשעס און מיט אזעל־כע זאכען, וואָס מע קאָן זיך נאָך עד היום פון דעם זאט ניט אָפּ־חדוש'ען ?

אָדער ווער האָט אויסגעטראכט „דאָטשעס" פאר די שטאָדטישע אָרעמע אידישע קינדער ביי זיך אין דער גוראלני, מיט א גאָרטען אויף צו זעצען קאַרטאָפּלים, ציבעלקעס, אוגערקעס און שאר ירקות אלע מאָל, אז ס'הויבט זיך אָן דער זומער? און גלאט ווער קאָן זיך עס אָנגעדענקען רב יאָסעלע ווינאָקור'ס אלע אויפטהועכצען, משוגעת'ען און איינפאלען, וואָס איהם קאָן אריין אין קאָפּ? ווער ווייסט — אפשר א ניי משוגעת?...

אזוי האָט דער גאנצער שוהלהויף געקאָכט, און רב יאָסעלע ווי־נאָקור איז זיך געזעסען ביי הערש־בער דעם מלמד און געפיהרט מיט איהם א געשפּרעך, פון וועלכען מיר געבען איבער נאָר איין צד — דער אנדערער צד אינטערעסירט אונז ניט.

— הערט זשע, רב הערש־בער, ד'י מעשה דערפון איז אזוי. איך בין געקומען צו אייך צוליעב אייער זוהן. איך האָב געהערט, איהר האָט א זוהן א צאצקע, וואָס קען אלסדינג, און אז ער וויל לערנען האָב איך געהערט, שטודיערען דאָקטאָר, און האָט ניט מיט וואָס. און אזוי ווי איך האָב אויך א זוהן, און דווקא ניט קיין צאצקע, וואָס קען דווקא גאָרניט און וויל דווקא ניט לערנען, קיין ברעקעל ניט אפילו, ער וויל בעסער פאָהרען רייטענדיג, דער שיי־געץ... נאָר וואָס דענן? איך וויל אָבער, ער זאָל אלסדינג לערנען און זאָל אלסדינג קענען — און לאָמיר זעהען, ווער פון אונז ביידען וועט אויספיהרען! וואָס זשע טהוט מען? אָפּ־געבען איהם שטודיערען, מאכען איהם פאר א סטודענטעל — וויל איך ניט. רב יאָסעלע ווינאָקור'ס זוהן וועט ניט זיין קיין סטודענ־טעל. צונעמען צו זיך אין שטוב אריין א לעהרער א שלים־מזל —

וייסט איהם דער רוח ווער ער איז! פארהאַן ביי מיר אַ מיידעל, וואָס דאַרף איך, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַז רב יאָסעלע ווינאַקור'ס טעכטערעל זאָל זיין באַקאַנט מיט אַבי וועמען? און אַזוי ווי איך קען א י י ך, רב הערש-בער, און ווערליג איך בין מיר משער אייער זוהן, איך האָב איהם געזעהען אַנומעלטען אין שוהל, — רב יאָסעלע ווינאָקור'ען באַדאַרף מען ניט דערצעהלען קיין מעשיות, — ער דערקענט אַ מענטשען מיט'ן קוק, בכן איז ביי מיר געבליבען, איך זאָל אייער זוהן נעמען צו זיך אין שטוב אריין אויף אַ יאָהר אָדער אויף צוויי, ער זאָל לערנען מיט מיין יונגעל, איהם מאַכען פאַר אַ מענטשען, און באַצאָהלט וועט ער קריגען פון מיר אַזוי, אַז ס'וועט איהם קלעקען אויף צו שטודירען ניט נאָר דאָקטאָר, נאָר אַפילו פּראָפעסאָר! איז דאָס געמאַכט?

האָט הערש-בער דער מלמד אפילו געפּרופּט אַ זאָג טהון, אַז ס'איז אוודאי זעהר גלייך פאַר ביידע צדדים, וואָס איז דאַ שייך צו רעדען? נאָר וואָס דענן זשע? מע דאַרף האָרכען, וואָס וועט ע ר זאָגען, דער בחור הייסט עס?...

רב יאָסעלע ווינאָקור האָט אָבער ניט געוואָלט הערען אפילו. וואָס מיר האָרכען? ווער מיר האָרכען? רב יאָסעלע ווינאָקור'ען האָט נאָך קיין מענטש ניט געפּרופּט זאָגען ניין! ובפרט אַזאַ זאַך! — „סיידען אייער זוהן איז אַ פּרא־אדם, אָדער אַ פאָרמאַל־נער משוגע'נער?“...

אַזוי האָט אויסגעלאָזט רב יאָסעלע ווינאָקור, גיך גערעדט, ווי זיין שטייגער איז, און ניט שפּעטער ווי אין אַ האַלבער שעה אַרום זענען זיי שוין געזעסען אינצווייען, רב יאָסעלע ווינאָקור און הערש־בער דעם מלמד'ס בחור'על, אויף דער געלער נאַטעטשאַנקע, גע־העצקעט זיך און געשאָקעלט זיך אין אַלע זייטען, — געפלויגען פייל אויס'ן בויגען קיין זשידיוווסקע גרעבלי. פונ'ם גיך פליהען האָט זיך ביי רב יאָסעלע ווינאָקור די שענע ברייטע באָרד צעשמיסען אויף אַלע זייטען, בעריהרט מיט איינציגע האָר דאָס יונגע פּנים פון

דעם יונגען בחור'על, וואס האט מיט'ן פולען אטעם — אפשר דאס ערשטע מאל אויף זיין לעבען — געשעפט די מחיה'דיג פרישע לופט פון אויסער דער שטאדט, און געפיהלט זיך אזוי ווייט גוט, ווי עס קאן זיך פיהלען א יונגער מענש, בלוט און מילך, איין ארעם בחור, וואס דאס גליק האט צו איהם געטראפען גלייך אין שטוב אריין און אנגעקלאפט צו איהם אין דער טהיר.

ענדע ערשטער טייל.

צווייטער טייל.

אויב רב יאסעלע ווינאקור'ס זוהנדעל האט געהאט א גרויסע פעולה אין דער תורה, וואס זיין לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהן, האט מיט איהם געלערענט — איז א גרויסער ספק. נאר אז דער לעהרער האט געהאט א פעולה — דאס האט געקאנט ארויס־זעהען א מינדסט קינד. אפנים, די קעסט האט איהם גאנץ גוט „פאליובעט". דאס יונגע פנים איז געווארען קיילעכיג, די בעק־לעך האבען זיך אנגעבלאזען, און ער אליין האט זיך צעוואכסען אין דער ברייט, געווארען גארנישט צו דערקענען.

די ערשטע צייט אפילו האט ער זיך געפיהלט, ווי א פרעמדער, אין דער דאזיגער מאדנער שטוב — א מאדנע שטוב ביי רב יאסעלע ווינאקור, אזא מאדנע, ווי רב יאסעלע אליין.

רב יאסעלע'ס ווייב, פערעלע — א קלייניטשקע, א שטילינקע, קיין פיפס הערט מען פון איהר נישט. שטיל, אהן ווערטער, פיהרט זי די ממשלה פון דער שטוב, ווי דער קאפיטאן דאס שיף — אלעס אויף זיין ארט און אלעס אין דער צייט און אלעס איז אויסגערע־בענט אזוי, אז דער קאפ, דער אמת'ער מושל — רב יאסעלע זאל זיין צופריעדען. קיינער טאר א הויך וואָרט ניט רעדען, אז דער בעל־הבית איז אין שטוב. די דיענסטען געהען אנגעטהאן אין וואי־לאקענע שיך — מע זאל ניט הערען זייערע טריט, בעת דער בעל־

הבית רוהט. דער טיש ווערד געגרייט ווי ביי אַ שׂרה, דערלאַנגט מיט דער גאַנצער צערעמאָניע, און געגעסען ווערד מעדני־מלך, און פּאַוואָלינקע, בהרחבה. דער בעל־הבית — ער איינער אַליין — רעדט, און אַלע האָרכען. ביי'ם טיש מוזען זיך געפינען אַלע מאָל אורחים, פרעמדע, סוחרים, אָדער גלאַט דורכפאָהרער. און אַז ס'איז ניטאָ קיין פרעמדע, נעמט מען אייגענע, אָנגעשטעלטע פון דער גוראַלני. דאָס בעציהען זיך פון די דאָזיגע מענשען צום בעל־הבית איז ווי סאָלדאַטען צו אַ גענעראַל. ער אַליין אין אַ יאַר־מעלקע, זיי אַלע — אָהן היטלען. נאָר צום עסען ווערען אָנגעטהאָן די היטלען. און האָט מען אָפּגעגעסען און אָפּגעבענשט — אַראָפּ די היטלען, און קיינער וועט נישט וואַגען זיצען. אַלע בעדאַרפען שטעהן. און נעמט דער בעל־הבית אַרויס אַ פּאַפּיראָס אויף צו פערררויכערען, ווערען אין איין כהרף־עין אויסגעריבען עטליכע שוועבעלעך מיט אַ מאָל און אונטערגעטראָגען איהם פייער. חיות ניט זיכער, עמיצער זאָל אַ וואָרף געבען אַ שוועבעלע אויף דער ערד, אָדער נישט אויסווישען גוט די פיס אין פערדערשטען חדר'על, אָדער נישט געהן פערשפּיליעט, ווי עס געהר צו זיין, אָדער דאָס האָלץ־טיבעל נישט אויף איין אָרט. און אַלע, וואָס דיענען ביי איהם, זענען „דו" — מעג עס זיין אַ איד מיט אַ באָרד. און אַלע, סאַי פרעמדע, סאַי אייגענע, ציטערען פאַר איהם אימת־מות — איין אמת'ער סולטאַן.

נאָר איין מענש, האָט דער לעהרער בעמערקט, איז דאָ אין דער דאָזיגער מאָדנער שטוב, וואָס שרעקט זיך ניט איבער פאַר'ן שטרענגען סולטאַן. אדרבה, ער וואָלט געמעגט שווערען, אַז ער סולטאַן האָט דרך־ארץ פאַר יענעם מענשען. און יענער מענש — דאָס איז רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טעכטערעל — צילה.

אַ שענע, אַ הויכע פיגור — צוויי טראָפּען וואַסער דער טאַטער. און דעם טאַטער'ס כאַראַקטער, האָט ליעב געוועלטיגען — רב יאָ־סעלע ווינאָקור מיט די ביינער! „מיין זשאַנדאַר" — אַזוי זאָגט

דער פּאַטער אויף איהר מיט גדלות, און קוועלט, ווערד ברייטער ווי לענגער, אַז די טאָכטער האַפּט איהם עפּיס ביי אַ וואָרט, וויל איהם איבערשפּאַרען, בעווייזען, אַז ער איז אומגערעכט. פערשטעהט זיך, אַז איבערשפּאַרען שפּאַרט מען איהם ניט איבער, און נאָר־רעכט איז תמיד ער, נים קיינער; נאָר הנאה האָט ער און קוקט מיט פערגעניגען אויפ'ן עולם, ווי איינער רעדט: „וואָס זאָגט איהר אויף רב יאָסעלע ווינאַקור'ס טעכטערל? דאָס עפּעלע פאַלט נישט ווייט פונ'ם בוימעלע"...

— איך וואָלט וועלען, איהר זאָלט אַ מאָל אויף אַ טשיקאַוועסט מיט איהר זיך דורכשמועסען, אַ ביסעל טיפער אריינרעדען זיך מיט מיין זשאַנדאַר. — אַזוי האָט רב יאָסעלע ווינאַקור אַ זאָג געגעבען איינמאָל צום לעהרער, ווינקענדיג מיט איין אויג אויף דער טאָכטער, — און ס'איז נישט געווען קיין מעהר גליקליכער פאָטער אויף דער וועלט, ווי ער, אַז ער האָט דערזעהן, ווי זיין טאָכטער האָט אַ נעם געגעבען דעם לעהרער צו דער ארבייט, געמאַכט פון איהם, ווי איהם האָט זיך אויסגעוויזען, אַש און בלאָטע, אַ גל של עצמות! „און דווקא אויף יוניש לשון! און מיט אַזוי פיעל נעמען פון ביכער: פּושקין און לערמאָנטאָוו און באָקעל און גאָגאָל־מאָגאָל — אָט אַזוי! אָט אַזוי! לאָז ער וויסען, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, ווער רב יאָסעלעס טעכטערל איז!"... — — —

— — — — — — — — — — — — — —

דאָ שטעלט זיך דער פּערפאַסער אָפּ, וואָרום אַלסדינג, וואָס ער זאָל דאָ ניט דערצעהלען, איז אַלט, אַזוי אַלט, ווי די וועלט. ווער פערשטעהט עס ניט, אַז פון אַזעלכע אָפּטע הייסע וכוחים, וואָס אַ בחור מיט אַ מיידעל פיהרען און זענען גרייט, דאַכט זיך, איינס דאָס אַנדערע גאָר דורס זיין, לאָזט זיך אויס, און גאַנץ אָפּטליך, אַז דער בחור פערליעבט זיך אינ'ם מיידעל און דאָס מיידעל אינ'ם בחור מיט סכנת־נפשות, און זיי זענען ביידע גרייט אָפּצוטהון די גרעסטע נאַרישקייטען אין דער וועלט, אָדער בעגעהן איינע פון די ארבע

מיתות בית־דין: הענגען זיך אָדער טרינקען זיך, סמ'ען זיך אָדער שיסען זיך, אָדער גאָר אנטלויפען אין אַ פינסטערער נאַכט, שטע־לען ערגיץ אַ שטילע חופּה און אריינשרייבען דערנאָך צו די על־טערען אַ בריוועל: „מזל־טוב אייך — מיר האָבען חתונה גע־האַט!"...

ניין. מיינע העלדען, וואָס איך בעשרייב, האָבען ניט אזוי גע־טהאָן. זיי איז געקומען צו הילף דער אפיקומן, דער ארויסגע־גנב'עטער אפיקומן, פּסח צום ערשטען סדר, ווי איהר וועט דאָס באַלד ארויסזעהען פונ'ם דריטען טייל פון מיין אמת'ען, ניט אויס־געטראַכטען ראָמאַן.

ענדע צווייטער טייל.

דריטער טייל.

דער ווינטער איז אוועק. דאָס אייז איז צעגאַנגען. דער שניי האָט צעלאָזט. די ערד האָט זיך אויפגעדעקט, אויסגעוויכט און אויפגעפרישט, גרייט ארויסצושפּראָצען אַ גרין גרעזעל. די נאַקעטע בוימלעך האָבען זיך אויסגעגלייכט, ווי פונ'ם שלאָף נאָר־וואָס אויפגעוואַכט; אויף זייערע פייכטע ריטלעך וועלען זיך אָט־אָט בעוויזען יונגע קניפּעלעך; די קניפּעלעך וועלען זיך אויפקניפּען, אויפפּיקען און צעלאָזען זיך אין גרינינקע בלעטעלעך — דער פריה־לינג געהט! דער פריהלינג קומט! — ערב פּסח.

אין זשידיוווסקע גרעבלי, ביי רב יאָסעלע ווינאָקור, זעהט זיך אָן דער ערב־פּסח ניט ווינציגער, אויב נישט מעהר נאָך, ווי אין שטאָדט. רב יאָסעלע ווינאָקור איז אַ פרומער איד, אַ חסיד. ער וועט ניט לאָזען, אַז זיין גוראַלני, וואָס איז פול מיט חמץ און איז דורך און דורך חמץ, זאָל חלילה ארבייטען די אַכט טאָג פּסח. אַלעס ווערד פערקויפט על פּי שלחן־ערוך צו אַ גוי, און אַלעס ווערד אָפּגעשטעלט, און אַלעס ווערד גערייניגט און געפּוצט און גע־

בשר'ט — און קומט פּסח, איז רב יאָסעלע ווינאָקור אויס גוראַל־ניק, אויס געשעפטס־מענש. זיינע מענטשען זענען מעהר נישט קיין „מ ע נ ט ש ע ן" — זיי זענען אידען, בעפריימע, אַזוי ווי ער, אַזוי ווי אַלע אידען, וואָס זייערע עלטערען זענען אַרויסגע־גאַנגען פון מצרים. און אַלע בעדאַרפען זיי זיך צענויפקלייבען מיט ווייבער און מיט קינדער, און אינאיינעם מיט איהם, מיט'ן בעל־הבית, ביי איין טיש, פייערליך אָפּריכטען דעם סדר.

איך מיין, עס וועט ניט זיין קיין גוזמא צו זאָגען, אַז אויף קיינעם איז אַזוי ניט אָנגעמאָסטען דער נאָמען „מלך", ווי אויף דעם דאָזיגען סולטאַן און מושל — רב יאָסעלע ווינאָקור. איהר שטעלט אייך נאָר פאָר, אַשטייגער, אַזאַ מין בילד: אַרום אַ צעהנדליג פאַמיליעס ביי איין טיש מיט ווייבער און קינדער און דינסטען, אַלע יום־טוב'דיג, און אַלע אויגען אַרויף, צום אויבענאָן, און אויבענאָן די שענע הויכע פיגור פון רב יאָסעלע ווינאָקור, אָנ־געטהאָן אין ווייסען פון אויבען ביז אַראָפּ, פון דער ווייסער זיי־דענער יאַרמעלקע ביז די ווייסע אַטלעסענע שיך. וואָס ער זאָגט — זאָגען איהם אַלע נאָך. קיינער ניט פריהער און ניט שפּעטער. ער טיילט אַרויס אַלעמען די מצה, דעם מרור, דעם כרפּס, דעם חרוסת. ער טהוט אַ וואונק — ווערען אָנגעפילט די כוסות. ער געמט זיך טרינקען — טרינקען אַלע.

ניין. דער אמת'ער מלך, דער אמת'ער מושל — דאָס איז אונזער סולטאַן רב יאָסעלע ווינאָקור. און ווי איין אמת'ער מושל, ווי איין אמת'ער מלך, איז ער קאָנסערוואַטיוו, היט אָפּ שטרענג אַלע מנהגים און טראַדיציעס. למשל, ביי אַלע אידען איז אַ מנהג: מרור — דאָס איז אָנגעריבענער חריין, אָפּטמאָל אויסגעוועבטער, עפּוואָס ביטערליך, פון יוצא וועגען. ביי רב יאָסעלען איז אַ מנהג: מרור דאַרף זיין מרור. אַ האַלב ווערצעל חריין — דאָס מוז יעדער איינציגער אויפעסען — ער מעג אפילו דעם שלאַק בעקומען!

די צערעמאָניע פון וואשען זיך איז ביי איהם איינגעפיהרט, אַז ניט נאָר די דיענסטען, נאָר אַלע ווייבער — און זיין ווייב פער־רעלע און זיין טאָכטער צילה — בעדאַרפען אונטערטראָגען צום טיש די זילבערנע בעקען מיט די שניי־ווייסע האנטיכער, בעדיענען די מאַנסבילען, די מלכים, די יוצאי מצרים.

עפענען די טהיר צו „שפוך־חמתך" — דאָס איז זיין כבוד. דאָס געהערט צו איהם אַליין. פאַר וואָס? אַט אַזוי וויל ער, רב יאָסעלע וויינאָקור, און אַט אַזוי איז ער זיך נוהג כל ימיו!

נאָך איין מנהג איז ביי איהם איינגעפיהרט פון יאָהרען — און דאָס מוז דורכגעמאַכט ווערען אַלע מאָל ביי'ם ערשטען סדר, עס מעגען פאַלען שטיינער פונ'ם הימעל. אַט אין וואָס דער דאָזיגער מנהג בעשטעהט:

נאָכ'ן ערשטען האַלבען סדר, אַז עס קומט צו דער סעודה, און דער עולם האַלט אין רעכטען עסען, בעדאַרף מען זעהען, מע זאָל זיך שטאַרק פעררעדען (פסח צום סדר מעגען אַלע ביי איהם רעדען — בני־חורין!). יעדער מעג רעדען פון וואָס ער וויל, און ניט נאָר ער מעג, — ער בעדאַרף רעדען, און אויך דעם בעל־הבית, דעם מלך, בעדאַרף מען פעררעדען, אַזוי, אַז ניט ער און ניט קיי־נער זאָל בעמערקען, ווי רב יאָסעלע'ס טעכטערל צילה גנב'עט זיך אונטער שטילערהייד צום פאָטער פון הינטען, לעגט אריין די האַנד אונטער'ן קישען פון דעם עסבעטט און גנב'עט ארוים ביי איהם קונציג די האַלבע מצה — אפיקומן.

עס איז שווער צו זאָגען, צי דער פאָטער מאַכט זיך, אַז ער זעהט ניט, צי ער זעהט טאַקי ניט, ווי די טאָכטער גנב'עט זיך היני־טער זיינע פּלייצעס און שלעפּט ביי איהם דעם אפיקומן פון אונ־טער'ן קישען, — נאָר אַז עס קומט פאַר'ן בענטשען, צום אַנדערען האַלבען סדר, און עס האַלט ביי'ם אויסטיילען דעם אפיקומן, און דער מלך טהוט זיך אַ חאַפּ, אַז ס'איז ניטאָ קיין סימן פון קיין אפיקומן, ווערד ער בלומר'שט בייז:

— ווער האָט דאָס ארויסגע׳גנב׳עט ביי מיר דעם אפיקומן?

שפּרינגט ארויס צילה מיט א געלעכטערל:

— טאטע, סע איך! וואָסטו מיר געבען פאר׳ן אפיקומן?

— וואָס פארלאַנגסטו?

און עס הויבט זיך אָן א דינגעניש. זי וויל, אז אויף די אנ־דערע טעג יום־טוב זאָל ער איהר קויפען א פינגערעל.

— גוט. ער וועט איהר קויפען א פינגערעל.

— ניין, זי וויל מיט א בריליאַנטעל!

— גוט. ער וועט איהר קויפען מיט א בריליאנטעל.

— און אחוץ דעם וויל זי נאָך א שנירעל פּערעלעך.

— דאָס וועט שוין זיין צו פיעל.

— ווי באלד אזוי, איז נימאָ קיין אפיקומן!...

איהר מיינט, דאָס טרייבט מען קאַטאָוועס? — ניין. צילה זאָגט דאָס גאַנץ ערנסט, און דער גאַנצער עולם שמייכעלט (פּסח צום סדר מעג מען שמייכלען ביי רב יאָסעלע ווינאַקור — בני חורין!).

— אפשר וועט זיין גענוג א בייטש קאַרעלען? — בעט זיך ביי איהר דער פאָטער.

— פּערעל, נישט קיין קאַרעלען! — זאָגט די טאָכטער פעסט.— און נאָך מיט א גאָלדען פערמואַרעל דערצו!

— זי וויל מיך מאַכען פאַר א קבצן! — זאָגט דער פאָטער, שוין צום עולם רעדענדיג, און דער עולם שיסט אויס א געלעכטער (פּסח צום סדר מעג מען ביי איהם לאַכען אפילו הויך — בני חורין!).

— אז דו וועסט זיך מיט מיר נאָך אביסעל דינגען, — זאָגט איהם די טאָכטער — וועל איך וועלען, אז דאָס פערמואַרעל זאָל זיין א בריליאנטענעס.

רב יאָסעלע ווינאָקור האַפּט זיך אָן ביים קאָפּ: „זי וויל איהם מאַכען פאַר איין אַנזעצער!" דער עולם לאַכט נאָך העכער. דער פאָטער לאָזט איהר נאָך, גיט זיך אונטער. די טאָכטער גיט אָפּ דעם אפיקומן — און דער אַנדערער האַלבער סדר געהט אַוועק מיט דער אייגענער פייערליכקייט, וואָס דער ערשטער האַלבער סדר.

און אַט אַזוי אַלע יאָהר.

ענדע דריטער טייל.

פ י ע ר ט ע ר ט י י ל.

דעם פּסח, וואָס מיר בעשרייבען אַצינד, איז פאָרגעקומען מיט רב יאָסעלע'ס אפיקומן אַ שטיקעל פערענדערונג. דאָס הייסט, דער אפיקומן איז ביי איהם אַרויסגע'גנב'עט געוואָרען אַזוי קונציג, ווי אַלע יאָהר, און, ווי אַלע יאָהר, האָט זיך רב יאָסעלע ווינאָקור אַ האַפּ געגעבען צום אַנדערען האַלבען סדר צום אפיקומן און אויס־געדופען: „ווער האָט דאָס אַוועקגע'גנב'עט דעם אפיקומן?" האָט זיך צילה אָנגערופען פון איהר אָרט, ווי אַלע מאָל:

— טאַטע, דאָס האָב איך! וואָסטו מיר געבען פאַר'ן אפיקומן?

— וואָס פאַרלאַנגסטו? — האָט איהר געענטפערט דער פאָטער, ווי אַלע מאָל, און געוואַרט, וואָס וועט זי זיך, אַשטייגער, הייסען קויפען, אַז זי האָט שוין אַלסדינג? זי האָט שוין ציערונג אָהן אַ שיעור, און וויגרישנע בילעטען, און אַ פאָרטאָפּיאַנע, און אפילו אַ פערדעל איין אייגענס האָט ער איהר ערשט פאַראיאָהרען נאָך פּסח געמוזט קויפען. אַ השגה פון אַ מיידעל — זיך גאָר הייסען קויפען אַ פערדעל, האַ־האַ! דאָס קאָן נאָר רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טעכ־טערעל, ווייטער קיינער ניט! אָך, ווי מע האָט זיך עס דעמאָלט אָנגעלאַכט!...

אַלע אויגען קוקען אַהין, וואו רב יאָסעלע'ס טעכטערל זיצט. אַלע זענען נייגיעריג צו הערען, וואָס וועט זי היינטיגס יאָהר פער־לאַנגען פון איהר פאָטער? — און זי, רב יאָסעלע'ס טעכטערל, איז געזעסען דווקא רוהיג, ווי אַלע מאָל, און פעסט ביי זיך, ווי אַלע מאָל, אַז זי וועט דאָס מאָל אויספיהרען, ווי אַלע מאָל. נאָר עפּיס האָט זי איצטיגס מאָל ניט געאיילט זיך און עפּיס מאָדנע איבער־געקוקט זיך מיט'ן לעהרער, מיט הערש־בער דעם מלמד'ס זוהן, וואָס זיצט אַקוראַט אַקעגען איהר, און מע וואָלט געמעגט שווערען, אַז אַ גרינג שמייכעלע האָט זיך בעוויזען אויף זייערעביידענס פּנים'ער... נאָר ניין! עס האָט זיך נאָר אויסגעוויזען! ווי איז דאָס מעגליך — רב יאָסעלע ווינאַקור'ס טעכטערל און דער לעה־רער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל — אַ סמיכות הפּרשה!...

נאָר אָט האָט זי זיך אויסגעדרעהט צום פאָטער, און באַלד וועט מען שוין וויסען — און ווי איבערראַשט זענען געוואָרען אַלע, און מעהר פון אַלעמען דער פאָטער, אַז די טאָכטער האָט איהם גע־ענטפערט, אַז היינט קאָן זי ניט זאָגען, וואָס זי פערלאַנגט... דאָס וועט זי איהם ערשט קאָנען זאָגען שפּעטער... דעם ערשטען טאָג חול־המועד...

— איצט פערלאַנג איך פון דיר, טאַטע, נאָר איין זאַך: זאָלסט מיר געבען דיין עהרען־וואָרט, אַז דו וועסט מיר ניט אָפּ־זאָגען...

רב יאָסעלע ווינאַקור האָט מיט אַ צופריעדען שמייכעלע, וואָס האָט זיך צעגאָסען איבער זיין שענער ברייטער באָרד, בעטראַכט דעם גאַנצען עולם, ווי איינער רעדט: „געפעלט אייך אַ השגה פון רב יאָסעלע'ס טעכטערל?"...

און צו דער טאָכטער האָט ער אַ זאָג געגעבען:

— ווי קאָן איך דיר צוזאָגען אַ זאַך, וואָס איך ווייס ניט? טאָמער בין איך גאָר ניט אימשטאַנד?...

— נו, געב איך דיר, טאטע, צוריק מ י י ן עהרען־וואָרט, אז איך וועל ניט פארלאנגען פון דיר אזעלכס, וואס דו ביזט ניט אימשטאנד...

דאָס פריהעריגע שמייכעלע האָט זיך נאָך ברייטער צעלעגט איבער זיין שענער באָרד און איבער'ן גאנצען פּנים. דאָס האָט בעדאַרפט בעדייטען: „וואָס זאָגט איהר אויף רב יאָסעלע'ס טעכ־טערעל? זי באַדאַרף נישט געהן ליהען קיין ווערטער!"... און צו דער טאָכטער האָט ער אַ זאָג געגעבען:

— גוט. איך בין דיר מבטיח...

— ניין, טאַטע, נישט „מבטיח", נאָר דו גיסט מיר דיין עהרען־וואָרט...

— רב יאָסעלע ווינאָקור, אז ער זאָגט, ער איז „מבטיח", איז אַלץ איינס, וואָס ... ין אַנדערער זאָגט „עהרען־וואָרט"...

— ניין, טאַטע, איך וויל, דו זאָלסט מיר פאר אַט די אַלע מענטשען געבען דיין עהרען־וואָרט, און טאַקי די האַנד „תקיעת־כף"...

דאָס פריהעריגע שמייכעלע איז אַראָפּ פון רב יאָסעלע'ס באָרד און איז פערשוואונדען געוואָרען.

— רב יאָסעלע ווינאָקור האָט נאָך קיינמאָל קיינעם קיין תקיעת־כף נישט געגעבען און וועט נישט געבען...

— ווי באַלד אזוי, איז נישטאַ קיין אפיקומן!...

דער עולם האָט נישט געוואוסט וואָס צו טהון: שמייכלען? — איז דער בעל־הבית צו ערנסט. זיין ערנסט? — איז דאָס צו אַ גרויסער שפּאַס. האָט מען אַראָפּגעלאָזט די אויגען אַראָפּ און גע־וואַרט, וואָס וועט דאַ זיין דער סוף? און דערווייל האָט קיינער נישט בעמערקט, אז איין מענש, וואָס זיצט דאַ צווישען זיי ביי'ם סדר, איז ביי דעם דאָזיגען נסיון מיט אַ מאָל געוואָרען בלאַס און רויט און אַלערליי קאָלירען, און די הענד האָבען איהם געציטערט...

דער איינער איז געווען ניט קיין אנדערער, נאר דער לעהרער, הערש־בער דעם מלמד׳ס זוהנדעל.

און דער פאטער מיט דער טאכטער האבען זיך דערוויל נאך עטליכע מאל איבערגעשמועסט און איבערגעקוקט זיך, ווי צוויי שטארקע מענשען, גוטע פריינד, וואס האלטען ביים ארויסגעהן איינס אקעגען דאס אנדערע מלחמה האלטען. איטליכער פון די צוויי איז געשטאנען פעסט אויף זיין פאזיציע: דער פאטער האט זיך געהאלטען איינס — ער גיט ניט קיין תקיעת־כף. די טאכטער האט זיך געהאלטען ביי איהרס — נישטא קיין אפיקומן!...

ס׳איז שווער צו זאגען, מיט וואס דאס וואלט זיך געענדיגט, ווען עס שטעלט זיך ניט ארוים דער לעהרער פאר א מליץ־יושר און פאר א פערמיטלער צווישעןביידע צדדים, אז „א מענטש, וואס האט אויף זיין לעבען קיין תקיעת־כף ניט געגעבען, איז נישט כדאי, מע זאל איהם צווינגען מיט נויט, ובפרט אזא מענטש, ווי רב יאסעלע, וואס זיין עהרען־ווארט און נאך פאר עדות איז באמת אזוי גוט, ווי א תקיעת־כף"...

דאס האט געהאט דעם זיעבעטען חן און געמאכט דעם גרעסטען עפעקט. ערשטענס, זענען הערש־בער דעם מלמד׳ס זוהנ׳ס אקציעס אין דער דאזיגער שטוב געשטיגען מיט א סך, א סך פראצענט, ובפרט אין די אויגען פון רב יאסעלע ווינאקור, וואס חאטש ער איז א מענש פון סאמע שטאל און אייזען, פון דעסטוועגען קאן מען איהם, ווי כמעט אלע מענשען פון דער גאנצער וועלט, מיט א גוט ווארט קויפען און פערקויפען. און צווייטענס, האט דער גאנצער עולם דערזעהען אויפ׳ן בעל־הבית׳ס בארד א פרישען שמייכעל, און מע האט פרייה אפגעאטעמט. אגב איז שוין טאקי געווען צייט א מאל אויפצושטעהן פונ׳ם סדר, וואס האט זיך איצטיגס מאל פערצויגען העט־ווייט אין דער נאכט אריין.

* * *

די ערשטע טעג פסח זענען איבערגעלאָפען גאָרנישט צו בע־מערקען, ווי זיי לויפען אַלע מאָל איבער, ווי עס לויפען, אייגענטליך, אַלע טעג פון אַ גאַנץ יאָהר, חאָטש אפילו עס קאָן זיין, אַז פאַר אַ פּאָר מענשלעך פון דער דאָזיגער געשיכטע האָבען זיך די צוויי טעג געצויגען און געשלעפּט זיך און אויסגעוויזען לאַנג, ווי דער אידי־שער גלות. נאָר ווי די מעשה איז, — די צוויי טעג פסח זענען אַוועק, און דער ערשטער טאָג חול־המועד איז געקומען, און דער פאָטער האָט זיך גאַנץ געמיטליך און גאַנץ ברייטליך אַ זאָג געגעבען צו דער טאָכטער, האַלב אין קאַטאָוועס און האַלב ערנסט: „נו, זשאַנ־דאַר, לאָמיר שוין וויסען, מיט וואָס האָסט דו מיך היינטיגס יאָהר געשטראָפט, האַ־האַ?“ און — אוי, וואו נעם איך פאַרב אויף אָפּ־צומאָהלען רב יאָסעלע ווינאָקור'ס פנים, אַז ער האָט דערהערט פון זיין טעכטערל אַזאַ מין, וואָס האָט זיך איהם נישט גע'חלומ'ט, ניט איהם און ניט קיינעם ניט. הערט אַ מעשה: איהר פאַרלאַנג, זאָגט זי, באַשטעהט אין דעם, וואָס זי האָט ליעב, זאָגט זי, דעם לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל. און, זאָגט זי, דער לעה־רער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, האָט ליעב זי, רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טאָכטער צילה, און אַז זיי האָבען זיך געגעבען, זאָגט זי, דאָס וואָרט, זיי זאָלען זיין חתן־כלה, און זי פאַרלאַנגט, זאָגט זי, פון איהם, פונ'ם פאָטער, הייסט עס, אַז ניט פריהער און ניט שפּע־טער פון שבת נאָך שבועות זאָל זיין די חתונה!... דער גאַנצער הויף האָט זיך שיער נישט איבערגעקעהרט! די גוראַלני איז שיער נישט חרוב געוואָרען! זשידיוווסקע גרעבלי איז געגאַנגען האָדאָ־ראָם! רב יאָסעלע ווינאָקור האָט געאַרבייט מעשים! עס זענען געווען געשרייען, און קללות, און געוויינען, און טרערען — און וואָס איהר ווילט: וואָס הייסט, ער, רב יאָסעלע ווינאָקור, וואָס גאָט האָט איהם געבענטשט מיט קיין עין־הרע אַזאַ פערמעגען און מיט קיין עין־הרע אַזאַ טאָכטער, וואָס ער קאָן דערגרייכען מיט איהר

די העכסטע, די גרעסטע און די שענסטע שדוכים, נאָר ער האָט נאָך ביז אַהער אפילו ניט אין זינען געהאַט קיין שדוך טהון, — זאָל ער נעמען פּלוצים אין מיטען דרינען זיך פערבינדען מיט וועמען ? — מיט הערש־בער דעם מלמד ! און נאָך וואו ? — אָט דאָ טאַקי, אין דער דאָזיגער שטאָדט !... סטייטש, סטייטש ! איהם, רב יאָסעלע ווינאָקור, וואָס קיין מענש האָט נאָך נישט געוואגט מיט איהם טרייבען קאַטאָוועס, זאָל מען איהם אָפּטהון אַזאַ שפּיצעל ! אויסנאַרען ביי איהם זיין עהרען־וואָרט !... און ווער ? זיין געליעבטע איין־און־איינציגע טאָכטער ! אָ, זי ווייסט, דער זשאַנדאַר, ביי וועמען זי האָט דאָס אַ וואָרט גענומען ! רב יאָסעלע ווינאָקור האָט נאָך קיינמאָל זיין וואָרט ניט געבראָכען !... און עס קומט איהם אויפ'ן זינען די געשיכטע פון בת יפתח. דאָרט איז אויך געווען אַ וואָרט, און נישט קיין וואָרט, נאָר אַ נדר... ניין, דאָ איז נאָר געווען אַ וואָרט, נישט קיין נדר ! אַ וואָרט קאָן מען צוריק נעמען... ווי קאָן ער עס דערלאָזען אַזאַ זאַך, אַזאַ שדוך, אַזאַ בזיון ? — היה לא תהיה ! — דאָס וועט ניט זיין, סיידען דער טוידט !... און צוריק אָבער דערמאַנט ער זיך: ער האָט דאָך פאָרט דאָס וואָרט געגעבען ! און פאַר עדות, פאַר מענשען... און רב יאָסעלע ווינאָקור האָט דאָך נאָך קיינמאָל זיין וואָרט נישט געבראָכען !... וואָס טהוט מען ? רב יאָסעלע זאָל ניט מורא האָבען פאַר גאָט, פאַר שכר ועונש, פאַר המאבד עצמו לדעת, וואָלט ער זיך נאָר אַ מעשה אָנגעטהאָן !...

ענדע פיערטער טייל.

עפּילאָג.

נאָך מיט צוויי וואָכען פריהער פאַר שבת נאָך שבועות האָט רב יאָסעלע ווינאָקור אויפגעשטעלט ביי זיך אין זשידיוווסקע גרעבלי אַ שאַלאַש אמשר אויף טויזענד פאַרשוין, אראָפּגעבראַכט פון שטאָדט

סאַרוועס און סאַרווערקעס און גלאַט מענטשען, און מע האָט גע־נומען באַקען און קאָכען און בראָטען און פּרעגלען, צוגרייטען זיך צו דער חתונה, אַלסדינג ביד רחבה — אין גרעסטען מאַסשטאַב. אַ קלייניגקייט — רבי יאָסעלע ווינאָקור האָט דערלעבט חתונה מאַ־כען זיין איין־און־איינציג טעכטערעל צילה?! און אַז עס איז גע־קומען צו דער חופּה, האָט ער אַראָפּגעבראַכט די בעסטע כלי־זמר און די רבנים אַלע פון שטאָדט און געפּראַוועט אַ חתונה, וואָס האָט געקלונגען די וועלט! און אַ סעודה אין שטאָדט פאַר אָרעמע לייט אחוץ. אַזאַ סעודה, וואָס זינט די שטאָדט שטעהט, האָט זי אַזעלכעס ניט געזעהען און וועט ניט זעהן! און אַכט טאָג האָט מען געהוליעט נאָך דער חתונה. אַכט טעג מיט אַכט נעכט. און מיט'ן מחותן, מיט הערש־בער דעם מלמד, האָט זיך רב יאָסעלע, ביי די לחיים'ס, געקושט אפשר פופציג מאָל און אפשר הונדערט מאָל, און אפשר נאָך מעהר. עס האָט דענן אַ שיעור געהאַט דאָס קושען זיך, אַז גאָט האָט איהם געהאָלפען, ער האָט אַזאַ מחותן, אַזאַ עהרליכען אידען, ווי רב הערש־בער?...

און די מתנות, וואָס ער האָט עס אַביסעל צעשענקט אַלע זיינע מענטשען, און דווקא מיט דער ברייטער האַנד — לאָזען זיי גע־דענקען, ווען זייער בעל־הבית האָט חתונה געמאַכט זיין בת־יחידה!

נאָר אויף צוויי פּונקטען האָט ער זיך אָוועקגעשטעלט שטאָל און אייזען, און האָט געזאָגט, אַז דאָ מוז ער אויספיהרען — עס מעגען פאַלען שטיינער פונ'ם הימעל:

א) דעם מחותן, רב הערש־בער דעם מלמד, האָט ער געקויפט אין שטאָדט איין איינפאָהר־הויז מיט אַ קאַמער פון תבואה אויף צו פערדינגען — אונטערגעשמעלצט מיט אַ מזומנ'ע פּאָר טויזענ־דער און גע'פועל'ט, אַז הערש־בער דער מלמד זאָל ווערען אויס הערש־בער דער מלמד, נאָר גלאַט ר ב ה ע ר ש ־ ב ע ר.

ב) דעם איידעם, רב הערש־בער'ס זוהן, האָט ער איבערגעגעבען אַ העלפט פון דער גוראַלני און פונ'ם הויף און פון די סקלאַדען און

פון אלע געשעפטען, און אפילו פון דער געלער נאטעטשאנקע מיט די ברענענדיגע שפאקעס — פון אלסדינג איבערגעשריבען פונקט א העלפט אויף זיין נאמען — און ווער מיר שטודיערען? וואס מיר דאקטאר? שוין לאנג פערגעסען!...

רב יאסעלע ווינאקור האט בעוויזען ווער ער איז און וואס ער קאן!...

ע נ ד ע.

דוד מלך ישראל

אַ בילד לכבוד שמחת־תורה.

1904

דוד מלך ישראל

אַ קורצע הקדמה.

אַלטע בילדער פון פאַרצייטען! שטעהט אויף, זייט מוחל, פון אייערע קברים, איהר זענט שוין לאַנג אָפּגעשטאָרבען פאַר אונזער יוגענד. איין עבירה. די צייט שטעהט ניט. בילדער בייטען זיך. איין דור טרייבט דעם אַנדערען. אונזערע קינדער וועלען פון אייך ניט וויסען. אינאיינעם מיט מיר וועט איהר אַוועק אין קבר, פערפאַלען ווערען אפשר אויף אייביג. גלייך ווי איהר זענט גאָר קיין מאָל אויף דער וועלט ניט געוועזען. שטעהט אויף, שטעהט אויף, לאָם איך אייך איין מאָל חאָטש דורכפיהרען פארביי זייערע אויגען. לאָזען זיי אייך אָנקוקען, אונזערע קינדער, און לאָזען זיי דערצעהלען דעם דור, אַז ס'איז געווען אַמאָל ביי אונז אַזעלכע, ווי איהר, אַז איהר זענט חלילה ניט קיין אויסגעטראַכטע פונ'ם קאָפּ, אַז איהר האָט אַמאָל געלעבט אויף דער וועלט און אַז זיי קעהרען זיך אָן מיט אייך גאַנץ נאָהענטע קרובים, — אייערע אייגענע אור־אור־אייניקלעך...

קאַפּיטעל א.

שטאַרק געקרייזעלטע באָרד און פּאות, ווייס ווי געפאַלענער שניי, אַ נאַפּאָלעאָנקע (אַ פאַרצייטיגער מין היטעל) אויפ'ן קאָפּ, אַ לאַנגער גראָבער שטעקען אין די הענד מיט אַ ביינערנע האַלקע,

אַ זאַק אויף די פּלייצעס. איינגעבויגען ביז צו דער ערד, געהט ער אַלע ערב שבת און אַלע ערב יום־טוב פון שטוב צו שטוב צעד נויפנעמען קוילעטש פאַר די אָרעמע אידישע אַרעסטאַנטען, וואָס אין טורמע.

דאָס איז דער אַלטער דאָדי, אָדער „דוד מלך ישראל", וואָס איז אַלט אפשר הונדערט יאָהר. אַלע קענען איהם, אַלע ווייסען שוין וואָס ער וויל: ער וויל קוילעטש פאַר זיינע אָרעמע אַרעסד טאַנטען, וואָס אין טורמע. קיינער דינגט זיך ניט מיט איהם. ווער עס האָט און ווער עס וויל — דער גיט; ווער עס האָט ניט און וויל ניט — דער גיט ניט. דער אַלטער דאָדי וועט נישט זאָד בען קיין פאַראיבעל. וואָרום אז אַלע וועלען האָבען וואָס צו געבען און אַלע זאָלען וועלען געבען, היינט ווער וועט נעמען? און אז ס'וועט ניט זיין ווער ס'זאָל געבען און ווער ס'זאָל נעמען, פון וואַנען־זשע וועט זיך נעמען רחמנות און צדקה און מעשים טובים אויף דער וועלט? אויף וואָס זשע וועט מען דאַרפען דאָס עולם־הבא מיט'ן גן־עדן? און אז ס'וועט ניט זיין קיין עולם־הבא מיט קיין גן־עדן, וואָס זשע וועט מען טהון מיט די צדיקים אויף יענער וועלט?...

אָט אזוי פלעגט חקירה'ן דער אַלטער דאָדי. ער איז געגאַנגען מיט דעם גאַנג, אז ווי דער אויבערשטער פיהרט, אזוי איז גוט: עס בעדאַרפען זיין אַזעלכע וואָס געבען און אַזעלכע וואָס נעמען, אַזעלכע וואָס האָבען און אַזעלכע וואָס האָבען ניט, אַזעלכע וואָס זיצען אין טורמע און אַזעלכע וואָס זאָרגען זיך פון זייערטוועגען און קלויבען אַלע ערב שבת און ערב יום־טוב קוילעטש פון זייער כבוד וועגען.

קאַפּיטעל ב.

ווער איז געוועזען דער אַלטער דאָדי, אָדער דער דוד מלך ישראל, און וואָס איז ער געוועזען פריהער, איידער ער איז געוועזען אַיין אַלטער

איך פון אפשר הונדערט יאָהר און איידער ער האָט זיך פערנומען מיט צענויפקלויבען קוילעמש פאַר די אָרעמע ארעסטאַנטען, וואָס אין טורמע? — דאָס ווייסט קיינער ניט ביי אונז.

פון וואָס לעבט דער אַלטער דוד? וואו האַלט ער זיך אויף? וויפיעל יאָהר איז ער אַלט? וואו זענען זיינע קינדער און איינִיקלעך? — דאָס ווייסט קיינער ניט ביי אונז. ס'איז אַ סוד פאַר דער וועלט. עס איז נישטאָ פּשוט דער מענש, וואָס זאָל געדענקען, און ביי איהם אַליין אַז איהר וועט פרעגען, וועט ער אייך ניט ענטפערען. פּרובט זיך גאָר ניט, איהר וועט ערגער מאַכען: וואָרום מיט איהם אַז איהר וועט זיך אריינלאָזען אין אַ לאַנגען שמועס, וועט ער אייך בעטען, איהר זאָלט עפּיס שענקען פאַר זיינע אָרעמע אידישע ארעסטאַנטען, וואָס אין טורמע, און פון וואָס איהר זאָלט מיט איהם ניט רעדען, אויף זיינע ארעסטאַנטען מוזט איהר ארויף!

— רב דאָדי! וואו האָט איהר גענעכטיגט היינטיגע נאַכט?

— געלויבט דער אויבערשטער, אבי ניט אין טורמע. האָט איהר ניט עפּיס איין אַלטען בגד פאַר מיינע ארעסטאַנטען?

— רב דאָדי! וואו זענען אהינגעקומען אייערע קינדער מיט אַלע איינִיקלעך אייערע?

— געלויבט דער אויבערשטער, צעקראָכען זיך דער אהער, דער אהין, צעשפּרייט איבער אַלע זיבען ימים. אנדערע זענען געשטאָרבען, אנדערע לעבען. ווי אַזוי זיי לעבען, גוט, שלעכט, — אבי ניט חלילה אין טורמע. געפינט זיך ניט ביי אייך, מחילה, אַ פּאָר אַלטע תחתונים פאַר מיינע ארעסטאַנטען?

— רב דאָדי! וויפיעל זענט איהר אַלט ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר?

— געלויבט דער אויבערשטער, נישט קיין יונגערמאַן, לאָז אייך גאָט געבען ניט ווינציגער יאָהרען, נאָר מעהר מזל, און דער עיקר, איהר זאָלט ניט וויסען פון קיין טורמע כל זמן איהר וועט לעבען.

געפינט זיך ניט ביי אייך א פּאָר אַלטע צעריסענע שטיוועל פאַר מיינע אַרעסטאַנטען?

אָט דאָס איז געווען דער אַלטער דאַדי, אָדער דוד מלך ישראל.

קאַפּיטעל ג.

פּאַר וואָס זשע האָט מען איהם גערופען דוד מלך ישראל?

דערפאַר, וואָס איין מאָל אין יאָהר איז ער געווען א מלך, א מלך ביי אידישע קינדער, און דאָס איינע מאָל איז געווען דער טאָג פון שמחת־תורה.

קומט שמחת־תורה — איז ניט צו דערקענען דעם אַלטען דאַדי'ן. דער רוקען אויסגעגלייכט, די באָרד און פּאות אויסגעקעמט, די נאַפּאָלעאָנקע איבערגעקעהרט אויף דער לינקער זייט, דער ברייטער ווייסער קאָלנער אויסגעגלעט, אָהן דעם שטעקען, אָהן דעם זאַק — ס'איז נאָר נישט דער דאַדי. דאָס פּנים שיינט, די אויגען גלאַנצען. גענומען לכבוד יום־טוב א ביסעל בראָנפען, איז דער אַלטער דאַדי נאָר איין אנדער מענש מיט איין אנדער נשמה — א לעבעדיגע, א פרעהליכע נשמה.

צענויפגענומען קליינוואַרג, יונגלעך פון אַלע שוהלען, און אויסגעשטעלט זיי שורות־ווייז ארום און ארום זיך, נעהט ער, דער אַלטער דאַדי, אין מיטען, די הענד ארויף צום הימעל, און זינגט אויף א קול:

— צאן קדשים!

ענטפערט איהם קליינוואַרג:

— מע־ע־ע!

— ווער געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אַזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: דוד מלך! ישראל! חי! וקיים!
— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!
נאך אמאל:
— צאן קדשים!
— מע־ע־ע!
— ווער געהט מיט אייך?
— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!
— ווי אזוי רופט מען איהם?
— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!
— שרייט־זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!
— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!

צו די קינדער שטעהען־צו נאך קינדער, די קאוואלקאדע וואכסט, דער עולם, וואס געהט נאך, ווערד אלע מאל גרעסער, דאס קול ווערד אלע מאל שטארקער און רינגעלט ארום דאס גאנ־צע שטעדטעל. ביי יעדער סוכה שטעלט זיך אפ דוד מלך ישראל. בעלי־בתים טראגען איהם אונטער א ביסעל לחיים. ווייבער זענען איהם מכבד מיט לעקאך פונ'ם פארטוך. דאס ביסעל לחיים טרינקט ער אויס, און דעם לעקאך צעטיילט ער צווישען קליינוואַרג, רופט אויס מיט א ניגון:

— צאן קדשים!
— מע־ע־ע!
— וואס האלט איך דא?
— לעקאך, מע־ע־ע!
— וואסער א ברכה מאכט מען איבער דעם?
— מזונות, מע־ע־ע!
— זאגט זשע מיר איצטער, ווער געהט מיט אייך?
— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט־זשע, אידישע קינדער, מיט׳ן שענעם ניגון: דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!

קאפיטעל ד.

דאכט זיך, אין פלוג, ווען מען געהט דאס אן און ווען מען קאן עס שאדען, אז איין אלטער מאן פון אפשר הונדערט יאהר נעמט איין מאל אין יאהר, שמחת־תורה, א ביסעל בראנפען, ווערד פרעה־ליך און פערשטעלט זיך פאר א מלך, און יונגלעך קונדייסים לוי־פען איהם נאך און מעקען, ווי די קליינע ציגעלעך: מע־ע־ע!? בעדארף זיך אבער טרעפען אזא מעשה:

סאמע סליחות־צייט האט מען אראפגעשיקט צו אונז אין שטעד־טעל איינעם א נייעם אדון (יענער איז מת געווארען). ווי גע־וועהנליך, א נייער אדון, האט ער ארויסבעוויזען נייע תנועות, נייע גענג, היינו: ערשטענס, האט מען געזאגט אויף איהם, אז ער איז א איש־אמת, נאר צו פיעל א איש־אמת. דערטאפט א אידען, איז באלד: „ס׳קודעווא?“ דאס הייסט: „מה שמכם? פון וואַ־נען איז א איד?“... צווייטענס, נעמט ער ניט, אבער לחלוטין נישט; ניט קיין מטבע און ניט קיין שוה־כסף; אז מע שמועסט א נקי־כפים׳ניק! אודאי איז ארוים א קלאנג איבער׳ן גאנצען שטעדטעל: שלעכט! א רשע! א המן!...

כך הוה. אויף מארגען אין דער פריה איז ער שוין ארויסגע־גאנגען אין שטאדט. דורכגעלאפען דעם מארק, אויסגעקוקט אלע קלייטען מיט אלע יאטקעס, א שמעק געטהאן דעם שוהל־הויף, גע־וואלט בעקענען זיך מיט׳ן ריח... נאר, משטיינס געזאגט, וואס האט ער געקאנט מאכען ביי אונז בין הזמנים, אז די מלמדים האבען די

חדרים שוין לאנג צעלאזט און מיט פאלשע אסיגנאציעס האנדעלט ביי אונז קיינער ניט, היינט וועמען הערען מיר?

האט איהם אבער גאט צוגעשיקט א געשעפט: סוכות! ס'איז איהם ניט געפעלען, פערשטעהט איהר מיך, ווי די אידען בויען זייערע סוכות. ס'איז, זאגט ער, מסוכן קעגען טאמער מאכט זיך א שרפה. איהר פערשטעהט א משל? טויזענדער יאהרען זיצען אידען אין סוכות און האבען קיין מורא ניט פאר קיין זאך, און פלוצים גאר נאט אייך א שרפה!

— בכן, וואס־זשע ווילסט דו, פריץ?

— וויל איך, זאגט ער, איהר זאלט בויען אייערע סוכות ניט אזוי, נאר אזוי און אזוי.

האט מען דאך איהם געהערט מסתמא, ווי המן דעם גרייגער, און מע האט זיך געשמעלט בויען די סוכות דוקא אזוי, ניט אזוי און אזוי. האט אנגעשמעקט דער אדון און האט זיי מחילה צע־ווארפען.

האט מען געשיקט צו איהם א דעפוטאציע: „אדוני פריץ! ווי איז שייך סוכות אחן א סוכה?“ האט ער געזאגט: „איין מאל ניין!“ און געה שריי חי וקיים, אז טאמער שפארט איהר זיך איין, איז גאר „ס'קודעווא!“...

בקיצור, וואס זאלט איהר קלערען, מען איז גוט פערשווארצט געווארען, מע האט זיך בעגראבען נייען איילען, זיך בעזעצט עט־ליכע משפחות אין איין סוכה און געציטערט אימת־מות, טאמער, א קשיא אויף א מעשה?... נאר דער אויבערשטער האט רחמנות געהאט, ס'זענען איבערגעלאפען די זיבען טעג סוכות גלאט, אומ־זיסטיגע פחדים, ביז ס'איז געקומען דער אכטער טאג יום־טוב, שמחת־תורה.

קאפיטעל ה.

און אז ס'איז געקומען דער אכטער טאג יום־טוב, שמחת־תורה, איז דער אלטער דאדי ארוים מיט דער חברה קונדייסים אויפ'ן

שוהל־הויף און האָט אויסגערופען אויף אַ קול, ווי זיין שטייגער איז:

— צאָן קדשים!

האָבען איהם די צאָן קדשים געענטפערט:

— מע־ע־ע!

פּלוצים וואַכסט־אויס ווי פון אונטער דער ערד דער אַדון און בעטראַכט די דאָזיגע שענע סצענע שטאַרק פערוואונדערט. משמעות, ער זעהט דאָס ערשטע מאָל אַזאַ קאָמעדיע. דער אַלטער דאַרי האָט, אפּנים, וויינציג־וואָס זיך איבערגעשראָקען פאַר'ן נייעם אַדון, טהוט ער זיך זיינס און שניידט ווייטער:

— זאָגט זשע מיר, אידישע קינדער, ווער געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אַזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים!

האָט דער אַדון געבעטען, מע זאָל איהם געבען צו פערשטעהן, וואָס דאָס בעדייט, ווער איז דער אַלטער און וואָס זינגט דאָס קליינוואַרג?

האָט זיך אַרויסגעשטעלט רב שעפּסיל דער מלמד, וואָס האָט געהאַט אַ שען הענטעל צום שרייבען רוסיש; די פּאות האָט ער פערקאַטשעט אַרונטער די אויהערען, און איז אַרויס פאַר אַ טאָל־מאַטש:

— ווין צאַר זשידיוּווסקי דאַוויד, אַ וואַני יעווא חלאָפּי...

האָט זיך דער אַדון געהאַפּט מיט ביידע הענד ביי די זייטען און האָט זיך צעלאַכט. ווי אַזוי, מיינט איהר, געלאַכט? ממש שיער ניט צעזעצט און צעשרונגען געוואָרען פאַר געלעכטער. און דוד דער מלך ישראל האָט ניט אויפגעהערט צו זינגען „צאָן קדשים!“

און די צאַן קדשים האָבען ניט אויפגעהערט צו שרייען „מע־ע־ע!“ — ביז דעם אָרון איז, אַפּנים, נמאס געוואָרען די מעשה, האָט ער די חברה קליינוואַרג צעטריבען און דעם אַלטען דוד מלך ישראל האָט ער אַ נעם געטהאָן אויפ'ן צימבעל, ווי זיין שטיינער איז: „ס'קור־דעוואַ!?“ האָט זיך ארויסבעוויזען, אַז דער אַלטער מלך פון ישראל וויסט אַליין אויך ניט ס'קודעוואַ — פון וואַנען ער איז... האָט ער איהם אָפּגעשיקט מחילה גלייך אהין, אין טורמע אריין, צו זיינע „אָרעמע אַרעסטאַנטען“...

— דאָרטען, האָט ער געזאָגט, וועט ער זיך אויסניכטערען, דער אַלטער שכור...

* * *

אויף איבער אַ יאָהר סוכות זענען אידען געזעסען אין זייערע סוכות, ווי אַלע יאָהר. שמחת־תורה האָבען אידען געהוליעט, ווי אַלע יאָהר. נאָר איין זאַך האָט געפעהלט: מע האָט נישט בעגעג־נעט אין ערגיץ דעם אַלטען „דוד מלך ישראל“. מע האָט נישט געהערט, ער זאָל זינגען: „צאַן קדשים“, און די „צאַן קדשים“ זאָלען איהם ענטפערען:

— מע־ע־ע!!!

וואָס איז חנוכה

געשריבען אין יאהר 1901

וואס איז חנוכה?

ПО СЛУЧАЮ ХАНУКО имѣемъ честь покорнѣйше просить Васъ на чашку чаю

אט אזא מין קארטעל האב איך געטראפען ביי זיך אויפ'ן טיש היינטיגען חנוכה פון מיינעם א גוטען בעקאנטען, איין אויפגעקומענעם, פרישגעבאקענעם גביר, פלאטאן פאנטאלאנאוויטש לאקשענטאפאוו.

מילא, דעם פשט פון די ווערטער „נא טשאשקו טשאיו“ פערשטעהט דאך יעדער איינציגער גאנץ גוט: א „ווינט“, א „פרעפערענס“, א „זעכס און זעכציג“, איין „אקע“, אדער א „סטוקעלקע“... נאר דער „פא סלוטשאיו חנוכה“ — וואס לאזט ער מיך דא הערען? וואס פאר א מחותן איז חנוכה מיט א „טשאשקע טשאיו“? וואס פאר א מחותן איז פלאטאן פאנטאלאנאוויטש מיט חנוכה, אז דאוונען געהט ער שוין היינט נאר איין מאל אין יאהר, אי דאס — אין כארשוהל, אין שטוב הערט מען שוין נישט ביי איהם א אידיש ווארט — איבער דער באנגע, די באנגע זאל חלילה ניט לאכען, און „ציוניסטען“ האט ער פיינט, קאן נישט הערען דעם נאמען זייערען?

— וואָס האָט איהר צו זיי? — האָב איך איהם אַ מאָל אַ פרעג געטהאָן אויף אַ ציקאָוועסט. — וואָס האָבען זיי אייך אַזעלכס געטהאָן, די ציוניסטען?

— ציוניסטען? — איך בעט אייך, דערמאָנט מיר נישט דעם נאָמען זייערען! איך... איך... איך האָב זיי פיינט! איהר מיינט מחמת וואָס? מחמת איך האָב פיינט אַ אידען? חלילה וחס! אדרבה, ביי מיר אַ איד איז דוקא מיט'ן גרעסטען כבוד; חאָטש אפילו אונזערע אידעלעך, צווישען אונז רעדענדיג... נאָר נישט... ווי זאָגט איהר, חאָטאַ פּאָקרעשקע... נאָר אין שטוב ביי מיר האָב איך ליעב, ס'זאָל זיין אידיש: פּסח — מצה, סוכות — פּירעזשקעס מיט האָניג, פּורים — דאָס, ווי אַזוי הייסט דאָס? המנ'טאַשען, טייגלעך, פאַרפעל, מאַהינדלעך, קישעלעך און די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען... — אַזוי זאָגט צו מיר פּלאַטאָן פאַנטאַלאָנאָוויטש און בעלעקט זיך אַזש.

נאָך אַ סך זאַכען איז פּלאַטאָן פאַנטאַלאָנאָוויטשען פערבליבען פונ'ם אידישקייט, וואָס ער קאָן זיך מיט דעם נישט צעשיידען, למשל: פיש געפעפערטע מיט חריין, „פּעטשאַ" מיט געטריקענטע פּענעצלעך מיט קנאָבעל, פליישיגע קרעפּלעך צו דער יוך — דאָס וואָלט ער אַ בעלן געווען אַלע טאָג, און אַ אידיש ראָסעלפליישעל מיט לעבערלעך און מיט פּופּיקלעך — דאָס חיות! ער וואָלט מוחל געווען צעהן בעפשטעקסען פאַר איין אידיש העלזעל, מיט מעהל אָנגעפילט און מיט אַ פּאָדעם פערנייהט. ער וואָלט אוועקגעגעבען פופצעהן קאָמפּאָטען פאַר איין אידישען צימעס מיט מייערען, גוט געבראָזשעט, מיט מעהל פערפּראַוועט, און אַ שטיקעל ברוסט זאָל זיין דערביי; דאָס שטיקעל ברוסט אַז מע פעפערט צו, איז דאָך אַ כפּרה אַלע מאָדנע פליישען מיט די היינטיגע וואורסטען מיט די וואַרשעווער שינקען, וואָס אידען מוטשען זיך, זיי ווילען ס'זאָל האָבען אַ אידישען טעם און אַ פּנים פון הזיר...

הקיצור, איך האָב מיך פערדעדט פון עסענוואַרג און האָב פער־געסען, אַז איך האָב בעקומען איין איינלאַדונג פון פּלאַטאָן פּאַנ־טאַלאָנאָוויטש „פּאַ סלוטשאַיו חנוכה נאַ טשאַשקו טשאַיו"...

אָנגעקלונגען ביי דער טהיר און אַריינגעקומען אין שטוב אַריין, האָט מיר אַ זעץ געטהאָן אין פּנים אַריין אַ ליכטיגקייט מיט אַ וואַרעמקייט מיט אַ הו־הא פון די געסט. און עס האָט זיך געלאָזט הערען דאָס בעקאַנטע וואָרט: „פּאַסס!" אַקעגען מיר איז אַרויס־געקומען דער בעל־הבית אַליין. גוט געפּאַקט, מיט אַ בייכעל און מיט אַ ליסינע און מיט אַ פריינדליך שמייכעל, וואָס איז אָנגע־גרייט נאָך פון פריהער לכבוד די געסט. איך האָב מיך ניט גע־קאָנט איינהאַלטען און האָב איהם אַ פרעג געטהאָן טאַקי דאָ אויפ'ן אָרט:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, מיין ליעבסטער פּלאַטאָן פּאַנטאַ־לאָנאָוויטש, וואָס איז אייך עפּיס אויסגעקומען פּלוצים „לכבוד חנוכה"?

— פרעגט מיך עפּיס גרינגערס. — מאַכט ער צו מיר און נעמט מיך אונטער דער האַנד, ווי אַ מחותן פון חתן'ס צד, און פיהרט מיך צו צו דער מאַדאַם לאָקשענטאָפּאָוו, און אַליין גליטשט ער זיך אויס פון מיינע הענד.

די מאַדאַם לאָקשענטאָפּאָוו, פּ א נ ט א מ י נ א פּ א נ ט ע ־ ל ע מ אָ נ אָ ו ו נ אַ, אויך אַ היבשע שטיק, אָנגעטהאָן אין גאָלע זיידענס, איינגעטונקען אין בריליאַנטען, צו פינף־זעכס רינגען אויף איטליכען פינגער, ווי אַ שאַנסאָנעטע זינגערין, האָט מיך בעגעגענט מיט זעהר אַ זיס שמייכעלע: איינס פון די שמייכעלעך, וואָס ס'איז ביי איהר צו קריגען צו יעדער צייט. זי איז געזעסען ביי אַ גרויסאַרטיגען סאַמאָוואַר און צעגאָסען טיי אין די גלעזער מיט אַ מאָס, גלייך ווי מע צעגיסט קרייטער אויף אַ רפואה. אויפ'ן גרויסען שען־אויסגעבעטען טיש שטעהען אויסגעשטעלט גרויסע

הויכע פּיראַמידען, טאָרטען אַזעלכע, וואָס אַז מע טהוט אַ קוק אויף זיי, פערשטעהט מען, אַז זיי זענען געמאַכט געוואָרען נישט אויף צו עסען; איהר ווייסט אַפילו ניט, פון וואַנען, ווי אַרום הויבט מען זיי אָן צו עסען? איהר וועט דאָך ניט אויפשטעהן אין מיטען דרינען, חאַפּען אַ מעסער, צי אַ גאָפּעל, און אומוואַלגערען אַזאַ מאַכינע, אַזאַ בוידעם! וואָס פאַר אַ פּנים וועט איהר האָבען נאָכדעם ביי זיך אַליין, אַז איהר וועט צעוואַלגערען דעם דאָזיגען בוידעם און צעגיסען דעם קרעם אויפ'ן טישטוך? די מאַדאַם וועט אייך דווקא זאָגען מיט אַ שמייכעלע: „ניטשעוואָ, עס מאַכט נישט אויס!“ נאָר איהר דאַרפט שוין פערשטעהן וואָס דער „ניטשעוואָ“ בעדייט... גלייכער, זאָג איך אייך, איהר זאָלט בעסער נישט נאָכגעבען דעם יצר־הרע; מע האָט אַנידערגעשטעלט אַ טאָרט — לאָז ער שטעהן געזונדערהייד!... דאָס אייגענע איז מיט די בארען, מיט די עפּעל און מיט די מאַראַנצען. איהר זעהט, דאַכט זיך, פאַר אייערע אויגען אַ גאַנצען אוצר מיט בארען, מיט עפּעל און מיט מאַראַנצען; נאָר לאָז זיך אייך ניט גלוסטען! זיי ליגען אַזוי קונציג אויסגעלעגט: אַ שורה עפּעל, אַ שורה בארען, אַ שורה מאַראַנצען, אַרומגעלעגט ביי די זייטען מיט קאָנפעקטען, ראָזינקעס און טייטלען, נאָר אַזוי ממזר'יש, אַז אויב איהר ווילט אַרויסבעקומען, למשל, אַ באַר, אָדער איין עפּעל, מוזט איהר אָנ־ריהרען אַלע איבעריגע שכנים — און עס הויבען אָן פאַלען און שפּרינגען אויפ'ן טיש, און פונ'ם טיש אויף דער ערד, איין עפּעל נאָכ'ן אַנדערען, איין מאַראַנץ נאָך דער אַנדערער, — דעמאָלט, עס זאָל זיך אייך עפּענען אַ גרוב, וואָלט איהר, דאַכט זיך, בעסער אין דער ערד אַריין, איידער נאָכלויפען צענויפקלויבען די עפּעל, וואָס קאַטשען זיך אונטער'ן טיש!... דאָס אייגענע איז מיט'ן איינגע־מאַכטס און מיט די אַלע איבעריגע זיסע זאַכען, וואָס שטעהען אויסגעשטעלט אויפ'ן טיש. קוקט נישט, וואָס ס'איז צוגעגרייט געוואָרען טעלערלעך, מיט שעלעכלעך מיט לעפעלעך, מיט גאָפּעלעך

אָהן אַ שעור. איהר קאָנט, חלילה, אַ נעם טהון נישט מיט דעם לעפעל, וואָס מע דאַרף, און נישט אין יענעם שעלעכעל, וואָס מע דאַרף, פערגיסען און אַנארבייטען אַ חתונה — וואָס טויג עס אייך? איהר ווילט אַ שטיקעל לעקאַך מיט איינגעמאַכטס? — וועט איהר עסען אין דער היים. דאָ מוזט איהר טרינקען אַ קאַלט גלאָז טיי, בימער ווי גאַל, זיצען אין געהאַקטע וואונדען און שמייכלען, גלייך ווי ס'איז אייך גוט ווי די וועלט.

— ווי אַזוי טרינקט איהר טיי — מיט לימענע, צי אָהן לימענע? — פרעגט מיך פאַנטאַמינאַ פאַנטעלעמאָנאָוונאַ מיט אַ זיס שמייכעלע, — איינס פון יענע שמייבעלעך, וואָס איז ביי איהר צו קריגען צו יעדער צייט, און וואַרפט מיר אַריין אַ שטיקעל לימענע אין גלאָז, בכדי די טיי זאָל זיין, אפנים, נאָך בימערער. אקעגען מיר, ביי'ם טיש, זיצט אַ יונגערמאַן מיט אַ ריהרעוודיג פּנים און מיט גילדענע ברילען, וואָס קאָנען זיך נים האַלטען ביי איהם אויף דער נאָז, נישט מחמת די נאָז איז דערצו נישט מסוגל, נאָר מחמת דער יונגערמאַן אַליין זיצט נישט איין אויף קיין אָרט; אַז ער רעדט, רעדט ער נישט נאָר מיט הענד — מיט אַלע אברים. עס ווייזט אויס, אַז מיט מיין אַריינקומען האָב איך זיי איבערגעשלאָגען אין מיטען אַ שמועס, וואָרום אַז איך האָב מיך אַנידערגעזעצט צו דער טיי, האָט דער יונגערמאַן מיט די ברילען אויף דער נאָז אָנגערופען זיך צו דער מאַדאַם:

— וואָס זשע איז פאַרט אַזעלכס, אייגענטליך, חנוכה?

— איך זאָג דאָך אייך, אַז חנוכה איז אַזאַ יום־טוב, וואָס... וואָס מע רופט איהם חנוכה... שאַ, אָט וועלען מיר פרעגען ביי זיי; זיי קעהרען ויסען אַקוראַט.

אַזוי זאָגט צו איהם פאַנטאַמינאַ פאַנטעלעמאָנאָוונאַ, אָנווייזענדיג אויף מיר, און טהוט זיך אַ חאַפּ:

— פּאַרדאָן! איך האָב גאָר פאַרגעסען, אַז איהר זענט נאָך נישט באַקאַנט. ס אַ ל אָ מ אָ ן נ אַ או מ אָ וו י ט ש ש ל ו ם־

עליכם — אַ אידישער שריפטשטעלער; פּאַנפּאַראָן פּאַ־ראַאָנאָוויטש יאָנטעוואָהן — מיינער אַ קוזען (אַ שוועסטערקינד).

האָבען מיר זיך ביידע אויפגעכאַפּט פון די ערטער, צוגעלאָפען איינער צום אַנדערען, גלייך ווי מיר וואָלטען גרייט געווען פאַלען איינס אויף דאָס אַנדערע אויפ'ן האַלז; אין אמת'ען האָבען מיר נאָר אָפּגעמאַכט די געוויסע צערעמאָניע פון בעקענען זיך. זיך בעקענט, זעצען מיר זיך צוריק צום טיש, און יאָנטעוואָהן רוקט זיך צו צו מיר אַ ביסעל נעהענטער און רופט זיך אָן:

— האָט איהר געהערט אַ ביסעל? איך וויל וויסען וואָס איז חנוכה, איך געה אויס, — איז ווען איך פרעג וואָס איז חנוכה פאַר אַ יום־טוב — ווייסט קיינער ניט וואָס צו ענטפערן.

— ווי קומט דאָס, — זאָג איך, — אַז אַ ייד, וואָס הייסט יום־טוב־זאָהן, זאָל ניט וויסען וואָס חנוכה איז פאַר אַ יום־טוב?

— ס'איז אייך אַ חדוש? — מאַכט ער צו מיר און רוקט זיך צו נאָך נעהענטער. — איך קאָן זיך מיט אייך וועטען אויף וויפיעל איהר ווילט, אָט זיצען דאָרט אין זאַל אפשר אַ האַלבע מאה אידען, אויב עס וועט זיך געפינען אפילו איינער, וואָס וועט אייך זאָגען, וואָס איז חנוכה, געב איך אייך מיין קאָפּ!

— וואָס טויג מיר אייער קאָפּ? — זאָג איך. — לאָמיר זיך בעסער וועטען אויף געלד.

— אַך! וועטען זיך! מיט'ן גרעסטען פאַרגעניגן! — מאַכט צו מיר יאָנטעוואָהן און כאַפּט זיך אויף פונ'ם אָרט. — צו וויפיעל געהען מיר אין געוועט?

— צו פינפאונצוואַנציגער?

— צו פינפאונצוואַנציגער!

אָפּגעדאַנקט דער מאַדאַם פאַר דער טיי און בעקומען פון איהר נאָך אַ מאָל דאָס זיסע שמייכעלע, לאָזען מיר זיך ביידע אין דער

גרויסאַרטיגער ליכטיגער זאַל אריין. די לאַמפּען ברענען; די גרינע טישלעך זענען בעזעצט מיט אַלערליי פּארשוינען, צום מיינס־טען, מיט קיילעכיגע ווייסע גלאַנצענדיגע ליסינעס; די גלאַנצענ־דיגע ליסינעס שפּיגלען זיך אָפּ אין די הויכע שענע שפּיגלען; עס הערט זיך אַ הו־האַ, אַ גערעדעריי פון אַ סך מיילער, נאָר מעהר פון אַלע לאָזט זיך הערען דאָס וואָרט „פּאַסס!“

מיר הויבען אָן שפּאַציערען פון איין טישעל צום אַנדערען. מען איז שטאַרק בעשעפטיגט און שטאַרק אויפגעטראָגען איינס אויף דאָס אַנדערע פאַר אַ שלעכטען גאַנג. דער האָט טענות, דער פערענטפערט זיך; דער בייט זיך מיט די ערמער, דער טאַשט קאָרטען גיך־גיך, מע האָט קיין צייט ניט, גלייך ווי אָט באַלד וועט מען קלינגען דאָס דריטע מאָל און מע וועט חלילה עפּיס פערשפּעטיגען. מיר געהען־צו צו אַ טישעל, וואו פיער בעיאָהרענמע מענשען, אַלע מיט ווייסע קיילעכיגע גלאַנצענדיגע ליסינעס, שפּיע־לען אין „ווינט“. אָפּגעענטפערט מיר אויף מיין „גוטען אָוועגד“ מיט אַ גרינגען שאָקעל מיט׳ן קאָפּ, געבען זיי יאַנטעוואָהנען איט־ליבער בעזונדער צו צוויי פינגער, און יאַנטעוואָהן איז זיך מיישב, וואָס טויג איהם לאַנגע מחזקות, אַ מעהר טרעט ער צו גלייך צום עסק און רופט זיך אָן צו זיי:

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט, וואָס איך שלאָג אייך איבער. איך און אָט דער יונגערמאַן (ער ווייזט אָן מיט דער בריל אויף מיר) האָבען געהאַלטען אַ וועטע מכח... מכח וואָס איז חנוכה פאַר אַ יום־טוב? איך זאָג אַזוי, און זיי זאָגען אַזוי... בכן, איז געבליבען, מיר זאָלען אייך בעטען, איהר זאָלט אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס׳איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אַזעלכעס חנוכה?

אַלע פיער פּארשוינען מיט די ווייסע קיילעכיגע גלאַנצענדיגע ליסינעס הויבען אויף די אויגען און קוקען אויף אונז אַזוי, גלייך

ווי מיר וואָלטען ביידע פּלוצים געשטעלט זיך מיט'ן קאָפּ אראָפּ, מיט די פיס ארויף.

— פיק! — זאָגט איינער, און אַלע איבעריגע זאָגען: פּאַס!...

— טרעף! — זאָגט דער אַנדערער, און אַלע איבעריגע זאָגען: פּאַס!...

איז די משמעות, אז מיר האָבען דאָ נישט וואָס צו טהון. גע־העען מיר צו צום אַנדערען טישעל. דאָרטען זיצען יונגע לייט, שוין אָהן ליסינעס, דאָס הייסט, קוים־קוים וואָס סע שניידט זיך ביי זיי אויף די קעפּ וויים־קיילעכיגע טעלערלעך. דאָ געהט דאָס שפּיעל אַ סך לעבעדיגער. ס'איז אַ „ווינט" מיט אַ „שטורעם"; מע היצט זיך, מע קריעגט זיך, מע ווארפט זיך דורך מיט אַזעלכע ווערטער, וואָס, דאַכט זיך, ווען נים ביי קאָרטען, קריגט מען פאַר זיי פעטש.

ביי דעם דאָזיגען טישעל איז געווען איינער אַ יונגערמאַן מיט אַ רויטען האַלז און מיט אַ פרישטשעוואַטע פּנים, און ער איז גע־ווען ביי זיי דאָס כפּרה־היהנדעל. ווער עס האָט געהאַט גאָט אין הארצען, דער האָט זיך אין איהם נוקם געווען. ביי איטליכען גאַנג, וואָס ער האָט געמאַכט, האָט ער בעקומען פון זיינע חברים איין אַנדער קאָמפּלימענט:

— אַ מענטש מאַכט אַ גאַנג!

— וויסטער קאַליקע!

— שטיוועלפּלעכטער!

— שוסטער! וואו זענען אייערע אויגען?

— אין באָבקעלעך באַדאַרפט איהר שפּיעלען!

— קאַצענער מח! רוק און לענד באַדאַרף מען אייך איבער־ברעכען, און ערשט נאָכדעם אוועקזעצען אין באָד פאַר אַ סטאַ־ראָזש!

און דער יונגערמאַן, דאָס כפּרה־היהנדעל, וויל זיך פערענטפער־רען, לאָזט מען איהם נים.

— וואָס וועט איהר זאָגען, וואָס? איהר האָט וואָס צו זאָגען? איהר זענט נאָך גערעכט? איהר ווייסט דען ניט, אַז איהר זענט אַ וויסטער פינסטערער קאַליקע, אַ „שוסטער, אַ שטיוועל־פלעכטער?

און אַזוי ווייטער, אַלץ דער אייגענער ניגון.

— קומט! — רופט איך מיך אָן צו יאַנטעוואָהנען אויפ'ן אויער. — איהר זעהט דאָך, אַז עס האַלט דאָ רחוק משכר וקרוב לפעטש...

— האָט קיין יסורים ניט, מען איז די גרעסטע גוטע ברידער. — מאַכט צו מיר יאַנטעוואָהן און איז אַ בעלן זיי אָנמוטען, דערצעהלען זיי, אַז מיר האָבען געהאַלטען אַ וועטע מכח חנוכה; ער זאָגט אַ ז ו י, איך זאָג אַ ז ו י; בכן איז געבליבען, מיר זאָלען זיי בעטען, די יונגע לייט הייסט דאָס, זיי זאָלען אונז פותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער: וואָס איז אַזעלכס חנוכה?

— דאָס קאָנט איהר געוואָהרע ווערען נאָר ביי „זיי". — רופט זיך אָן איינער פון דער חברה און בעוויזט אויפ'ן „כפרה־היהנדעל". — טאַמער האָט איהר עפּיס אַ שווערע זאַך, אַ שאַרפען גאַנג, אַ פערדרעהטען חשבון, זאָלט איהר פרעגען ביי „זיי". „זיי" וועלען דאָס אייך באַלד פותר זיין אין איין כהרף־עין, מחמת „זיי" האָבען, קיין עין־הרע, אַ טהייערען קאָפּ אונטער זיך!...

די גאַנצע חבריא צעלאַכט זיך, און דאָס „כפרה־היהנדעל" אַליין לאַכט אויך פון דער חכמה.

— גיט קאָרטען! — רופט זיך אָן איינער פון זיי, און מיר פערשטעהען, אַז מיר וועלען דאָ אויך גאָר נישט מאַכען; לאָזען מיר זיך געהן ווייטער, צו אַ טישעל, וואו דריי פאַרשווינדלעך, יונגע־לייט, מיט אונטערגעשמיצטע בערדלעך, שפּיעלען אין „פרעפערענס". דאָ, ביי דעם טישעל, איז מען שוין נישט אַזוי בייז און אויפגעטראָגען, ווי דאָרטען. מע גריסט זיך מיט יאַנטעוואָהנען

גאנץ העפליך, ווי מיט א גוטען בעקאנטען, און יאַנטעוואָהן שטעלט מיך פאָר פאר זיי:

— סאָלאָמאָן נאאומאָוויטש שלום־עליכם, א אידישער שריפט־שטעלער. מיר האָבען געהאלטען א וועטע מכח א מאָדנעם ענין, מכח חנוכה. איך זאָג אזוי, זיי זאָגען אזוי; איז געבליבען, מיר זאָלען אייך בעטען, איהר זאָלט אונז פותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אזעלכם חנוכה?

— חנוכה? — זאָגט איינער און קוקט אין די קאָרטען אריין. — חנוכה? פאס!

— חנוכה? — זאָגט דער אנדערער. — חנוכה איז אזא יום־טוב, וואָס מע קאָן שפּיעלען אין פרעפעראנס.

— און עסען לאַטקעס מיט שמאלץ, — לעגט צו דער דריטער און מאכט א גאנג; מהוט דער ערשטער א שפרונג אויפ'ן בענקעל און א ריס די קאָרטען, גלייך ווי עמיצער האָט איהם דערלאנגט מיט א שייטהאָלץ איבער'ן קאָפּ, אָדער אָנגעריהרט מיט א הייסען אָנגעגליהטען אייזען פון הינטען, און צעשרייט זיך אויף איהם, גלייך ווי ער האָט איהם געקוילעט די קאַפּאָטע:

— איך פאַרשטעה ניט! מיר שפּיעלען אין פרעפעראנס, צי מיר פאַרנעמען זיך מיט „ליטעראַטור"?

און דערביי האָט ער געגעבען אויף אונז ביידען אזא גלאנץ מיט די אויגען, אז מיר האָבען פערשטאַנען, אז מיר זענען דאָ איבעריג, מע וועט זיך בענעהן אָהן אונז. מיר הויבען זיך אויף און געהען ווייטער.

א גרויסער קיילעכיגער טיש, ארום טיש פערשיעדענע פאַרשוינען פון אלערליי מינים.

אויפ'ן טיש ליגט אָנגעוואָרפען א בארג מיט קאָרטען, וואָס איינער גיט איבער דעם אנדערען, דער אנדערער — דעם דריטען, און אזוי ווייטער, און געלד (גאָלדוואַרג) פליהט אזוי ווי מיסט פון

איינעם צום אַנדערען. און אַלע זיצען און קוקען נאָר אין איין פּינטעל אַריין — צו יענעם, וואָס וואַרפט די קאַרטען. און יענער, וואָס וואַרפט די קאַרטען, וואַרפט זיי איינע אהער, איינע אהין, רעכטס און לינקס, און אַזוי געשמיידיג, אַז קוים־קוים וואָס דאָס אויג קאָן חאַפּען. דער עולם איז אַזוי פערטיעפט אין דער אַרבייט, אַז עמיצער זאָל פּלוצים אַ געשריי טהון: עס ברענט! — וואָלט זיך, דאַכט מיר, קיינער נישט געריהרט פונ'ם אָרט.

— ווי אַזוי הייסט די שפּיעל? — פרעג איך ביי מיין יאָנטעוו־זאָהן. — און ווער זענען די שפּיעלערס?

— די שפּיעל — זאָגט יאָנטעוו־זאָהן — הייסט „דיאַבעלק“ — און די שפּיעלערס וועל איך אייך באַלד פאָרשטעלען איינציגווייז: זעהט איהר, אָט יענעם אָ? — דאָס איז אַ דאָקטאָר אָהן פּראַקטיקע; און דער אַנדערער, וואָס זיצט נעבען איהם, — דאָס איז אַ אינ־זשינער, מע ווייסט ניט פון וואַנען און פון וואָס... און דער ווייסינקער מיט'ן קוויטשיג קול'כעל — דאָס איז איין אויסגעפּאַטשטער אַדוואָקאַט...

— ששש!... — מאַך איך צו איהם. — שטילער אביסעל!

— האָט קיין מורא ניט! — זאָגט צו מיר יאָנטעוו־זאָהן. — אָט דאָ מעגט איהר אויף זיי זאָגען וואָס אין דער קאַרט, זיי הערען במילא נישט קיין וועלט!... און אָט יענער בלאָנדין — דאָס איז אַ איד איין אַפּטייקער, וואָס שפּיעלט ניט אין קיין קאַרטען נאָר דעמאָלט, ווען ער שלאָפט... און אָט־אַ יענער יונגערמאַן, וואָס מיט די גרויהע האָר, — דאָס איז אַ כעמיקער, וואָס מאַכט פון סחורה געלד און פון געלד בלאָטע.... און ווייטער, די איבעריגע — איי־נער אַ באַנקיר, דער אַנדערער אַ בוכהאַלטער און דער דריטער איין אַגענט, דער פערטער אַ צוקערמעקלער...

— און ווער איז אָט־אַ־יענער עוג מלך הבשן? — פרעג איך ביי יאָנטעוו־זאָהנען און ווייז איהם אָן אויף איינעם אַ הויכען, אַ געזונדען, וואָס האָט ניט אויף זיך דעם צלם אלהים.

— ווער? — זאָגט יאָנטעוואָהן. — אָט אַ יענס זיעבעלע? דאָס איז מיינער אַ גוטער ברודער, נישט קיין היעגער, פון די „הונ־געריגע גובערניעס". איהר זעהט, ווי ער שאַרט דאָס גאָלד? איך האָב מורא, ער וועט זיי דאָ אַלעמען דורס זיין, ווי אַ מחויר! מע באַדאַרף צוגעהן צו איהם, אַ פרעג טהון, וואָס איז חנוכה, ער וועט אונז זאָגען אַקוראַט — ער איז אַ יודע נגן...

און יאָנטעוואָהן נעהמ־צו צו איהם און רופט איהם אָפּ אויף אַ זייט און שטעלט מיך פאַר, און דערצעהלט איהם די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי מיר זענען געגאַנגען אין געוועט וועגען חנוכה: איך האָב געזאָגט אַ ז ו י, ער האָט געזאָגט אַ ז ו י; בכן, איז געבליבען, מיר זאָלען אַ פרעג טהון ביי איהם, ער זאָל אונז פּותר חלום זיין, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז חנוכה?

דאָס זיעבעלע האָט אַנידערגעשטעלט אויף אונז אַ פּאָר אויגען און בעטראַכט אונזביידען, ווי די משוגעים.

— אויב ס'איז אייך — זאָגט ער — שטאַרק נויטיג צו וויסען, זאָלט איהר זיך מטריח זיין צו מיר אויף דער אכסניה. איהר טרעפט מיך אין דערהיים תמיד פון האַלב פיער פאַרטאָג ביז האַלב נייען אין דערפריה... איצט בין איך פאַרנומען; מע באַדאַרף צונעמען ביי זיי דאָס גאָלד...

— אָט האָט איהר אַ קלאָרע ידיעה! — מאַכט צו מיר יאָנטעוואָהן, און מיר לאָזען זיך געהן ווייטער. אויפ'ן וועג בעגעגענען מיר איינעם, יאָנטעוואָהנ'ס אַ גוטען בעקאַנטען, אַ יונגערמאַן מיט אַ פלאַמענדיג פּנים און מיט שטאַרק צעבורשעטע האָר. דער יונ־גערמאַן לויפט ווי אַ פער'סמ'טע מויז. יאָנטעוואָהן שטעלט איהם אָפּ מיט אַ ברייטען שלום־עליכם.

— אַ, פּאַני פּיפּערנאָטער! וואוהין לויפט מען דאָס אַזוי?

— לאָז מיך אָפּ! — מאַכט צו איהם דער יונגערמאַן מיט'ן פלאַמענדיגען פּנים און מיט די צעבורשעטע האָר. — לאָז מיך אָפּ, איך ברען ווי אַ שטרויענער דאַך! אפשר געפינט זיך ביי דיר,

ברודער, אַ פּאָר הונדערטער, וועסט דו מיך דערהאַלטען ביי מיין כבוד!

— מיט'ן גרעסטען פאַרגעניגען! — מאַכט צו איהם יאָנטעוו־זאָהן. — נאָר מיט איין תנאי, זאָלסט מיך אויסהערען, וואָס איך וועל ביי דיר פרעגען.

דער יונגערמאַן מיט'ן פלאַמענדיגען פּנים און מיט די צע־בורשעטע האָר שטעלט אָן די אויהערען.

— ס'איז אַזאַ געשיכטע, — מאַכט צו איהם יאָנטעווזאָהן גאַנץ ערנסט: — איך און אָט־אָ־דער יונגערמאַן, העלר שלום־עליכם, אַ אידישער שריפטשטעלער, האָבען געהאַלטען אַ וועטע איבער אַ מאָדנעם ענין: וואָס איז חנוכה? איך זאָג אַזוי, זיי זאָגען אַזוי; בכן, איז ביי אונז געבליבען, מיר זאָלען זיך ווענדען צו דיר מיט אַ בקשה, דו זאָלסט אונז קלאָר מאַכען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אַזעלכס חנוכה?

— טפו זאָלסט דו ווערען, מיט וואָס מענטשען פאַרנעמען זיך!

אַזוי מאַכט דער יונגערמאַן מיט'ן פלאַמענדיגען פּנים און מיט די צעבורשעטע האָר און סטייעט ניט. מיר בלייבען שטעהן ביידע אין מיטען זאַל, ווי די נאַראָנים.

— וואוהין געהט מען ווייטער?

— וואוהין געהט מען ווייטער?

— טאָמער וואָלטען מיר געגאַנגען צו די דאַמען?

— לאָמיר געהן צו די דאַמען.

אַרום אַ בעזונדערען גרויסען טיש זיצען זעכס שאַרף־אויס־געפּוצטע דאַמען, און צווישען זיי סך־הכל איין זכר, אַ קאַוואַליער מיט אַ פערדיש פּנים און מיט אַ ווייסען שרונט איבער'ן גאַנצען קאָפּ, און מע שפּיעלט אין יענער קלוגער שכל'דיגער שפּיעל, וואָס מע רופט זי „סטוקעלקע“. פונקט אויף דער מיט שטעהט אַ טע־לערעל, און אַלע דאַמען וואַרפען אַהין צו די זילבערנע גילענס.

דער קאוואַליער מיט'ן פערדישען פּנים און מיט'ן ווייסען שרונט טיילט־אוים קאַרטען, און בכדי ער זאָל חלילה קיין טעות ניט האָבען און עס זאָל אויסקומען פּונקט זיעבען, צעהלט ער: זונטאג, מאָנטאָג, דיענסטאָג, מיטוואָך, דאָנערשטאָג, פרייטאָג, שבת. און ווידער אַ מאָל — זונטאָג, מאָנטאָג, דיענסטאָג, מיטוואָך און אַזוי כסדר. דאָס ערשטע מאָל, אַז ס'איז געווען איינס, האָבען די דאַמען שטאַרק געלאַכט פון דער חכמה; אַזוי לאַנג, ביז עס האָט זיך זיי צוגעגעסען (קרעפּלעך עסען ווערד אויך נמאס!) און געשלאָגען צו דער גאַל, זענען זיי געזעסען, ווי די טאָקען, און געגעהניצט, כלומרשט קיין קאָפּ נישט פעראינטערעסירט אין דער שפּיעל, ווי איינער רעדט: „מע גיט קאָרטען, באַדאַרף מען נעמען, וואָס זאָל מען טהון?"... נאָר איטליכס מאָל, ווען מע דעקט אויף טרומף, ווערד מען עטוואָס לעבעדיגער. אַלע דאַמען נעמען זיך פּאַוואָלינקע צו זייערע קאָרטען, געבען אַכטונג, די אַנדערע זאָל ניט זעהען, און אַליין האָפּט מען אַ קוק צו יענער און אַ פרעג: „הא? וואָס איז טרומף? וויפיעל איז דער רעמיז? ווער איז ערשט?" די דאָזיגע דריי שאלות מוז איבערפרעגען איטליכע דאַמע בעזונדער, און זייערע אויגען הויבען אָן ביסלעכווייז לייכטען, זייערע פּנים'ער שיינען, און דער איינציגער קאַוואַליער מיט'ן פערדישען פּנים און מיט'ן שרונט מוז זיי אונטערטרייבען אַלעמען: „נו, מאַדאַם, וואָס שווייגט איהר? איהר געהט, צי איהר שטעהט?" — אַלע מאָל די אייגענע חכמה. איינע, אַ גראָבליכע, איין אויסגעפּוצטע דאַמע מיט אַ קליין נעזעל, מיט באַבקעוואַטע הענד מיט שוואַרצע נעגעל, נאָר מיט בריליאַנטענע רינגען אויף אַלע פינגער, האַלט די קאָרטען פעסט צום קאָרסעט און טראַכט: „זי האָט נעבאַך איין־און־איינציגען קעניג טרומף. וואָס טהוט מען? אַפּוואַרפען — איז איין עבירה; שפּיעלען — האָט זי מורא: טאָמער שלאָגט מען איהר קעניג מיט'ן אַס, איז זי דאָך אין רעמיז!"... הקיצור, זי ישוב'ט זיך אַזוי לאַנג, ביז זי זאָגט „פּאַס" און לעגט אַוועק די קאָרטען.

האַלט זיי צו מיט דער האַנד, די איבעריגע דאַמען זאָלען ניט דערזעהען ו ו ע מ ע ן זי האָט אָפּגעוואָרפען. און מחמת עס טרעפט זיך אַ מאָל מיט זיי אויך אַזאַ איין אומגליק, קוקען זיי זיך איבער איינע מיט דער אַנדערער מיט אַ האַלב שמייכעלע. יענע דאַמע, וואָס פונ׳ם קעניג, פערשטעהט גאַנץ גוט, וואָס דאָס שמייכעלע בעטייט, נאָר זי מאַכט זיך תמ׳וואַטע, האַלט די האַנד אויפ׳ן אָפּגעוואָרפענעם קעניג און שפּיעלט מיט די בריליאַנטענע פינגערלעך, ווי אויפ׳ן פּאַרטעפּיאַן, און זינגט־צו צום טאַקט, מע זאָל טאַקי אין איין וועגס מיינען, אַז „מוזיק“ איז ביי איהר דאָס חיות.

— וואָס געהט איהר אום לעדיג? פאַר וואָס שפּיעלט איהר ניט? — רופט זיך אָן די דאַמע וואָס פונ׳ם קעניג צו יאַנטעוואָהנען, בכדי די איבעריגע דאַמען זאָלען אויפהערען איבערקוקען זיך.

— מיר זענען פאַרנומען מיט זעהר אַ וואַזשנעם ענין! — זאָגט צו איהר יאַנטעוואָהן. — מיר האָבען גענומען אויף זיך אַ שווער שטיקעל אַרבייט, איך און אָט דער יונגערמאַן — מיר האָבען געהאַלטען אַ וועטע וועגען חנוכה; איך זאָג אַ ז ו י, זיי זאָגען אַ ז ו י; האָבען מיר זיך מיישב געווען, מיר זאָלען פרעגען איטליכען באַזונדער. אפשר קאָנט איהר, מאַדאַם, אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס׳איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אַזעלכעס חנוכה?

— חנוכח? — צעלאַכט זיך די דאַמע פונ׳ם קעניג, צעמישט דערווייל די אָנגעוואָרפענע קאָרטען און טאַקי אין איין וועג בעווייזט זי די צייהן, מע זאָל זעהען, אַז ס׳איז איינענע, נישט קיין אַריינגעשטעלטע. — חאַ־חאַ־חאַ! ביי די דאַמען ווילען זיי געוואָהרע ווערען וואָס איז ח־ח־ח־חנוכח!

— שאַט, שאַט, וואָס לאַכט איהר אַזוי! — רופט זיך אָפּ צו איהר אַ הויכע דאַמע מיט אַ מאַנסבילש פּנים. — זאָגט, אַז איהר ווייסט נישט — און איין עק! וואָס דאַרף מען דאָ לאַכען?

— איהר זענט, אפנים, נישט צופריעדען מיט׳ן רעמיז ? — ענטפּערט איהר אָפּ די דאַמע פון׳ם קעניג מיט אַ שטאָך און הערט נישט אויף צו לאַכען און בעווייזען די ציינער.

— ווען איך וואַרף אָפּ דעם קעניג טרומף, ווי אַנדערע, — מאַכט יענע וואָס מיט׳ן מאַנסבילשען פּנים, — וואָלט איך אפשר אויך ניט געשטעלט קיין רעמיז.

— הכלל, — מישט זיך אריין יאַנטעוואָהן — ווייסט קיינער ניט וואָס איז חנוכה ?

— אודאי איז חנוכה אַ גוטע זאַך, אַז גאָט העלפט, מע האָט רד־הכל איין צעהנטעל טרומף און מע שפּרינגט אַרוים גליקליך, אָהן אַ רעמיז, און מע חאַפּט נאָך אַ רובעל מיט צוואַנציג !

אַזוי רופט זיך אָן נאָך אַ דאַמע מיט גאָלד־פאַרביגע האָר און מיט אַ סך בריליאַנטענע פינגערלעך, און שאַרט צענויף דאָס געווינס און דעקט דאָס איבער מיט אַ וויים געשטיקט טיכעלע, ווי מע דעקט איבער די חלה אויף אַ מוציא, מע זאָל איהר, אַפּנים, נישט געבען קיין גוט אויג...

— עס ווייזט אוים, אַז מע באַדאַרף געהן ווייטער. — מאַכט צו מיר יאַנטעוואָהן און זוכט מיט די אויגען. — שאַ, אָן געהט אַ אידעל ! איך קען איהם, ער איז דער מאַדאַם לאָקשענטאָפּאָוו אַ קרוב. אויב ד ע ר איד וועט אונז ניט זאָגען וואָס איז חנוכה, מעגט איהר זיך שוין געזעגענען מיט׳ן פינפאונצוואַנציגער.

דער איד, וואָס יאַנטעוואָהן האָט אויף איהם אָנגעוויזען, קאָן מען זאָגען, איז אַ צווייענדיגער איד, דאָס הייסט, אַ איד פון צ ו ו י י וועלטען, אַביסעל פון דער אַלטער וועלט און אַביסעל פון דער היינטיגער וועלט. דאַכט זיך, אַ לאַנגע קאַפּאָטע — נאָר אַ ווייסע מאַנישקע ; דאַכט זיך, פּאות — נאָר אָהן אַ חיטעל ; דאַכט זיך, אַ גרויסע באָרד — נאָר אַ קיילעכיגע. מיר געהען־צו צו איהם און דערצעהלען איהם די גאַנצע מעשה, ווי אַזוי מיר האָבען געהאַל־ טען אַ וועטע מכח חנוכה, איך האָב געזאָגט אַ ז ו י און זיי

האָבען געזאָגט אַזוי; בכן, איז ביי אונז געבליבען דער הסכם, מיר זאָלען איהם בעטען, ער זאָל אונז פּותר חלום זיין און קלאָר מאַכען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אַזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — רופט זיך אָן צו אונז דער צווייענדיגער איד מיט אַ פריילּיך געלעכטערל. — איך האָב מורא צו זאָגען, נאָר מיר שיינט, אַז איהר האָט שוין ביידע לאַנג נישט געדאַוועגט.

— פון וואַנען איז געדרונגען? — פרעגען מיר איהם?

— ס'איז געדרונגען — זאָגט ער — דערפון, אַז ווען איהר זאָלט, אַשטייגער, האָבען אַ טבע דאַווגען אַלע טאָג אין דער פריה און אויף דער נאַכט, וואָלט איהר דאָך געזאָגט „על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות"; און אַז איהר זאָלט זאָגען אַלע טאָג, אין דער פריה און אויף דער נאַכט, „על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות", וואָלט איהר געוואוסט וואָס איז חנוכה... אין „זעכס און זעכציג" שפּיעלט איהר? וועלען מיר מאַכען אין דרייען אַ „פינפהונדערט איינס".

— אַז סאַ'יז יאָ אַזוי, — מאַכט צו איהם יאַנטעוואָהן און קוועטשט איהם צו צו דער וואַנד — דערצעהלט זשע אונז וואָס שטעהט דאַרטען ביי אייך אינ'ם „על הנסים" געשריבען? מחמת איך מוז אייך זאָגען דעם אמת, איך האָב שוין פאַרגעסען אפילו ווי אַזוי מע דאַוועגט.

— אַזוי? — זאָגט דער צווייענדיגער איד אַלץ מיט אַ געלעכ־טער און בעווייזט אויפ'ן קאָפּ. — נישט דאָ דער אָרט דערויף. דאָ איז פאַרהאַן אַנדערע ארבייט. ס'איז דאָך היינט חנוכה, און חנוכה, זאָלט איהר וויסען, איז אַ מצוה צו שפּיעלען אין קאָרטען... הקיצור, לאָם איך וויסען, מיר מאַכען אַ „זעכס און זעכציג" אין דרייען, צי ניין? גיכער, די נאַכט שטעהט נים.

מיר דערזעהען פון ווייטען שטעהט א רערעל פון יונגעלייט, אינטעליגענטען, פערטיעפט אין א שמועס וועגען „ליטעראטור“. לאזען מיר איבער דעם צוויישענדיגען אידען, געהען־צו צום רערעל און פרובען זיך מאכען א רער מכח „חנוכה“.

— חנוכה? מיר זענען נישט קיין ציו יסטען... — רופט זיך אן איינער פון זיי, א יונגערמאן מיט קונציג פערדרעהטע וואנסים און מיט א לאנגען נאגעל אויפ'ן מינדסטען פינגער, און דער אי־בעריגער עולם צעלאכט זיך פון דעם וויץ. מיר טרעטען־אפ פון דער דא־זיגער פרייליכער קאמפאניע און דערזעהען א סטודענט מיט א בלויע; קאלנער און מיט גילדענע קנעפ שטעהט און רעדט מיט א מאמ־זעלכען מיט רויטע הענד. דער סטודענט מיט'ן בלויען קאלנער און מיט די גילדענע קנעפ דרעהט די וואנסים, וואס װעלען אמאל זיין, און דאס מאמזעלכען מיט די רויטע הענד קוקט אויף דער סטעלי און דרעהט זיך אויפ'ן קארעק.

— איך וויים שוין. — מאכט צו מיר יאנטעוואהן שטילער־הייד. — דאס מאמזעלכע איז טאקי אונזער פלאטאן פאנטאלאנא־וויטשעס טעכטערל, און דער יונגערמאן איז א סטודענטעל, נישט קיין באקאנטער. ווייזט אויס, אז ער שכנ'ט זיך צו איהר, דאס הייסט, צו די פופציג טויזענד, וואס מע גיט איהר נדן... כדאי פון דעסטוועגען צו הערען, פון וואס רעדט דאס דאזיגע פארעל.

מיר געהען צו אביסעל נעהענטער און האפען איינציגע ווער־טער: „גיישע... באלעט... אפערעטקע... סלאוואסקאיא שפיעלט גוט... טאמארינע שפיעלט בעסער“...

— פארדאן! — רופט זיך אן יאנטעוואהן צום סטודענט. — איך מוז אייך איבערשלאגען אין מיטען די רעד, חאטש איך האב נים די עהרע צו זיין מיט אייך באקאנט. דא איז אזא געשיכטע: איך און אט דער יונגערמאן האבען געהאלטען א וועטע מכח חנוכה; איך זאג אזוי, זיי זאגען אזוי. בכן איז געבליבען, מיר

זאָלען פרעגען איטליכען באַזונדער. אפשר וואָלט געווען א סברה, איהר זאָלט זיין אזוי גוט און פּותר חלום זיין אונז, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז דאָס אזעלכס חנוכה?...

דער סטודענט קוקט אויפ'ן מאַמזעלכען, דאָס מאַמזעלכען — אויפ'ן סטודענט, און ביידע שמייכלען. נאָכדעם מאַכט דער סטודענט צו יאַנטעוואַהנען אויף רוסיש:

— פּראַווא ניע זנאיו, יאַ ניע זדיעשני, יאַ אַדעסיט *.

— איזוויניטיע. מי ניע זנאַלי, טשטאַ ווי אַדעסיט... ** — זאָגט צו איהם יאַנטעוואַהן, טהוט זיך א בויג צו איהם און רופט זיך אָן צו מיר: — אָן זיצט מיינער א באַקאַנטער, א אידישער לעהרער, וואָס גיט שטונדען. ער איז א היגער, ניט קיין „אדעסיט", ער וועט אונז שוין געוויס זאָגען וואָס איז חנוכה...

מיר געהען צום אידישען לעהרער. א יונגערמאַן מיט ברילען, האַלט פערלעגט א פוס איבער א פוס און רויכערט א פּאַפּיראָס. יאַנטעוואַהן שטעלט מיך פאַר און דערצעהלט איהם די מעשה, ווי אזוי מיר זענען געגאַנגען אין געוועט איבער „חנוכה": איך האָב געזאָגט א ז ו י, ער האָט געזאָגט א ז ו י; בכן איז געבליבען, מיר זאָלען פרעגען דאָ ביי איטליכען באַזונדער. האָבען מיר שוין איבערגעפרעגט כמעט אַלע געסט, ווייסט קיינער נישט וואָס צו זאָגען. בכן, בעטען מיר איהם, הייסט דאָס, ער זאָל זיין אזוי פריינדליך אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — מאַכט דער לעהרער מיט א ניגון, חאַפּט זיך

* כלעבען, איך ווייס נישט, איך בין נישט קיין היגער, איך בין איין אדעסער. — ** האָט קיין פּאַראיבעל נישט, מיר האָבען נישט געוואוסט, אז איהר זענט איין אדעסער.

אויף און צעלאַכט זיך. — אַט דאָ ווילט איהר געוואָהרע ווערען, וואָס איז חנוכה? געטראָפען דעם אָרט, ווי איהר זעהט מיך לעבען! איהר פרעגט זיי בעסער, וואָס הייסט „ווינט", „בעזיק", „פּרעפע־ראַנס", „אָקאָ", „באַנטשאָק", „סטוקעלקע" „טערטעל־מערטעל", „זעבס און זעבציג", „עקאַרטע", „שמען־דע־פער", „מאַקאָאָ", „טראַנ־טעקאַראַנט"...

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט, — שלאָגט איהם איבער יאַנ־טעוואָהן אין מיטען — דאָס ווייסען מיר אַליין. איהר זאָגט אונז בעסער, וואָס איז חנוכה?

— „חנוכה" ווילט איהר ביי זיי וויסען? — זאָגט ווייטער דער לעהרער. — איהר פרעגט זיי בעסער וואָס הייסט אַ חזיר'על גע־פרעגעלט אין פּוטער, אַ „יאַלקע" אויף יום־טוב, אַ „פּאַסקע" אויף פּסח? איהר פרעגט זיי בעסער, וואָס הייסט „וואָלסלואיקענז", „מיניאָן", „שאַקאָן", „פּאַרעקאַטר", „פּאַדעספּאַן", „פּאַדעפּאַטי־נע"? איהר פרעגט זיי בעסער, וואָס הייסט „פלירט", אָדער אַ פאַרבייטעניש, אַ פאַרדרעהעניש, אַ פאַרפלאָנטעניש מיט די ווייבער, מיין ווייב דיין ווייב...

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט — האַקט איהם איבער יאַנטעוואָהן נאָך אַ מאָל. נאָר אונזער פאַרשוין האָט זיך צעלאָזט, ווי אַ וואַסער, צעגאָסען, ווי אַ פּאָנטאָן; ס'איז אונמעגליך געווען אָפּצו־שטעלען דאָס וואַסער; ס'איז ניט געווען מיט וואָס צו פערשטע־קען דעם דאָזיגען פּאָנטאָן...

— גרישקאַ! גרישקאַ! — צעשרייט זיך יאַנטעוואָהן און שטעלט אָפּ אַ ספּריטנע יונגעלע פון אַ יאָהר נייען אָדער צעהן, מיט ברענענדיגע שוואַרצע אויגלעך, וואָס לויפט פערביי אונז. — גרישקאַ! גרישקאַ! קום נאָר אַהער, נשמה מיינע, איך וויל דיך עפּיס פרעגען.

גרישקאַ געהט־צו צו יאַנטעוואָהנען, ווי צו אַ גוטען בעקאַנ־טען, און הויבט אויף צו איהם די שווארצע ברענענדיגע אויגלעך.

— זאָג נאָר, גרישקאַ, נשמה מיינע, אידיש לערענסט דו?

— אַ קאַק זשע? — מאַכט גרישקאַ. — אלף, בית, גימל, ריש...

— בראַוואָ! מאָלאָדיעץ! — מאַכט צו איהם יאַנטעוואָהן מיט אַ קניפּ אין בעקעל. — זאָג נאָר, גרישקאַ, דו ווייסט, אַז ס'איז פאַרהאַן אַזאַ יום־טוב, וואָס מע רופט דאָס „חנוכה"?

— אַ קאַק זשע? — מאַכט גרישקאַ.

— זאָגט זשע מיר, מיין טהייערער, וואָס איז דאָס חנוכה?

— חנוכה? — מאַכט גרישקאַ און זיינע שווארצע ברענענדיגע אויגלעך לויפען ארום הין און צוריק, ארויף און אראָפּ, ווי די מייז־לעך. — חנוכה? חנוכה? סייטשאַס!... דער פּאַפּאַשאַ... די מאַמאַשאַ... דער פּאַפּאַשאַ עסט... ווי אַזוי הייסט דאָס?... מצה מיט שלחמנות... און די מאַמאַשאַ דרעהט אַ ווייסע הוהן אָט אַזוי... אי קושאַיוט יעווריייסקי קרעפּליעקי... *

גרישקאַ בעווייזט מיט די הענטלעך אויפ'ן קאָפּ, ווי אַזוי די מאַמע זיינע שלאָגט כפרות, און בעלעקט זיך פון די אידישע קרעפּ־לעך.

און אויף מיין יאַנטעוואָהנען פאַלט אָן פלוצים אַזאַ געלעכטער, אַז איך מיין — אָט בעקומט ער דעם שלאָג. — — — — — — —

— —

אין זאַל איז ליכטיג און ווארעם. די לאַמפּען מיט די ליוסטרעס ברענען. די ווייסע קיילעכיגע גלאַנצענדיגע ליסינעס פון די שפּיע־לערס שפּיעגלען זיך אָפּ אין די הויכע גלאַנצענדיגע שפּיעגלען. עס הערט זיך אַ הו־האַ, אַ גערעדעריי פון אַ סך מיילער; נאָר מעהר פון אלץ לאָזט זיך הערען דאָס ווארט „פּאַס!" איך שמעה, ווי אַ

* און מע עסט אידישע קרעפּלעך.

נאָר, אין מיטען זאַל, און מײַן נייער בעקאַנטער, פאַנפאַראָן פאַראַ־אָנאָוויטש יאָנטעוואָהן, קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער. דאָס לאַכט ער פון מיר, וואָס איך האָב אָנגעוואָרען די וועטע.

* * *

אָט אַזוי פערשפּיעלט מען אַ פינפאונצוואַנציגער!

חנוכה, ותרס"ב. קיעוו.

פורים

געשריבען אין יאהר 1900

פּורים

...וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים.

און די דאָזיגע טעג פון פּורים זאָלען קיינמאָל ניט בטל ווערען פון אידען.

(מגלת אסתר, ט׳, כ״ח).

„פּורים זענען אַלע שכורים ניכטער". דאָס דאָזיגע ווערטעל איז געזאָגט געוואָרען אויך אויף מיר, אידישער פעליעטאָניסט. א גאַנץ יאָהר בין איך פרעהליך, איך קיצעל דעם עולם מיט מיינע פעליעטאָנען, דער עולם לאַכט און איך אויך בתוכם; נאָר היינט, אים פּורים, בין איך דוקא אומעטיג, דוקא נישט אויפגעלעגט אויף צו לאַכען.

וואָס איז די מעשה?

איך האָב מיך דערמאָנט אָן דעם פּורים פון אַמאָליגע יאָהרען. איך האָב מיך דערמאָנט אָן אונזערע אַלטע אידישע מנהגים, וואָס געהען־אונטער ביסלעכווייז ביי אידען און ווערען בטל. דאָס הייסט, נישט דער יום־טוב געהט־אונטער; „פּורים זאָל קיין מאָל נישט בטל ווערען" — אזוי שטעהט ביי אונז געשריבען אין דער מגילה; נאָר יענע אַלטע אידישע מנהגים, איבערהויפּט ביי אונז אין יעהופּעץ און אין אַלע גרויסע שטעדט, געהען־אונטער ביסלעכווייז און ווערען בטל. איך האָב מיך דער־

מאַנט אין דעם גרייגער, מיט וועלכען מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען זיך נוקם זיין אין המן׳ען. אַלע יאָהר, אַלע יאָהר פלעגט אונז דער דאָזיגער אַנטיסעמיט, המן בן המדתא, דעקוטשען מיט זיינע המן׳ס־מסירות פאַר׳ן קעניג אחשורוש, און מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען זיך דערפאַר גוט רעכענען מיט איהם אין שוהל, ביי דער מגילה, מיט׳ן גרייגער... מיר וועלען איהם אייביג נישט פערגעסען, ער וועט אונז אָבער אויך האָבען צו געדענקען! איך האָב מיך דער־מאַנט אָן דעם המן־טאַש מיט מאָהן, וואָס האָט געהאַט דעם טעם גן־עדן. איהר ווילט וויסען, וואָס הייסט טעם־גן־עדן? פאַרזוכט אַ פרישען אידישען המן־טאַש מיט מאָהן; נאָר זייט מוחל פריהער אָפּפאַסטען אַ גאַנצען טאָג „אסתר תענית", און נאָכדעם זייט זיך מטריח אין שוהל אַריין אויסהערען אַ גאַנצע מגילה, לאָז מען אייך אַנגרייגערען אַ פולען קאָפּ, און אַליין זאָלט איהר זיך אויך ניט פוילען צו טופּען מיט די פיס, העלפען שלאָגען המנ׳ען. און נאָכ־דעם, אַז איהר וועט קומען אַהיים איין אויסגעהונגערטער, איין אָנ־געלייענטער און אַ פערגרייגערטער, און מע וועט אייך מכבד זיין מיט אַ פרישען דרייעקעכיגען המן־טאַש מיט מאָהן, וועט איהר פערשטעהן, וואָס הייסט טעם־גן־עדן... איך האָב מיך דערמאַנט אָן דעם שענעם, גרויסען, הויכען, געפלאָכטענעם, מיט זאַפראַן פער־געלטען און מיט ראָזינקעס ארומגעשטעקטען „פורים־קוילעטש". איך האָב מיך דערמאַנט אָן דער פורים׳דיגער סעודה מיט׳ן „שושנת־יעקב", וואָס מיין פעטער פיני פלעגט זינגען און וואַרפען בשעת מעשה מיט דער שענער באָרד, און איציל דעם פעטער פיני׳ס האָט איהם אונטערגעהאָלפען אויף אַ דין קול׳כעל, און אַז ס׳איז געקומען צו „אָרור המן" און „ברוך מרדכי", האָבען מיר אַלע אונטערגעהאַפּט און איבערגע׳חזר׳ט אַ מאָל עטליכע און צוואַנציג, זיך גאָרנישט געקאָנט צעשיידען דערמיט, אַזוי לאַנג גערדרעהט „אָרור המן" און „ברוך מרדכי", ביז ס׳איז אויסגעקומען: „אָרור ברוך, מרדכי המן", „מרדכי אָרור, המן ברוך", „המן מרדכי, אָרור

ברוך", פונקט אזוי ווי אין שלחן־ערוך שטעהט געשריבען: „ס'איז א מצוה, מע זאָל פורים אזוי לאַנג טרינקען, ביז מע זאָל זיך פער־בייטען מיט די יוצרות"... איך האָב מיך דערמאָנט אָן דער שענער שפּיעל פון די „פּורים־שפּיעלער" און אָן יענעם שענעם מנהג, וואָס ווערד אָנגערופען „משלוח־מנות" און „מתנות לאביונים". איך האָב מיך דערמאָנט אָן די דאָזיגע אלע שענע מנהגים — און פרעג זיך אליין: וואו זענען זיי אהינגעקומען? פאַר וואָס זעהט מען ניט, פאַר וואָס הערט מען ניט פון זיי ביי אונז אין יעהופּעץ און אין אלע אנדערע גרויסע שטעדט? נישטאָ, מיר האָבען זיי פ ע ר ז י נ ־ ד י ג ט! פערזינדיגט דעם גרייגער, פערזינדיגט דעם המן־טאַש מיט מאָהן, פערזינדיגט די סעודה מיט'ן פורים־קוילעטש מיט'ן שלח־מנות! פונ'ם פורים איז ביי אונז פערבליבען א זכר נאָר אין די ווערטער: „עס וועט געדויערען פון אסתר־תענית ביז פורים", אָדער: „פורים נאָכ'ן קאַלטען קוגעל"; פונ'ם גרייגער איז פער־בליבען ביי אונז א זכר: „איך הער דיך, ווי המן דעם גרייגער"; פונ'ם פורים־קוילעטש: „ער וואַכסט אין דער ברייט, ווי א פורים־קוילטעש", וכדומה אזעלכע פאָלקס־ווערטער. דער המן־טאַש מיט מאָהן האָט שוין נישט מעהר ביי אונז יענעם אידישען טעם. פאַר־האַן ביי אונז אין יעהופּעץ אנדערע מאכלים: כל מיני פּאַשטעטען מיט קנאָבעל, בעפשטעקס אַ־לאַ־אנגלעז, געפּרעגעלט אין גענזען־שמאַלץ, ראַקעס געפּילט מיט מצה־מעהל, פּודינג אַ־לאַ־לאָקשען־קוגעל מיט מאַראַזשענע, און נאָך א סך אזעלכע „אידישע" מאכלים... „סעודות" זענען מיר, ברוך השם, אויך ניט זשעדנע א גאַנץ יאָהר אין יעהופּעץ; אלע מאָנטאַג און דאָנערשטאַג האָבען מיר „זשור־פיקסען", און אָנשטאָט „אָרור המן" און „ברוך מרדכי" זאָגען מיר: „סיעם פּיק, פּאַס, וואַסיעם טרעף, שלעם בעז קאָזעריי, פּאַס, פּאַס"... און אז עס פערגלוסט זיך אונז זעהען „פורים־שפּיעל", געהען מיר זיך דורך אין „ארקאַדיע", אין „סטרעלנע", אין „טיוואָלי", אין „אלקאַזאַר", אָדער אין אנדערע כדומה אזעלכע מקומות... אָדער

מיר געהען גאָר אין אידישען טהעאַטער, פון יענע אידישע „אַקטיועריעוּ‟, וואָס פאָהרען אַרום פון שטאָדט צו שטאָדט און שטעלען די אידישע אָפּערעס: „קאָלדוני‟, „שולמית‟, „בר כוכבא‟... אַלע מאָל, ווען איך קום אויף די דאָזיגע אידישע „אַקטיעויערען‟, שטעלט זיך מיר פאָר יענע שענע שפּיעל פון אונזערע „פּורים־שפּיעלער‟, וואָס איך האָב געזעהען אין מיין געבורטשטאָדט, אין כתריל עווקע, בשעת איך בין נאָך געווען אַ חדר־יונגעל.

די בלאָטע איז גרויס, און פון אויבען שיט אַ שנייעלע; דאָס שנייעלע לאָזט, און די בלאָטע ווערד נאָך גרעסער. „זיי‟ געהען אָנגעוואָפּענט מיט כלי זיין פון שטוב צו שטוב און קנעטען מיט די שטיוועל די גרויסע, טיעפע, זומפּיגע בלאָטע, און אַ גאַנצע טיטשקע יונגלעך לויפען נאָך „זיי‟; די יונגלעך פאַלען אין דער בלאָטע, שטעהען אויף און לויפען ווייטער, מיט אַ געלעכטער און מיט אַ געשריי: „אחשורוש! ושתי! מאָנדריש!‟ אָט־אָט זענען „זיי‟ שוין ביי אונזער שטוב, אָט־אָט עפענט זיך די טהיר — „זיי‟ זענען דאָ.

— גוט יום־טוב אייך! — שיסען „זיי‟ אויס אַלע מיט אַ מאָל ווי פון צעהן ביקסען, שטעלען זיך אויס, ווי די סאָלדאַטען, און די „שפּיעל‟ הויבט זיך אָן.

פריהער פון אַלע טרעט־אַרויס דער קעניג אחשורוש (קאַפּעל דער שניידער) מיט אַ געלען פּאַפּיערענעם ספּאָדיק אויפ'ן קאָפּ, האַפּט אַרויס אַ הילצערנע שווערד פון אונטער דער פּאָלע, עפענט אַ מויל און הויבט אָן מיט אַ משונה־מאָדנע ניגון, אויף אַ משונה־מאָדנע שפּראַך, וואָס מע רופט דאָס דייטש:

דו, המן בן המדתא צורר היהודים,
און דו, מאָנדריש, און איהר אַלע מיניסטאָרען מיינע,
איהר זאָלט אַלע טהון טהין הערון,
וואָס איך קעניג אחשורוש וועל אייך טהון טהין שפּרעכון.

דערפאַר וואָס די קעניגין ושתי האָט מיין באַפויל ניט
געוואָלט אָננעמון,
פאַר אַלע מיינע לייט נאַקעט אַרויס טרעטון,
זאָל מען איהר מיט דיזען שווערט דעם קאָפּ אראָפּנעמון
און מיין געליעבטע אסתר פאַר קעניגין טהון קריינון...

בשעת מעשה טהוט דער קעניג אַ מאַך מיט דער שווערט און אַ וואונק אויף מרדכי'ן, און עס גהעט צו מרדכי (לוי דער קאַרנאַ־סער שוסטער), אָנגעטהאָן אין איין איבערגעקעהרטער קאַפּאָטע אויף דער לינקער זייט און מיט אַ באָרד פון קלאָטשע; ער טהוט דריי שפּאַן, שטעלט זיך אַוועק און גיט אָפּ כבוד דעם קעניג אחשורוש, ווי עס געהער צו זיין, און זינגט אויס אויף זיין קאַר־נאָסע ציקעלדיג־וויינענדיגער שטימע:

אריין, אריין, אריין,
ברודער מלכה דו מיין!

און עס בעווייזט זיך ושתי המלכה (מאָטעל דער סטאָליר), אָנגעטהאָן אין אַ קליידעל פון אויבען אויף דער קאַפּאָטע, און די פּאָלעס זעהען זיך אַרויס, נאָר בכדי מע זאָל חלילה נישט דערקע־נען, אַז די מלכה ושתי איז אַ מאַנסביל, און אַלע זאָלען טאַקי מיי־נען, אַז ס'איז אַ נקבה, האָט ער אונטערגעבונדען דאָס בערדעל מיט אַ ווייסער פּעטשיילע (וואָנצים מאַכט נישט אויס). די מלכה ושתי טהוט אַ פאַל אויף דער ערד, און עס שטעקען אַרויס אַ פּאָר גרויסע צעריסענע שטיוועל. זי הויבט אויף ביידע הענד צום קעניג אחשורוש און זי טהוט פאַר איהם קניהען און בעטען: „ער זאָל אויף איהר שענקון טהון קוקון, ער זאָל זיך דערבאַרעמון אויף איהרע יונגע יאָהרון און זי פון דער וועלט נישט אומברענגגון". און ביי דער זייט שטעהט המן הרשע (יאָסקע דער בעהעלפער) מיט אַ שאַרבען אויפ'ן קאָפּ, און בשעת ושתי ליגט אויף דער ערד און וויינט פאַר'ן קעניג אחשורוש, נעמט המן און ווייזט מאַנדרישען אַ קולאַק, און מאַנדריש שטעלט איהם אַרויס אַ צונג, און צווישען

חברה ווערד דערוויַיל אַ געלעכטער. ער ווייסט נישט, דער רשע־מרושע, אַז אַט באַלד האָט ער די מפּלה, אַט באַלד וועט דער קעניג אחשורוש אַרויסגעבן אַ בעפעהל: „מע זאָל דעם מערדער, דעם גזלן, דעם רוצח אויף אַ הויכען בוים אויפהענגען, און מאַנדרישען דעם אידען זאָל מען פאַר שני למלך טהון מאַכון“. אַך, ווי זיס איז די נקמה! ווי גרויס בין איך ביי זיך אין די אויגען מיט מיין אידי־שען שני למלך! ווי שטאַרק טהוט מיר באַנג, וואָס די שפּיעל ענ־דיגט זיך, און די חברה פּורים-שפּיעלער נעמען צענויף די עטליבע גראָשענס, און איך געזעגען זיך אָפּ מיט זיי אויף אַ גאַנץ יאָהר!

נאָר מעהר פון אַלץ טהוט מיר באַנג דער מנהג פון „משלוח־מנות“ און „מתנות לאביונים“ — מתנות פאַר די אָרעמע לייט.

האַלב וואָכעדיג, האַלב יום-טוב׳דיג, מיט אַ זיידענער פעטשיילע און מיט אַ פאַרטוך, שטעהט די מאַמע ביים טיש שטאַרק צעטראָ־גען: עפּיס אַ ווערטעלע אויסצורעדען — כמעט אַ מאה שלח־מנות׳ען אָפּנעמען און כמעט אַ מאה שלח-מנות׳ען אָפּשיקען, קיינעם נישט אָנזעצען, חלילה קיין טעות נישט האָבען, געדענקען וועמען וואָס פאַר אַ שלח-מנות מע בעדאַרף אָפּשיקען. צום ביישפּיעל: אַז יענער שיקט איין פלעדעל, צוויי קישעלעך, איין מאַהינדעל, צוויי שטיקלעך טאָרט, איין האָניג-טייגעל מיט צוויי צוקערלעקאַכ־לעך, — בעדאַרף מען איהם אָפּשיקען, געוויינטליך, צוויי פלעדלעך, איין קישעלע, צוויי מאַהינדלעך, איין שטיקעל טאָרט, צוויי האָניג־טייגלעך מיט דריי צוקערלעקאַכלעך. מע בעדאַרף האָבען אַ קאָפּ פון אַ מיניסטער, חלילה נישט אָנמאַכען אַ חתונה, ווי סע האָט זיך אַ מאָל שוין געטראָפען ביי אונז אַזאַ־נ־אומגליק, דאָס הייסט, מע האָט געשיקט איינער אַ נגידית צוריק איהר אייגענעם שלח-מנות, — האָט זיך דאָס געטהאָן, עס איז אַרויס אַ מחלוקת צווישען די מאַ־נען, מיט סקאַנדאַלען, מיט פעטש, מיט מסירות, מיט רדיפות, ווי געוויינטליך... חיינט די מענשען, וואָס ברענגען דעם שלח-מנות, בעדאַרף מען אויך עפּיס שענקען — וועמען אַ קאָפּיקע און וועמען

צוויי און וועמען נאָך מעהר פון צוויי... נאָר אַט עפּענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין אַ מיידעל מיט שטאַרק רויטע האָר און מיט אַ סך קלייען אויפ׳ן פּנים — דאָס איז מיין רבינ׳ס אַ מיידעל; זי געהט אַרום פון איין בעל־הבית צום אַנדערען און נעמט צענויף די שלח־מנות׳ען פאַר׳ן רבי׳ן. זי טראָגט אין האַנד אַ שעלעכעל, איבערגעדעקט מיט אַ טישטוכעל. אינ׳ם שעלעכעל שטעקט אַ ראָ־זינקע, און אויף דער ראָזינקע ליגט אַ זילבערנע מטבע. די מאַמע דעקט אויף דאָס טישטוכעל און לעגט־צו צו יענער מטבע נאָך אַ מטבע, און אויך דעם מיידעל רוקט זי אַריין עפּיס אין האַנד אַריין. דאָס רויטע מיידעל ווערד נאָך רויטער און ווינשעוועט, ווי איין אַלטע: „דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער"... נאָך דעם רויטען מיידעל קומט אַריין אַ געשוואָלען בחור׳על מיט איין אויפגעטראָגענער באַק, אונטערגעבונדען מיט אַ בלויער פּעטשיילע, איין אויג אַ קליינס, דאָס אַנדערע אַביסעל גרע־סער; אין האַנד האַלט ער אַ מעשען טעצעל, אויף דעם טעצעל ליגט אַ פלעדעל, אויפ׳ן פלעדעל איז אויסגעצוויקעלט אַ פישעלע, דאָס פישעלע איז אַנגעפּילט מיט האָניגפאַרפעל, און ביי דער זייט ליגען עטליכע זילבערנע מטבעות און אַ פּאָר קערבלעך פּאַפּיערענע. דאָס געשוואָלענע בחור׳על געהט־צו גלייך צו דער מאַמע און שיסט אויס אין איין אָטהעם, ווי אויסגעלערענט אויף אויסווענינג: „אַ גוט יום־טוב דער רב האָט אייך געשיקט שלח־מנות און דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער"... דאָס געשוואָלענע בחור׳על נעמט אָפּ זיין רח"ש און געהט אַוועק אָהן אַ זיית־געזונד, וואָרום די ווינשעוואַניע האָט ער על־פּי טעות אויס־געהאַפּט פריהער. און עס קומען אָן אַלע מאָל נייע פאַרשוינען מיט נייע שלח־מנות׳ען: פונ׳ם דיין, פונ׳ם חזן, פון די שוחטים, פונ׳ם סופר, פונ׳ם תלמוד־תורה־מלמד, פונ׳ם בעל־תוקע, פונ׳ם בעל־מגיה, פונ׳ם מנקר, פונ׳ם וואַסער־פיהרער, פונ׳ם בעדער (אויך כלי־קודש!). און נאָך די דאָזיגע אַלע קומט צו געהן וועלוועל דער

שמש אליין, נעבאך א קראנקער, א הייזעריגער, א יאָדעשליוועך; ער בלייבט שטעהן א ווײלע ביי דער טהיר, חאַפּט זיך ביי'ם האַר־צען און פערהוסט זיך.

— וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען גוטס? — פרעגט איהם די מאַמע, שוין רעכט מיעד פון דער ארבייט.

— מע האָט אייך געשיקט שלח־מנות. — מאַכט וועלוועל און בעווייזט א לעקאַכעל אין האַנד. — דערלעבט איבער א יאָהר מיט אייער...

— פון וועמען איז? — פרעגט איהם ווידער די מאַמע.

— פון מיר מאַקי אליין, דערלעבט איבער א יאָהר מיט איי־ער... — מאַכט וועלוועל און פערהוסט זיך. — האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס אליין... נישטאָ מיט וועמען צו שיקען... געווען איין מיידעל, איז זי, ניט דאָ געדאַכט... איהר געדענקט מיין פראַדלען, עליה השלום?...

וועלוועל דער שמש פערהוסט זיך אויף עטליכע מינוט, און די מאַמע טהוט זיך א חאַפּ צו דער קעשעני, נעמט ארוים עטליכע מטבעות מיט א מאָל און רוקט איהם אריין אין האַנד אריין און איז איהם מכבד מיט א שטיק טאָרט און מיט א פּאָר פלעדלעך. וועלוועל שטופּט דעם טאָרט מיט די פלעדלעך אין בוזעם אריין, דאַנקט און ווינשעוועט: „דערלעבט איבער א יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער", און פערהוסט זיך. איך טהו א קוק אויף דער מאַמע און דערזעה אויף איהרע שענע אויגען הענגען טרערען... „וואָס זאָל דאָס בעדייטען?" — טראַכט איך מיר... איך האָב קיין צייט ניט ארומקוקען זיך — עס קומען אָן נייע פאַרשוי־נען, אלערליי מינים „מקבלים", שענע אידען מיט גרויע שאַלען און מיט מאָדנע היטלען, קיילעכיגע, אונטען ברייטליך, אויבען שמאָלבליך, ווי לאָקשענטעפּלעך; פאַרהאַן צווישען זיי אזעלכע, וואָס דינגען זיך, זאָגען, אז זיי זענען נישט קיין פּראָסטע אָרעמע לייט, וואָס געהען איבער די הייזער; דער איז דעם זיידענס איין אייניקעל,

דער איז א טאטענ׳ס א קינד... און פארהאן צווישען זיי אזעלכע, וואס נעמען צו וויפיעל מע גיט זיי. דאס זענען טאקי פשוט׳ע ארעמע לייט, וואס געהען נאך א נדבה לכבוד דעם הייליגען יום־טוב:

היינט איז פורים,
מארגען איז אוים;
גיט מיר א גראשען,
טרייבט מיך ארוים...

און די מאמע האלט אין איין טיילען: א גראשען אויף צווייען, צוויי גראשענס אויף דרייען, און איטליכען בעזונדער א שטיקעל טארט, א פלעדעל, אדער א לעקאכעל — „לאז איין ארעמאן אויך וויסען פונ׳ם הייליגען יום־טוב פורים“...

יא, דער מנהג פון „משלוח־מנות“ איז זעהר א פיינער מנהג ביי אידען, און דער מנהג פון „מתנות לאביונים“ איז נאך פיינער; נאר אונזערע היינטיגע קינדער, אונזערע היינטיגע „אריסטאקראטען“ מיט אונזערע היינטיגע „מאדאמען“ פון דער גרויסער שטאדט יעהופעץ און פון אלע אנדערע גרויסע שטעדט וויסען נישט פונ׳ם דאזיגען מנהג. זיי וויסען פון אנדערע מנהגים: פון „אימעניגעס“ און פון „יאלקעס“, פון טענץ און פון „גוליאניעס“, פון בויגען זיך און דרעהען זיך, נאר נישט פון „שלח־מנות“ און נישט פון „מתנות לאביונים“. עס איז, פערשטעהט איהר מיך, איין אנדער וועלט געווארען, דאס הייסט, די וועלט איז אפילו די אייגענע וועלט, וואס פריהער, נאר די מענשען זענען נישט די, וואס אמאל. דאס הייסט, די מענשען זענען אפילו די אייגענע, וואס פריהער, נאר די נעמען זייערע האבען זיי איבערגעאנדערשט, צום ביישפיעל: אמאל איז המן געווען א רשע, דלפון איין ארעמאן און ויזתא א שוטה; היינט הייסט המן „אנטיסעמיט“ און איז פול די גאנצע וועלט, „מהודו ועד כוש“; דלפון איז א גביר אין יעהופעץ, דרעהט בעשעפטען און חתמ׳עט וועכסלען; און ויזתא איז א חכם, שרייבט

גאַנצע „מאמרים" אין די בלעטער, גיט עצות... אַמאָל האָט מרדכי געהייסען „מאַנדריש" און האָט געשפּיעלט אַ ראָלע פון שני למלך ביי'ם קעניג אחשורוש; און היינט האָט ער יתרו'ס נעמען: ער רופט זיך מאַרק און מאַרקוס און מאַקס און מאַקסים און מאַטווײ און מיטראָפאַן סעמיאָנאָוויטש און פּאַנטעלעמאָן אַנדרעיעוויטש — און מע הערט איהם ווי המן דעם גריינער... אַמאָל, אַז איינער האָט זיך געשטעלט, דאָס הייסט, ער האָט נישט געוואָלט צאָהלען, האָט מען דאָס גערופען פּשוט מיט'ן נאָמען אַנזעץ; היינט רופט מען דאָס ליקווידאַציאָן; גנבה איז קאָמיסיאָן, הלואה — דיסקאָנט, אַ לאָך — דעפיציט, איין אסיפה איז אַ סאָבראַניע, גבאים זענען טשלענעס, דרשות — רעפעראַטען, אויף אַ שלאָק זאָגט מען קאַפּריז, אויף משוגע — נערוועז, צדקה איז פילאַנטראָפּיע, אַ שדוך — פּאַרטי, אַ מיאוסקייט — סימפּאַטיע, אַ משרת — קאָממי... און נאָך און נאָך אַ סך אַזעלכע נייע נעמען האָבען זיך בעזעצט אין אונזער נייעם ווערטערבוך — — — נאָר אַלסדינג אויף דער וועלט מוז דאָך האָבען אַ סוף, און אַ פּעליעטאָן אוודאי.

דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט וועמען אייך איז ליעב!

ארבע כוסות

געשריבען אין יאהר 1900

אַרבע כּוסות

— ברוך הבא אַ איד, אַ גאַסט, זיצט, זעצט זיך, פאַר וואָס זיצט איהר ניט?

מיט אַזאַ מין ברייטען ברוך־הבא בעגעגענט אונז, דאָס הייסט מיך מיט'ן טאַטען, אַ טאָג פאַר ערב־פּסח, רב יודעל וויינשענקער, אַ בעסעראַביער געפאַקט אידעל, מיט רויטע בעקלעך, מיט אַ בייבעל און מיט אַ קאַרק, וואָס נעמט זיך ניט פון אייגענע און ניט פון פרעמדע צרות, נאָר פּשוט פון אַ מאַמעליגע מיט אַ ראָסעל־פליישעל, פערזופּט מיט אַ גלעזעל וויין... פון מיין טאַטען האָלט יודעל איין עולם ומלואו נאָר פאַר איין זאַך — דערפאַר וואָס דער טאַטע איז אַ מבין אויף אַ גלעזעל וויין. נאָר צוריק שמועסענדיג, וועלכער איד איז ניט קיין מבין אויף אַ גלעזעל וויין? וויין — דאָס איז דאָך איינע פון די דריי זאַכען, וואָס מיר זענען אין דעם די גרעסטע ספּעציאַליסטען אין דער וועלט: דאָס ערשטע איז נגינה, דאָס הייסט געזאַנג, דאָס צווייטע איז אַ גלעזעל וויין און דאָס דריטע איז בריליאַנטען. אַמאָל, אַז איך הויב מיך אָן בערעכענען, פרעג איך זיך אַליין אַ קשיא: מילא, אויף די ערשטע צוויי זאַכען, נגינה און אַ גלעזעל וויין, איז קיין חידוש ניט, וואָרום וועלכער איד האָט פיינט הערען זינגען? וועלכער איד האָט ניט געהערט קיין רעכטע בעריהמטע חזנים, וואָס לאָזען זיך הערען אויף דער וועלט, למשל: ירוחם, פּיצי, בעני, בצלאל, ניסי בעל־

זער, ברוך קארלינער, בלומענטאל, באכמאן, פיני מינקאָווסקי וכדומה נאָך אזעלכע וועלט־חזנים? און טאָמער האָט ער ניט גע־הערט, האָבען אַנדערע געהערט. וואָס מאַכט דאָס אויס? — מיר פערשטעהען נגינה מיט'ן שכל... נו, און פון וויין שמועסט מען ניט; וויין טרינקט דאָך יעדער איד, אפילו דער אָרעמסטער, אַלע יאָהר, פסח צום סדר; ניטאָ קיין וויין, טרינקט ער ראָזינקעס, טרינקט ער מעד, טרינקט ער באָרשט, עפּיס מוז ער דאָך טרינקען צו די „ארבע כוסות", ס'איז דאָך פסח!... וואָס דאַרפט איהר מעהר, נעמט דעם בעסטען שאַמפּאַניער וויין, אָדער גאָר „נסך", וואָס מיר טאָרען איהם ניט טרינקען און ווייסען ניט אפילו, וואָס פאַר אַ טעם ער האָט, וועלען מיר אייך אויך זאָגען אויף איהם, אויב איהר ווילט, אונזער מבינות על פי סברא... אָדער נעמט דעם ארץ־ישראל־וויין און רעדט מיט אַ אידען, וועט ער זיך גאָר ניט שעמען און וועט אייך זאָגען גאַנץ אָפענטליך: „הא, וואָס, ארץ־ישראל־וויין? „כרמל"? איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, איך אַליין האָב נאָך דעם כרמל־וויין ניט געטרונקען, ווייסט איהר פאַר וואָס? ווייל איך האָב מיר אַלע יאָהר אויף ארבע כוסות מיין וויין; איך נעם מיר איין אמת'ען בענדערער ווימאַראַזיג און מיש איהם צענויף מיט אַ ביסעל „מתוק", בעקומט ער טעם גן־עדן, עס מעג איהם טרינקען דער מלכות... נאָר ווערדליג איך האָב געהאָרכט פון מבינים, וואָס האָבען יאָ פאַרזוכט פונ'ם „כרמל", פאַרשטעה איך על־פי שכל, אַז דער „כרמל" באַדאַרף זיין ניט קיין שלעכט גלעזעל וויין!"... הכלל, מיר פערשטעהען זיך אויף וויין ניט ווינ־ציגער ווי אויף נגינה... נאָר די דריטע זאַך, בריליאַנטען — דאָס איז מיר תמיד געווען אַ חידוש, און איך פערשטעה ניט עד היום הזה: פון וואַנען האָט זיך גענומען ביי אונז דאָס מבינות אויף בריליאַנטען? וואו האָבען זיך דאָס אידען אַזוי אָנגעקוקט מיט בריליאַנטען? איך וועל אייביג ניט פערגעסען די אוהערינגלעך, וואָס זענען אונז געבליבען בירושה פון דער עלטער־באָבע, זאָל האָ־

בען אַ ליכטיגען גן־עדן. תחילת, אַז די באָבע עליה השלום איז געשטאָרבען, האָט מען איהרע אויהערינגלעך געשאַצט ביי אונז אין כתרילעווקע מי יודע וויפיעל; מבינים האָבען זיך זאָט ניט געקאָנט אָנשפּיעגלען אין זייער לויטערקייט, זייער וואַסער מיט זייער שפּיעל. עס האָט זיך געפונען איינער אַ מבין, וואָס האָט גאָר געזאָגט, אַז עין לא ראתה, אַז נאָך אַזאַ פּאָר בריליאַנטען געפינען זיך ניט אין ערגיץ, סיידען אפשר ביי דער ענגלישער מלכה. דערויף האָט זיך אפילו געפונען נאָך איינער, וואָס האָט איהם אויסגעלאַכט, געזאָגט, אַז ביי דער ענגלישער מלכה איז פאַרהאַן, מאָהלט אייך, אַ ביסעל גרעסערע בריליאַנטען; האָט איהם יענער אָבער צוריק זעהר גלייך געענטפערט: „בריליאַנטען איז ניט ניט קיין קוילעטשען, וואָס שאַצען זיך נאָכ'ן גרוים; דער גאַנצער אַנטיק פון אַ בריליאַנט איז דאָס וואַסער, די לויטערקייט און די שפּיעל זיינע, וואָס ער שפּיעלט"... העט שפּעטער, אין אַ צייט אַרום, אַז מיר האָבען געטראָגען די דאָזיגע זעלטענע אויהערינגלעך פערזעצען אָדער פערקויפען, האָבען די בריליאַנטען מיט אַ מאָל פערלוירען אינגאַנצען זייער ווערטה. וואו איז אַהינגעקומען זייער וואַסער, זייער לויטערקייט מיט זייער שפּיעל? די אייגענע מבינים טאַקי האָבען געזאָגט: „ווייס איך וואָס, אַ פּאָר צוויעקעס!"... נאָר אַזוי ווי מיט ארבע כוסות געהער זיך דאָס ווינציג־וואָס אָן, בכן קעהרען מיר זיך אום צוריק צו רב יודעל וויינשענקער.

בעקומען פון איהם אַזאַ ברייטען ברוך־הבא, זאָגט איהם דער טאַטע, אַז מיר האָבען קיין צייט ניט, עס איז ערב פּסח, און מיר בעטען איהם, ער זאָל זיך מטריח זיין מיט אונז אין קעלער אריין, אָפּקלויבען וויין אויף ארבע כוסות.

— אַך, מיט'ן גרעסטען כבוד! — מאַכט יודעל און נעמט מיט זיך אַ ליכט מיט אַ פּסח'יג קרוש־גלעזעל, און מיר לאָזען זיך אַראָפּ זאַלבעדריט אין קעלער אריין.

— אשטייגער, וואָס פאַר אַ מין סאָרט גלעזעל וויין וואָלט

איהר אַ בעלן געווען טרינקען היינטיגען פּסח? — טהוט יודעל אַ פרעג און קוקט אויף דער סטעלי.

— וואָס פאר אַ מין סאָרט גלעזעל ווײן זאָל איך וועלען? — ענטפערט איהם צוריק דער טאַטע איבערגעפרעגט. — איך וואָלט אַ בעלן געווען, עס זאָל זיין, פאַרשטעהט איהר מיך, דאָס אמת'ע גלעזעל ווײן, דאָס הייסט, עס זאָל זיין אַ גלעזעל ווײן, ווערליג מיר ביידע פאַרשטעהען — איהר פאַרשטעהט?

— איך פאַרשטעה, פאַר וואָס זאָל איך ניט פאַרשטעהן? איהר ווילט אַ גלעזעל ווײן, וואָס זאָל זיין „קפריסין"!

מיט די ווערטער געהט יודעל אוועק אין אַ ווינקעלע, בויגט זיך אָן אין דער פינסטער און צאַפּט אָן אַ גלעזעל „קפּריסין" און טראָגט דאָס צו דעם טאַטען.

— שלעכטס זאָל איך האָבען, אויב עמיצער האָט נאָך אפילו פאַרזוכט ביי מיר פונ'ם דאָזיגען ווײן; אַנו, נעמט איהם אָקאָרשט אויף די ליפּען!

דער טאַטע טהוט אַ שאָקעל דאָס גלעזעל הין און צוריק עטליכע מאָל, טראָגט דאָס צו פריהער צו דער ליכט, נאָכדעם צום מויל, טהוט אַ מאַן מיט דער נאָז:

— ניין, רב יודעל, האָט קיין פּאַראיבעל ניט, ניט דאָס הייסט ביי מיר „קפּריסין"!

— אהאַ, איך ווייס שוין וואָס איהר מיינט! — מאַכט יודעל און צאַפּט אָן אַ פרישׁ גלעזעל קפּריסין. — נו, וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען אויף ד ע ם גלעזעל ווײן? קוקט אייך נאָר צו צו דער מראה זיינער: קרישטאָל!

דער טאַטע פערזוכט אַביסעל „קרישטאָל" און זאָגט זיין מבינות:

— מהכתיתי, אוודאי איז דאָס אַ גלעזעל ווײן. דער חסרון זיינער איז נאָר דאָס, וואָס ער איז, צווישען אונז רעדענדיג, אַ בי־

סעל דאסיג, דאס הייסט, ער איז ביי אייך גע׳מלאכה׳ט, מחילה אונטערגע׳שמד׳ט. זייט זיך מודה...

— חס ושלום! — זאגט יודעל און שווערט זיך, ער זאל אזוי האבען א כשר׳ען פסח, ווי דאס איז איין אמת׳ער, א ריינער קא־וועשאנער וויין, חלילה ניט געפראוועט, טאקי נעבאך א כשר קינד, אט אזוי ווי די מאמע האט איהם געהאט! ס׳איז נעבאך איין אמת׳ער, א ריינער „בארדא“.

— ע, רב יודעל! — מאכט צו איהם דער טאטע. — דאס טויג דאך ניט! מיר האבען דאך עפּיס געשמועסט, אז מיר בּאדארפט איהר ווייזען א גלעזעל וויין, וואס זאל זיין וויין, הייסט וואס דער־צעהלט איהר מיר מעשיות בּארדא — שמארדא?

— איין אומגליק מיט די מבינים! — זאגט יודעל און גיסט אוים דאס גלעזעל „בארדא“ און צאפּט איהם אן איין אנדער גלע־זעל וויין, שוין פון צווי פעסלעך מיט א מאל, און טראגט דאס אונטער דעם טאטען שוין מיט איין אנדער מינע.

— ווייסט איהר וואס? זאגט שוין איהר אליין, אויב איהר זענט א מבין און פארשטעהט אויף וויין. איך וועל שוין שווייגען. איך בין ניטא, איין עק!

דער טאטע בעטראכט פריהער דאס גלעזעל אויף דער ליכט, פאוואליגקע טראגט ער דאס צו צו די ליפּען, זופּט אפּ א ביסעל, און דאס פּנים ווערד ביי איהם איבערגעביטען, די אויגען פרעה־ליכער.

— יא, אט דאס איז וויין; דאס קאן מען אנרופען מיט׳ן נא־מען וויין. ווייסט איהר פאר וואס? ווייל אין איהם געפינט איהר אלסדינג, וואס א גלעזעל וויין בּאדארף האבען: אי א שטארקייט, אי א מתיקות, אי א זויערקייט. מיט איין ווארט — ס׳איז וויין.

— איך זאל אזוי האבען הצלחת בכל אשר אפנה, — זאגט יודעל און שפּרינגט־צו צום טאטען — אז זינט איך בין א וויינשענקער, האב איך נאך אזא גלעזעל וויין ניט געהאט. און טאמער מיינט

איהר, איך האָב איהם אַ סך? לאָמיך אַזוי האָבען אַ פרעהליכען יום־טוב, ווי...

— ששא, פּאַוואָלי נור! — שלאָגט איהם דער טאַטע איבער אין מיטען. — די מעשה דערפון איז אַזוי: ווייִן איז דאָס טאַקי, נאָר ניט איי־איי־איי! גאָרניט, ס'איז ניט מעהר ווי אַ גלעזעל ווייִן. איך האָב אייך, רב יודעל, געוואָלט בעטען אָט וואָס: איהר זאָלט זיך מטריח זייִן מיר אָנצאַפּען אַ גלעזעל ווייִן פון יענעם... פון יענעם... איהר ווייסט שוין פון וואָסערען איך מייִן... פונ'ם אמת'ען ווימאַראַזיג, איהר געדענקט? איי, איז דאָס געוועזען אַ ווי־מאַראַזיג!

יודעל טהוט זיך אַ פּאַטש מיט ביידע הענד איבער דער קאַ־פּאָטע און אַ שמייכעלע דערביי:

— אַ ריינער אומגליק מיט די מבינים! גענוג זיי פאַרשטע־הען אויף ווייִן, האָבען זיי נאָך אַ זכרון אויך און געדענקען דעם טעם פון פאַראיאָהרען, פון פאַר צוויי יאָהרען און אפילו פון פאַר דריי יאָהרען!

און יודעל טהוט אַ שפּריץ מיט'ן גלעזעל ארויף און צאַפּט אָן נאָר אַ פריש גלעזעל ווייִן, שוין ניט פון צוויי, נאָר פון איין פּעסעל, טראָגט דאָס צו צום טאַטען שוין גאָר אָהן ווערטער, נאָר אַ סמאָרע מיט דער נאָז, ווי איינער רעדט: „אַנו, וואָס וועט איהר עפּיס איצטער זאָגען?" דער טאַטע טהוט אַ זופּ איין מאָל, נאָך אַ מאָל, און נאָך אַ מאָל, קוקט אַלע מאָל אויפ'ן גלעזעל פון אונטען ארויף, פערבייסט די אונטערשטע ליפּ, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, רעדט צו זיך אַליין און צעהלט די ווערטער:

— אוי! — איז דאָס! — אַ גלעזע[illegible]! — ווייִן!!! הערט איהר, רב יודעל, אָט דאָס איז דער אמת'ער ווייִן, וואָס מע רופט איהם ווייִן; אָט דעם ווייִן אַז מע טרינקט, פיהלט מען, אַז מע טרינקט ווייִן; ס'איז, פאַרשטעהט איהר מיך, אַ פול מויל מיט ווייִן! אויף איהם, זעהט איהר, מעג מען שוין מאַכען בורא־פּרי־הגפן, וואָ־

רום אַט דאָס איז — ווײַן!... זאָגט־זשע מיר, רב יודעל סערדצע, מה יקר — וואָס קאָסט ער? פון וואַנען שטאַמט ער? ומה שמו — ווי איז דער אמת'ער נאָמען זײַנער?

— ע! — מאַכט יודעל מיט אַ געלעכטערעל. — איהר ווילט טאַקי וויסען אַלסדינג? מע מוז, מע מוז אײַך זאָגען דעם אמת, ס'איז עפּיס אַ תירוץ? די מעשה דערפון איז אַזוי: דער ווײַן אַליין איז מײַנער אײַן אײגענער ווימאַראַזיג אַ נומער דרײַצעהן, הײסען הײסט ער שאַטאַלאַפיט און קאָסטען קאָסט ער אַזוי גרויס ווי זעכס קאַרבען אײַן עמער, האָט איהר אַ קיימא־לן פון פיער גילדען אײַן אַקע. איך זאָל אַזוי האָבען הצלחה בכל אשר אפנה, אַז איך דערלעג צו איהם, אויב איך לייז איהם אפילו פינף גילדען די אַקע. פאַרגעסט נישט, וויפיעל דאַ איז פאַרהאַן פּחת! אַ קלײ־ניגקײט, ווימאַראַזיג! פאַלגט מיך און ...אַכט ניט קײן שהיות, הײסט אײַך אַנצאַפּען אַ צוויי פלאַש פונ'ם דאָזיגען ווימאַראַזיג, און צוויי פלאַש פון בענדערער „מאַרגאַ“, וואָס איך האָב אײַך פריהער באַוויזען, און נאָך אײַן פלאַש הײסט אײַך געבען פאַר די ווײַבער פונ'ם אמת'ען „זמירער“, וואָס איהר נעמט ביי מיר אַלע יאָהר, וועט איהר וויסען, אַז איהר האָט מיט גאָטס הילף ווײַן אויף ארבע כוסות, און דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אײַער ווײַב און מיט אײַערע קינדער, איהר זאָלט זײַן אַ גרויסער גביר און טרינקען אַלע פּסח נישט קײן ערגערען ווײַן... יענקעל! הער נאָר, דו, וואו ביזט דו ערגיץ, אין אַלדי שוואַרצע יאָהר?!

אויף דעם דאָזיגען אויסרוף בעוויזט זיך, איך ווײס נישט פון וואַנען, עפּיס אַ מאָדנער נפש, אַ געזונטער, אַ שוואַרצער בחור אין אַ וואַטאָווער, שטאַרק פערסמאַלצעוועטער קאַפּאָטע, אונטער־געבונדען מיט אַ שטריקעל, מיט אַ פּאָר גרויסע, מורא'דיג־גרויסע שטיוועל; דאָס פּנים איז ביי איהם ווי פעראומערט, פערשלאָפען, קוקט ניט אין די אויגען, רעדט הייזעריג, ווי פונ'ם שלאָף:

— האַ? וואָס? מיך רופט איהר?

— וואו ביזט דו געוועז און וואס האסט דו געטהאן?

— ווער? איך? גארניט. בין געוועז ביי די ראזינקעס, גע־מאכט „מאלאגא".

— הער נאר דו, יענקויז, וואס איך זאג דיר: נעם שוועגק דורך עטליכע פלעשער און צאפ זיי אן צוויי ווימאראזיג שאטאלא־פיט פונ'ם פעסעל נומער 13 און צוויי מארגא פונ'ם זיבליכען נומער 8, און איין פלאש ועסט דו זיי אנצאפען פונ'ם זמירער נומער 1! שטעה, האב צייט. וואס חאפט דיך אוועק דער רוח?... געדענק־זשע, יענקויז, ווימאראזיג שאטאלאפיט נומער 8, מארגא נומער 13, מיין איך מארגא נומער 13, טפו, שאטאלאפיט נומער 13, מארגא נומער 8 און זמירער נומער 1 פונ'ם בעסערען. גיך, ריהר זיך, ווי־א בלייען פייגעלע!

יענקעל געהט אוועק א שלעפעריגער צאפען ווין ערגיץ ווייט, באברעט זיך דארטען אין דער פינסטער און קומט צו געהן אין עט־ליכע מינוט ארום מיט די אנגעגאסענע פלעשער, שלעפט איינציג־ווייז פון קעשענע פראבקעס, קיים זיי געשמאק מיט זיינע גרויסע געזונטע צייהן אזוי לאנג, ביז זיי מוזען ארייז, און יודעל ווייגשענ־קער האלט דערוויילע מיט'ן טאטען א שמועס אלע ועגען ווייז.

— זאגט נאר, רב יודעל סערדצע, ווי אזוי איז ביי אייך ארוים היינטיגס יאהר דער ראזינקעס-וויין?

— די צמוקים? איין חריפות אין דער וועלט! — זאגט יודעל. — בעסער פונ'ם בעסטען אונגערשען ווייז! א כפרה טאקיי, א כפרה שאמפאניער, א כפרה זייער פארטוויין, זייער פראנצוויין מיט אלע זייערע ווינען!

— פאראיאהרען — זאגט דער טאטע — איז אייער ראזינקעס־ווין געוועז, איהר זאלט מיר מוחל זיין, נישט אין בעסטען.

— דהיינו מיט וואס? — מאכט יודעל ווי דערשראקען.

— דהיינו, — זאָגט דער טאַטע געלאַסען — מע האָט איהם ניט געקאָנט נעמען אין מויל אריין. ס'איז געווען, מחילה, באַרשט, ניט קיין וויין.

— וואָס רעדט איהר? איך זאָל אַזוי האָבען אַלדאָס גוטס, ווי דער עולם האָט געלעקט פון איהם די פינגער. מע האָט זיך גאָר ניט געקאָנט אָפּלויבען פון איהם. סע איז ניט געבליבען פון איהם אויף די אַנדערע טעג פסח, איהר זאָלט זאָגען, אַ לעק.

— און איך זאָג אייך, — מאַכט דער טאַטע גאַנץ געלאַסען — אַז ער איז געווען, איהר זאָלט מיר מוחל זיין, אַ בייזער חלשות! פון אויבען האָט ער געהאַט אַ שימעל, אַ טעם האָט ער געהאַט פון געקאָכטע באָרלעך און האָט זיך נאָכגעגעבען מיט עפּיס אַ מין גערוך, פון... פון... אוגערקעס.

— ניט אַנדערש, — זאָגט יודעל און צענעמט די הענד — אַז איהר האָט איהם געהאַלטען ערגיץ אין דער וואַרעם, אָדער די פלעש־לעך זענען ניט געווען גוט פאַרפּראָבקעוועט.

— ניין! איהר האָט אַ טעות, רב יודעל; די פלעשלעך זענען דוקא געווען פאַרפּראָבקעוועט, ווי אַלע מאָל, און געהאַלטען האָב איך איהם דוקא אין אַ קיהל אָרט, ווי אַלע מאָל, נאָר מיט איהם האָט זיך, אפנים, איין אַנדער מעשה געטראָפען: די ראָזינקעס האָבען ביי אייך אין קעלער, אפנים, ניט רעכט אויסגעשפּיעלט, האָ־בען זיי זיך צעשפּיעלט ביי מיר אין די פלעשלעך, האָט דער וויין געחאַפּט אַ פאַסקודנע זויערקייט און איז געוואָרען הויוועגדיג. דאָס קינד נעבאַך (דער טאַטע בעווייזט אויף מיר) האָט געהאַט צו טהון מיט'ן מאָגען, ניט היינט געדאַכט, פון נאָכ'ן ערשטען סדר במעט ביז שבועות — דערפאַר האָב איך היינטיגס יאָהר מורא זיך צו־ריהרען צו אייערע „צמוקים".

מערקווירדיג! איך אַליין האָב גאָר פאַרגעסען די גאַנצע מעשה. נאָר אַז דער טאַטע האָט זי פּלוצים אויפגעמישט, האָב איך מיך דערמאַנט, ווי אַזוי איך האָב מיך פאַראיאָהרען צוגעחאַפּט צו די

אַרבע כוסות, אויסגעזויגען זיי ביז'ן דנאָ, און אַז איך בין אויפגע־שטאַנען פונ'ם סדר, האָט זיך מיר געדרעהט די סטעלי, און דער טיש מיט די כוסות מיט אַלעס מיט אַנאַנדער האָבען געכאַפּט אַ טענצעל, קוים וואָס איך האָב מיך געהאַלטען אויף די פיס. און נאָכדעם — נאָכדעם געדענק איך ווי דורכ'ן שלאָף: אַ בעטעל... איך ליג... די מאַמע האַלט מיך ביים שטערן און שעלט עמיצען, איך ווייס ניט וועמען: „ניט געדאַכט זאָל ער ווערען מיט זיינע ראָזינקעס און מיט זיין וויין! סם המות! אָוועקגע'סמ'ט דאָס קינד!“...

— האָט אַ גוטען יום־טוב! — געזעגענען מיר זיך אָפּ מיט יודעל ווײנשענקער, ווינשעווען זיך איינס דאָס אַנדערע עטליכע מאָל „אַ כשר'ען פּסח“, און מיר געהען אַהיים מיט'ן וויין אויף אַרבע כוסות לעבעדיג, פרעהליך. דער טאַטע איז פרעהליך, וואָס ער האָט בעצייטענס איינגעהאַנדעלט וויין אויף אַרבע כוסות — פערשפּאָרען מאָרגען שטופּען זיך צווישען גאַנצען עולם אין דער הושטשע; און איך בין גלאַט פרעהליך, וואָרום ווער איז צו מיר גלייך? אָט־אָט, נאָך איין טאָג, קומט דער „ליעבער פּעטער פּסח“, אין חדר דאַרף מען שוין ניט געהן, אין דער היים וואַרטען שוין אויף מיר די נייע מלבושים'לעך, מיט די נייע סקריפּענדיגע שטי־וועלעך, מיט דעם נייעם גלאַנצעדיגען קאַשקעטעל. געקומען אַהיים מיט די אַרבע כוסות, זוכט אָפּ דער טאַטע אַ קיהל אָרט, אַ פּסח'יגס, אַ כשר'ס, אויף אָוועקצושטעלען דעם וויין. ער פּאָרעט זיך און ציטערט איבער איהם, ווי עפּיס איבער אַ טייער, ציטעריג קינד. ער זאָגט אונז אָן אַלעמען, מיר זאָלען, חס ושלום, ניט צוריהרען זיך צום וויין מיט אונזערע חמצ'דיגע הענד; מיר זאָלען אפילו גאָר ניט קוקען אין יענעם ווינקעל אַריין! שפּעטער, נאָכ'ן „בודק חמץ“ זיין, לעגען מיר זיך שלאָפען (די לעצטע חמצ'דיגע נאַכט!), און עס פּלאָנטעט זיך מיר אַ גאַנצע נאַכט משונה־מאָדנע נאַרישע חלומות. עס חלומ'ט זיך מיר, אַז יודעל ווײנשענקער טראָגט אויף זיך מיינע

נייע מלבושים׳לעך מיט מיין קאשקעטעל. „ס׳איז מיין קאשקע־טעל!“ — שריי איך צו איהם. — „מע האָט דאָס מיר ערשט נעכ־טען געקויפט אויף פסח!“... און דער געזונטער בחור זיינער האָט זיך צוגעהאַפּט צו אונזערע ארבע כוסות, שטעהט אויסגעבויגען צוריק מיט איין איבערגעקעהרטע פלאַש וויין איבער׳ן מויל אריין; דער וויין — בול־בול־בול, און ער זשליאָקעט... „פּאַרפאַלען די ארבע כוסות! חמצ׳דיג געמאַכט, חמצ׳דיג!“... שריי איך און חאַפּ מיך אויף אַ פערצאַפּעלטער פונ׳ם שלאָף, און איך דאַנק גאָט וואָס ס׳איז נאָר אַ חלום...

* * *

קוים דערלעבט די מינוט, די רגע — אָט־אָט, נאָך צוויי שעה, נאָך דריי שעה איז שוין פסח; אומעטום איז ריין, אומעטום פסח׳יג.

דער אויוועץ איז אויסגעגליהט. דער טיש איז איבערגעדעקט. די מצות טרישטשען. עס לאָזט זיך הערען אַ געשמאַקער ריח פון געגזענשמאַלץ, עס שמעקט מיט לאַטקעס, מיט פסח׳יגע לאַטקעס. די „ארבע כוסות“ שטעהען שוין אָפּגעדעקט פראַנק און פריי, מע מעג שוין קוקען אויף זיי... דער טאַטע איז נאָך אַ ביסעל פערנו־מען, ער מאַכט חרוסת. נאָר איך... איך בין שוין פאַרטיג! ווי איין אמת׳ער פּרינץ, ווי אַ „בן־מלך“, האָב איך מיך אָנגעטהאָן פון קאָפּ ביז פיס אין גאָלע נייעס, גאָלע טשאַקענדיגס, קנאַקענדיגס, סקריפּענדיגס. איך ווייס ניט, וואָס איך זאָל טהון: זיצען — איין עבירה, דאָס קאַפּאָטקעלע ווערד צעקנייטשט; געהן — דער גלאַנץ פון די פּאָדעשוועס ווערד אָפּגעריבען; שטעהן — וועט מען ניט הערען, ווי די שטיוועל סקריפּען... איך שוועב, איך האַלט מיך פון אויבען, אין דער לופטען. איין חסרון נאָר, וואָס איבער דער בלאָטע, איבער דער געוויסער כתרילעווקער זומפּיגער בלאָטע, קאָן מען מיט די נייע שטיוועלעך אין שוהל אריין ניט אַריבערגעהן בשום אופן. מע מוז אָנטהון די אַלטע, די חמצ׳דיגע שטיוועלעך.

פערשטעהרט!... אין שוהל איז ריין, אין שוהל איז ליכטיג, אין שוהל איז יום־טוב'דיג, אין שוהל איז פרעהליך; אלע הענגלייכטער מיט אלע העסעס זענען אויסגעריבען, גלאנצען, און די ליכט ברענען. אידען אלע אויסגעצוואגען, אנגעטהאן יום־טוב־דיג, דאוונען געשמאק, און מיר, חדר־יונגלעך, קונדסים, בעטראכטען איינס דאס אנדערע, וועמעס קאפאטקעלע איז לענגער און וועמעס — קירצער, וועמעס קאשקעטעל איז שענער און גלאנצט מעהרער. איין חסרון נאר, די נייע שטיוועלעך זענען געבליבען אין דער היים — פערשטעהרט! און ווער איז שולדיג? די בלאטע, אונזער כתרי־לעווקער בלאטע... נאר גארניט, אלסדינג איז איין איבערגעקומענע זאך. איבערגעקומען די בלאטע און געקומען אהיים, טהו איך אן צוריק די נייע גלאנצענדיגע סקריפענדיגע שטיוועלעך, ווארום די בלאטע איז ביי אונז נאר אין דרויסען. אינוועניג, אין דער היים, אין שטוב, איז ביי אונז ריין און שען און ציכטיג, מחיה־נפשות! עס שעמערירט, עס זינגט פון ריינקייט. דער וויין מיט די ארבע כוסות שטעהען שוין אויפ'ן טיש. עס גלאנצט, עס שעמערירט, עס פינקעלט אין די אויגען. די מצות מיט דער קערה מיט'ן גאנצען „סדר" זענען גרייט. דער טאטע, דער „מלך", אין א ווייסען קי־טעל — אויבענאן אויף דער היסב־בעט; ביי דער רעכטער האנד — די מאמע, די „מלכה", אנגעטהאן אין זיידענס, און איך, זייער „פרינץ", ביי דער זייט, שטעה אויף און פרעג דעם טאטען אויף אויסוועניג די „פיער קשיות" און לאז אוים גייציג, מיט'ן קנאק און מיט א ניגון פון דער גמרא: „האב איך דיך, טאטע, געפרעגט אלע פיער קשיות; היינט ענטפער מיר א תירוץ, און טאמער וועסט דו מיר ניט ענטפערען קיין תירוץ, וועל איך זיך אליין ענטפערען א תירוץ: עבדים היינו לפרעה במצרים!"... הויבען מיר אן צו זינגען אויף א קול, שרייען איבער איינס דאס אנדערע, און איך פערלויף אלע מאל אויף צופריהער, ווי א לאשעקעל, צו בעווייזען דעם טאטען, אז איך האב גוט אויסגעלערנט די הגדה, ווי א וואסער.

„עבדים היינו לפרעה במצרים — קנעכט זענען מיר געוועזען צו פּרעה׳ן אין מצרים, האָט אונז גאָט ארויסגעצויגען פון דאָרטען מיט גרויס וואונדער...” און מיר דערצעהלען איינער דעם אנדערען שענע מעשיות: די מעשה פון רבי אליעזר מיט רבי יהושע מיט רבי אלעזר בן עזריה מיט רבי עקיבא מיט רבי טרפון, וואָס זענען געזעסען אַ גאַנצע נאַכט און האָבען דערצעהלט פון יציאת מצרים... און מיר רעכענען אוים די פיער זיהן פון דער הגדה: אחד חכם — איינער אַ קלוגער, ואחד רשע — איינער אַ שלעכטער, ואחד תם — איינער אַ נאַר, ואחד שאינו יודע לשאול, דאָס הייסט — מחילה גאָר אַ בהמה, וואָרום יענע דריי פרעגען האָטש איטליכער איין אנ־דער קשיה, און דער זיצט, ווי אַ לעהמענער גולם, משטיינס געזאָגט, גאָר ניט זיין עסק, וואָס מע האָט אונז אַמאָל געמוטשעט אין מצרים, פערביטערט אונזער לעבען; מיר האָבען געקנעטען לעהם, געמאַכט ציגעל, געבויט פּיתום מיט רעמסס, און פרעה האָט ארויסגעגעבען אויף אונז אַלע מאָל נייע גזירות... ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא — ווען גאָט ברוך הוא זאָל אונז ניט געוועזען בעצייטענס ארויס־ציהען פון מצרים, וואָלטען מיר פערבליבען אייביגע קנעכט, איי־ביגע שקלאַווען — מיר און אונזערע קינדער און אונזערע קינדס־קינ־דער; דערפאַר איז אַ מצוה, מע זאָל אַלע יאָהר אָפּרעכטען דעם סדר און דערצעהלען אונזערע קינדער די גרויסע וואונדער פון יציאת מצרים.

פאַרהאַן אַ סך ביי אונז היינט אַזעלכע „שאינו יודע לשאול׳ס” צווישען אונזערע היינטיגע קינדער, וואָס זיצען ביי׳ם סדר ווי די לעהמענע גולמ׳ס, זעהען ווי דער טאַטע „מאַכט זיך נאַריש”, עסט חריין טרוקענעם מיט חרוסת, וואָס האָט נישט קיין שום טעם, און זאָגט עפּים פון אַ סדור אונטער דער נאָז, שעמט זיך פאַר דער „באָנע”... נאָר וואָס זענען שולדיג נעבאָך אַזעלכע קינדער, „שאינו יודע לשאול׳ס”, אַז מע האָט מיט זיי פּאָרט ניט געלערענט אין גימנאַ־זיע די אידישע היסטאָריע? די „באָנע” האָט זיי ניט דערצעהלט די שענע מעשה פון יציאת מצרים, קיינער האָט זיי ניט אויפגעקלערט.

וואס בעדייטען די דאזיגע „טרוקענע“ מצות, דער דאזיגער „בימע־רער“ חריין מיט’ן חרוסת און די אלע איבעריגע אידישע מנהגים און פסח’יגע מאכלים... די פסח’יגע מאכלים? — מהכתיתי, ווער זאגט זיך אפ פון קניידלעך, לאטקעס, טייגעכצען און פאלירטשי־קעס? א פסח’יגער בארשט א גוטער מיט מצה, אדער מצה, צו־געפרישט מיט אייער, איז אויך ניט שלעכט. „פסח — זאגען היינ־טיגע קינדער — סלאווני פראזדניק, בודיעם קושאט חרעמזלעך אי פיט סלאדקאיע ווינא“... * נאר קיינער פון זיי ווייסט ניט די טייטש פון די ווערטער „עבדים היינו — קנעכט זענען מיר געווע־זען און קנעכט זענען מיר געבליבען“... קיינער פון זיי ווייסט ניט דעם טעם פון די ווערטער „זמן חרותנו — די צייט פון אונזער בע־פרייט ווערען!“... נאר איך קעהר מיך אום צוריק צו דער הגדה, ווי אזוי איך מיט’ן טאטען דערצעהלען א מעשה פון אונזער עלטער־עלטער־זיידען תרח, און פון אברהם אבינו, און פון יצחק מיט זיי־נע צוויי זיהן יעקב און עשו, און פערבייגעהענדיג דערמאנען מיר אונזער פעטער לבן־הארמי, וואס איז געווען טויזענדער מאל ערגער פון פרעה’ן, ווארום פרעה האט ארויסגעגעבען א גזירה נאר אויף די זכרים אליין, און לבן האט געוואלט אומברענגען דאס אידישקייט אינגאנצען, עוקר מן השורש זיין... און נאכדעם קומען מיר צו דער געשיכטע, ווי אזוי פרעה האט זיך מיט אונז גערעכענט, זיך געבא־דען אין בלוט פון אידישע קינדער... „ונצעק“ — האבען מיר גע־מאכט א ויצעקו, געשריגען צום רבונו של עולם (דא הויבען מיר אן צו שרייען אויף א קול), ער זאל זיך אננעמען אונזער קריוודע. און גאט האט צוגעהערט אונזער געבעט; ער האט געשיקט משה מיט אהרנ’ען צו פרעה’ן, ער זאל ארויסלאזען די אידען פון מצרים. האט דאך מסתמא פרעה ניט געוואלט הערען, האט איהם גאט גע־

---

* פסח איז א גוטער יום־טוב, מיר וועלען עסען חרעמזלעך און טרינקען זיסען וויין.

שטראָפט מיט צעהן מכות: „דם... צפרדע...“ ביי יעדער מכה שטעלען מיר זיך אָפּ און גיסען אָפּ צו ביסלעך ווייַן פון אונזערע כוסות. נאָכדעם גיסען מיר אָן צוריק די כוסות פול און זאָגען ווייטער. מיר ציהען אונטער א רעכענונג אינאיינעם מיט רב יוסי הגלילי פון די אַלע מכות, וואָס פּרעה איז מיט זיי געשלאָגען געוואָרען; עס קומט אויס א סך מעהר פון צעהן מכות: „אין מצרים, קומט אויס נאָך רבי עקיבא'ס חשבון, האָט פּרעה געחאַפּט פופציג מכות, און אויפ'ן ים צוויי־הונדערט־און־פופציג מכות, האָבען מיר, הייסט דאָס, א קיימא־לן פון דריי הונדערט מכות“... א מצוה אויף איהם, טראַכט איך מיר, לאָז ער וויסען, אז מיט א אידען טאָר מען זיך ניט אָנהויבען, וואָרום ביי אידען קאָן ווערען פון איין מכה א סך מכות!... שפּעטער, אז מיר זאָגען אָפּ דעם „לפיכך“ און עס קומט צו „הלל“, פערשטעלט זיך דער טאַטע פאַר א חזן און איך פאַר א זינגערל; ער פערקאַטשעט זיך אויפ'ן חזנ'ישען שטייגער, און איך העלף איהם אונטער ווי א משורר'על, און די מאַמע קוועלט פון אונז ביידען, ביז עס קומט צום „הריני מוכן ומזומן — איך בין אָנגעברייט צו מקיים זיין די מצוה פונ'ם צווייטען כוס פון די ארבע כוסות“, צעשאָקעל איך מיך, ווי איין אַלטער, מאַך די ברכה און קעהר איבער דאָס גלעזעל מיט'ן דנאָ ארויף און זופּ אויס ביז'ן לעצטען טראָפּען. די מאַמע קוקט און מאַכט צו מיר מיט'ן פינגער, ווי איינער רעדט: „געדענק, דו קונדס, זאָלסט ניט האָבען חלילה דעם איינגענעם פּסק, וואָס פאַראיאָהרען“... איך הער דאָס אָבער, ווי דעם פאַראיאָהריגען שניי. פאַראיאָהרען איז געווען עפּיש אַנדערש, און היינט איז עפּיס אַנדערש! — שפּעטער, נאָך דער ברייטער וועטשערע, נאָכ'ן „אפיקומן“, נאָכ'ן בענטשען, צעשאָקעל איך מיך ווידער א מאָל און זאָג: „הריני מוכן ומזומן — איך בין אָנגעברייט מקיים זיין די מצוה פונ'ם דריטען כוס פון די ארבע כוסות“, און קעהר איבער דאָס גלעזעל ווידער מיט'ן דנאָ ארויף, און איך פיהל, ווי עס

דרעהט זיך מיר דאָס קעפּעל. פון דעסטוועגען בין איך גאָך ביי אַלע געדאַנקען. איך גיס אָן דעם פיערטען כוס פון די ארבע כוסות, און זאָג מיט'ן טאַטען דעם „שפוך חמתך" שטעהענדיג און חאַפּ אַ קוק אויף דער טהיר, טאָמער וועל איך דערזעהן, ווי עס קומט אַריין אליהו הנביא און טרינקט אָפּ פון „אליהו הנביא'ס כוס"... נאָכדעם זעצען מיר זיך ווידער אַנידער און מיר זאָגען די אַלע איבעריגע שטיק פון דער הגדה, אַ גאַנצען סטעפּ: „הודו", און „נשמת", און „ויהי בחצי הלילה"; איך העלף דעם טאַטען זינגען דעם „לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, כי לו נאה, כי לו יאה" — און לאָז אויס אויף אַקול:

— לשנה הבאה בירושלים!

דאָ דערפיהל איך, אַז אין קאָפּ איז מיר עפּיס ווּאַרעמליך, די בעקלעך פלאַמען מיר, פאַר די אויגען שטעהט מיר עפּיס ווי אַ רויך, אויפ'ן הארצען איז מיר שטאַרק אויפגעלעגט, לוסטיג־פרעהליך, עס טראָגט מיך אין דער לופטען: ס'איז מיר גוט — און גענוג. איך זאָל זיך ניט שעמען, וואָלט איך נאָר געגאַנגען טאַנצען... די מאַמע קוקט אויף מיר און לאַכט, זי ווערד צעגאַנגען פאַר געלעכטער. טאָמער ווייסט איהר, וואָס איז דער געלעכטער? איך פערשטעה ניט, וואָס זי לאַכט... איך ווייס ניט, איך געדענק ניט בשום אופן, צי איך האָב געטרונקען דעם „כוס רביעי", — דאָס פיערטע גלעזעל פון די „ארבע כוסות" — צי ניין?... איך קאָן מיך בשום אופן ניט דערמאָנען, צי איך האָב געהאָלפען דעם טאַטען זינגען „חד גדיא", צי איך בין שוין דעמאָלט געשלאָפען מיט דעם זיסען גליקליכען קינדערשען שלאָף? איין זאַך געדענק איך נאָר, אַז מיר איז דעמאָלט געווען גוט, איך בין דעמאָלט געווען איינער אַ גליקליכער, און גאָט ווייסט, גאָט ווייסט, אויב אונזערע היינטיגע קינדער קאָנען זיך גאָר פיהלען אַזוי באמת יום־טוב'דיג אום יום־טוב, פּסח'יג אום פּסח. אונזערע היינטיגע קינדער האָבען ניט קיין „קאַפּאַטקעלעך" מיט קיין „קאַשקעטלעך"; זיי טראָגען שוין מונדירלעך" און האָבען

שוין „קנעפּלעך“, נאָר זיי ווייסען ניט דעם אמת׳ען טעם מיט׳ן אמת׳ען פערגעניגען פון „ארבע כוסות“. דערפאַר ווייסען זיי אָבער דעם אמת׳ען טעם מיט׳ן אמת׳ען פערגעניגען פון „פּראַצענטען“ אין די גימנאַזיעס... זיי ווייסען ניט די טייטש פון די ווערטער „חד גדיא“ — אַ קליין ציגעלע... דערפאַר ווייסען זיי דעם פּשט פון די ווערטער: „מאַליענקי זשידיאָנאַק, אָדער „מאַליוטקי זשידעק“, דאָס הייסט: אַ קליין אידעלע... און נאָך און נאָך אַ סך זאַכען ווייסען אונזערע היינטיגע קינדער, וואָס הלואי וואָלטען זיי דאָס בעסער ניט וויסען! נאָר מחמת ס׳איז ערב פּסח, וויל איך ניט אָנוואַרפען אויף אייך קיין מרה־שחורה. איך וויל אייך ניט פערשטערען דעם יום־טוב מיט זייטיגע מחשבות, מיט טרויעריגע געדאַנקען, און לאָז אויס מיין פעליעטאָן מיט די ווערטער פון דער הגדה:

— לשנה הבאה בירושלים!

איבער אַ הימל

אַ מעשה לכבוד פסח, דערצעהלט פון אַ כתרי־לעווקער אידען, וואָס האַנדעלט מיט אַבריעז־קעס און רויכערט דינע פּאַפּירעסלעך, און איבערדערצעהלט טאַקי מיט זיין לשון.

געשריבען אין יאהר 1913

איבער א היטעל

— אַלץ הייסט ביי אייך צעטראַגען? אַט איז ביי אונז אין כתרילעווקע, הייסט עס, פאַרהאַן, איהר האָרכט צי נייך, אַ איד אַ צעטראַגענער, שלום־שכנא הייסט ער, נאָר רופען רופט מען איהם „שלום־שכנא דרעה זיך“, טאַקי איבער זיין צעטראַגענקייט, — איז דאָס אַ צעטראַגענע בריאה, איז דאָס אַ צעטראַגענער מלאך, זאָל זיך דער אויבערשטער שומר ומרחם זיין! וועה־וועה, וואָס מע דער־צעהלט זיך אָן ביי אונז וועגען דעם שלום־שכנא'ן מעשיות מיט אנעקדאָטען — פעק, זאָג איך אייך, גאַנצע פעק! איין עבירה, וואָס איהר חאַפּט זיך, ס'איז ערב פסח. ווייטער וואָלט איך אייך, פּאַני שלום־עליכם, געגעבען שטאָף, איהר האָרכט צי גיין, וואָלט איהר געהאַט דערנאָך צו שרייבען און צו שרייבען. איין מעשה, אויב איהר ווילט, קאָן איך אייך דערצעהלען, וואָס מיט דעם שלום־שכנא האָט זיך פאַרלאָפען ערב פסח; ס'איז אַ מעשה מיט אַ היטעל, און נישט קיין אויסגעטראַכטע מעשה, נאָר איין אמת'ע, אַ ראַיעלע מעשה, חאָטש זעהן זעהט זי אויס ווי איין אַנעקדאָט.

אַזוי האָט אָנגעהויבען אַ כתרילעווקער איד אַ סוחר, וואָס האַנ־דעלט מיט „אַבריעזקעס“ (שטיקלעך פּאַפּיער), גלעט זיך דאָס בער־דעל אַרונטער, אין האַלז אַריין, און רויכערט דינע פּאַפּירעסלעך, אַ פּאַפּירעסל נאָך אַ פּאַפּירעסל.

איך מוז מודה זיין אָבער, אַז די ראַיעלע מעשה, וואָס דער דאָזיגער כתרילעווקער איד האָט מיר דערצעהלט, האַפּט טאַקי דעם אָפּבליק פון איין אַנעקדאָט, און איך האָב מיך דעריבער לאַנג געשלאָגען מיט דער דעה, צי איך זאָל זי אייך איבערגעבען, צי ניין? נאָר צוריק האָב איך מיך בעטראַכט: אַ כתרילעווקער איד אַ סוחר, וואָס האַנדעלט מיט אָבריעזקעס, איז ניט שייך צו ליטעראַטור און געהער זיך כלל נישט אָן מיט קיין ספרים, לכן, אַז ער זאָגט ס'איז ראַיעל, איז ער בעגלויבט; און איך געב אייך איבער די דאָזיגע מעשה מיט זיין לשון גופא, נישט צוגעלעגט מיינס אַ וואָרט אפילו.

* * *

— אַליין איז ער, אַט דער שלום-שכנא הייסט עס, וואָס איך דערצעהל אייך, אַז מע רופט איהם ביי אונז אין כתרילעווקע „שלום-שכנא דרעה זיך“, אַ איד אַ מעקלער, איהר האָרכט צי ניין, וואָס דרעהט זיך אַרום פּריצים, מעקלערט זיי אימעניעס! אימעניעס! מאָהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי אימעניעס. קיין סך אימעניעס האָט מען עפּיס נישט געהאָרכט, אַז שלום-שכנא זאָל אויסמעקלערען. וואָס איז שייך? גאָרנישט. אַ איד רייבט זיך אַרום פּריצים, וואָס האָבען אימעניעס, רעדט ער אַלע מאָל פון „פּאָלוואַרקעס“, פון „לעוואַדעס“, „בודינקעס“, „טשאָרנאָזיאָם“, „דרעשמאַשינען“, „רעמאָנענטען“, „וועלדער“, „געהילץ“, און נאָך אַזעלכע זאַכען, וואָס האָבען אַ שייכות צו אימעניעס.

האָט זיך גאָט אַרומגעקוקט אויף אונזער שלום-שכנא'ן, איהר האָרכט צי ניין, — דאָס ערשטע מאָל זינט ער איז אַ מעקלער פון אימעניעס, ס'איז איהם אָפּגעראָטען, ער האָט אויסגעמעקלערט אַ אימעניע! דאָס הייסט, אויסמעקלערען, מאָהלט אייך, האָבען אויסגעמעקלערט אַנדערע; וואָרום אַז ס'איז געקומען צום טיילען זיך מיט'ן רח"ש, לאָזט זיך אויס מסתמא, אַז דער גאַנצער דרעהער איז דאָ געוועזען ניט שלום-שכנא דרעה זיך, נאָר דראַבקין, אַ איד אַ מעקלער פון אימעניעס פון מינסקער גובערניע, אַ גרויסער, אַ

מורא'דיגער דרעהער, ער מיט זיינע צוויי ברידער, אויך מעקלערס פון אימעניעס און אויך דרעהערס. איז דאָך געוואָרען, איהר האָרכט צי ניין, א ויצעקו: „סטייטש, א איד דרעהט און דרעהט, קוים אויסגעדרעהט, קומט מען צו געהן און מע מאַכט איהם פאַר אוים דרעהער!" הקיצור, שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, שווייגט ניט. און עס האָט זיך אָנגעהויבען א טומעל, א לאַדעניש, א דין־תורה, זיך פאַרלאָזט אויף מענטשען, — קוים אויסגעגלייכט און איינגעטיילט זיך — ברוך שפטרני!

בעקומען די עטליכע גראָשענס, האָט אונזער שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, אוועקגעשיקט אהיים דעם ווייב די גרעסטע העלפט מסתמא — זי זאָל זיך אביסעל ארומצאָהלען די פאַרכעס, אביסעל ארויסטרייבען דעם קבצן, ארומנייהען אויף יום־טוב די קינדער, אריינפיהרען דעם פסח, און אליין איז מען דאָך עפּיס אויך א שטי־קעל מענטש, ווילט זיך עפּיס קויפען פאַר זיך און ברענגען אויף יום־טוב א מתנה דעם ווייב, די קינדער, ווי דער שטייגער פון דער וועלט. דערווייל די צייט שטעהט ניט, א טאָג און א טאָג, אָט־אָט, אָקאָרשט ווי מע זעהט ניט, איז פסח, פליהט שלום־שכנא אוועק, איהר האָרכט צי ניין, אויפ'ן טעלעגראַף און קלאַפּט אוועק אהיים א דעפּעש: „יעדאו בעזפּרעמעננאָ פּאַסקו דאָמאָי." — ער פאָהרט, הייסט עס, און וועט גאָר אָהן א שום תירוץ זיין אויף יום־טוב אהיים. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען „יעדאו", און נאָך „בעז־פּרעמעננאָ" דערצו, אז סע „יעדעט" זיך. פּרובט אָקאָרשט, זייט מוחל, געבען א פאָהר־ארוים אויף א ציקאַוועסט צו אונז, קיין כתרילעווקע הייסט עס, מיט דער נייער באַהן, וואָס מע האָט אונז א טובה געטהאָן און צוגעפיהרט, וועט איהר פיהלען א טעם גן־עדן! איהר וועט שוין פאַרזאָגען קינדס־קינדער! וואָרום ביז איהר קומט קיין זלאָדיעווקע, ווייסט איהר נאָך, אז איהר פאָהרט, און אז איהר קומט קיין זלאָדיעווקע, האָט איהר א „פּערעסאַדקע", דאָס הייסט, איהר דאַרפט זיך איבערזעצען אויף דער נייער באַהן, וואָס

מע האָט אונז אַ טובה געטהאָן און צוגעפיהרט קיין כתרילעווקע, באַדאַרפט איהר קודם בלייבען שטעהן אויף עטליכע שעה לויט דער „ראַספּיסאַניע“, אויב מע פאַרשפּעטיגט ניט. און ווען? אַקוראַט נאָך האַלבע נאַכט, ווען ס'איז גוט מלאָסנע אויפ'ן האַרצען און עס ווילט זיך גוט שלאָפען, און ס'איז נישטאָ אפילו וואו דעם קאָפּ צוצושפּאַרען — נישט אומזיסט זאָגען אונזערע כתרילעווקער חכמים און פאַרטייטשען, ווי אייער טביה טייטשט: „טוב שם משמן טוב — סוואַמי דאָברע, אַ בעז וואָס לוטשע“. דער פּשט איז: אַז אָ ה ן דער באַהן איז געווען אַ סך בעסער, ווי מ י ט דער באַהן.

בקיצור, געקומען מיט'ן טשעמאָדאַנדעל קיין זלאָדיעווקע, האָט אונזער שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, וואָס איז שוין פריהער צוויי נעכט נישט געשלאָפען, זיך צוגעגרייט ליידען חבוט־הקבר, דאָס הייסט, אָפּוואַרטען אַ נאַכט — וואָס זאָל מע טהון? — און גענומען זוכען איין אָרט אויף צוצוזעצען זיך. ווער? וואָס? — נישטאָ! אָנגערויכערט, אָנגעשפּיגען, פינסטער, חושך. איין שטיקעל אָרט האָט ער קוים געפונען אויף אַ באַנק דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען, אָבער טאַקי מעהר נישט ווי דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען, וואָרום כמעט די גאַנצע באַנק האָט פאַרנומען עפּיס אַ פריץ אַ „קנעפּעל“, וואָס האָט זיך צעלעגט גאַנץ ברייטליך און פּאָפּט. ווער דאָס קנעפּעל איז, פון וואַנען און וואוהין ער פאָהרט — דאָס ווייסט ער ניט, שלום־שכנא הייסט עס. נאָר זעהען זעהט ער, אַז דאָס באַדאַרף זיין אַ גרויס קנעפּעל. אָבער גאָר אַ גרויס קנעפּעל! נאָכ'ן היטעל האָט ער אַרויסגעזעהען. אַ „וואָיענע“ היטעל מיט אַ רויטען אָקאָלעשאָק און מיט אַ קאָקאַרדע. „אפשר איז דאָס אַ „וואָיענער“, און אפשר אַ „פּאָליציייסקער“ — ווער קאָן עס וויסען? געוויס איז ער געקומען צו פאָהרען מיט אַ גלאָק, אָפּגעגעסען און אָנגעזשליאָקעט, זיך צעלעגט ווי ביי'ם טאַטען אין וויינגאָרטען און פּאָפּט! „צו זיין אַ גוי און נאָך אַ קנעפּעל דערצו איז, אפנים, טאַקי גאָר

נישט שלעכט?״ — אַזוי טראַכט ער זיך, שלום־שכנא הייסט עס, און שלאָגט זיך מיט דער דעה: צי זאָל ער זיך זעצען אַט דאָ, נעבען דאָזיגען קנעפּעל, צי זאָל ער זיך בעסער האַלטען פון דערוויי־טען? אַ קשיא אויף אַ מעשה, היינטיגע צייטען — מי יודע, וואָס פאַר אַ קנעפּעל, וואָס פאַר איין אָדון בפקרך דאָס איז? גוט, ווען ס׳איז נאָר אַ פּריסטאַוו. וואָס וועט אָבער זיין, אַז דאָס איז אַ איספּראַווניק? אָדער אַ זעמסקי נאַטשאַלניק? אָדער גאָר אַ הע־בערער פּריץ? אָדער אפשר איז דאָס גאָר פּורישקעוויטש, ימח שמו וזכרו מלהזכירו?... לאָז ער שוין איבערגעהן אויף אַנדערע הענט! — און עס ווערד איהם אַזש קאַלט, שלום־שכנא׳ן הייסט עס, פון אַזאַ געדאַנק... נאָר צוריק אָבער טהוט ער זיך אַ קלער, איהר האָרכט צי ניין: ווער מיר קנעפּעל? וואָס מיר פּורישקעוויטש? צאָהלט ער דען ניט פאַר זיין בילעט גלייך מיט פּורישקעוויטש׳ען? צי איז דאָס טאַקי אַ יושר, אַז דאָס גאַנצע ביסעל עולם־הזה זאָל אַריינפאַלען צו איינעם, און דעם אַנדערען גאָרניט?... יענער פּאָפט אַזוי געשמאַק, פאַר וואָס זאָל ער זיך נישט צושפּאַרען חאָטש אויף אַ ווײַלע? מען איז דאָך נישט מעהר ווי אַ מענטש, צוויי נעכט ניט געשלאָפען! נעמט ער, שלום־שכנא הייסט עס, און זעצט זיך אַוועק אויף איין עק באַנק און שפּאַרט אָן דעם קאָפּ, נישט אויף צו שלאָפען, חלילה, נאָר גלאַט אַזוי, חאַפּען אַ דרימעל. דער־מאָנט ער זיך אָבער, אַז ער פאָהרט אויף פּסח אַהיים, און מאָרגען איז שוין ערב פּסח, טאָמער, חלילה, ווערד ער טאַקי אַנשלאָפען און פאַרשפּעטיגט דעם פּאָיעזד?!... איז מען דאָך אָבער אַ איד, איהר האָרכט צי ניין, פאַלט ער אויף איין עצה, שלום־שכנא הייסט עס, און זוכט אויס דעם סטאָראָזש פון סטאַנציע, אַ באַקאַנטער גוי, יאַרעמע הייסט ער, און מאַכט אָפּ מיט איהם אַזאַ געשעפט: היות אַזוי ווי ער, שלום־שכנא הייסט עס, וועט זיך צושפּאַרען אַ ביסעל אַט דאָ אויף איין עק באַנק, וואו דער אָדון ליגט, און היות אַזוי ווי ער, שלום־שכנא הייסט עס, שוין די דריטע נאַכט, אַז ער

האָט קיין אויג נישט צוגעמאַכט, האָט ער מורא, ער זאָל, חלילה וחס, נישט פאַרשפּעטיגען דעם פּאָיעזד, על כן זאָל ער, יאַרעמע הייסט עס, למען השם, טאָמער שלאָפט ער, איהם אויפוועקען, שלום־שכנא'ן הייסט עס, וואָרום מאָרגען אויף דער נאַכט האָבען מיר יום־טוב, פּסח — „פּאַסקאַ", גיט ער איהם צו פאַרשטעהן אויף גויעש און רוקט איהם אַריין אין יד אַריין, און זאָגט צו איהם נאָך אַמאָל: „פּאַסקאַ, יאַרעמע, טשי טי פּאָנימאַיעש, גויעשער קאָפּ, נאַשאַ פּאַסקאַ!" — נעמט דער גוי צו מסתמא, איהר האָרכט צי ניין, די מטבע, לעגט אַריין אין קעשענע און זאָגט איהם צו, אַז ער מעג זיין רוהיג, וויבאַלד נאָר ס'וועט זיין אַ פּאָוויעסטקע אויפ'ן פּאָיעזד, אַזוי וועקט ער איהם אויף. און ער נעמט, שלום־שכנא הייסט עס, און זעצט זיך צו, פריהער מיט אַ זייט, דערנאָך איינ־גאַנצען; דאָס טשעמאָדאַנדעל, מע זאָל עס ניט אַוועק'לקח'נען, מאָסטעט ער איין נעבען זיך, און אַליין מאָסטעט ער זיך אויך איין, וואָס ווייטער אַלץ בעסער און העכער, מאַכט־צו אַ האַלב אויג, מיט דער דעה, געוויינטליך, ער זאָל נאָר חאַפּען אַ דרימעל, נישט מעהר. דערנאָך בויגט ער אונטער איין פוס, נאָך אַ פוס, — און איז אָט אַזוי פּאַוואָלינקע אַנשלאָפען געוואָרען, אָבער ווי אַזוי, מיינט איהר, אַנ־שלאָפען געוואָרען? ראַיעל! ווי גאָט האָט געבאָטען: דעם קאָפּ פאַרוואָרפען, דאָס היטעל האָט זיך אַראָפּגערוקט פון קאָפּ אויף דער ערד, און מיין שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, חראָפּעט אויף וואָס די וועלט שטעהט — אַ לעבעדיגער מענטש, צוויי נעכט ניט געשלאָפען, וואָס פאַר אַ וואונדער?

אַנשלאָפּען געוואָרען, — אַזוי דערצעהלט ער אַליין, שלום־שכנא הייסט עס, — חלומ'ט זיך איהם אַ מאָדנער חלום, אַ גאַנץ פאַרפּלאָנטעניש: אַז ער פאָהרט, איהר האָרכט צי ניין, אַהיים טאַקי אויף פּסח, נאָר וואָס דענן? נישט מיט דער באַהן, מיט אַ גויעשער פוהר פאָהרט ער, מיט אַ באַקאַנטען ערל, איוואַן זלאָדי רופט מען דעם ערל; די פערדלעך שלעפּען זיך, קוים־קוים וואָס

זיי פלאַנטען די פיס. שלום־שכנא איז אין איינע צרות, טאַרעט דעם ערל פון הינטען אין פלייצע: „שאַב טובי חוואראַבע, איוואַנו סערדצע, ווי דו שלעפסט זיך! האָסט פאַרגעסען, איוואַן זלאָדי, אַז אָט־אָט האָבען מיר פסח, פאַסקאַ נאַשאַ יעווריסקאַ?“ איין מאָל און צוויי מאָל און דריי מאָל. דער ערל, פאַרשטעהט זיך, האָט געשוויגען־גשוויגען, דערנאָך אַז ער טהוט ניט אַ שמיים די פערדלעך, אָבער געשמאַק, איהר האָרכט צי ניין, און די פערדלעך טהוען אַ טראָג דעם וואָגען, ווי די רוחות, באַרג־אַראָפ, באַרג־אַרויף, פי־פאַ־פאו! שלום־שכנא האָט אַזש דאָס היטעל פאַרלוירען; נאָך אַ מינוט — און ער ווערד צעשאָטען. „איוואַנו סערדצע, דער־זשי קאָני!“ — האַלט די פערד, הייסט עס, — שרייט שלום־שכנא צום ערל און חאַפּט זיך מיט ביידע הענד ביי'ם קאָפּ און קלאָגט זיך, אַז ער האָט פאַרלוירען דאָס היטעל. ווי קאָן ער אריינפאָהרען אין שטאָדט אָהן אַ היטעל? נאָר שריי היינט, שריי מאָרגען, — דער ערל טרייבט די פערדלעך, און די פערדלעך טראָגען. נאָר פלוצים — טפּררר! — מען איז שטעהן געבליבען, און דוקא אין מיטען פעלד, איהר האָרכט צי ניין, איז מען שטעהן געבליבען. וואָס איז געשעהן? גאָרניט. „שטעה אויף — זאָגט צו איהם דער ערל — שטעה אויף, שוין צייט“. וואָס צייט? ווער צייט? פאַרשטעהט נישט שלום־שכנא. חאַפּט ער זיך אויף, רייבט זיך די אויגען און וויל זיך לאָזען געהן, פיהלט ער אָבער, אַז ער איז אָהן אַ היטעל. די משמעות, אַז דער חלום איז ניט קיין חלום; ווי־זשע קומט ער אַהער? עס האָט אָבער לאַנג נישט געדויערט, שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, איז געקומען צו זיך, דערקענט דעם ערל, אַז ס'איז גאָרניט איוואַן זלאָדי, ס'איז גאָר יאַרעמע דער סטאָראָזש! דערמאָנט ער זיך, אַז ער איז אין זלאָדיעווקע אויף דער סטאַנציע, און אַז ער פאָהרט אויף פּסח אַהיים, און אַז ער דאַרף נאָך לויפען צו דער קאַססע נאָך אַ בילעט, נאָר וואָס דען? נישטאָ קיין היטעל. דאָס טשעמאָדאַנדעל איז דאָ, און דאָס היטעל נים!

וואו קאָן זיין דאָס היטעל? ער שאַרט אַרום זיך מיט די הענט, שאַרט און שאַרט און טאַפּט אָן אַ היטעל, ניט זיין היטעל — ווער? וואָס? — דעם אָרון בפקדך'ס היטעל מיט'ן רויטען אָקאָלעשאָק און מיט דער קאָקאַרדע, איהר האָרכט צי ניין, און פּאַשאָל גלייך צו דער קאַססע, נאָך אַ בילעט הייסט עס. און ביי דער קאַססע איז איין ענגשאַפט, קאָפּ אויף קאָפּ! האָט ער מורא, שלום־שכנא הייסט עס, טאָמער, חלילה, קויפט מען אויס אַלע בילעטען, שטופּט ער זיך מיט'ן משעמאָדאַנדעל צווישען עולם. דערזעהען אַ רויטען אָקאָלעשאָק מיט אַ קאָקאַרדע, טרעט מען איהם אָפּ דעם וועג. „וואָס קאודאַ, וואַשע בלאַגאָראָדיע?" — פרעגט ביי איהם דער קאַססיר. חדוש'ט זיך שלום־שכנא: וואָס פאַר אַ בלאַגאָראָדיע אין מיטען דרינען? און אַ ביסעל פּאַרדריסט עס איהם: למאי זאָל אַ גוי לאַכען פון אַ אידען? זאָגט ער איהם, שלום־שכנא צום קאַססיר, הייסט עס, אַז קיין כתרילעווקע. פרעגט איהם איבער דער קאַססיר נאָך אַ מאָל און קוקט איהם גלייך אויפ'ן אָקאָלעשאָק און אויף דער קאָקאַרדע: „וואָסער קלאַס, וואַשע בלאַגאָראָדיע?" פאַר־דריסט עס איהם נאָך מעהר, געוויינטליך, און עס ווילט זיך איהם אָפּבאָדען דעם קאַססיר, אָבער טאַקי ראַיעל, ווי עס געהער צו זיין, אַ גוי זאָל ניט האָבען קיין טבע אָפּצולאַכען פון אַ אידען. נאָר צוריק איז ער זיך מיישב: „אַ איד איז אין גלות, איהר האָרכט צי ניין, עט, לאָז מיינס איבערגעהן!" און ער הייסט זיך געבען אַ בילעט דריטע קלאַס. חדוש'ט זיך דער קאַססיר און פרעגט איהם איבער נאָך אַ מאָל, וועלכע קלאַס? ווערד שוין מסתמא שלום־שכנא רעכט אין כעס און זאָגט איהם ברחל בתך הקטנה: דריטע! איז זיך מיישב דער קאַסיר: דריטע, איז דריטע...

הקיצור, באַקומען דעם בילעט, חאַפּט ער, שלום־שכנא הייסט עס, דאָס טשעמאָדאַנדעל און לאָזט זיך הענדום־פּענדום אין דער סאַמע הושטשע, אידען און, להבדיל, גויים, זוכט דעם וואַגאָן דריטע קלאַס. דער עולם, דערזעהען איין אָקאָלעשאָק מיט אַ קאָ־

קאַרדע, צעגעהט זיך מסתמא מיט דרך־ארץ, מאַכט דעם אָדון אַ וועג. שלום־שכנא וואונדערט זיך אפילו, נאָר ער געהט ווייטער און באַגעגענט פון וואַגאָן אַרויס אַ קאָנדוקטאָר מיט אַ לאַנטערען: „זדיעס טרעטי קלאַס?" — פרעגט איהם שלום־שכנא און שטעלט שוין אַוועק אַ פוס, שטופּט דעם טשעמאָדאַן אויף צופריהער. „זדיעס, וואַשע בלאַהאָראָדיע!" — ענטפערט איהם דער קאָנדוקטאָר און לאָזט איהם ניט געהן ווייטער. — „ס'איז אָנגעפּאַקט, זאָגט ער איהם, וואַשע בלאַהאָראָדיע, פול ווי איין אויג, אַ נאָדעל נישט דורכצוּוואַרפען!" און ער נעמט אַוועק ביי שלום־שכנא'ן דאָס טשע־מאָדאַנדעל, איהר האָרכט צי ניין, און זאָגט צו איהם: „קומט מיט מיר, וואַשע בלאַהאָראָדיע, וועל איך אייך געבען איין אָרט". „וואָס פאַר אַ שלאַק? — טראַכט ער זיך, שלום־שכנא, הייסט עס. — וואַשע בלאַהאָראָדיע און וואַשע בלאַהאָראָדיע!" און זיין קאָפּ ליגט איהם גאָר אין טשעמאָדאַנדעל, ער האָט מורא, אז פון דעם „וואַשע בלאַהאָראָדיע" זאָל ער דערווייל נישט בלייבען, איהר האָרכט צי ניין, אָהן אַ טשעמאָדאַנדעל; און ער לויפט נאָך נאָכ'ן קאָנדוקטאָר מיט'ן לאַנטערען, און דער קאָנדוקטאָר מיט'ן לאַנטערען פיהרט איהם אריין אין וואַגאָן צווייטע קלאַס, נאָר דער וואַגאָן צווייטע קלאַס איז אויך פול געפּאַקט, קאָפּ אויף קאָפּ, אַ נאָדעל נישט דורכצוּוואַרפען. „געהען מיר ווייטער, וואַשע בלאַהאָראָ־דיע!" — מאַכט צו איהם דער קאָנדוקטאָר, חאַפּט דעם טשעמאָדאַנ־דעל ווידער אַ מאָל און לאָזט זיך געהן ווייטער, און שלום־שכנא נאָך איהם. „וואוהין פיהרט ער מיך?" — טראַכט זיך שלום־שכנא און ברעכט זיך דעם קאָפּ אויפ'ן וואַשע בלאַהאָראָדיע און לאָזט ניט אראָפּ קיין אויג בעת מעשה פונ'ם טשעמאָדאַנדעל. — דאָס איז ביי איהם בילכער. און אָט זענען זיי שוין אין וואַגאָן ערשטע קלאַס! דאָ שטעלט אַוועק דער קאָנדוקטאָר דאָס טשעמאָדאַנדעל, נעמט זיך פאָדקאָזיראָק, טהוט זיך אַ נייג צו שלום־שכנא'ן, שלום־שכנא צו איהם, און ער, שלום־שכנא, הייסט עס, בלייבט אַליין.

געבליבען איינער אליין איבער א גאנצען וואגאן, הויבט אן שלום־שכנא ארומצוקוקען זיך, איהר הארכט צי ניין, וואו ער איז אין דער וועלט; ער פארשטעהט ניט, פאר וואס עפיס פלוצים אזא כבוד: וואגאן ערשטע קלאס... פאדקאזעראק... וואשע בלא־הארא־דיע!... ניט שוין־זשע איז דאס דערפאר, וואס ער האט דורכ־געשלאגען אזא געשעפט, געמאכט א אימעניע?... וואלט ער דעם כבוד געהאט פון אייגענע, פון אידען הייסט עס, וואלט נאך געווען צו פארשטעהן. אבער גויים! דער קאססיר! דער קאנדוקטאר! צי איז דאס נישט אינגאנצען א חלום?... און שלום־שכנא, איהר הארכט צי ניין, טהוט זיך א רייב דעם שטערן, האפט א קוק פאר־בייגעהענדיג אויף זיך אין שפיעגעל — ס'איז איהם פרחה נשמתו גע־ווארען! ער האט דערזעהן, איהר הארכט צי ניין, דעם אדון בפקדך! ער האט איהם דערקענט! „וואס ס'האט זיך מיר גע'חלום'ט די נאכט און יענע נאכט און א גאנץ יאהר, זאל אויסגעהן צו יארעמע'ס קאפ און צו זיינע הענט און פיס! איין ערל קאן! מע זאגט איהם אן צוואנציג מאל, און מע באצאהלט איהם, ער זאל אויפוועקען צום פאיעזד מיך, שלום־שכנא'ן, געהט ער, א חלירע איהם אין פנים, און וועקט אויף דעם אדון בפקדך, און שלום־שכנא'ן לאזט ער ליגען אויף דער באנק! א קלאג איז צו דיין קאפ, שלום־שכנא, וועסט שוין, דאכט זיך, פסח האלטען אין זלאדיעוווקע היינטיגס יאהר, ניט אין דער היים!"... און נישט לאנג געטראכט, האפט ער, שלום־שכנא הייסט עס, דאס טשעמאדאנדעל, איהר הארכט צי ניין, און — פאוץ פון וואגאן ארוים צוריק אויף'ן וואקזאל, גלייך צו דער באנק, וואו שלום־שכנא ליגט, אויפוועקען שלום־שכנא'ן, ווארום אקערשט ווי מע זעהט ניט, קאן דער לאקאמאטיוו, חלילה, געבען א פייף און אנפייפען שלום־שכנא'ן אין פסח אריין! און כך הוה: ווי נאר שלום־שכנא איז ארויסגעשפרונגען מיט'ן טשעמאדאנדעל פון וואגאן ארוים, אזוי האט זיך געלאזט הערען, איהר הארכט צי ניין,

אַ פּייף און נאָך אַ פּייף און הלך משה מרדכי — אַ גוטען טאָג מיט דער קאַפּאָטע!

— — — — — — — — — — — — — —

— וואָס ווייטער איז געווען, ווילט איהר וויסען? — אַזוי האָט דער כתרילעווקער איד, וואָס האַנדעלט מיט אַבריעזקעס, אויסגעלאָזט זיין ספּור המעשה מיט אַ שמייכעלע און פערוויכערט אַ פּריש פּאַפּירעסעל, דין ווי אַ שטרוי. — וואָס ווייטער איז געווען, דאָס איז שוין ניט וואזשנע. דער עיקר איז, וואָס אונזער „שלום־שכנא דרעה זיך" האָט איבער זיין צעטראָגענקייט געהאַט אַ וויסטען פּסח, אויסגעריסען געוואָרען ביידע סדרים ערגיץ ביי אַ אידען אין זלאָדיעווקע. נאָר דער פּסח, ווי דער פּסח — דער נאָך־פּסח איז געווען אַ סך ערגער: ערשטענס, האָט ער, שלום־שכנא הייסט עס, אַ ווייב, איהר האָרכט צי ניין, — ווי זאָל איך אייך זי מעלדען? איהר האָט אַ ווייב, איך האָב אַ ווייב, מיר אַלע האָבען ווייבער און וויסען דעם טעם, וואָס הייסט אַ ווייב... איך קאָן אייך נאָר זאָגען: אַ ראַיעלע אידינע שלום־שכנא'ס ווייב! זי האָט זיך אַ נעם געגעבען צו איהם גאַנץ ראַיעל. זי האָט צו איהם נישט געהאַט קיין טענות ניט דערפאַר, וואָס ער איז ניט געקומען אויף יום־טוב אהיים, און נישט פאַר'ן רויטען אַקאַלעשאַק מיט דער קאַקאַרדע — ניין! דאָס אַלץ איז זי איהם דערווייל מוחל; דערפאַר וועט זי זיך שוין מיט איהם שפּעטער רעכענען; — אַ טענה צו איהם האָט זי געהאַט נאָר פאַר דער דעפּעש. און ניט אַזוי פאַר דער דעפּעש, איהר האָרכט צי ניין, ווי פאַר'ן וואָרט „בעזפּרעמעננאַ". וועלכע גוטע יאָהר האָט איהם געטראָגען, ער זאָל רייך מאַכען קאַזנאַ: „בעזפּרעמעננאַ יעדאו פּאַסקו דאָמאַי"? און בכלל ווי קאָן אַ לעבעדיגער מענטש זאָגען „בעזפּרעמעננאַ"?... עס האָט איהם נישט געהאָלפען קיין שום פאַרענטפערען זיך מיט קיין שום געבען צו פאַרשטעהן. זי האָט איהם באַגראָבען וויפיעל ס'איז אין איהם אריין, און איז געווען ניט אינגאַנצען אומגערעכט: יענע

האָט אַזוי אַרויסגעקוקט! נאַר... גאָרנישט. דערויף איז זי אַ ווייב, זי זאָל באַגראָבען אַ מאַן. ס'איז אָבער אַלסדינג בלאָטע קעגען דעם, וואָס ער, שלום־שכנא הייסט עס, האָט געהאַט פון דער שטאָדט, פון כתרילעווקע הייסט עס, וואָרום איידער שלום־שכנא איז נאָך געקומען דעם צווייטען טאָג חול־המועד אַהיים, האָט שוין די גאַנצע שטאָדט, איהר האַרכט צי ניין, געוואוסט פון דער מעשה מיט יאַרעמע'ן און מיט'ן אָדון בפקדך און מיט'ן רויטען אַקאַלעשאַק און מיט דער קאָקאַרדע און מיט'ן קאָנדוקטאָר'ס וואשע בלאַהאָראַ־דיע — אַלסדינג! חאָטש ער אַליין, שלום־שכנא הייסט עס, האָט געלייקענט שטיין און ביין, גע'טענה'ט, אַז דאָס האָבען לצים אויס־געטראַכט, כתרילעווקער לצים; זיי האָבען נים וואָס צו טהון, עס געהט זיי אָפּ קאָפּוועהטיג, אַפּנים? פאַרשפּעטיגט האָט ער איבער דעם, זאָגט ער, וואָס ער איז אָפּגעפאָהרען אין אַ זייט אָנקוקען אַ אימעניע מיט אַ וואַלד. נאָר ווער מיר אימעניע? וואָס מיר וואַלד? אַ נעבעכטיגער טאָג! ביי די זייטען האָט מען זיך געהאַל־טען! מיט די פינגער האָט מען אויף איהם געטייטעלט! אַנדערע האָ־בען איהם געפרעגט: „ווי האָט איהר זיך געפיהלט, רב שלום־שכנא, אינ'ם היטעל מיט'ן רויטען אָקאָלעשאָק און מיט דער קאָ־קאַרדע?" אַנדערע האָבען געוואָלט וויסען, צי ס'איז טאַקי אַזוי גוט צו פאָהרען ערשטע קלאַס, ווי די וועלט זאָגט?... קינדער־קונדסים — די זענען איהם נאָכגעלאָפען אַ גאַנצע חאַליאַסטרע פון הינטען, איהר האָרכט צי ניין, און געשריגען: „וואשע בלאַהאָ־ראָדיע! וואשע וויסאָקע בלאַהאָראָדיע!! וואשע וויסאָקע־וויסאָ־קע בלאַהאָראָדיע!!!"

— איהר שפּיעלט זיך מיט כתרילעווקע?